

NEPRAJZI

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

Szerkeszti Hála József

- Társaságok, egyesületek, szervezetek (3)
- Kutatások (4)
- Tudományos rendezvények, konferenciák (11)
- Múzeumok, gyűjtemények (21)
- Kiállítások (32)
- Oktatás (49)
- Téka (72)
- Évfordulók, megemlékezések, köszöntések (86)
- In memoriam (106)
- Mindenféle (121)

HARMINCÖTÖDIK ÉVFOLYAM

2006/1-2.

A kiadást támogatta a

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

nka

Nemzeti Kulturális Alapprogram

ISSN 0133-8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Paládi-Kovács Attila
Engedélyszám: III/Szl/426/1980.

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
Kucsák Könyvkötészet és Nyomda
2600 Vác, Dózsa György út 75.
Felelős vezető: Kucsák Gábor

TARTALOM

Társaságok, egyesületek, szervezetek

Simon András: Új néprajzi egyesület alakult Szegeden	3
--	---

Kutatások

Takács György: „Angyalok csenditének...” Emlékek, álmok, gondolatok	4
---	---

Tudományos rendezvények, konferenciák

Mód László: A partvidék, a tenger és Európa. A kultúráközi kommunikáció modelljei (Pomorje, Bulgária, 2005. szeptember 7–12.)	11
Mód László: A posztzocialista vidék átalakulásának értelmezési lehetőségei (Helsinki, 2005. november 10–11.)	12
Tanulás hete – művelődés ünnepe, 2005	
Várkonyi Tekla: „Régi szokás szerint szabad megtartani...” Népszokások az óvodában és az iskolában (Budapest, 2005. október 27.)	13
Várkonyi Tekla: Fejlesztés népi játékokkal (Budapest, 2005. november 9.)	14
Flórián Mária: Gazdaság-, társadalom- és egyháztörténeti források néprajzi értelmezésének lehetőségei (Budapest, 2006. február 23–24.)	15
A. B.: A Kárpát-medence felszínének változása a földhasználat és az életmód változásának következtében. Antropogén ökológiai változások a Kárpát-medencében (Budapest, 2006. május 23.)	18

Múzeumok, gyűjtemények

Pusztai Zsolt: A mezőtúri Túri Fazekas Múzeum	21
Sári Zsolt: Emlékszoba és konferencia K. Csilléry Klára tiszteletére a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban	23
Máté György: A Néprajzi Múzeum Napja – negyedszer	25
Kemecsi Lajos: Erdélyi épületegyüttes a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban	27
Demeter Éva: Székelyföldi Múzeumok Majálisa	29
Oroszné Prepgog Erika: Hagyományok és adományok Tarcalon. Beszámoló egy helytörténeti kiállítás megnyitójáról	30

Kiállítások

A II. Medgyaszay István Emléktúra vándorkiállítása	
Ládonyi Emese: Bevezetés	32
Varga Péter: A Medgyaszay István Emléktúrák	32
Ládonyi Emese: Medgyaszay István néprajzi gyűjtőútjai	33
Jeszenői Petra: Az I. Medgyaszay István Emléktúra tapasztalatai	34
Kürtös Veronika–Dimény Gábor: A II. Medgyaszay István Emléktúra a Kis-Homoród mentén	36
Tóth Katalin: A két Homoród mente falvai ma, avagy a gyűjtés az utolsó pillanatokban	37
Havay Viktória: Zenei élet a Homoródok mentén	39
Szabó Eszter: Élő népművészet	39
Varga Anna: A Kis-Homoród mente tájtörténete	40
Flórián Mária: Huszka József, a rajzoló gyűjtő (Néprajzi Múzeum, 2005. június 1.–2006. március 5.) ...	41
H. Csukás Györgyi: Komáromi pingálós asztalosok (Klapka György Múzeum, Komárom, 2005. november 25.–)	44

Oktatás

Vargyas Gábor: A Pécsi Tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékén folyó oktatásról	49
--	----

Téka

Békefi Antal posztumusz műve	
Sebő Ferenc: A posztumusz kiadás elé (A könyv előszava)	72
Órsi Julianna: Lapok és könyvek a Kunságtól Bácskáiig	73
Voigt Vilmos: Az ELTE BTK Folklore Tanszékének kiadványai 2005 első felében	75
Máté György: A táj- és népkutatás legújabb eredményei. A Magyar Néprajzi Társaság és az ELTE Európai Etnológia doktori programjának rendezvénye (Budapest, 2005. október 26.)	79
Máté György: A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai	80
Voigt Vilmos: Megjelent a magyar folklór szöveggyűjteménye	81
Voigt Vilmos: Kézikönyv a Nemzeti Zenede történetéről	82
Rokaly József: Gyergyói hímzések	83

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések

Húszéves a Néprajzi Múzeum Néprajzi Filmstúdiója	86
Vargyas Gábor: Nagy Ilona köszöntése	88
Köszöntések, 2005	93
Szilágyi Miklós: A 70 éves Szabó Ferenc köszöntése Orosházán	93
Köszöntők, 2006	95
Balogh Jánosné Horváth Terézia: A nyolcvanéves Varga Marianna köszöntése. Munkássága és a vele való találkozásaim	95
Kothencz Kelemen: Interjú Solymos Edével 80. születésnapja alkalmából	98
H. Csukás Györgyi: Köszöntő S. Lackovits Emőke 80. születésnapjára	101

In memoriam

Bali János: „Még találkozunk!” Boglár Lajos (1929–2004) emlékére	106
Granasztói Péter: Emlékezés Benda Gyulára	115
Keszeg Vilmos: Vöő Gabriella (Kolozsvár, 1937– Budapest, 2006)	117
Vöő Gabriella fő művei	118
Merk Zsuzsa: Solymos Edéné Göldner Márta (1927. március 13.–2006. június 10.)	119

Mindenféle

Schubert Gabriella az MTA külső tagja	121
Paládi-Kovács Attila: Méltatás Schubert Gabriella, az MTA külső tagja székfoglalóján	121
Máté György: Palóc ünnep Herencsényben	123
Hála József (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	125

TÁRSASÁGOK, EGYESÜLETEK, SZERVEZETEK

Új néprajzi egyesület alakult Szegeden

A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén 2005. június 23-án tartotta alakuló közgyűlését a Solymossy Sándor Közhasznú Egyesület. A Csongrád Megyei Bíróság 2006. január 7-én az egyesületet társadalmi szervezetként jogerősen nyilvántartásba vette.

Az egyesület fő célja: a szegedi néprajzi oktatás és kutatás szellemiségének ápolása, a mindenkorai Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék munkájának támogatása, a szegedi műhelyből kikerülő fiatal szakemberek segítése.

A fenti fő cél megvalósítása érdekében az egyesület célkitűzései a következők.

- a) Néprajzos találkozók és más szakmai összejövetelek szervezése az egyesület égisze alatt.
- b) A szegedi Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék történetére vonatkozó írásos, képi és egyéb dokumentumok, illetve adatok gyűjtése, az itt végzett diákok életútjának és szakmai pályájának követése.
- c) Tanszéki bibliográfia szerkesztése, kézikönyvtár kialakítása a tanszéken a szegedi egyetemről kikerült néprajzos, illetve kultúrantropológus diákok publikációiból.
- d) Kiadványozás.
- e) Solymossy Sándor-díj alapítása és odaítélése a legtehetségesebb kutatók számára.
- f) Pénzalap létrehozása a rászoruló diákok és öregdiákok segítése érdekében.
- g) Közös kutatómunkák megtervezése és kivitelezése az egyesület tagjai által közösen kiválasztott helyeken és témákban.
- h) Solymossy Sándor, a tanszék első vezetője és későbbi vezetői, illetve oktatói emlékének ápolása.

Az egyesület hivatalos képviselői: Felföldi László (elnök), Simon András (titkár). Tiszteletbeli elnökök: Szabó Magdolna, Juhász Antal. Elnökségi tagok: Nagyné Rostás Mónika, N. Szabó Magdolna, Mód László. Ellenőrző Bizottság: Szűcsné Kopasz Kinga, Göblyösné Béres Zsuzsa, Povedák István.

SIMON ANDRÁS

KUTATÁSOK

„Angyalok csenditének...”
Emlékek, álmok, gondolatok*

Előadásomnak az „*Angyalok csenditének...*” címet adtam, mégpedig azért, mert egyfelől ez volt a bevezető sora annak az archaikus népi imádságnak, amelyet életemben először élőszóban hallottam, ez 1992. január 29-én, Kostelegen történt, másfelől pedig ez a tervezett címe annak a kötetnek, amelynek összeállításával éppen most foglalkozom, s hogyha a jó Isten megsegít, egy-két éven belül ebből egy újabb, archaikus népi imádságokat, ráolvasókat és szentes énekeket tartalmazó kötet lesz. Ilyen módon a főcím mintegy keretbe foglalja az elmúlt tizennégy-tizenöt év történéseit. Az első archaikus népi imádságot tehát 1992. január 29-én Kostelegen hallottam az 1922-ben született Bereczki Jánosné Vrencsán Virágtól, „Gyuri” Virágtól, s ez az imádság így hangzik:

*Angyalok csenditének, / Arany szóval értekeznek, / Erejszen bé, lélek.
Nem eresztelek, / Az én házam Szent Antal, / Négy szegibe négy angyal,
Közepibe egy aranszék, / Azon sir asszonyunk Szép Szűz Mária.
Odamenyen Szent Lukács evangélista,
S azt kérdi: Miért sírsz, asszonyunk Szép Szűz Mária?
Hogyne sírnék, mikor az én áldott szerelmes szent Fiam oda van.
Hova jártál, szerelmes szent Fiam? / Én eljártam fekete földre, föld szinyire.
Ott a zsidók két napig üldöztek, / Harmadik nap megfogtak, / Vaskesztyűkvel fogdostak,
Vasvesszőkvel verdestek, / Rusnyán töpdöstek / A te áldott szent nevedér*.
Hirdessed a te áldott szent nevedet, / Ugy mind aki minden pénteken
Írva-írja, küdve-küdik, / De nem is küdik, hanem viszik
Az ők bünös lelkek a mennyországba,
Ugy, mind a mai szent, szent született gyermeke, olyan, / Amen.*

Ez tehát az az imádság, amelynek első sora az „Angyalok csenditének...”. A szöveg megtalálható a 2001-ben megjelent *Aranykertbe' aranyfa* című kötetben, amelyet az imént mutatott be Erdélyi Zsuzsanna. Ahol hallottam, Kostelek, Erdély és Moldva határán fekszik. Az általam Hárompatakknak elnevezett néprajzi kistáj másik települése Magyarcsügés és Gyepece. Kostelek első lakosai a 18. század végén kerültek a későbbi falu területére, ekkorról valók legalábbis az első feljegyzések. Java részük katonaszökevény volt, de szökött jobbágyok, törvény elől bujdosó rablók, gyilkosok, marhacsempészek, román szóval *haiducok* is akadtak közöttük, magyarok és románok egyaránt. A marha- és sócsempészek gyakran fajultak gyilkossággá. Egészen oktalan dolgokról meséltek az öregek, akikkel még olyan tizenöt évvel ezelőtt módunk volt beszélgetni minderről. Nem akarom e falvak történetének menetét hosszan sorolni, a lényeg az, hogy egészen az 1850-es évekig ők teljes egészében a közigazgatáson, mondhatni, a világon kívül éltek, gyakorlatilag. Csak akkortájt kezdtek közigazgatásilag Csíkszépvizhez tartozni, addig hivatalos személy nem nagyon járt ide ki. Papot sem láttak itt már akkor majdnem száz éve. Sok

*Elhangzott a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya által 2006. március 23-án a Néprajzi Múzeumban rendezett könyvbemutatón és felolvasóúlélen.

csalásban három-négy generáció nőtt fel pap nélkül, szentségek nélkül, gyónás nélkül. Mindezt ők maguk próbálták megoldani úgy, ahogy tudták, ezeken a kicsi havasi tanyákon, ahol éltek. A patakparton vezetett az út a sűrű erdő között, s mivel ők bujdosnak, úgy emelték a tanyákat, hogy az erdő közé, a magaslatokon lévő laposokra telepedtek. Körös-körül mindenütt az oltalmazó és fenyegető sűrű erdő. Mondják, őseik eleinte gyakran azt sem tudták, egy fél kilométerrel arrébb ki lakik, annyira zárt kis világokban éltek. Az 1870-es, 1890-es években templomokat emeltek, ekkortól járt ki hozzájuk a pap. Ezidőtájt mindannyian görög katolikusok voltak, egy részük azért, mert ősei valóban románok lehettek, mások más okokból, hogy miért, az nagyon messzire vezetne, jobb ha ebbe most nem megyünk bele. Az *Aranykertbe' aranyfa* kötetben ez viszonylag részletesen benne van, s megjelent időközben egy másik, *Hárompatak* című könyv is, amelyet az MTA Néprajzi Kutatóintézete adott ki 2003-ban, az abban található, Ilyés Zoltán által írt, alaposnak mondható település- és kutatástörténeti dolgozatban is fontos adatokat találhatunk a falvak korai településtörténetére, amelyek sok tekintetben kiegészítik az általam írottakat. A régi kosteleki temetőben, amely nem azonos a maival, olyan húsz-harminc sír tiztizenöt évvel ezelőtt is látszott, bár már csak a homp, a sírhant volt meg, a keresztek kirothadtak a földből. Mára ez a temető is eltűnik lassan, ahogyan eltűntek, eltűnnek a régi épületek és a régi emberek, a sokat emlegetett *régi öregek, régi ősek* is erről a vidékről. A régi temető körülbelül tíz éve új vaskeresztet kapott, amely „eltart, míg a világ”. Felirata: Nihil sine Deo, azaz Isten nélkül semmi sincs. Egy kosteleki ember, Timár Gyurka bácsi szeretett volna görög katolikus kápolnát emelni ezen a helyen, de aztán meghalt, pedig már a faanyag is megvolt, sőt, az oltárképet is kinézte. Halála után a felhalmozott anyagot eladták. Timár Gyurka az egyszervolt ősök tiszteletére emelte volna a kápolnát, hogy ott búcsú legyen, s az elődök nyugalmat találjanak, mert kísérteteik, lelkeik az elmaradt tisztesség, a kimaradt misék, az adandó alkalommal a családi közösségben szükséges *megegetés* hiánya miatt mind a mai napig visszajárnak hitük szerint.

Amint említettem, a 19. század utolsó harmadában tehát templomok épülnek Kosteleken és Magyarországon, ekkortól kezd járogatni a pap, de a mai napig él jó néhány paraliturgikus, „pogány” szokás. A gyermekket például ekkortól ugyan már tisztességesen meg tudják keresztelni, de – amint mondják – egyéves korában máig *haját vágnak* nekik, s aki *haját vág* egy gyermeknek, ugyanolyan keresztszülője a mai napig, mint aki a keresztvíz alá tartotta. Ahol például ez a legjobban lemérhető, ha a gyermeknek később lakodalma lesz, ugyanakkora ajándékot illik adnia, mint aki a templomban megkeresztelte. Tudjuk, hogy ezen a vidéken a gyermeknek sok keresztszülője van, esetenként akár féltucat pár is, a közösség rendszere a komaságon is alapul, ez adja részben a társadalom dinamikáját. Időközben újabb telepések érkeztek, ekkor már inkább Csík és a Gyimesek felől, a szegénylegények. Szerencsét próbáltak, szolgáltak, felszabadultak, vagyont szereztek, helyben házasodtak, gyarapodtak, sokasodtak, összekomasodtak egymással, formálódott a közösség. 1940–1944 között, a *kicsi magyar világban*, ahogyan ők nevezik, egy odaérkezett határőrtiltsz bejelentése nyomán mentek ide ki a somlyói ferencesek, s ekkor sokan a görög katolicizmusról áttértek, illetve visszatértek a római katolikus hitre. 1948-ban aztán a kommunista Románia megszüntette a görög katolikus egyházat, s onnantól a lakosság kettévált, a közös, katolikus egyházi hit megszűnt. Manapság úgy mondják, ha valakit megkérdez az ember, hogy: „A fele román, a fele katolikus.” A nemzeti és vallási hovatartozás tehát így nyilvánul meg, amiben nyilvánvalóan másfajta értékvételek is benne rejlenek. Nemcsak elrománosodásról beszélhetünk tehát ezen a vidéken, bár napjainkban az a meghatározó, de olyan, idővel magyarrá lett családok is vannak, mint például az említett „Gyuri” Virágé, akik háromszéki származású román ősoktól erednek, még azt is lehet tudni, pontosan honnan és mikor jött be nemzetségalapító Hárompatakra, őt ugyanis

úgy hívták, hogy Vrâncean Pralea, tehát Práláról jött, a nevében is benne van, így szerepel a család eredetmondájában, amelyet jó tíz esztendővel ezelőtt két, szinte teljesen meg-egyező változatban hallottam. A Vrencsánok családja ma négy részre oszlik, s az a része, ahová „Gyuri” Virág mámi tartozott, azok az úgynevezett „Borisok”, akik nevüket egy nagymamájuktól kapták. Ezek a „Borisok” például hajdani román eredetük dacára ma magyar anyanyelvű, római katolikusok, ahogy a környezetükben mondják, *ügyes magyar emberek*. Ők Kostelegen Bucs-pataka száda környékét lakják, már akik benmaradtak az *ösbe*, a hajdani elődök birtokán.

„Gyuri” Virág néni, amikor elmondta az általam először hallott archaikus népi imádságot, nagyon sok régi történetet is mesélt nekünk. Később rájöttünk, azért is mesélt nekünk olyan előszeretettel, mert amíg mi, *pestiek*, akiknek a faluban és így a családjában is volt némi respektünk, nála voltunk, addig fia, aki esténként rendszeresen részegre itta magát, nem verte meg. Egyébként, nagyon gyakran igen, mégpedig úgy, hogy idős édesanyjának teste napok múlva is fekete volt az ütlegektől. Így tapasztaltuk meg, milyen földi közegben élnék alkalmasint ezek az imádságok, hogy az imitatio Christi, amit olyan könnyű kimondani a filosznak, az ő esetében, amikor az ágy sarkába kucorodva várja, mikor törik rá újra az ajtót, milyen súlyos, valódi tartalmakkal telítődik. Láthattuk, milyen lélekállapotban fogannak, miféle sorsokból táplálkoznak a gyönyörű archaikus imaszövegek egyes nem kel-löen művelt klerikusok ítélete szerint „teologice-liturgice abszurd” sorai, kifejezései.

Időközben eltelt tizenöt esztendő, s én ezalatt életem legnagyobb karrierjét futottam be, amikor a kezdeti, kissé bizalmatlan, de mindenképpen tartózkodó és távolságtartó *ökelméből*, *tanár úrból*, *tanító bácsiból*, *horribile dictu papbácsiból*, ahogyan kezdetben neveztek, lassan *Gyurivá*, *Gyurikává* lettem. Erre a mai napig büszke vagyok. Idős ismerőseink legtöbbször közben elhalt. Ahogyan a feltámadás reményében a hárompatakiak mondják, „most meg vannak halva”. Őrájuk is gondolva, valamint arra, hogy a fiatalok, amint tapasztaltam, inkább anyagi és nem szellemi, lelki javaikat óhajtják előörökölni tőlük, töprengtem azon, jó lenne valamilyen formában közzétenni az időközben felgyűlt „anyagot”. Addig csak úgy járogattam oda, jöttem-mentem közöttük, később feleségemmel, Csuzi Enikővel éltünk is sokat közöttük, volt, hogy hónapokat, s közben gyűltekgyűlték az imák, a ráolvasók, hiedelemmondák és egyebek, de csak később gondoltam arra, hogy ezt a sok mindent le is kellene írni, le kellene „tenni”, hogy mások számára is hozzáférhető legyen. Ennek az eredménye az asztalon heverő két könyv, a gyimesi, hárompataki, Úz menti és csiki archaikus imákat és ráolvasókat tartalmazó *Aranykertbe' aranyfa* és a hárompataki csángók hiedelemmondáinak egy részét magában foglaló *Kantéros, lüderc, rekegő*, valamint az említett *Hárompatak*-kötetbe írt fejezet, azon kívül egy a három falucska hajdani tojásírásáról szóló, feleségemmel együtt írt könyvecske, az *Ejsze tojást festetek*, amelynek talán az az újdonsága, hogy próbáltunk a himestojások megírása „mögé” nézni, hogy ne csak azt lássuk, mit írnak a tojásokra nagypénteken, de próbáljunk választ kapni arra is, miért éppen azt. Miért kerül annyi kézabrázolás a tojásokra, mi az a *vétett út* és mit jelképez? Ezt próbáltuk benne körüljárni.

Miután röviden összefoglaltam azt, ami az elmúlt tizenöt esztendőben a „gyűjtés” szempontjából történt velem, arról szeretnék néhány mondatban beszélni, hova juttattak, mire vezetnek engem a közben szerzett tapasztalatok. Röviden összefoglalva arra, hogy a már említett, *Angyalok csendülének* címen tervezett következő kötetben, amikor azt próbálom, jó sok vesződséggel, megszerkeszteni, az előző imakötethez, az *Aranykertbe' aranyfához* képest három alapvető, nagy változást eszközöljek. Első pillantásra mindhárom horizontálisnak tűnik. Pusztán csak horizontális változásnak, ám látni fogjuk, hogy nem csupán erről van szó, hanem vertikális, tehát a szemléletmódban végbement minőség változásról, ha nem túl nagy szavak ezek.

A három nagy változás közül az első az, hogy más vidékekről összegyűjtött szövegeket is szeretnék az új kötetbe beemelni. Tánczos Vilmostal beszélünk arról egyszer, vagy talán többször is, mennyire bánja ő, aki csíkszentkirályi születésű, hogy Csíkban, vagy akár Udvarhelyszéken is, nincsenek olyan mértékben összegyűjtve az archaikus imádságok, de a ráolvasók sem, mint a Gyimeseken vagy Moldvában. Ekkor arra jutottam, nézzük meg Csíkot is kissé alaposabban, bár úgy gondoltam, az archaizmusok biztosan jobban élnek a hegyek tetején, például Kostelegen, pláne Gyepécén, mint lent a völgyben, európai főútvonalak tözsomszédságában. Megnéztük hát Csíkot, most már ennek is több, mint tíz éve, s csodálatos dolgokat találtunk az említett főúttól alig néhány száz méterre álló házakban is, így aztán a készülő kötetbe az eddigiektől bőségesebb csíki anyagot szeretnék betenni, de kaptam mások gyűjtéséből udvarhelyszéki és néhány moldvai szöveget is, csodálatos imákat és ráolvasókat, így azok is ott lesznek a könyvben. A kötet földrajzi spektruma tehát szélesebb lesz, mint az előzőé volt, s ez a szélesebb spektrum a nyilvánvaló egyezések segítségével a gyökerek, a közös gyökerek felé is irányít bennünket.

A másik változás, hogy a készülő kéziratba két-három tucat szentes éneket, régi egyházi népdoneket is szeretnék beépíteni annak rendje és módja szerint, kottával, sorvian-sokkal, énekeskönyvi előfordulásokkal, megjébbel. Ilyeneket én soha nem „gyűjtöttem”, mondhatni inkább csak az „utamba kerültek”, s ha már úgyis be volt kapcsolva a magnó, hát fölvettem őket. Olyan mértékű zenei előképzettségem, hogy velük érdemben tudjak foglalkozni, nincs, újrarahallgatván őket azonban mégis úgy gondolom, érdemes a szebbetket a megfelelő helyekre, tehát nem külön fejezetbe, hanem az imaszövegek közé beválogatni. Támogassák itt is egymást, párhuzamos soraikkal, megegyező képi világukkal, áthallásaikkal egyetemben, úgy, mint a székelyek és csángók hagyományos kultúrájában. Ez tehát a második jelentős változás.

A harmadik említett változás pedig, amely talán a legjelentősebb, hogy a készülő kötetbe próbálok viszonylag – mondhatni szokatlanul – nagyszámú román szöveget is bevenni. A több száz magyar mellett több tucatnyi román szövegről van szó, s nem csupán ráolvasókról, de néhány román nyelvű archaikus imádságról is. Ez az előző kettőhöz hasonlóan szintén nem csupán horizontális változást jelent, hanem azt is, hogy megkísérlji az ember a vidék magyar és román ráolvasóinak közös gyökereit kutatni, kideríteni, milyen áthallások, milyen átjárások vannak közöttük, s próbál arra is rájönni, honnan jöhetnek a felszíni kölcsönzések alatt munkáló erők. Rögtön hozok néhány példát a különböző ráolvasótípusokból arra, nagyon röviden, hogy vannak olyanok, amelyek egészen biztosan a vidéken hajdan élő török népek egyszervolt samanisztikus gyakorlatából kerültek be mind a magyarság, tehát a székelység és a csángóság, mind pedig a románság hitvilágába. Tudjuk, hogy szép számmal voltak olyan török és iráni népek, így például az Erdélyben valószínűleg már a 7–8. században letelepedett, később a sepsi, kézdi és orbói székelyek, valamint a későbbi oláhság közé betagozódott bulakok, később a Nyugati Türk Birodalomból kivált besenyők, a torkoknak is nevezett úzok, a kunok, a berendek, jászok, tatárok, amelyeknek hajdani jelenléte a környék lakóinak nemcsak embertani alkatát, nyelvé, egyes helyneveit alakította, de a helybeliek, így például a székelység és a belőle később kivált csángóság hagyományát, hitvilágát is, azt mondhatjuk, máig nagyon sok elemében meghatározza. Erről Lükő Gábor és Rásonyi László dolgozataiból is értesülhetünk.

Szeretném továbbá úgy kialakítani a tervezett kötetet, hogy ne legyen gyűjteményszerű, hogy ne gyűjteményként legyen érzékelhető a róla szerzett első benyomásban, hanem próbálja visszaadni a szöveget annak a világnak, amelybe az ember ott, a székelyek és csángók között beleszöppen, ha kicsit is nyitott szemmel és füllel jár. Ezért rengeteg jegyzettel látom el a könyv főszövegét, mégpedig úgy, hogy azok között minél több „átjárás” legyen, s próbálom a néphitből is mindazt beleszerkeszteni, amiről úgy érzem,

szorosan odatartozik. Az úgynevezett *nagy üdő* elleni imádságoknál például kapásból van jó néhány szent, Szent Donát, Szent Illés, Antiochiai Szent Margit, akiket meg kell említeni, már csak azért is, mert a szövegekben elhangzik a nevük, de vannak olyan hiedelemalakok is, mint a *sárkány*, a gyimesi magyarság néphitében, de a románságnál is szinte ugyanúgy a *bălaur* vagy a *zmeu*, ezeknek is nagyjából ugyanazok a tulajdonságai, mint a gyimesi csángó néphit *sárkányának*: olyan kígyóból lesznek, amelyet hét esztendeig nem lát semmiféle szem, vagy olyan kígyóból, amelyik lenyeli az úgynevezett *kígyókövet*, s akkor több feje, esetleg szarvacskája is nő, szárnyai lesznek. Mindegyik a havasok csúcsán lakik, hét évig, ahogy mondják, „a föld zsirjából él”. Vannak, akik úgy tartják, az ökörszem, ez a kicsiny madár azért van, hogy a füvek között *budukálva* meglássa a kígyót, mert akkor abból már nem válik *sárkány*, s az emberiség így megmenekül a veszedelemtől. Ide tartozik persze, hogy a kört tovább bővítsük, a magyar *garabonciás* és román „kollégája” a *solomonar, solomonar*, de a velük nyilvánvaló kapcsolatban lévő moldvai *jégőrző* mitikus alakja is.

Román szövegek először a vízvetések kapcsán kerültek a látókörombe. Már az *Aranykertbe* *aranyfa* kötetben is szerepelt néhány román nyelven elmondott vízvető szöveg, de most azoknál hosszabbak, érdekesebbek is előjöttek. A helybeliek szintén az *igizet*, azaz a szemverés gyógyítására használják az úgynevezett *fejelfűvást*, s az arra használatos szövegek között is vannak olyanok, a Gyimesekről és Moldvából is, amelyekről már Lükő Gábor megállapította, hogy román párhuzamaik vannak, hozza is őket az *Ethnographiában* 1961-ben megjelent dolgozatában. Ő azt mondja, ezek a szövegek bizonyosan samanisztikus eredetűek. Arról a típusról van szó, amely úgy kezdődik: „*Őz nyalja fiát a szeptőlől, / En is nyalom az én Erzsikémet az igizettől...*” Lükő azt írja, hogy az őz vagy ünő, amelyik az idézett sorokban szerepel, nem más, mint a sámán állatalakú segítőlelke, tehát az anyaállata, az a bizonyos *tyn bura*, ami az ázsiai samанизmus kutatóinak feljegyzéseiben is gyakran szerepel. Magam is úgy gondolom, hogy ebben lehet valami, a felvetés tehát mindenképpen érdemes a továbbgondolásra. Érdekes az is, hogy ezek a román ráolvasók is hosszabbak, epikus elemekkel telítettek, a magyar szövegek rövidebbek és olyan vidékeken jelennek meg, ahol erősebb román hatás tapasztalható.

Egy másik téma, ami idetartozik, a gyógyító fájdalma, a „megsebzett gyógyítók” kérdésköre, amint a sámánokat is szokás nevezni az angol szakirodalomban. Arról beszélek, amikor a gyógyító ásitozik gyógyítás közben, a szívét fájlalja, van, hogy már akkor is, amikor a beteg még éppen csak, hogy elindult hozzá. Általában a *Szent Antal tüze* gyógyításakor merülnek fel ezek, de esetenként más betegségek, például az *igizet* gyógyításakor is. Kosteleyen hallottam, hogy a szemmel vert kicsi malacok is ásitoznak, nemcsak az ember. A gonosz lélek tehát, mert az ártó gonosz lélekszerű ebben a hitvilágban, átjárja az embert is, az állatot is, mert annak is lelke van, s így amikor elindul a gyógyítóhoz az ember, az már érzi, hogy közeledik a beteg, előre ásitozik, de gyógyítás közben is potyognak a könnyei. Megszenved azért, hogy meggyógyítson valakit, átveszi a betegséget, magába zárja, s ott gyűri le. Ez tehát ismét egy olyan vonulata a székely és csángó, de a román archaikus gyógyászatnak is, amelyet érdemes kissé alaposabban végiggondolni, már csak a közös gyökerck, a Kárpát-medencéig nyúló ázsiai samанизmus gyógyító eljárásaival kapcsolatos nyilvánvaló összefüggések miatt is.

Visszatérve a tervezett kötet kapcsán harmadikként említett tételre, a román nyelvű ráolvasókra, miután az idő szorít, vegyük most gyorsan és röviden sorra, milyen típusúak azok a szövegek, amelyeket az elmúlt években hallottam, s amelyekből bizonyosan lesz a könyvben néhány. Elsőként hadd említsem az *obrinyálás* nevű bajt, ami nem különálló betegség, hanem bizonyos betegségeknek olyan foka, amikor a beteg állapota megváltozik, lázas lesz, rosszul érzi magát, tehát az erre való ráolvasók egyfajta ambuláns kezelésként szolgálnak. A szó, *obrinyálás*, maga román eredetű, az

obrinteală vagy *oprinteală* annyit tesz, seben vagy daganaton keletkezett lob, gyulladás, gennyedés, ahogy mondják, *obrinteală sau obrintirea bubelor*, tehát a daganatok vagy sebek lobja, gyulladása. Az *obrintyalás*, *obrintolás* és hasonló alakokban a csángóság magyar nyelvű ráolvasóiban is szereplő kifejezés elsősorban például a *Szent Antal tüze* elleni szövegekben jön elő, amelyeket azonban ezen a vidéken csak magyarul lehet hallani, *Szent Antal tüzére* való román ráolvasó, így, *expressis verbis*, nincs. A magyar szövegekben azonban alkalmanként ott van ez az *obrintyalásra* való rész, így például a következő ráolvasóban:

*Elindul a boldogságos Szépszűzmária / Az ő áldott Szentfiával,
Bemene szent templomába, / Beüle arany karszékibe.
Mondá az Úrjézus: / Ereszd ki, ereszd ki, / Boldogságos Szent Anyám,
Szent pókámból szent kezemet, / Nyuljak fel szent oltáromra,
Vegyek le három szál gyertyát, / Hogy olvassak ennek a Máriának
A fejire, / A szeméire, / Az egész testyire, / Az egész injá, csontjaira
Hetvenhétféle Szent Antal tüzitől, / Hetvenhétféle pokoleredettől,
Hetvenhétféle tüzes orbáncoktól, / Hetvenhétféle obrintolástól, / Hetvenhétféle betegségtől...*

Tehát itt, a magyar szövegben is szerepel az *obrintolás*. A következő ráolvasócsoport *keléstől* használatos. Ezek között van olyan, ahol a Szűzanya egy nagy hegyre felhágván lovat áldoz, s odahívja az összes *kelést*, csak azt az egyet nem hívja oda, amelyik a betegséget okozta, így az nem részesül a lakomából, nem táplálják, ezért az gyökerestül kivész, elmúlik, s a beteg meggyógyul. Itt is vannak magyar és román szövegek egyaránt, a románok egy részét Tudor Pamfile, Artur Gorovei és mások nyomán közölte Lükő Gábor, de vannak magyar szövegek is, és bennük túlnyomórészt fehér ló szerepel áldozati állatként, tehát nagyon valószínű, hogy ezek a szövegek a magyarságtól, esetleg a már említett török népek valamelyikétől kerültek a románsághoz. Ezt is megvizsgáltam kicsit, s remélem, ezek a szövegek és jegyzetek is benne lesznek a készülő könyvben.

Hasonlóan izgalmasak a *dalákra* való ráolvasások vagy az *árpa learatására* szolgáló szövegek román párhuzamai. Az árpa egyfajta paralelleje ugyanis a románságnál az úgynevezett *korsó*. Románul *urcior*, *ulcior*. Inkább *korsóra* olvasnak a románok, és *árpára* olvas rá a magyarság. Nálunk a *sarlóval* való *kerítés* a leggyakoribb, a románoknál pedig a *korsó* gyógyításakor ugatnak, beugatnak az ablakon, úgy gyógyítanak: „*Vau, vau, kutya ulcior, / Amint én nem vagyok kutya, / Úgy te se létezhess ezen a világon!*” Ez az egyik leggyakoribb szövegtípus, ami azért érdekes, mert az úgynevezett *korsó* is, ami sok tekintetben az *árpának* felel meg, egy gyulladt, apró kelés a szemén, s hasonlóan tüzes, másként gyógyíthatatlannak tűnő vagy nehezen gyógyuló sebekre, lobokra, eyebekre, így a már említett *Szent Antal tüzére*, *orbánra*, *hupulykára* és *folyósóra*, ez a népi diagnosztikában egy szorosán összetartozó betegségszoport, szintén vannak olyan vidékek, ahol ráugatnak. Mondják, hogy *rácsiholnak*, mert „tüznek tűz az orvossága”, de esetenként a *csiholást* csaholás váltja föl, tehát a román hagyomány a dunántúli magyarság egyes szokásaival is párhuzamot mutat.

Vannak az általam az elmúlt időszakban hallottak között továbbá a *hályogra*, *torokgyíkra*, *kígyómarásra* használatos román nyelvű ráolvasók. Kígyómarásra használatos ugyebár egyfelől a kígyóbőr, amelyet a mai napig használnak, a menyétmarás gyógyítására szolgáló menyétbőrrel együtt, ha a kígyó vagy a menyét megmarja az állatokat. Vízbe teszik a fára felhúzott bőrt és megmosogatják vele a marás helyét. A bőrtet kölcsön is adják egymásnak, hiszen nem könnyű a menyétet *megütni*, de a kígyót sem Szent György napja előtt, mert akkoriban a hideg havasok között a kígyók még nemigen járnak. A hagyomány szerint a bőr pedig csak ekkor *orvosságos*. A kígyómarást azért említtem, mert a gyógyítására használt legtöbb ráolvasó románul hangzik el a vidéken. Vannak per-

sze magyar szövegek is, ezek voltaképpen egymás fordításai, nehéz megmondani, hogy melyik honnan jött, tény, hogy a legtöbb románul használatos. Érdekes módon a magyar gyűjtésekben, olyan gyűjtőknél, kutatóknál is, akik jól tudnak románul, a rossz románsággal, de azért jól felismerhetően románul elmondott ráolvasók fonetikusán átírva anélkül szerepelnek, hogy feltüntetnék, a szöveg románul hangzott el, s hogy annak valamilyé jelentése is lehet. Így elvész annak a lehetősége, hogy visszafejtsük ezeket a gyakran töredékes szövegeket és megismerjük a jelentésüket, pedig ezáltal egy csodálatos világ tárul ki előttünk, amelyben azt láthatjuk, hogy a kígyó alakjában és a hozzá fűződő hiedelmekben is nagyon sok kapcsolat van a magyar és a román néphit között.

A következő képen egy jászol fölé akasztott lókoponya látható. Ezeket azért tették az istállóba, hogy a *szépasszonyok* ne bántsák az élő állatot. Úgy tartják, hogy ha odateszik, akkor a *szépasszonyok*, ezek a *szellem mesterségek* ezzel foglalkoznak. Tükröt is szoktak rájuk tenni, a homlokrészre vagy a szemgödörbe. Körülbelül tizenöt évet járkáltam, míg sikerült egy ilyen felvételt csinálni, az elmúlt időszakban ugyanis mindenholnan leszedték a lókoponyát és eldobálták, ahogy kihaltak a régi öregek. Volt, ahol a pap szedette le. Mindenféle régi, lakatlan ház mellett álló istállót összejártunk, míg ráakadtunk erre a példányra. A *szépasszonyokat* is megpróbálják alkalmasint ráolvasással távol tartani, illetve a jóindulatukat elnyerni. Román nyelvű ráolvasókban, amelyeket egyesek a mai napig ismernek, *forgószélnek* nevezik a *szépasszonyt*, tehát azt mondják, hogy „*Treci holbură frumoasă...*”, azaz „*Menj el szépséges forgószél...*”, de a *forgószél* megnevezés alatt a *szépasszonyokra* gondolnak közben, erre utal a szél *frumoasă*, azaz 'szép' jelzője is. Szintén a *szépasszonyok* ellen teszik a *kicsi guzsalyt* is az istállógerendára. Ezt a guzsalyt *menyétaguzsaly*nak is nevezik. A *szépasszonyok* és a *menyét* alakja ebben a kontextusban összekapcsolódik, ami nem csoda, hiszen a *menyétag* a középkor világában is a nőiséghez kötötték, úgy gondolták, a száján vagy a fülén keresztül fogan és a fülén át szül, amint a Physiologus is írja, ezért még Szűz Mária alakjához is kapcsolták ezt a kicsiny állatot.

A *szépasszonyok* és a *boszorkányok* egymással igen közeli kapcsolatban állnak, s a vidéken ismeretesek *boszorkányoktól*, elsősorban *tejelvevő boszorkányoktól* való román nyelvű ráolvasók is, amelyek azért fontosak, mert nagyon nehéz a gyimesi csángóság boszorkányhitét alaposabban megérteni akkor, ha nincs az ember legalább valamennyire tisztában nemcsak a román néphittel és a románság archaikus boszorkányhitével, de még az e szövegekben kitapintható ortodoxiával is. Minderre elegendő példaként szolgálhatnak a boszorkányosok magyar és román epithetonjai e vidéken, a *kantéros*, a *gurucsás-guruzsmás*, a *fermekás* és a *buszkurja*, másutt *boszkonya*, *broszkonya*, *boszkorogya* kifejezések. Előbbi kettő régi magyar műveltségi szó, utóbbiak, a *fermeca* és a *boscoană*, végső soron ógörög gyökerekre, a *farmakosz* és *baszkainó* szavakra és kiterjedt bokrukra visszamenő román kifejezések. Ez is jól példázza, hogy a román anyag, kivált az archaikus román anyag ismerete nélkül nem nagyon kaphatunk helyes képet a gyimesi, hárompataki, Úz menti csángóság, de esetenként még a székelység hagyományos boszorkányhitéről sem, tekintettel a néphiten jelentkező, gyakran genetikusan is hordozott „áthallások”-ra.

Röviden ennyit szerettem volna elmondani. Talán sikerült legalább részben megmutatnom az utakat, amelyeket az elmúlt másfél évtizedben, elsősorban az „apostolok lován”, de lélekben és szellemben is végigjártam, s felvázolnom azokat az erővonalakat, amelyek mentén készülő új kötetem szerkezetét és tartalmi elemeit kialakítani és meghatározni próbálok. Láthatjuk, hogy az *Aranykerte*' *aranyfa* kötethez képest tervezett, horizontálisnak tűnő változtatások, amint már említettem, voltaképpen éppen hogy mélységiek, vertikálisak, egyfajta szemléletbeli változást, talán érést is mutatnak.

Köszönöm a figyelmüket!

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

A partvidék, a tenger és Európa A kulturaközi kommunikáció modelljei (Pomorie, Bulgária, 2005. szeptember 7–12.)

Pomoriében került megrendezésre 2005. szeptember 7. és 12. között a Bolgár Tudományos Akadémia Folklor Intézete által szervezett nemzetközi konferencia, amely *A partvidék, a tenger és Európa – A kulturaközi kommunikáció modelljei* címet viselte. A tanácskozás számára a Burgasz közvetlen közelében fekvő, 14500 lakosú városka ideális színhelyet biztosított, hiszen történelme az évszázadok alatt szorosan összefonódott a Fekete-tengerrel. A település sokáig Neszebar rivalisa volt, ám 1906-ban nagy része egy tűzvészben elpusztult. A tengeri sólepárlóiról híressé vált Pomorie az utóbbi két-három évtizedben meglehetősen sokat fejlődött, köszönhető ez az egyre inkább fellendülő turizmusnak, amely jelentős iparágga kezd válni egész Bulgáriában.

A konferencia résztvevőinek zöme a Folklor Intézet munkatársai közül került ki, de más intézmények, főként a múzeumok is képviseltették magukat. Nemzetközivé a tanácskozás spanyol, lett, török, ukrán, macedón és magyar előadók szereplése által vált, akik saját kutatási eredményeik ismertetésével tágabb kontextust, keretet biztosítottak a konferencia témájának, hiszen a más kultúrákból származó példák kiváló lehetőséget szolgáltattak az összehasonlításra.

A szervezők az elhangzott előadásokat nyolc tematikai egységbe rendezték, amelyeket a következő címekkel láttak el: 1. *Pomorie és Európa*; 2. *Tengeri kultúrák*; 3. *Élet a tenger közelében*; 4. *Kultúrák közötti kommunikáció*; 5. *Érintkezés másokkal – Turizmus*; 6. *Bor – Kulturális gyakorlat és képzetek*; 7. *Hiedelmek, szimbólumok, képzetek*; 8. *Közösségek és kulturális mérföldkövek*.

A szakmai program szeptember 8-án kezdődött azt követően, hogy a tanácskozás résztvevőit Petar Zlatanov, Pomorie város polgármestere, Ivan Braykov, a Festa Wine és Co. igazgatója, valamint Mila Santova, a Bolgár Tudományos Akadémia Folklor Intézetének igazgatónöje köszöntötte. Az első szekció a konferenciának helyet biztosító tengerparti kisváros és a tenger sokoldalú kapcsolatával foglalkozott, melynek keretében előadást hallhattunk az ókori Anhialo pénzén felbukkanó ábrázolásokról, a környéken található trák építészeti remekokről, illetve a település kulturális tájképének megkonstruálásáról. A délelőtt folyamán Magdalena Elchinova tartott érdekesítő és egyben gondolatébresztő beszámolót a Fekete-tenger régiójában folytatandó kulturális antropológiai vizsgálatokról, ami jelzi e tudományterület iránti egyre fokozódó érdeklődést. Az első napon elhangzó külföldi előadások közül Manuel Mandianesé, illetve Ocal Oguzé érdemel említést. Amíg a spanyol kutató a galíciaiak és a tenger viszonyát próbálta megvilágítani, addig a török szakember egy sajátos rituálé elemzésére vállalkozott, amely a Fekete-tenger keleti partvidékén élő török népességhez kötődik szorosan.

Szeptember 9-én délelőtt a turizmus problematikáját taglaló szekció előadásaira került sor, amelyek igyekeztek felhívni a figyelmet arra, hogy e napjainkban egyre inkább teret hódító jelenség milyen hatást gyakorol a népi kultúrára, illetve a mindennapokra.

Mivel a szőlőtermesztés a Fekete-tenger régiójában több évezredes múltra tekint vissza, éppen ezért a konferencia szervezői külön szekciót szántak a bor közvetítő szerepét elemző előadásoknak, melyek témájukat tekintve két csoportra oszlottak. Egy részük a bor megjelenését vizsgálta a szólásmondásokban, népdalokban, valamint a hőseposzokban, más részük viszont

olyan újonnan kitalált vagy éppen ellenkezőleg, több évszázados hagyománnyal rendelkező rítusokat próbált meg elemezni, amelyek szorosan összefonódnak a szőlőtermelő közösségekkel. Több, videófelvétellel illusztrált beszámolót hallhattunk a leginkább talán a Szent Vince-naphoz hasonlítható bolgár népszokásról, melynek során a szőlőtőkéről szimbolikusan vesszőket metszenek le a szőlősgazdák, miközben áldást kérnek a termésre. Mód László és Simon András angol nyelvű előadása magyarországi példák segítségével próbálta illusztrálni azt a folyamatot, ahogyan a kitalált rítusok és hagyományok egyre inkább kezdenek teret hódítani a Kárpát-medence borteremő tájain. E szekció aktualitásához jelentős mértékben hozzájárult, hogy a konferenciával egy időben a tengerparti kisváros főterén borfesztivált rendeztek, ahol lehetőség nyílt a környéken termelt borok megkóstolására is.

Szeptember 10-én, vagyis a szorosabb értelemben vett szakmai program zárónapján számos érdekes előadás hangzott el a muzulmán és a keresztény vallásos művészet kérdéseiről (pl. halálbrázolás a muszlim kultúrában és művészetben, mítoszok a repülő ikonokról), valamint a Fekete-tenger közelében élő nemzeti kisebbségek, többek között a gagauzok és cigányok kultúrájáról.

A konferencia szervezői külön hangsúlyt fektettek arra, hogy a résztvevőkkel megismertessék Pomorie és közvetlen környékének legfontosabb történelmi emlékeit. A kirándulások alkalmával felkerestünk egy napjainkban is működő kolostort, ahol egy csodatevő forrás található. A gazdagon összeállított kulturális program keretében részt vettünk a helyi görög kisebbség által bemutatott folklórműsoron, amelyen egy lakodalom legfontosabb mozzanatait jelenítették meg. Szeptember 9-én Teodosiy Spasov és a Lot Lorien koncertjét követően ellátogattunk az 1932-ben épített Via Pontika borpincébe, ahol végigkóstolhattuk a helyi bor- és párlatkülönlegességeket, ízelítőt kapva a Fekete-tenger mellékének szőlőkultúrájából.

Összegzés gyanánt elmondható, hogy a konferencia mind szervezetségét, mind szakmai színvonalát tekintve teljes mértékben megfelelt az elvárásoknak, hiszen a háromnapos tanácskozást, ahogy már említettem, igen gazdag kulturális program egészítette ki. Az elhangzott előadások sok oldalról próbálták meg rávilágítani arra, hogy a Fekete-tenger partján élő népek az évszázadok folyamán igen összetett kulturális és gazdasági kapcsolatokat alakítottak ki egymás között.

MÓD LÁSZLÓ

A posztszocialista vidék átalakulásának értelmezési lehetőségei (Helsinki, 2005. november 10–11.)

Hagyományos értelemben véve a mezőgazdaság szolgáltatta a megélhetést a vidéken élők számára, ám a gazdasági-társadalmi változások gyökeresen átforgalmazták a falu társadalmát, sok esetben negatív hatást gyakorolva a lakosságra, ami a szolgáltatások diszintegrálódásában, az elvándorlásban, az elszegényedésben és a munkanélküliségben jutott kifejezésre. Az Aleksanteri Intézet által szervezett konferencia, amely ötödik volt az évente megrendezésre kerülő alkalmak között, elsősorban azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a különböző tudományterületek segítségével a ruralitás mibenlétét próbálja meg valamiféleképpen meghatározni.

Mielőtt a kétnapos tanácskozás legfontosabb eredményeiről beszámolnék, érdemes talán röviden megismerkednünk azzal az intézménnyel is, amely felvállalta az összejövetel lebonyolítását. Az Aleksanteri Intézet 1996-ban jött létre nemzeti kutatóközpontként, Oroszország, valamint Kelet-Európa vizsgálatát célozta meg, főként a társadalom-, a bölcsészet-, valamint a jogi tudományok területén. Az intézmény legfontosabb kutatási programjai közé Oroszország és a

balti régió információs társadalmá, a nemek, az új identitásformák, a természet és kultúra kapcsolata, illetve más egyéb témák tartoznak.

Az előadások a Helsinki Egyetem Bulevardi utca 18. szám alatti épületében hangzottak el. Miután Jouko Nikula, az Aleksanteri Intézet igazgatója köszöntötte az egybegyűlteket, a délelőtti folyamán, az első plenáris ülés keretében két beszámolót hallhatunk. Eugenia V. Serova az orosz mezőgazdaság jelenéről és jövőjéről, Kovács Katalin pedig a földhasználati struktúrák közép-európai hatásáról tartott áttekintő előadást. Délután a tanácskozás hat munkacsoportban folytatódott az épület szemináriumi termeiben a következő témakörökben: 1. *Kapcsolathálók és közösségek*; 2. *Farmgazdálkodás és falusi társadalmi struktúrák Oroszországban és a poszt-szocialista országokban*; 3. *Intézményi átalakulás az orosz agrárszektorban*; 4. *Multifunkcionalitás a mezőgazdaságban és a vidéken*; 5. *Ember és természet viszonya a poszt-szocialista falusi közösségekben*; 6. *Kulturális-társadalmi lehetőségek a poszt-szocialista vidéken*.

Sajnálatos, hogy az egymással párhuzamos szekcióüléseket nem igazán lehetett nyomon követni az egyidejűség miatt, éppen ezért csupán csak a konferencia programjában szereplő címek szolgálták némi felvilágosítással. A tanácskozás nemzetközi és interdiszciplináris jellegéhez nem férhetett semmi kétség, hiszen több mint tíz ország (Finnország, Lengyelország, Egyesült Államok, Anglia, Magyarország, Románia, Írország, Németország, Oroszország, Üzbegisztán stb.) képviseltette magát a különböző tudományterületeken.

Mivel a munkacsoportok közötti áthallgatására nem nyílt túl sok alkalom, ezért jórészt csak a saját szekciómiban elhangzott előadásokról tudok beszámolni, amelyekről elmondható, hogy tematikájukat tekintve meglehetősen széles skálán mozogtak. Magyarázható ez többek között azzal, hogy két, előzetesen meghirdetett munkacsoportot töröltek a programból, melynek következtében a nyolcadik, azaz a migrációs kérdéseket feszegető szekcióhoz tartozó beszámolómat a hatodikba sorolták. Az első három előadó Oroszország északi területein végzett terepmunkájára alapozva, a privát mezőgazdaság és a vállalkozói intézmény kérdéseiről, a rénszarvas-tenyésztésről, valamint a helynevekhez kapcsolódó narratívumokról értekezett. Eeva Pääkkönen, az Aleksanteri Intézet munkatársa a generációk túlélési stratégiái közötti különbségről beszélt Ukrajnában végzett vizsgálatai alapján, jómagam pedig a *Turizmus és migráció* címet viselő OTKA-pályázat keretei között folytatott kutatásaimról adtam áttekintést.

November 11-én a konferencia a második plenáris üléssel folytatódott, amelyen Arunas Poviliunas, a Vilniusi Egyetem Szociológia Tanszékének munkatársa, valamint a lett földművelésügyi miniszter beszélt a litván falusi társadalom önszerveződési kísérleteiről, illetve az új tagállamok és az unió agrárpolitikájáról. Délután a szekciók folytatták munkájukat, végül pedig a tanácskozást a harmadik plenáris ülést zárta, amely a vidék új szerepköreire kívánta felhívni a figyelmet egy kerekasztal-beszélgetés keretében.

MÓD LÁSZLÓ

Tanulás hete – művelődés ünnepe, 2005

„Régi szokás szerint szabad megtartani...”

Népszokások az óvodában és az iskolában

(Budapest, 2005. október 27.)

A „*Régi szokás szerint szabad megtartani...*” című egynapos konferenciát 2005. október 27-én rendeztük meg a Hagyományok Házában. A konferencia célja az volt, hogy a népszokásokat tanító-visszatánító, megújító pedagógusok és közművelődési szakemberek munkájukhoz szakmai segítséget kapjanak, hogy a különféle ünnepi alkalmakhoz, a rendezvények jellegéhez és a

közreműködők, illetve a résztvevők életkorához illeszkedő szokásokat válasszák ki és azt néprajzi hitellességgel, de a mai igényekhez-körülményekhez igazodva eleveníthessék föl.

A nap elméleti háttérét Szacsavay Éva, a Néprajzi Múzeum munkatársa igen gazdag és élvezetes előadása adta, melynek révén a magyarországi népszokásokról és azok kulturális háttéréről kaphattunk áttekintést. Az ezt követő kerekasztal-beszélgetés résztvevői – Beszprémy Katalin osztályvezető (Hagyományok Háza, Közművelődési Tár), Foltin Jolán (koreográfus), Carlile-Kovács Flóra (néprajzkutató, Hagyományok Háza), Kovács Andrásné (drámapedagógus) és Trencsényi László (főtitkár, Magyar Pedagógiai Társaság) – arra keresték a válaszokat, sok jelenlévőt fölvilványozva, hogy hogyan újíthatja meg az ünnepi kultúrát a néphagyomány; milyen zsákutcákba tévedhetünk népszokásokat tanítva-visszatanítva; illetve hol és mi lehet a helye, szerepe ennek az oktatásban és a művészeti nevelésben.

Az ebédszünetben Karácsony Molnár Erika *Paradicsom kőkertjében* és Farkas Csilla *Széki lovas farsang* című rövidfilmjeit láthattuk.

A nap második felében, a műhelyfoglalkozások keretében gyakorlati útmutatást kaphattak az érdeklődők. A kézműves-foglalkozás és énektanítás tematikája a tavaszi-téli szokásrend köré szerveződött; a drámapedagógiai előkerülő játékokat, népszokásokat ki is próbálhatták a vállalkozó szelleműek; a foglalkozástervezés során pedig fény derült arra, hogy mire kell figyelni és hogyan érdemes felépíteni egy csoportos foglalkozást úgy, hogy az mindenki számára maradandó élmény legyen.

A konferencián a hagyományokra nevelés iránt érdeklődő, illetve abban szerepet vállaló pedagógusok, néprajzkutatók, múzeumpedagógusok, közművelődési szakemberek, egyetemi és főiskolai hallgatók vettek részt, mintegy 120 fő. Írásos véleményeik alapján a résztvevők 80%-a a műhelyfoglalkozásokat és a kerekasztal-beszélgetést tartotta a leghasznosabbnak, s az itt szerzett tapasztalatokat, ismereteket munkája során alkalmazni is szeretné. Nagy számban tartának igényt azonban kézzelfogható, gyakorlati útmutatásra, kiadványokra, sőt, érkeztek javaslatok arra vonatkozóan is, hogy egy későbbi, hasonló témájú konferencián legyen gyermekcsoporttal való bemutató, szemléltetés is. Ezen felül szívesen hallanának bővebben a mese és a szimbólumok világáról.

Fejlesztés népi játékokkal (Budapest, 2005. november 9.)

Az ELTE Tanító- és Óvónőképző Főiskolai Kar Neveléstudományi Tanszéke, a Hagyományok Háza és a Magyar Pedagógiai Társaság Hagyományismereti Szakosztálya közös rendezésében 2005. november 9-én megrendezésre került a *Fejlesztés népi játékokkal* című konferencia. Az egynapos rendezvény elsődleges célja az volt, hogy párbeszédet kezdeményezzünk a népi játékokat munkájuk során intenzíven, tudatosan alkalmazó szakemberek (elsősorban gyermek-táncoktatók) és a fejlesztőpedagógusok között. Kezdeményezésünk nyomán kialakulhat egy olyan hosszú távú szakmai együttműködés, amelyben a két terület szakemberei saját szakterületükön szerzett tapasztalataik ötvözésével új modelleket dolgozhatnak ki.

Délelőtt meghallgathattuk Lakatos Margó *Népi játékok a fejlesztőpedagógus szemével* című előadását, majd Sándor Ildikó ismertette gondolatait *A népi játékok rejtett pedagógiájáról*. Ezután Bacsoné Bartkó Erzsébet esettanulmánya következett, amelyből megismerhettük a népi játékok fejlesztő célú alkalmazásának lehetőségeit saját munkásságának tükrében. Végül Szökéné Ispány Erika tanítónő és Oraveczné Szedlacsek Anita óvónő mesélte el a témához kapcsolódó tapasztalatait.

Délutánra passzív hallgatókból aktív résztvevőkké válhattunk, hiszen Dummel Viktória óvónő és Körtyvélyesi Anna konduktor (mindketten gyermektáncoktatók) vezetésével magunk is

kipróbálhattunk, megtanulhattunk népi játékaink széles köréből néhányat. Így ízelítőt kaptunk arra vonatkozóan is, hogyan is érdemes tanítani a gyerekeknek ezeket a komplex játékokat.

A konferencián főként tanító- és óvónők, illetve fejlesztőpedagógusok vettek részt, de voltak közöttük egyetemi és főiskolai hallgatók, közművelődési szakemberek és múzeumpedagógusok is. Írásos véleményeik alapján hasznos és fontos e kezdeményezés, hiszen számos pedagógiai helyzethez hatékony eszközt adhat a nevelők kezébe.

Témák, amelyekről az elhangzottakon túl, szívesen hallanának még: a játékok csoportosítása témakörök szerint, mintegy a tananyag feldolgozását segítő; a játékok problémamegoldó lehetőségei; kapcsolatteremtés felső tagozatosokkal; a népi játék és a drámajáték kapcsolata; módszertan, tanítási segédeszközök – hozzáférhetőséggel; gyűjtemények, kiadványok a játékok részletes, önállóan használható leírásával; hogyan lehetne befolyásolni a döntési pozícióban lévőket, hogy a pedagógusképzésben, illetve az oktatás menetében a népi hagyományokat, a néptáncot, és a népi játékot a „helyére tegyük”.

VÁRKONYI TEKLA
Hagyományok Háza

Gazdaság-, társadalom- és egyháztörténeti források néprajzi értelmezésének lehetőségei (Budapest, 2006. február 23–24.)

Gazdaság-, társadalom- és egyháztörténeti források néprajzi értelmezésének lehetőségei címmel 2006. február 23–24-én, az MTA Jakobinus Termében rendezett közös konferenciát az MTA Néprajzi Kutatóintézetének Történeti Néprajzi Osztálya és a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya.

A téma idősrészégét mutatja, hogy két oldalról is felmerült megtárgyalásának igénye. Az Anyagi Kultúra Szakosztály egyik ülésén parázs vita alakult ki egy forrás értelmezése kapcsán, ami azzal zárult, hogy a források használóinak széles körű nyelvészeti, történeti, művelődés-történeti, esetenként jogi ismeretekkel, megközelítéssel kell adataikat kezelni. A téma folyamatosan foglalkoztatja az MTA Néprajzi Kutatóintézet Történeti Néprajzi Osztályának kutatóit is, így alakult ki a közösen rendezett konferencia terve.

A konferenciát az MTA Néprajzi Kutatóintézete nevében Borsos Balázs igazgatóhelyettes köszöntötte, majd Paládi-Kovács Attila, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke röviden vázolta a téma nemzetközi és hazai előzményeit. Az előadások sorát Szilágyi Miklós elméleti fejtegetése indította meg arról, hogy a történeti adatban egykorú recens ismeretek, a recens anyagban pedig a történetiség található meg.

A következő előadások különféle közösségek iratelyütteseinek felhasználhatóságára hívták fel a figyelmet. Knézy Judit a csurgói uradalom számadásait mutatta be, amelyek a többi Festetics-uradalom számadásaihoz viszonyítva a legteljesebb képet adják a 18. századi népcéletről. A bevétel és a kiadás vezetése, valamint a különféle rendeletek betartására vonatkozó adatok, sok történeti forrással ellentétben, nem a terveket, hanem a gyakorlatot dokumentálják. Petercsák Tivadar az erdő- és legelőközösségek volt nemesi közbirtokosságainak szokásjogon alapuló szabályairól és a polgári társadalomban létrejött közösségek gazdálkodásáról készült jegyzőkönyvek tanulságait elemezte. A tételes jogi szabályozás mellett itt is döntő szerepük volt a helyi szokásoknak, így a téma megismerhetetlen a terepen szerzett, recens tapasztalatok nélkül. Bárh János Csíkszentgyörgy két közösségének legkisebb települési egységeit, a tízeseket vizsgálta. A saját adminisztrációjával rendelkező tízes közbirtokosságok 1619–2004 közötti

időből fennmaradt jegyzőkönyvei a tízes feladatait (pl. tilalmasok, kaszálók kijelölését, az eszthenák rendjét, a bikatartást, a hidak, utak, utcák, a tizeskapu és a kerítések közmunkával való gondozását), vagyis a kis közösség életének teljes szabályozottságát tükrözik. Csáki Árpád a templomfalban történő tárolás 16. századtól fennmaradt szokásával foglalkozott. A moldvai betörések előtt a primorok a szász városokba, a templomvárakba, a lakosság többsége a háromszéki templomvárak kamráiba menekítette vagyonát. A javak mentéséről a 17. század végétől különféle szabályzatok születtek, amelyek maguknak a kamráknak az eladhatóságáról, bérletéről, őrzéséről, idővel a kamrákban családonként biztosított szuszékhelyekről szóltak. Pozsony Ferenc egy első világháborút megjárt tűzérbaka Brassótól Miskolcig feladott 280 levele alapján a levelezésnek a távkommunikációban, az informálódásban, a feszültségmegoldásban játszott szerepét vizsgálta. Égető Melinda, a szőlőbirtokos közösségekkel foglalkozó projekt vezetője, ismertette az 1982-től általa folytatott kutatás történetét, amibe 1997-től, OTKA-pályázatok keretében kapcsolódtak be a konferencián szintén előadó levéltáros munkatársak. A 15–19. század közötti szabályzatok szerint a szőlőhegyi közösségekre a faluközösség törvényei is érvényesek voltak, de a hegytörvényben egyéb, saját szokások is érvényre jutottak. A projektben vizsgálják a hegytörvényben biztosított autonómiát, a hegytörvények keletkezésének körülményeit, és megkísérlik tipologizálásukat. Polgár Tamás a Somogy megyei szőlőhegyi statutumok késői, 18. századi megjelenéséről és arról számolt be, hogy míg másutt nem fogadták el a megyei szabályozást, itt a szőlőhegyi rendtartások a megyei rendelet viselkedési normáit, bíráskodási és gazdálkodási előírásait aktualizálták. Dominkovits Péter a kora újkori Sopron szőlőművelésével kapcsolatos forrásokra hívta fel a figyelmet, hiszen a város kereskedelmében fontos tétel volt a bor. A 17–18. századi dülöminősítések szerint a város elitje a legjobb dülőkben termelte a legjobb borokat, és a szőlőbirtok része volt az inventáriumoknak is.

A következő előadások a kézművesipar történetéhez kapcsolódtak. Nagy Zoltán Körmeny legkülönbözőbb írott forrásainak segítségével foglalkozott a város kézműiparosaiival. Legújabbban felfedezett forrásai révén lokalizálni tudja a 19. század közepén működő mesterek lakhelyét, és nyomon tudja követni egy-egy műhely sorsát. Tuza Csilla a 18. század elején az ipar fejlődését már gyakran akadályozó céhrendszer visszaságait megnyirbáló királyi céhrendeleteket és III. Károly rendeleteinek hatását vizsgálta az egykorú céhlevelekben. Megállapította, hogy a királyi rendeletek olykor évtizednyi késéssel, lassanként szivárogtak be a privilégiumokba, illetve a céhek gyakorlatába. H. Csukás Györgyi a bőripar árszabásainak tanulmányozása során arra a következtetésre jutott, hogy a bőr timsós kezelését és az áthévitett bőrbe préselt fagygyúval történő tartósítását, amit Európa szerte „magyar módra” való bőrkikészítésnek ismernek, a szijgyártók őrizték meg legtovább. Az árszabások számos technológiára vonatkozó kifejezést tartalmaznak, amelyek az évszázadok folyamán tartalmi változásokon mentek át, vagy kikoptak a használatból, és amelyek értelmezését a forrás koráig vissza kell következtetni. P. Szalay Emőke a tiszántúli, kárpátaljai és a délvidéki református egyházmegyék klenódiumaival, közöttük az önedényekkel foglalkozott. Ezek típusait, szerepüket a templomi szolgáltatásban, fennmaradásuk körülményeit ismertette az óntárgyak készítésére, készítőire vonatkozó kézműipar-történeti adatokon keresztül. Flórián Mária az apróvadak bőréből varrt kora újkori szőrmepalást, a gerezna életútját, majd ennek utódait, az Erdélyben a 19. század közepéig felbukkanó, materiával bevont szőrmebéléses palástot és az alföldi subát, kisbundát ismertette az árszabások segítségével. Deák Éva ugyancsak a kora újkori erdélyi öltözködéssel foglalkozott, okfejtésében a viseletszabályozásokra és a Grazban őrzött, kevésé ismert viseletábrázolásokra támaszkodott.

Az első napot Kuti Klára *Történetiségek a magyar néprajzban* című előadása zárta, amelyben a történeti etnográfiában és a történeti antropológiában különféleképpen értelmezett idő, emlékezet és múlt paradigmákkal foglalkozott.

A konferencia második napjának első előadásai az egymást kiegészítő végrendeletek és inventáriumok hasznosíthatóságáról szólnak, amelyek önmagukban csak eseti példaként alkalmazhatóak, általános következtetésekre csak tömeges feldolgozásuk adhat módot. Szende Katalin, aki Pozsony, Sopron és Eperjes késő középkori végrendeleteit dolgozta fel, ezeknek a néprajzban is értékelhető adatait idézte. A végrendelet mint jogi forrás bizonyos kötöttséggel rendelkezik, általában nem ad teljes vagyonleltárt, és – mivel megszövegezésekor idegen személyek is jelen voltak – a végrendelező befolyásoltságát is számításba kell venni. Viszont a végrendeletek tömege rendkívüli eredményeket adó forráscsoport, ráadásul a 14. század végétől nagy számban maradtak fenn, és kellően lefedik a Kárpát-medence területét. Ságvári György a bécsi Hadilevéltárban elhelyezett, az egykor állami szolgálatban lévő katonák és feleségeik eddig ismeretlen végrendeleteire hívta fel a figyelmet. Az 1639-től 1771-ig terjedő időszakból származó (az 1720-as évektől magyar nyelvű is) kb. 1500 végrendelet a 18. századi katonatiszti egzisztenciák közösségtörténeti adatait adja. Ezek az ún. summázó végrendeletek a tartozásokat és a követeléseket rögzítették, és a csata, a háború végéig voltak érvényesek. A magyar országgyűlés 1715-ben szabályozta a végrendeletek írását, és a katonai végrendeleteket az állam következetesen érvényre is juttatta. Granasztói Péter egy nagyjából azonos társadalmi közeg, egy alföldi mezőváros, Kiskunhalas 19. század közepi 200 inventáriumát dolgozta fel. Elsősorban a lakótér, a szobák számának alakulásából, a bútorok elhelyezkedéséből és egyes tárgyak, elsősorban a tároló bútorok (pl. a sublót) előfordulásából, számából vagy hiányából, használatából vont le következtetéseket tulajdonosuk gazdasági, társadalmi rangjára vonatkozóan. Az 1836 és 1861 közötti szabályozások következtében létrejött, az árvák vagyonának védelmét szolgáló gazdag és összetett vagyonleltárakkal, a Pest-Pilis-Solt vármegyei árvaszéki iratokkal foglalkozott Kocsis Gyula. Kivált az az irategyüttes tanulságos, amelyekben a nagykorúvá vált árvák kérik ki vagyonukat, mivel utal etnikus eltérésekre is, de még inkább a férfi és női életpályák különbözőségére. Különösképpen nehéz volt a vagyonhoz jutás a nők számára, akiket a férjhezmenetelig vagy 24 évesen bekövetkezett nagykorúsításukig családi felügyelet alatt akartak tartani.

A szokáskutatók, a mentalitás változásának kutatói számára elsőrendű források az egyháztörténeti iratok. Bárh Dániel a középkori és kora újkori egyházi forrásokat felhasználó egyházi- és világtörténeti kutatás megújulásáról szövegezett, a nyugat-európai, elsősorban a müncheni iskola új típusú vizsgálatairól és a téma hazai kutatóiról, kutatásairól. Majd felsorolta azokat a levéltári forrásokat, amelyek a különböző felekezeti hívek szokásaira befolyással lehetnek. Katolikus egyházi források segítségével rekonstruálta Tomisa Ilona a szentkultusz alakulását és a búcsújáráshelyek szerepét a 16-17. században, amelyek búvópatak módra megmaradtak – részint a ferencesek segítségével – a török hódoltság alatt is, hogy majd a 18. században kivirágozzanak. Az általa bemutatott búcsújáráshelyek a későbbiekben is a Mária-tisztelet ismert kegyhelyei maradtak. Kiss Réka a Kis-Küküllői Református Egyházmegyének a 17. század közepétől a 18. század közepéig terjedő időszakból fennmaradt egyházfegyelmi irataiból az egyház előírásainak betartására, az egyházi kontroll valós gyakorlatára hozott példákat. A normaszegésnek tekintett vétségek ügye a Kis-Küküllői Református Egyházmegyében jóval kevesebb volt, mint nyugaton, ahogy a már vizsgált, például skót párhuzamokból, társadalomtörténeti kutatásokból kiderül. A református egyház másik feltáratlan irategyüttesét, a presbiteri jegyzőkönyveket ismertette Kósa László. A presbiterium mint a református egyházközösség legkisebb, a rendi határokat is átlépő, helyi egysége, 1617-től létezik Magyarországon. 1791-ben, a budai zsinaton tették kötelezővé felállításukat, de csak a 19. században lett általános működésük. A presbiteriumok öngazgató szervezetek, irányító és összefogó szolgálatot teljesítenek. Az anyakönyvek, a számadáskönyvek és például a körlevelek tartoznak iratanyagukhoz. A presbiterium egykor erkölcsbírósként, házassági békítési hatóságként, sőt, „hiteles helyként” is szerepelt, így az árvaugyek, végrendeletek, a „szék perek”, azaz a templo-

mi ülésrend és például az iskolaügy aktái is megtalálhatóak a presbiteri iratok között. Balogh Balázs és Fülemile Ágnes arra vállalkoztak, hogy feltárják a Kalotaszegi Egyházmegye Esperesi Hivatalához tartozó falvak 20. századi iratanyagának társadalomtörténeti tanulságait. Maga az iratanyag is a 20. századi kalotaszegi magyarság sorsában osztozott, korábban elszállították, majd a 90-es években, immár töredékesen adták vissza. A költségvetési és számadási adatok, a műemléki felmérések iratgyűjtői vagy a vagyoneleltárak és a kárfelmérések az anyagi javakról, a névjegyzékek a lélekszámról, a lelkészek törzskönyvi lapja az egyházmegye lelkészeinek változásáról, a körlevelek a hitéletéről adnak tájékoztatást. A kalotaszegi magyarok 1944-es élethelyzetéről többek között a hadiárva- és özvegyek irataiból értesülhetünk.

Az utolsó, változatos előadásokorban Szacsuvay Éva egy dunabogdányi parasztcsalád harmadik generációjának gondolkodás- és életmódjában beállt változásokat körvonalazta, miután a leány a két világháború közötti református szellemi mozgalmak egyikéhez, a Soli Deo Gloriához csatlakozott. Kristóf Ildikó a kora újkori kommunikáció témában az imi-olvasni tudással foglalkozott. Forrásai a jogi normákat tartalmazó Corpus Statutorum és a jogi használatot tükröző boszorkányperek, amelyekben egyaránt alkalmazták a tanúságtétellel kapcsolatos újkori jogi formulát, hogy „levelekkel vagy élő bizonyossággal”, azaz „szóban vagy írásban”. Kutatásai szerint, az írásbeliséggel párhuzamosan, a szóbeliség tovább élt, mint azt korábban feltételezték. Mikos Éva a 19. századi kalendáriumi szövegek és képek néprajzi forrásként való használatának módszertani problémáiról beszélt, Landgraf Ildikó pedig a 19–20. század fordulójának lapjaiban, elsősorban a *Vásárnapi Ujság*ban megjelenő, a császári családról, elsősorban a trónörökös Rudolfról szóló tudósításokat elemezte.

Kósa László a záró szavaiban megerősítette a konferencia témafelvetésének szükségességét, és méltatta az előadásokat. Az előadások a *Documentatio Ethnographica* következő kötetében jelennek meg.

A konferenciát az MTA Nemzetközi Irodája, a Nemzeti Kulturális Alap és az OTKA támogatta.

FLÓRIÁN MÁRIA

A Kárpát-medence felszínének változása a földhasználat és az életmód változásának következtében Antropogén ökológiai változások a Kárpát-medencében (Budapest, 2006. május 23.)

A Kárpát-medence felszínének változása a földhasználat és az életmód változásának következtében – Antropogén ökológiai változások a Kárpát-medencében címen a Pécsi Tudományegyetem Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszéke bemutatta a 2002 és 2005 között végzett munkáját a fenti témában. A Tudományos Iskolák Támogatására kiírt OTKA-pályázat keretében, együttműködve a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeummal, főként a tanszék hallgatóinak és doktoranduszainak bevonásával a vizsgálatokat napjainkig folytatták. A kiindulást a volt tanszékvezető, jelenleg professzor emeritus, Andrásfalvy Bertalannak a Duna árterei egykori gazdálkodásával kapcsolatos vizsgálata jelentette. A nagy, átfogó vízrendezések előtti gazdálkodást több szerző is vizsgálta azóta, és ők is nagyjából megerősítették a Duna menti árterekben tapasztaltakat. A 2005 nyarán befejezett pályázat is kiemelt figyelmet fordított a Duna szabályozására és következményeinek elemzésére és ezért a Magyar Országos Levéltárral és a MédiaTér Kft segítségével elkészítették a Vásárhelyi Pál nevéhez kapcsolt „Duna mappáció” 1828–1832 között keletkezett, eddig kiadatlan, mintegy 2000 kéziratos térképlapjának.

valamint a hozzájuk kapcsolódó német, latin és magyar nyelvű mérmőki térképleírásoknak eredeti kézírásos és átirat DVD változatát. Ez akkor a világon egyedülálló forráscsoport a Duna szabályozása közben készült, de a térképlapokról még a szabályozás előtti állapot is rekonstruálható. A térképlapok és a későbbi felszínállapotot rögzítő rajzok és térképek, s vele párhuzamosan a felvételező mérnökök írott megjegyzéseinek gondos egybevetése ezután következhet, mert csak ilyen vizsgálatok alapján tervezhető meg a folyó menti területek fenntartható, eljövendő hasznóvétele.

A május 23-án az MTA Társadalomkutató Központban megtartott konferenciát Glatz Ferenc akadémikus köszöntötte, aki évtizedek óta figyelemmel kísérte a vízrendezésekkel és ártéri gazdálkodással foglalkozó kutatásokat. Ezután Andrásfalvy Bertalan bemutatta az OTKA-pályázat lefolyását, hangsúlyozva azt, hogy nemcsak a most ismertetésre kerülő részmunkák jelentik az eredményt. Több hallgató dolgozott e témában különböző adottságú területen, de nem mindegyik munkája fejeződött be, ért be önálló dolgozattá, viszont eredményeiket az összefoglaló, készülő nagyobb tanulmány felhasználja. Filcp Antal, aki a pécsi tanszékét évekig vezette és innen ment nyugdíjba, *Az ártereken kívüli vizek problémái a Kárpát-medencében* címmel lényegében a domb- és hegyvidékek vízproblémáira hívta fel a figyelmet. Az egykori nagyszámú gáttal duzzasztott halas- és malomtó történeti néprajzával még alig foglalkoztunk, ez a terület is még sok meglepetést rejt a kutató számára, fontos része volt ez is a magyarok műveltségének. Fodor Zoltán, a gödöllői Szent István Egyetem Környezet- és Tájgazdálkodási Intézetének adjunktusa *A fokok a magyarországi Tisza-szakaszon az átfogó szabályozások előtt* című előadásában több száz, a régi kézíratos térképeken fokként feltüntetett vízkaput, vízfolyást, árkot, szakadást, lapost aszerint csoportosított, hogy azok az ártér alsó, vagy felső részét kötötték-e össze a folyóval. (A folyó az árteret alulról, vagy felülről töltötte fel áradáskor.)

A pályázat folyamán az abban résztvevők és a téma iránt érdeklődő hallgatók részére a pécsi tanszék neves, a történeti ökológiai vizsgálatokban jártas, kiemelkedő professzorokat és tudományos kutatókat kért fel előadások tartására. Frisnyák Sándor, a Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszékének professor emeritusa *A táj és természeti erőforrások használata a Zempléni-hegységben* címmel tartott előadást, a magasabb felszínek, az erdők, szőlők és irtások problematikájáról. Szabó Péter, az ELTE Régészettudományi Intézet Magyar Középkori és Kora Újkori Régészeti Tanszékének tudományos munkatársa a Kárpát-medence hagyományos erdőgazdálkodásáról tartott előadást, melyből többek között kiderült, hogy az erdők lényegében az újkorig sarjadztatással újultak meg. Hosszú Csaba pécsi középiskolai tanár, a pécsi tanszék Néprajz–Kulturális Antropológia Doktori Program PhD-hallgatója a somogyi Nagyberek használatának történeti néprajzáról beszélt. Ez a tavas, lápos terület a Balaton vízszintjének leszállításával került nagy részében művelésbe a 19. század végétől kezdve. Tanai Péter, a győri Xantus János Múzeum néprajz szakos muzeológusa a különböző korokban készült térképek egybevetésére készített el egy számítógépes programot, és ennek segítségével vizsgálta egy Győr megyei falu, Nyalka határhasználatának változását. Béres Sándor pécsi egyetemi hallgató Dánszentmiklós határán vizsgálta az üzemszervezeti formák tájalakító hatását. Egyértelműen kimutatta, hogy a nagyüzemi forma rombolja a táj életgazdagságát, biodiverzitását. Máté Gábor, volt pécsi néprajz szakos hallgató, jelenleg kutatói ösztöndíjjal az MTA Néprajzi Kutatóintézet munkatársa egy mecseki falu, Kárász határának változását mutatta be igen szemléletes térképvázlatokkal. Elsősorban a kárászi ember és a táj kapcsolatának változását, abban az ember napjainkra ugyancsak eljelentéktelenedett jelenlétét dokumentálta. Farkas Judit egyetemi tanársegéd (PTE BTK Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék) *Krisna egyik kertje – Hit-orientált életmód és környezetátalakítás Somogyvámoson* című előadásában bő fényképanyaggal szemléltette a krisnások sajátos tájalakító tevékenységét Magyarországon. Dóka Klára, a Magyar Országos Levéltár főlevéltárosa áttekintést adott a Duna-mappáció történetéről. Ő is tartott annak idején Pécsen előadást a pályázatban résztvevőknek, mintegy előkészítve a térképek

DVD-re vitelét. T. Papp Zsófia PhD-hallgató, a Baranyai Levéltár főlevéltárosa beszámolt a Duna-mappáció térképlapjaihoz fűzött mérnöki leírások feldolgozásáról, a felmerült problémákról. Végül Tóth G. Péter PhD-hallgató, a veszprémi múzeum főmuzeológusa, Bíró László és Rendes Péter informatikusok, a pécsi MédiaTér Kft munkatársai bemutatták a Duna-mappációról készült DVD-k egy részét és ismertették a felvételezés lefolyását.

Meggyőződésünk, hogy kutatásaink túlmutatnak a szűk értelemben vett szaktudományos eredményeken. Ezekkel az ökológiailag igen sérülékeny Kárpát-medence jövőjéhez kapcsolódó legsúlyosabb kérdések (növekvő árvíz- és belvízveszély, a talajvíz csökkenése, a Duna–Tisza hátság kiszáradása, a dombvidékek eróziója, a nagyüzemi gazdálkodás biodiverzitást romboló hatása stb.) korszerű megválaszolásához kívánunk modern társadalomtudományi és természettudományi szemléletet egyesítő néprajzi vizsgálatokkal segítséget adni. Ezt a szándékunkat, törekvésünket mutattuk be ezen a konferencián.

A. B.

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

A mezőtúri Túri Fazekas Múzeum

Mezőtúron a fazekasság meglétéről régészeti emlékek a török kortól kezdve maradtak ránk mázatlan, feketére vagy vörösre égetett folyadéktároló edények, illetve kályhaszemek formájában. A 18. század végén a helyi fazekasok „Czéh Forma Társaságban” tömörültek és számuk egyre nőtt. A feketecedények korszaka egészen a 19. század első harmadáig nyúlt, amikor – valószínűleg hódmezővásárhelyi fazekasok hatására – egyre nagyobb mennyiségben kezdtek el mázas kerámiát égetni. Már a feketekerámiából készült korsók, kanták, köcsögök is igen népszerűek voltak az Alföldön, s annak szinte minden pontjára eljutottak. Ez a keresettség a mázas kerámiák időszakában is megmaradt. A magas minőség, a praktikusság (különösen a korsók esetében) fogalomná tette a túri agyagedényt. A mázas edény széles körű elterjedése idején a túri edények jellemző alapszíne a fehér volt, melyen a zöld máz dominált.

A 19. század utolsó harmadában az alapszín a *dudi sárga* lett.* Ez az időszak volt a túri fazekasság aranykora. Ekkor dolgozott a legtöbb önálló műhely, ekkor lett országosan

Badár Balázs

ismertté az itteni fazekasipar, ekkor teljesedett ki az a lendületes, sok szint használó díszítőtechnika, amely a mezőtúri cserépedény jellegzetessége. Ennek az időszaknak és a magyar népi cserépedény történetének volt különleges, egyedülálló alakja Badár Balázs (1855–1939) fazekasmester. Badár a megszokott túri formákat és díszítvényeket alapul véve, a kor szecessziós iparművészeti kerámiájának stílusában, a polgári szalonok izlésvilágát megértve kezdett el dolgozni. Új stílusa hamarosan Magyarországon és a határokon kívül is nagy elismertséget szerzett mind a mesternek, mind a mezőtúri fazekasságnak.

A 20. század első fele nem kedvezett a város agyagiparának. A tömegárúk és a zománcozott edények elterjedése kiszorította a kerámia használati tárgyakat, a néhány meglévő műhely szinte csak hagyományos alapok nélküli, sorozatban gyártott dísz tárgyat készített, a használati tárgyak formája pedig az anyagidegen mintákat követte. A válság időszaka az 1960-as évek elején ért véget, amikor a helyi fazekasok által létrehozott, akkor már néhány éve működő szövetkezet komoly, értékmentő és értékeremtő munkába fogott.

* A *dudi sárga* színelnevezés eredete az, hogy Dúd községből (ma Románia) szállították Mezőtúrra a jó minőségű, zsemlyesárga színű öntőfesték-alapanyagot.

A múzeum épülete az udvar felől

Móricz Zsigmond 1927-ben Badár Balázssal, a már említett országos hírvé fazekasmesterrel készített riportjában szót ejtett arról, hogy a városnak és a túri fazekasságnak van olyan múltja és jelene, amely indokolná egy múzeum alapítását. A riport készítése közben barátság alakult ki az író és a Badár család között. Móricz ezután többször is ellátogatott Mezőtúrra, 1940-ben ismét írt a Badár család művészetéről és ismét megemlítette a múzeum ügyét.

A múzeum hiányát nemcsak az író és az iparosok érezték, a város előjárói közül is többen szorgalmazták egy kiállítótér építését, vagy egy már álló épület megszerzését a régészeti emlékek, a könyvritkaságok és a kerámiák nagyközönség előtti bemutatására. El is indult egyfajta szervezkedés, a városban élő lelkes gyűjtők kiosztották maguk között a feladatokat, felmérték a gyűjteményeket, de végül a háborús időszak és a fazekasipar mély és hosszan elnyúló válsága megghiúsította a szakma emlékeinek múzeumi elhelyezését.

Mezőtúr múzeuma végül jóval később, csak 1983-ban lett, ekkor jött létre a Túri Fazekas Múzeum, saját épülettel, saját gyűjteménnyel.

Az alapításnál kimondott cél volt, hogy ne egy sokadik „mindent gyűjtő” városi múzeum alakuljon, hanem egy olyan szakmúzeum, amely az országban egyedülálló. A Túri Fazekas Múzeum kiállítótérnek a városi zsinagóga mögött álló volt izraelita iskola épületét kapta meg, itt rendezték be a gyűjtésben is aktívan részt vevő Szabó László és Gulyás Éva néprajzkutatók az első állandó kiállítást. Ebbe a munkába kapcsolódott be Nagy Molnár Miklós néprajzkutató, aki első igazgatója lett az intézménynek.

Egyedülállóan gazdag népi cserépedény-gyűjteményének, valamint a mezőtúri agyagipar 1970-es évek végén elinduló másodvirágzásának köszönhetően a múzeum már az alapítást

követő időszakban ismerté vált Magyarországon és határainkon kívül is és sok látogatót vonzott a városba. A gazdaságosan termelő téglagyár mellett a városban működött az ország talán legjobb fazekas szakembereit felvonultató Fazekasok Népművészeti Háziipari Szövetkezete. A szövetkezet egyszerre volt képes a piaci igényeket kielégíteni, ugyanakkor magas színvonalú kézművesmunkákkal kiállni. Műhelyeiben olyan fazekasiskola jött létre, mely elismerten az egyik legmagasabb képzést nyújtotta hazánkban – számos neves népművész, iparművész itt sajátította el a szakma alapjait.

Az 1990-es évek gazdasági változásai a város fazekasiparát a csőd szélére sodorták. A kisebb-nagyobb műhelyek igen nehezen tudták eladni termékeiket, szakmunkások tucatjai voltak kénytelenek más szakmában elhelyezkedni. Ez a válság egészen az ezredfordulóig elhúzódott, ám az utóbbi években beindult néhány fős vállalkozások, műhelyek ismét életképesnek bizonyulnak.

Az 1990-es évek végén az akkor már Tolnay Gábor által vezetett múzeum állandó problémájává vált, hogy a jó néhány évtizedet megélt múzeumépület állaga rohamosan romlott, a kiállítóterek, az irodák nem tudták maradéktalanul betölteni eredeti funkciójukat. Az épület felújítása igen jelentős tőkét igényelt volna, egy új múzeum építése pedig nem látszott megoldhatónak. 2004-ben azonban a intézmény vezetése – a város és a megye összefogásának köszönhetően – olyan megoldást talált, amely évtizedekre megoldotta a Túri Fazekas Múzeum gondjait. A múzeum Mezőtúr talán legszebb, legpatinásabb, klasszicista stílusban épült kisnemesi kúriájába, a Bolváry-házba költözött. Az 1821-ben Kállay Péter polgármester által építtetett L alakú épület a város mindenkori előljárójának szolgált otthonául. Mai nevét legutolsó magántulajdonosáról, a Bolváry családról kapta. A kilenc, szobákból, konyhából, mellékhelyiségekből kialakított kiállítóter összes alapterülete a látogatható padlástérrel együtt több mint 290 m². A 19. századi épület teljes egészében kiállítási célokat szolgál, a múzeum raktári anyaga, a könyvtár, illetve az irodák a múzeumhoz tartozó telek végében álló, újonnan épült kétszintes raktárépületben kaptak helyet.

Az új múzeumi épület 2005 márciusában nyitotta meg kapuit három időszaki kiállítással (1. A 150. éve született Badár Balázs emlékkiállítás, 2. Veress Miklós porcelánművész kiállítása, 3. A mezőtúri Honismereti Kör helytörténeti témájú anyagának kiállítása).

Az intézmény tervei között legelső helyen szerepel egy korszerű, látogatóbarát állandó kiállítás felépítése, mely a túri fazekasság történetét mutatja majd be.

A Túri Fazekas Múzeum az alapítástól kezdve nem csupán egy kiállítási lehetőséget biztosító épület szeretne lenni, hanem a fazekas, kerámikus szakmát összefogó intézmény is. Ezért több olyan programot, rendezvénysorozatot, alkotótábort szervezett már, és szeretne szervezni a jövőben is, mely hozzájárulhat a kerámiaművéség újraéledéséhez, illetve ahhoz, hogy a közönség közelebb kerüljön a munkákhoz, valamint alkotóikhoz.

PUSZTAI ZSOLT
etnográfus
Túri Fazekas Múzeum

Emlékszoba és konferencia K. Csilléry Klára tiszteletére a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban

2005. szeptember 8-án bensőséges ünnepségnek adott otthont a Szabadtéri Néprajzi Múzeum. K. Csilléry Klára, a magyar néprajztudomány európai híró kutatója 2002-ben hunyt el. Szentendrán azóta is folyamatosan ápoljuk emlékét, évfordulóktól, jubileumoktól függetlenül. Az első nagy lépés a múzeum új oktatóközpontjának névadása volt, hiszen az új intézményi egység

2004 tavaszán K. Csilléry Klára nevét vette fel. Az intézmény tárgyalásokat kezdett a családdal a tudományos hagyatéknak a múzeumban történő megőrzéséről, feldolgozásáról. Ma már örömmel írhatjuk le, hogy a hagyaték, kéziratok, fotók, diák, levelezések, és a több mint 6000 tételből álló könyvtár a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban került elhelyezésre, a K. Csilléry Klára Hagyatéka elnevezésű külön gyűjteményben.

A szeptemberi ünnepség emlékkonferenciával kezdődött, melyen K. Csilléry Klára szerteágazó, sokrétű tudományos tevékenységének egy-egy részletét kívánták a szervezők és az előadók felvillantani. Cseri Miklós bevezető gondolatai is érintették, hogy nemcsak a tudós, a tanár, hanem a mindig segítőkész kolléga és barát képe áll előttünk, ha K. Csilléry Klárára és munkásságára gondolunk. Az emlékülés azonban nem vállalkozhat a munkásság teljes körű feldolgozására. Nem is lehetett ez teljes, hiszen egy ekkora életmű feldolgozása, értékelése nem valósítható meg egy-két esztendő alatt. Erről is szólt Paládi-Kovács Attila, aki bevezető előadásában – *Csilléry Klára életműve a magyar néprajztudományban* – külön kiemelte azt az európai látókörű tudományos tevékenységet, amely K. Csilléry Klárát határainkon túl is elismert kutatóvá tette.

Zentai Tünde a Csilléry-életmű egyik legfontosabb területéről szólt: a népi lakáskultúra rekonstrukcióját történeti vonatkozásban mutatta be. Kiss Margit, a Néprajzi Múzeum munkatársa a *Szökrönyök Sumonyból és Cserdihől* című előadásában K. Csilléry Klára első tudományos kutatásairól szólt. A még főiskolai hallgatóként vizsgált, majd szakdolgozatként összegzett ácsoltláda-vizsgálatok is azt az utat vetítették előre, amelyet aztán tudományos tevékenysége során végig is járt.

Érdekes színfolt volt az a rövid filmvetítés, amelyet Tari János prezentált: K. Csilléry Klára Keszi Kovács Lászlóval 1952-ben készített filmet az ácsolt ládák készítéséről Szuha után, az utolsó pillanatban rögzítettek mozgófilmen egy több évszázados múltra visszatekintő tárgykészítési eljárást.

Danó Orsolya a Miskolci Egyetemen tartott Csilléry-előadások digitalizálásáról, feldolgozásáról számolt be előadásában. Ennek folytatása a két intézmény együttműködésében valósulhat meg, hiszen a Csilléry-hagyatékban vannak az egyetemen elhangzott előadások jegyzetei is.

Katona Gyuláné a Szabadtéri Néprajzi Múzeum első esztendeiről (erről jelent meg a Szabadtéri Néprajzi Múzeum évkönyvének, a *Ház és Embernek* a 16. kötete) és K. Csilléry Klárának a múzeumban betöltött szerepéről, muzeológusi és vezetői tevékenységéről beszélt. Sári Zsolt ismertette K. Csilléry Klára hagyatékának a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban történt elhelyezését, a feldolgozott munka első lépéseit. Az előadások anyaga megjelenik a *Ház és Ember* következő számában, 2006-ban.

Az előadások után Paládi-Kovács Attila személyes hangvételű visszaemlékezésével leplezte le a Csilléry-hagyatékot magában foglaló szoba előtti emléklapok, Csikszentmihályi Róbert szentendrei szobrászművész alkotását.

Délután a Csilléry Klára Oktatóközpontban Vigh Annamária, az NKÖM Múzeumi Főosztályának vezetője nyitotta meg a Csilléry Klára Emlékszobát. A Káldy Mária által rendezett kiállítás az egykori muzeológiai osztályvezető szobájában személyes tárgyak, kordokumentumok segítségével idézte fel Klárika alakját, személyiségét. Néhány érdekesség a kiállításból: fotók segítségével mutatjuk be az életrajzot, a fotók között K. Csilléry Klára saját tudományos rajzai mellett önarcképei is felfedezhetők. A kiadványok között publikációinak első kiadásai, a számára dedikált munkák mellett pedig néhány darab a több ezres képeslapgyűjteményéből is a múltidézés eszköze. A virtuális kiállítás – melynek összeállítója T. Bereczki Ibolya – kiegészíti az emlékszobát. A megnyitón sokan álltunk meg a monitor előtt, ahol a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban tartott előadásorozatának digitalizált filmváltozatát is megtekinthettük. Háttal állva a monitornak, a jellegzetes hangot hallva azt gondoltuk, még mindig itt van köztünk. S valóban, munkásságával, a bennünk élő emlékekkel nem távozott el teljesen.

A Néprajzi Múzeum Napja – negyedszer

2006. március 5-én immáron negyedik alkalommal került megrendezésre *A Néprajzi Múzeum Napja*. Minden évben e napon tartják ezt a rendezvényt, felidézve Xántus János 1872. március 5-én történt igazgatóórré váló kinevezését. Ez egyben a Néprajzi Múzeum megalakulásának az időpontja is.

Nemcsak az időpont vált hagyományossá, hanem az időjárás is, ugyanis most is erős havazással kellett megküzdeniük az embereknek, hogy eljussanak a Néprajzi Múzeumba. Azonban sokaknak ez sem okozott problémát, ugyanis egyes becslések szerint a dél körüli időszakban mintegy ezerkétszázan voltak jelen, ami a rendezvény történetében rekordnak számít.

Az események sora egy sajtótájékoztatóval vette kezdetét. A nap házigazdája, Fejős Zoltán főigazgató felvázolta a múzeum terveit az elkövetkezendő évről.

Vonzó programokban sem volt hiány. A szervezők idén is igyekeztek minél szélesebb réteg számára kedvezni. Az idei rendezvény a Huszka-kiállítás körül „forgott”. Így például a gyerekeknek szervezett foglalkozások, mint a játékos mintakincskeresés, vagy az életnagyságú rajzolt figurák kifestése is a búcsúzó kiállításból merített motívumokat. Elkészült a katalógus is ehhez a kiállításához. Szakmai bemutatására a múzeum dísztermében került sor. Kósa László akadémikus, illetve Basics Beatrix művészettörténész ismertette két különböző szempontból a kiadványt. Röviddel ezután egy utolsó közös tárlatlátogatásra invitálták a jelenlévőket, akiket Bata Tímea, Lackner Mónika és Tasnádi Zsuzsanna kalauzolt végig. Minden kiállítástól nehéz elkészönni, s ez így volt most is: sokaknak a könnyeikkel kellett küzdeniük, mikor a Makám énekes, Bogrnár Szilvia minden teremben egy szívbemarkoló dallammal búcsúztatta a „rajzoló gyűjtőt”.

Ugyanez év március 18-án nyílt *Síppal, dobbal, didzseridóval... – Hangszerek a Néprajzi Múzeumban* című kiállításához elkészült CD-t Felföldi László ajánlotta az érdeklődők figyelmébe. Ezen a lemezen egy válogatás hallható a múzeum belső és külső munkatársainak a Kárpát-medencén kívül gyűjtött anyagaiból. Így a jubiláns Bartók Béla török és arab felvételei mellett helyet kapott például Róheim Géza pápua, Diószegi Vilmos mongóliai, Sárosi Bálint etiopi, valamint Wilhelm Gábor kínai gyűjtése (*Síppal, dobbal, didzseridóval... Kutatók a Kárpát-medencén túl*. Szerk.: Pálóczy Krisztina. Budapest, 2006. CD).

A múzeum előző évi gyarapodásából készült tárlatot Balázs György nyitotta meg. Az új szerzemények közül kiemelkedik az a több mint 300 darabos ecuadori régészeti gyűjtemény, amely a „Néprajzi Múzeum történetének egyik legértékesebb, ha nem a legértékesebb műtárgygyarapodása”. A főként agyagtárgyakat magában foglaló együttes megvásárlásához a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának külön anyagi támogatására volt szükség. Az Afrika-gyűjtemény kongói maszkokkal, hangszerekkel, textilekkel, játékokkal stb. gazdagodott. Kalotaszegről, egész pontosan Bánffyhunadról 19–20. századi díszlepedők, falvédők, törülközők és más textiliák kerültek be a múzeumba. Két értékes hagyatékot is sikerült megmenteni az utókor számára, így egy gyulai csipkeverő-tanfolyam vezetőjének, illetve egy hódmezővásárhelyi rajztanárnő oktatáshoz szükséges anyagait (mintadarabokat, terveket, illetve rajzokat, fotókat). Gyarapodott a Kerámia-, a Hangszer-, a Bútorgyűjtemény, valamint a kéziratár is.

Személyes néprajz címmel új sorozatot indított a Néprajzi Múzeum. Tapasztalt kutatókat kértek fel, hogy saját élményeiket meséljék el tanulmányaikról, gyűjtéseikről, terepen szerzett tapasztalataikról, kollégáikról, már elhunyt mestereikről, tehát az életükről. Ez alkalommal Vargyas Gábort, Halmos Bélát és Voigt Vilmost szólaltatták meg. A délután folyamán mindhármat érdeklődve hallgatták a jelenlévők, akik sajnálatára hamar letelt az anekdotázásra szánt idő. A mostani „kérdőző”, Rékai Miklós, G. Szabó Zoltán és Gráfik Imre egy-egy üveg Néprajzi Múzeum Borával kedveskedett mindhárom meghívottnak. Remélhetőleg rövidesen folytatódik ez a kezdeményezés, hiszen néprajztudományunk berkeiben bőven akad érdekes történet.

A hagyományokhoz híven bemutatásra kerültek az elmúlt évben megjelent múzeumi kiadványok is. Így a *Tabula* legújabb, nyolcadik (2005/2.) száma, Benda Gyula harmadik forráskötete a keszthelyi uradalomról (*A keszthelyi uradalom 1850 előtti hagyatéki és vagyoni összeírásai III. Szőlőhegyek, falvak.* [Fontes Musei Ethnographiae 7.] Budapest, 2005. 672 p.), valamint a tavalyi év egyik kamarakiállításának katalógusa (Balogh Jánosné Horvát Terézia–Katona Edit: *Magyar népi ékszerek.* Budapest, 2005. 93 p.). A múzeum a legkisebbekre is gondol: a *Néprajz gyerekeknek* című gyűjtőmappába újabb lapok kerültek, amelyek a szilaj pásztorokat mutatják be (Selmeczi Kovács Attila: *Néprajz gyerekeknek 3. Szilaj pásztorok.* Budapest, 2006. 22.). A tárgykatalógusok száma is egyre bővül. A Bütorgyűjtemény mintegy 155, a Sárközben gyűjtött, vagy onnan származtatható darabját rendezte katalógusba Szojka Emese (*A sárközi bútor.* [A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 10.] Budapest, 2005. 144 p.). Társintézményekkel, kiadókkal közösen jelent meg azon népi dallamok jegyzéke, melyeket Bartók Béla feldolgozott műveiben (Lampert Vera: *Népzene Bartók műveiben. A feldolgozott dallamok jegyzéke.* Budapest, Hagyományok Háza–Helikon Kiadó–Néprajzi Múzeum–Zene-tudományi Intézet, 2005. 198 p.).

Közben további élvezetes programok zajlottak. A második emeleten elhelyezett kivetítőn a restaurátorok világába pillanthattak be a látogatók. A díszterem előtt egy kamarakiállítást is rendeztek Bartók Béla tiszteletére. Itt hallhatták Sípos Jánost, aki Bartók népdalgyűjtő útjairól mesélt az érdeklődőknek. *Világszárnya, az égitest-szabadító* címmel mesejátékot adott elő az aulában az Évkerek Társulat, majd ugyanitt moldvai táncházat tartott a Somos Együttes, később pedig a Nyíregyházi Főiskola Ének–Zene Tanszékének népzene szakos hallgatói adtak színvonalas hangversenyt Ördög Mária és Juhász Erika vezetésével.

A délutáni szakmai események 17 órakor kezdődtek. Ekkor adták át a Népi Hagyományokért Alapítvány idei ösztöndíját, melyet a kuratórium Fogarasi Klárának ítelt oda. Ez az anyagi támogatás nagyban hozzájárul, hogy a *Kováts-napfényműterem száz éve* című kiállítás minél sikeresebben létrejöhessen.

Tavaly ezt az ösztöndíjat Tari János kapta, aki el is készítette *Bolondmalom* című ismeretterjesztő filmjét a körhintások külön világáról. Témájához 1982 óta készít felvételeket, ezáltal egy tekintélyes anyaggal rendelkezik, amelyből a közeljövőben fogja megalkotni az *Ördögmalom* címet viselő dokumentumfilmet is. Nagyszámú érdeklődő előtt került levetítésre a már elkészült körhintásfilm, amelyről bevezetésként Marosi Ernő művészettörténész beszélt.

Ezután került sor a nap előadására, melyet minden esztendőben a *Bátly-díjas* tart meg. Idén a muzeológia területén elért eredményeiért, törekvéseiért Szulovszky János érdemelte ki e magas elismerést. A díjat Bodó Sándor, a Népi Hagyományokért Alapítvány kuratóriumának elnöke és Fejős Zoltán, a Néprajzi Múzeum főigazgatója nyújtotta át Szulovszky Jánosnak, aki előadásában röviden összefoglalta a magyar kézművesipar történetét, kitérve az idevonatkozó gazdag forrásanyag nyújtotta újabb kutatási lehetőségekre is.

Zárásképpen a Makám Együttes koncertjét hallgathatták meg a legkitartóbbak, majd Fejős Zoltán összegző és köszönő szavaival, illetve egy svédasztalos fogadással ért véget a rendezvény.

Erdélyi épületegyüttes a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Magyarország központi népi építészeti gyűjteménye. A Szentendre határában, a Sztaravoda-patak völgyében fekvő, több mint 60 hektáros múzeum évente több mint 200 000 látogatót fogad. 1967-es megalapítása óta a múzeum alapfeladata a népi építészeti és lakáskultúra kutatása, tárgyi emlékeinek összegyűjtése. A hagyományos kultúra tárgyi emlékeit az intézmény az eredeti helyükön lebontott és a múzeum területére áttelepített épületekben állandó és időszakos kiállítások (döntő többségükben enteriőr) formájában mutatja be. A megvalósuló alapkoncepció szerint Magyarország jellemző építészeti zónái a múzeum kilenc tájegységében, települési egységekbe rendezve lesznek megismerhetőek. Elkészült és látogatható a Felső-Tiszavidék (1974), a Kisalföld (1987), a Nyugat-Dunántúl (1993), a Bakony, Balaton-felvidék (2000), Dél-Dunántúl (2005), épül az Alföldi mezőváros (1992–). 2006 májusában nyílt meg a legutóbbi tájegység, a Felföldi mezőváros.

A múzeum alapításakor és a tudományos koncepció megalkotásakor nem nyílt lehetőség a mai országhatárokon túli területek népi építészetének és életmódjának bemutatására. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum módosított alapító okirata mára már lehetővé teszi, hogy a teljes magyar nyelvterületen folytasson vonatkozó kutatásokat. S miközben az alapkoncepcióban szereplő tájegységek megvalósítása felgyorsult és a befejezésük belátható időn belül várható, az intézmény munkatársai újabb kiállítási egységek koncepcióit dolgozzák ki. Elkészült egy régészeti jellegű középkori rész telepítési terve Sabján Tibor és régész kollégák kutatásaira építve. Zajlik a Sári Zsolt által összefogott, a 20. századi vidéki építészeti és életmódot bemutató kiállítási egység előkészítése, és elkezdte a múzeum a határokon túli magyar területekre vonatkozó kutatások összpontosítását is.

Ez utóbbinak a részeként 2006. június 21–22-én rendezte a múzeum az erdélyi épületegyüttes koncepciójával kapcsolatos első tanácskozását, melyen már külső szakemberek is megjelentek. Az eszmecserén 18 erdélyi kolléga vett részt, akikkel a múzeum munkatársai ismertették a kiállítással kapcsolatos elképzeléseket. A tanácskozás kitűnő alkalmul szolgált Gazda Klárának a Györffy István Néprajzi Egyesület általi köszöntésére, melyet az egyesület elnöke, Bodó Sándor és Voigt Vilmos tartott.

A tanácskozás az ünnepi köszöntő után folytatódott. Elsőként Cseri Miklós főigazgató köszöntötte a vendégeket, majd összefoglalta az új irányú kutatások jellemzőit és az erdélyi tematikájú állandó kiállítási egységgel kapcsolatos terveket és lehetőségeket. Felhívta a figyelmet a skanzenek európai megítélésének rohamos módosulására és a látogatói igények meg növekedésére. Megfogalmazta a tervezett programmal kapcsolatos kérdéseket is, melyekre elsősorban az erdélyi kutatóktól várt választ.

A tanácskozás programjának összeállításakor az intézmény munkatársai a korábbi tájegységépítések tapasztalataira építve kívánták tájékoztatni az erdélyi szakembereket terveikről. Hangsúlyozva, hogy nem előzmény nélküli az erdélyi kutatás a múzeumban, hiszen több évtizedes kutatásokra építve körvonalazódik a koncepció. Ennek megfelelően a következő előadó, Balassa M. Iván ismertette a tervezett Erdély tájegység tudományos tervvázlatának kereteit és példákon mutatta be azt az elméleti megalapozottságú rendszert, melynek kitöltésével lehetséges a kiválasztása a megfelelő épületeknek. A koncepciónak arra is ki kell térnie, hogy egy-egy kisebb vagy nagyobb tájon belül a történetileg meghatározott társadalmi, életmódbeli és építészeti ismérvek egyaránt megjelenjenek. Törekedni kell arra, hogy egy egységen belül a különböző társadalmi rétegek, életformák éppen úgy szerepeljenek, mint az épületek fejlődésének és variálódásának különböző szakaszai. Az általa vázolt koncepció kiindulásként közel 20 néprajzi, táji és etnikai csoportot sorolt fel, melyek közül a kutatások folyamán kell kiválasztani a megjeleníthető 12–15 egységet.

Következő előadóként a tanácskozás szervezője, a múzeumban az erdélyi kutatás összefogásával megbízott Vass Erika röviden ismertette a Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyűjteményeiben, adattáraiban már rendelkezésre álló anyagokat. Felhívta a figyelmet az egyetemi hallgatók által korábban is folytatott nyári terepmunkák, gyűjtőtáborok jelentőségére, miként az interdiszciplináris együttműködésre is a műszaki felsőoktatásban résztvevő intézményekkel. Egy 2005-ben Magyarzárakodon végzett ilyen jellegű kutatás alapján ismertette a szabadtéri néprajzi muzeológia speciális jellemzőit, felhívva a figyelmet az építészeti és társadalmi szempontok párhuzamos érvényesítésének jelentőségére.

A délelőtti előadások zárásaként Buzás Miklós mérnök bemutatta a már a múzeumban őrzött csíkszentsimoni ház bontásának jellegzetességeit. Felhívta a figyelmet az építész szempontok súlyára az épületkiválasztások során, illetve igazolta a bontások jelentőségét az épületek alakulásának megismerésében.

A délutáni tanácskozást Kemecsi Lajos muzeológiai osztályvezető előadása nyitotta. A két legutóbbi tájegység (Dél-Dunántúl és Felföldi mezőváros) megvalósításának példáján részletesen bemutatta a tájegységépítés komplex folyamatát a tervezés fázisától egészen a növénytelepítési koncepció kidolgozásáig. Felhívta a figyelmet a tárgygyűjtés helyi lehetőségeinek kihasználására és jelezte, hogy a résztvevő erdélyi munkatársak a folyamat megismerésével meg tudják ítélni saját részvételüket a program különböző fázisaiban.

Az előadások után a Cseri Miklós főigazgató által megfogalmazott kérdésekre kerestek választ a résztvevők. Megismerve a múzeumi koncepció jellemzőit, egyöntetűen a program megvalósítása mellett nyilatkoztak, aktív részt vállalva annak megvalósításában. Gazda Klára és Pozsony Ferenc egyaránt konkrét javaslatokat fogalmazott meg az erdélyi kutatás intézményi megszervezésével kapcsolatban. Gazda Enikő, a Székely Nemzeti Múzeum muzeológusa kihangsúlyozta a történeti források gazdag lehetőségeit a kutatásban. Károlyi Zita, a Haáz Rezső Múzeum restaurátora és Domokos Levente restaurátor egyaránt az erdélyi tárgyak gyűjtésével kapcsolatos tapasztalataikat fogalmazták meg. Egyöntetű volt a vélemény, hogy a korábbi tájegységi gyakorlatokhoz hasonlóan a néprajzkutató és a restaurátor közös terepmunkája nagymértékben segítheti a színvonalas tárgyi anyag összegyűjtését. A kézdívsárhelyi muzeológus, Dimény Attila javasolta, hogy a nagy távolság miatt egy erdélyi épület- és tárgydepó kialakítását is célszerű megfontolni. A helyi gyűjtemények megismerésében, a terepmunkában elengedhetetlen a helyben működő kollégák segítsége, ennek koordinálását látta az egyik legfontosabb feladatnak Dukrét Géza, a Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Bizottság elnöke. A tanácskozás hivatalos napi programjának végén Cseri Miklós főigazgató összefoglalta az első nap eredményeit, melyek közül legfontosabbnak az erdélyi kollégák támogató szerepvállalását ítélte. Az esti jó hangulatú vacsora során – amely az új Felföldi mezőváros mádi pinceborozójában zajlott – tovább folytatódott a munkatársak egyeztetése a jövőendő – remélhetőleg gyümölcsöző – együttműködésről.

A program második napján a rendezvény levezető elnöke, T. Bereczki Ibolya főigazgató-helyettes irányításával a közvetlen feladatok további lépéseit tervezték meg a résztvevők. Megállapodás született további szakmai fórumok rendezéséről Erdély területén. Körvonalazódni látszott az erdélyi néprajzi felsőoktatásban való megjelenése a szentendrei programnak. Gyűjteménykezelői és restaurátor-továbbképzések szervezéséről is született állásfoglalás. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum infrastrukturális hátterét felhasználva válhat intenzívvé az erdélyi kutatásban együttműködő intézmények kapcsolata. Különösen fontosnak ítélték a résztvevők a közös pályázati lehetőségek kimunkálását. Az erdélyi kutatással kapcsolatosan születő publikációk lehetőségeiről is egyeztettek a résztvevők, illetve a gyűjteményi anyagok digitalizálásával kapcsolatos feladatokról. Az ötletek között felmerült a magyarországi néprajzi gyűjtőpályázat egyik jövőendő témájaként a ház- és családtörténeti kutatások ösztönzése Erdélyben.

A tartalmas, kétnapos eszmecsere után az erdélyi kollégák Zentai Tünde vezetésével a Dél-Dunántúl és Kemecsi Lajos vezetésével a Felföldi mezőváros tájegységgel ismerkedtek meg. A gyakorlati és elméleti téren is eredményes program közvetlen folytatása már a nyári hónapokban zajló terepmunkák során megindul, melyek során Vass Erika, Balassa M. Iván, Sabján Tibor és Buzás Miklós is erdélyi kutatóutakat folytat. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársai által kezdeményezett erdélyi kutatás a magyar néprajztudomány egyik meghatározó jelentőségű vállalkozásává formálódhat az elkövetkező időszakban. Ennek megfelelően ősszel a magyarországi kutatók számára szervezendő tudományos konferencia is segíti a program elméleti megalapozását.

KEMECESI LAJOS

Székelyföldi Múzeumok Majálisa

2006. július 3-án zajlott a második (az első tavaly volt Székelyudvarhelyen) *Székelyföldi Múzeumok* (megkésétt) *Majálisa* a gyergyószentmiklósi Tarisznyás Márton Múzeumban.

A meghívás a Céhtörténeti Múzeum (Kézdivásárhely), a Csíki Székely Múzeum, a Haszmann Pál Múzeum (Csernáton), a Haáz Rezső Múzeum (Székelyudvarhely), a Molnár István Múzeum (Székelykeresztúr) és a Székely Nemzeti Múzeum (Sepsiszentgyörgy) minden alkalmazottjának és azok családjainak, sőt a nyugdíjas kollégáknak is szólt. Minden múzeumtól jelen volt valaki, bár nem mindenki várta meg a tábortűz ropogását. A gyerekeknek egy ugráló volt a meglepetés. Az idősebb kollégáknak jó volt újra találkozni, a fiatalabbak pedig ez alkalommal ismerkedtek meg a társintézményekben dolgozó kollégákkal.

A program teljesen szabad volt. „Vigyáztunk arra, hogy a piknik programját ne terheljük olyan kiállításmegnyitókkal, avagy konferenciákkal, illetve idegenvezetéssel és egyéb, restauráló és konzerváló tevékenységgel, amelyek e magasztos esemény diszkrécióját megzavarnák” (idézet a meghívóból). A személyes beszélgetéseken szó esett a tárggyűjtésről, a Csíki Székely Múzeumban a közelmúltban megnyílt *Szakraális értékeink* című kiállításról, a szakmai leltározásról és a házigazda múzeum máris jelezte, hogy ősszel visszavárnak a felújított vízi fürész átadási ünnepségére. Azok, aki még nem látták a helyi múzeum kiállításait, most kedvükre nézelődhettek. Múzeumismertetésre most nem vállalkozunk, de a bőrbevonatú, fémrátétes, restaurált örmény hozományos ládákat meg kell említenünk. Az „interaktív” konyhai „foglalkoztatás” eredményének elfogyasztása után petanque (golyós játék)-bajnokság következett, de többen a szomszédos örmény katolikus templomot nézték meg. Az este pedig tábortűzzel, énekléssel zárult.

Jövőre többen is jelentkeztek, hogy megszervezik a találkozót: Kézdivásárhely, Csíkszereda, de a helyiek is szívesen vállalnák újra a vendéglátást. Ha ez valóban folytatódik, pár év múlva nem kell szégyenkeznie a fiatal muzeológusoknak sem, hogy nem ismerik a székelyföldi múzeumokat és a kollégák tevékenységét. Csergő Tibor múzeumigazgatónak, családjának és munkatársainak köszönjük a szíves vendéglátást!

DEMETER ÉVA

Hagyományok és adományok Tarcalon

Beszámoló egy helytörténeti kiállítás megnyitójáról

Minden munka – legyen az bármilyen jellegű is – akkor jelent igazi örömet az ember számára, ha annak eredményét – mondjuk úgy: gyümölcsöt – kézzel foghatóvá tudja tenni, meg tudja mutatni másoknak. Ezt az élményt csak fokozza az, ha a szemnek látványos, s a szívet melegséggel tölti el a bemutatásra kerülő „gyümölcs”.

Ilyen örömteli eseménynek voltunk részesei 2006. szeptember 1-jén Tarcalon, a Pincegalériában. Ezen a helyen számos alkalommal nyitottunk már különféle kiállításokat, de ez a mostani mégis különleges volt. Erre az alkalomra ugyanis a Tarcali Helytörténeti Gyűjtemény legszebb darabjaiból válogattunk egy tárlatra valót.

A Tarcali Helytörténeti Gyűjtemény létrahívásának gondolata 2003-ban született meg. Ekkor kezdtük a gyűjtőmunkát, fogalmazhatjuk úgy is, hogy a huszonegyedik órában. Hogy mennyire így van ez, azt csak az tudja igazán, aki hasonló feladatokat vállalt. Sajnos, a régiségek pusztulóban vannak. Nagyon kevés az, ami még fellelhető a letűnt korok tárgyi emlékei közül. A régiségkereskedők végigjárták a Hegyalját is, csakúgy, mint az ország többi részét, és felvásárolták a múltat őrző tárgyakat. Az a kevés, amit még megőriztek a családok, ma már nehezen hozzáférhető, és meglehetősen rossz állapotú, felújítást igénylő. Sajnos, egy falusi helytörténeti gyűjteménynek nincs anyagi lehetősége az ilyen tárgyak felújítására. Ha birtokunkba kerülnek ezek, nem tehetünk mást, mint megtisztítjuk, és szeretettel őrizzük őket az utókor számára. De nemcsak a felújításra nincs pénzünk, hanem a tárgyak megvásárlására sem. Ebben a gyűjteményben csak olyan tárgyak szerepelnek, amelyeket jó szívvel, szeretetből ajándékoztak az emberek a közösség javára. Ennek ellenére – vagy talán éppen ezért – mégis gazdag a gyűjteményünk. Amikor híre ment a településünkön törekvéseinknek, régi iparosaink vagy családtagjaik felajánlották szerszámaikat. Így került a gyűjteménybe egy teljes cipészműhely, egy asztalosműhely, egy szabóműhely, de sorolhatnánk a konyhai használati tárgyakat, iskolai kellékeket, mezőgazdasági munkaeszközöket stb. A Hegyaljáról lévén szó, egy közel 200 palackból álló boryűjteménnyel is büszkélkedhetünk. Mivel az emberek szívjóságából adják a helytörténeti gyűjteménynek féltett emlékeiket, ezért a szervezőknek meglehetősen sajtóságos kapcsolata alakul ki az idekerülő tárgyakkal. Hiszen minden tárgy mögött egy-egy ember, egy-egy élet, egy-egy sors húzódik meg. A tárgyak tükrében megismerjük az – olykor tragikus, olykor örömteljes – élettörténeteket, s egyfajta vonatkozásban részeseivé válunk ezen emberek életének. Ezért ezek a tárgyak számunkra egy kicsit olyanok, mintha a gyermekeink lennének. Féltjük, óvjuk őket.

Ezek az érzések határozzák meg a szeptember 1-jei kiállításmegnyitó ünnepségünket is. Az összetartozás – tárgyak és emberek összetartozásának – meleg hangulata töltötte be a tarcali Pincegalériát ezen a délutánon. Az ajándékozók találkozhattak kedves tárgyaikkal, meggyőződhettek arról, hogy azok jó helyen, a legjobb helyen vannak. A látogatók pedig kedvet kaptak, s nemcsak ajánlatokat, de újabb tárgyakat is hoztak a gyűjteménybe.

A kiállítás öt tárlójában vonultattuk fel tárgyainkat (közel hetven darabot) és nagyobb témakörökben csoportosítottuk azokat.

1. A táj – Hegyalja – és jeles terméke, a „tokaji”.

2. Az ünnepi asztal és a tokaji bor: népi textíliák és az aranyló tokajival töltött aszús palackok.

3. A gyermekkora, a játék és az iskola tárgyi emlékei. Babák, tankönyvek (az *Arany ABC*, 1895; *Hármas kistükör*, 1849; palatábla; két „mintakendő”, 1881, 1902).

4. A paraszti konyha tárgyai: gyűrökötő, cserépedények, tésztavágók, csigacsinaló.

5. A két világháború, az emberek a harctereken és hadifogságban. Fotók, kulacs, bögre, jelvények stb.

A terem közepén, asztalon antik könyvek, érdekes kiadások (Petőfi, Madách, Móricz, Ady, Veres Péter) láthatók.

A tárlatunk sikerrel zárult, a látogatók közül többen jelezték, hogy ezt, vagy azt a tárgyakat szívesen átadják a gyűjteménynek.

OROSZNÉ PREPOG ERIKA

*

KIÁLLÍTÁSOK

A II. Medgyaszay István Emléktúra vándorkiállítása

Bevezetés

„2005 nyarán fiatal egyetemisták csoportja kereste fel a Kis-Homoród mentét a száz éve ott járt Medgyaszay István építész nyomdokán, rejtett építészeti kincseket kutatva, ismerkedve a helyi népi kultúrával s a tájjal...” – olvasható a kiállításmegnyitó meghívóján.

Az alább ismertetendő túra során készült fotókból, grafikákból, festményekből és a gyűjtött tárgyakból, valamint az eredeti Medgyaszay-rajzok másolataiból összeállított anyag 2005 szeptemberében a Kiss János altábornagy utca 59. szám alatti Medgyaszay-házban, majd novemberből 2006 januárjáig az ELTE BTK Néprajzi Intézetének könyvtárában volt kiállítva. Ez utóbbi tárlatunk megnyitására Hála Józsefet kértük fel, aki örömmel tett ennek eleget. A megnyitón a Fiastyúk énekegyüttes, valamint Dóra Áron is közreműködött.

A következő helyszín a Hagyományok Háza volt; itt az általunk tartott előadásokkal egybekötött kiállításmegnyitóra 2006. március 3-án került sor. Az előadások február 15-én az Ernst Múzeum Medgyaszay életmű-kiállításán is elhangzottak.

Bevezetésként pár szóban szeretném bemutatni dédapám, Medgyaszay István munkásságát. 1877-ben született, 1904-ben már a bécsi Otto Wagner-féle mesteriskolát is megjárva diplomázott építészként a budapesti Műegyetemen. Főiskolai éve alatt készítette el a – soha fel nem épült – gellérthegyi Nemzeti Pantheon tervét, amelyért a világ számos nagyvárosában kitüntették. Építészetében a kezdetektől fogva a magyar művészetet akarta megvalósítani, ezért vállalkozott néprajzi gyűjtőutakra, majd utazott el később Indiába is. Párizsban ismerkedett meg a vasbeton-építészettel; életművének egyik kulcsfontosságú eredménye, hogy ezt az új, modern szerkezeti megoldást művészi szintre fejlesztette. Fontosabb épületei: a gödöllői művészbarátai számára készített műteremházak, a veszprémi és soproni színház, a rárósmulyadi templom, a mátraházi sportszálló, a Baár-Madas Református Leánynevelő Intézet. 1934-ben a Magyar Néprajzi Társaság dísztagjává választotta. Az 1948-as politikai fordulat után személyét teljes mértékben mellőzték a hazai művészeti életben. Munkáinak, életművének elismerése nem történt meg. 1959 áprilisában halt meg. Halála után – a műemlékvédelem dacára – több épületét átépítették, tönkretették.

Az itt olvasható szövegek előadásaink rövidített változatai, de reméljük, így is hű beszámoló tudunk adni közös nyári munkálkodásunkról.

LÁDONYI EMESE

A Medgyaszay István Emléktúrák

Felvetődik az első kérdés, már az első sorban: mire is emlékezünk az emléktúrákkal? Röviden válaszolva erre: Medgyaszay István 1904-ben elindult az első gyűjtőútjára Erdélybe, amit több út is követett 1906-ig, és ezek meghatározó hatással voltak építőművészi munkájára. Malonyay

Dezsőhöz és a gödöllői művésztelep tagjaihoz csatlakozva járta be Erdélyt és publikálta tapasztalatait *A magyar nép művészete* című, Malonyay által szerkesztett könyvben.

A Medgyaszay István Emléktúra ötletét 2003-as kutatásaim és a Kiss János altábornagy utca 59. számú házban megrendezett kiállítás után vettem fel Bartha Zoli bácsinak. A Medgyaszay István Emlékhely vezetője felkért minket arra, hogy keressük meg az építész által felmért házakat vagy ezen épületek helyeit, és rögzítsük a mai állapotukat. Az emléktúrára így nemcsak emlékezni indultunk el, hanem megkeresni ezen épületeket, illetve kutatást és felméréseket végezni a mai falvak állapotáról mind építészeti, mind néprajzi szempontból.

Szubjektív választás alapján 2004-ben az első emléktúra útvonalául Medgyaszay Kis-Küüllő és Nyikó mentén megtett útját vettük alapul, és a Székelyudvarhely – Nagyalambfalva – Rugonfalva – Siménfalva – Kobátfalva – Csehétfalva – Firtosváralja – Etéd útvonalat jártuk be. Ezen az emléktúrán több olyan házat is sikerült megtalálni, amelyek átalakítás nélkül, változatlan állapotban maradtak meg az elmúlt 100 évben, és több Medgyaszay által felmért épület helyét is sikerült beazonosítani.

A II. Medgyaszay Emléktúra 2005-ben a Kis-Homoród mentén követte az építész gyűjtőútját (Szentegyháza – Lövete – Homoródamlás – Homoródkarácsonyfalva – Lövete, és kitérőként Homoródszentpál). A második emléktúra során is sikerült több, az építész által lerajzolt épületre, kapura ráakadni.

Az emléktúrákon több szakma is képviseltette magát egyetemi hallgatók által: építész, néprajzos, grafikus, biológus. Így több szempontból is sikerült vizsgálni a túra által bejárt falvak pillanatnyi állapotát. Az emléktúrák nem fejeződtek be hazatértünkkel, mivel mindkét túráról kiállítás és dolgozat is készült a résztvevők munkájaként, ezáltal feldolgozva az utakon tapasztaltakat.

Zárszóként szeretném megköszönni az emléktúra résztvevőinek, Jeszenői Petra, Kürtös Veronika, Csíki Barna, Dimény Gábor, Kovács Dávid, Szegő Tamás, Szenthe Ágoston építészeknek, Havay Viktória, Ládonyi Emese, Tóth Katalin néprajzosoknak, Varga Anna biológusnak, Szabó Eszter grafikusnak, Varga Erzsébet, Farkas Zsuzsanna, Göllner Balázs, Boza Kristóf egyetemi hallgatóknak és gimnazistáknak a részvételét és szakmai munkát, illetve segítőknek, Bartha Zoltánnak, Zajti Ferencnek, Zajti Gábornak és Györe Miklósnak a hasznos tanácsokat.

VARGA PÉTER

Medgyaszay István néprajzi gyűjtőútjai

Az építészek, képző- és iparművészek – a születő és intézményesülő néprajztudománnyal csaknem párhuzamosan – a századforduló körüli években csodálkoztak rá a népművészet gazdagságára. Céljuk a „magyar művészet” megalkotása, formába öntése volt, ehhez pedig kiváló forrásul szolgált a paraszti világban hagyományozódó tárgyi kultúra ornamentikája és technológiája.

Ennek a törekvésnek egyik, jó szervezőkészséggel rendelkező képviselője volt Malonyay Dezső újságíró. Az ő keze alá dolgozó önkéntes gyűjtők (elsősorban művészek és rajztanárok) 1904-től kezdve járták Erdélyt. A vállalkozás eredményeként megszületett *A magyar nép művészete* című nagyszabású mű első két kötetének épületrajzai nagyrészt Medgyaszay munkái.

Medgyaszay István építőművész huszonhét évesen indult először útnak azzal a céllal, hogy tanulmányozza a paraszti építészetet. 1904-ben Kalotaszegen, 1905-ben a Székelyföldön és a hétfalusi csángóknál, valamint 1906-ban a Dunántúlon (Somogyban, Göcsejben) járt. Az alábbiakban azt szeretném bemutatni, hogyan zajlott ez a gyűjtőmunka, hogyan utazott a fiatal

építész, hogyan szólította meg az embereket, és miként dokumentálta a megszerzett tapasztalatokat. Forrásul a Medgyaszay Emlékhely* tulajdonában lévő naplót és útjegyzeteket használtam fel.

Legtöbbször gyalog ment, néha vonattal vagy szekérrel. Eleinte egyedül gyűjtött, csak később csatlakozott a Malonyay-féle csoportosuláshoz. Kalotaszeget, a Székelyföldet és más erdélyi tájakat Juhász Árpáddal, gödöllői művészársával járt be. Mindig a helyieknél szállt meg, így részt vett házigazdái mindennapi életében. Általában felkereste a falu előjáróit, valamint az ácsmestereket, tőlük gyűjtötte a házépítés módját és szakszókincsét, mint ahogy ezt az alábbi naplórészletből is láthatjuk:

- *Aztán ki csinálta ezt, öregem?*
- *Magam csináltam. Azt is meg a házat is, Isten és a jó emberek segédelmével.*
- *Hát maga tud hozzá?*
- *Az a. Ács vagyok instállom, hogyne tunnám.*
- *No lássa öregem, én is azon a mesterségen vagyok.*
- *Az Isten éltesse! De nem falusi ács?*
- *Nem én, lelkem. Amolyan tornyos városi épületeket szoktam kieszelni.*
- *Úgy-a. De szépek is azok, instállom. Mind uniformisra vannak csinálva. Nagyok, osztrósen kukra állnak.*
- *Kukra?*
- *Az. Mondok, hogy magasra. Ott könnyű sorja van a mestereknek, van sok kő, az a sok drága márvány és miegyéb. Erre mifelénk csak fábul építünk meg sövénybül, ki hogy, kinek mi a módja.*

Medgyaszayt építészként nemcsak a formanyelv és a díszítések nyűgözték le, hanem a tudatos és természetes anyaghasználat is. Megpróbálta azokat a vonásokat megragadni, amelyekből valóban okulhatnak a városi építészek: a praktikus és leleményes megoldásokat. Emellett alapvető célja neki is a „magyar művészet” keresése volt, mellyel az egész kortárs magyar építészetet kívánta megújítani.

Népművészet-sezmlélete lényegében megegyezik a mai véleménnyel: nem állítja, hogy minden „ösi”; elismeri, hogy van átvétel is, de ezeket a magyar parasztság a saját ízlésvilága szerint alakította át

LÁDONYI EMESE

Az I. Medgyaszay István Emléktúra tapasztalatai

Medgyaszay székelyföldi gyűjtőútjának 100 éves évfordulója motivált bennünket arra, hogy bejárjuk az általa is felkeresett vidéket. A székelyföldi tanulmányútból a Nagy-Küküllő és a Nyikó menti szakaszokat elevenítettük fel 2004-ben az I. Medgyaszay István Emléktúra alkalmával. Célunkul a népi építészet akkori és mai állapotának összehasonlítását tűztük ki. Medgyaszaynak a Malonyay-kötetből ránk maradt rajzait vettük alapul azzal a szándékkal, hogy az általa felmért épületeket felkeressük, és emellett a vidék népi építészetével és hagyományával megismerkedjünk, valamint a legrégebbi, és így talán a legjobban veszélyeztetett épületeket legalább rajzon és fényképen megörökítsük.

Székelyudvarhelyről indultunk, majd Székelykeresztúrt érintve a Nyikó mente vidékére kanyarodtunk. Általánosságban jellemző a területre a fiatalság elvándorlása. Az idősebbek a váro-

* A Medgyaszay Emlékhely az építész saját tervezésű családi házában előzetes bejelentkezéssel ingyenesen látogatható (1118 Bp., Ménesi út 59/b. Tel.: 3853–644).

sokba járnak dolgozni, a földjükből igen kevesen próbálnak csak megélni. A gazdasági épületeket elbontják, vagy nem használják a megváltozott életforma miatt. A vidék építészeti sajátosságai közé tartozik, hogy elsősorban boronafalás szerkezetet alkalmaznak, melyet betapasztottak és minden évben lemeszeltek. A tetőszerkezet igen magas hajlásszögű, akár a 60°-ot is elérheti. Régen faszindelyt használtak, mára ezt egyre jobban kiszorítja a cserép. A lakóházakra – még a legegyszerűbb esetben is – jellemző az egyik oldali eresz, melyet tárolásra is használnak, de fontosabb talán az, hogy szinte előszobaként funkcionál: innen lépünk az épületbe. Éppen ezért sokszor ledeszkázzák vagy lefalazzák az elejét. Alaprajzilag is eltérnek ezek az épületek az anyaországi típusoktól: a házak rövidebbek, ugyanakkor sokkal szélesebbek. A legegyszerűbb a kétszobás elrendezés. Itt az előszoba tisztaházként funkcionál, a hátsóban laknak és főznek. Mindkét helyiségnek saját bejárata van az ereszéből. Ennek egy kicsit újabb változata a háromszobás ház. Itt már nem mindig kapnak a szobák külön bejáratot, a lakó és az étkező funkció is különválik, de az előszó háza ugyanúgy megmarad tisztaháznak. A legújabb, így már napjainkra jellemző szokás az, hogy a régi, minden komfort nélküli épületet meghagyják tisztaházként, és mögé építenek egy teljesen felszerelt külön kis lakóházat. Talán ez a legszimpatikusabb megoldás, hiszen a régi megmarad eredeti szépségében nemcsak külsőleg, hanem belsőleg is.

Utunk során a rajzok alapján keresett tizenegy közül öt épületet sikerült megtalálnunk. Felsőboldogfalván 2004-ben még állt az a csűr, melynek pont az építésére ért oda Medgyaszay: „*Boldogasszonyfalván éppen akkor jártunk, amikor Szél János ácsmester egy módos, kemény csűrűt csinált.*” Az első lakóépületet Nagyalambfalván kerestük. Sajnos, már elbontották, helyére másikat építettek, de mint kiderült, az épület a segítségünkre siető helyi református lelkész szüleié volt. Medeséren élményszerű volt a Medgyaszay által felmért ház megtalálása, mivel a régi tulajdonos és házsám alapján bukkantunk rá. A ház nem maradt meg eredeti állapotában, szinte teljesen átépítették, ám a telekelrendezés a száz évvel ezelőtti állapotot mutatta. Érkezésünk jól volt időzítve, hiszen az 1903-ban épült csűr elbontását az elkövetkező napokra tervezték. Kobátfalván is szerencsével jártunk: mindkét keresett épületet megtaláltuk. Szász Dénes háza változatlanul maradt meg. A deszkázott ereszéből lehet a két lakószobába, illetve a konyhába lépni. Ottjártunkkor már nem laktak az épületben, gabonátárolásra használták. Sajnálatos módon pont ez volt az az épület, amely ugyan tökéletes épségben vészelte át az elmúlt száz évet, de a 2005-ös nyári árvíz során elpusztult. A másik épület, Farkas János háza – ha kisebb változtatásokkal is – túlélte az elmúlt 200 évet. A korábbi kőoszlopos tornácot befalazták és ablakokkal ellátva előszobává alakították át. A tető hajlásszögét csökkentették és a kémény is új külsőt kapott. Ennek az épületnek az a különlegessége, hogy a vidék fejlett faépítészetének ellenére 80 centis kőfallal épült. Az utolsó fellelt épületet Csehétfalván találtuk, Ambrus Domonkos és Gergely házáat. Ez az épület is szinte teljesen épen maradt. Két helyiségből áll, melyekbe az ereszéből nyíló ajtón juthatunk be. A nagyobbikban laktak, a kisebbiket tárolásra használták. A többi hat épületnek sokszor már a helye sem látszik, reményeink szerint a kobátfalvai épületen kívül több nem pusztult el a nyár során.

Utunk során izgalmas volt a népi kultúra megfigyelése közvetlen közletről, betekintést nyehettünk az ott élő emberek életvitelébe, hétköznapjaiba. Nehéz volt azonban kezelni azt az ellentétet, hogy a számunkra oly értékes régi épületek és szokások számukra kevés vagy semmilyen értékkel nem rendelkeznek. Ezek a házak építészeti nélkül épültek az akkori emberek igényei szerint. A mesterségek apáról fiúra szálltak, így maradt fenn a tudás. A lehetőségekhez képest funkcionális tökéletesség esztétikailag is példaértékű, mint ahogy Medgyaszay a modern építészet szerkezeit összekötötte a népi építészet formavilágával. Ezek az építészeti emlékek arra hívják fel a figyelmet, hogy egyszerű eszközökkel is lehet örök érvényűt alkotni.

A II. Medgyaszay István Emléktúra a Kis- Homoród mentén

2006 nyarán a Kis-Homoród mentén léptünk Medgyaszay nyomdokaiba. Próbáltuk felkutatni azokat a házakat, építményeket, amelyeket ő is felmért, és mivel csupán néhány házat és kaput találhattunk, kiegészítettük ezt az anyagot Medgyaszay István szemléletével keresve-kutatva.

A túránk során érintett patak menti települések különleges helyen fekszenek. Székelyföld szélső területe ez, itt kezdődik a szász Királyföld. Ez a helyzet meghatározza a terület építészetét is.

A telekrendszert vizsgálva szép számmal találtunk példát a Székelyföldre jellemző beépítésre. Itt a nagyméretű *bennvalón* a telek szélén helyezték el az épületet. A lakóházat a legkedvezőbb helyen építették fel, vele szemben a gazdaság legnagyobb épületét, a csúrt, illetve a többi építményt. Ehhez sokszor elkerített udvar tartozik. Ez a telekrendszer a falvak külső részein jellemző. Ebből alakultak ki öröklődéssel tovább osztódva a keskeny szalagtelkek. Ez Lovétén jól megfigyelhető. Az itt lévő ércbányászat, vaskohászat miatt nagy népsűrűség és sűrű beépítés alakult ki. Emiatt szinte városias képet mutat a falu.

Ezzel szoros összefüggésben van a lakóház-építészet. Az egész Székelyföldön elterjedt ereszes háztípusra csak elvétve találunk példát. Itt az épülettömegbe beugratott ereszből nyílnak a helyiségek. Az épülettömeg széles, teteje kontyolt. Az utódjának nevezhető „udvarhelyszéki” típus elterjedtebb. Ez kétosztatú, gyakran alapincézve. Ennek hosszabbik udvari oldalán keskeny tornác fut végig és innen nyílnak a külön bejárátú helyiségek. A tornáchoz előtetőként vagy hangsúlyosabb tömegként a hozzákapcsolódó lépcső lefedése csatlakozik. A vidékre igazán a kőépületek jellemzőek és ezek adják sajátosságát is. Ez a szász építészet hatásaként is értékelhető, de természetesen nem egyszerű utánzásról van szó, inkább kölcsönhatásról. Ezek is leginkább kétosztatúak, gyakran alapincézettek. Tornác nincs, de a lépcső, fedésével együtt szinte külön építményként mutatkozik. Pihenőjéről gyakran külön bejárátú helyiségek nyílnak. Hangsúlyos homlokzatformálásuk által ezek a házak a vidék legszebb díszei. A kőházak vakolatdíszes kiképzése a szász építészet hatása. A díszek mészhabarcsból készülnek – ugyan Almáson találunk festett motívumokat is –, főleg levél-, szár- és mértani motívumokat alkalmaztak. Szász építészeti hatásnak tekinthető a kontyolt ősi székely tetőforma és az oromzatos szász ház együttes alkalmazásával kialakult csonkakontyolt tetőforma is, és a kontyolt tető alsó síkjának vízvetőként való továbbélése a homlokzatokon.

Kezdetben négyszemes, az utcai homlokzaton párosan megjelenő ablakot építettek a Homoródok vidékén is, de a falu gazdagodásával és a városias jelleg megjelenésével elterjed a függőlegesen háromsztatú ablakforma is, melynek felső része sok esetben díszes, pártázatos kiképzést kap. Az utcai homlokzaton a harmadik ablak sokszor a tornác nyílásaként jelenik meg.

A homlokzatok díszítése mellett a kapuk kiképzésére is nagy gondot fordítottak. A kapuzatok két részből állnak: a székérkapuból és a mindig díszesebb gyalogkapuból. A *kicsikaput* lécsés deszkadiszekkel gazdagították. A szerkezeti fejlődés létrehozta a kötöttkapus rendszert, melyben a kapukat összevonták és egy fedéssel látták el. A gyalogkapu és az összetartó vízszintes gerenda (agyfa) közötti részt esztergályozott babákkal vagy festett motívumokkal látták el. Ez a fejlődés teremtette meg a székely kaput, mely zsindefedéssel és galambdúcos kialakítással gazdagítja a kötöttkapuk megjelenését. A szász Királyföld közelsége hatására elterjedtek a kőből épült, erődszerű kapuzatok. Ezeket cserépfedéssel látják el, mivel a cserépgyártás az 1900-as évek óta megadja ennek lehetőségét.

Ezek az alkotások funkcionálisan és az ott élők szemében, sajnos, esztétikailag is értéküket veszítették. Eredeti szépségükben csak a legszegényebb portákon maradtak meg. A módosabbak újat építenek helyettük, melyeknek semmi közük a régihez. Azt a művészi szépet, melyet Medgyaszay keresett, ezekben az épületekben még mi is megtaláltuk.

KÜRTÖS VERONIKA
DIMÉNY GÁBOR

A két Homoród mente falvai ma, avagy gyűjtés az utolsó pillanatokban

Orbán Balázs *A Székelyföld leírásában* a következőképp ír a Homoródok vidékéről: „*A Homoród melléki faluk igen csinosak: többnyire cseréppel fedett kőházakat, szépen berendezett életeket (udvar, bennvaló) lát az utas, s szorgalom előidézte jóllét jegyeivel találkozik; népe szép erőteljes, békében szorgalmas földművelők, a harcban hősök. Öltözetük hasonló Udvarhelyszék más vidéki nép öltözetéhez, csakhogy csinosabb kis karimájú kalapot viselnek. A nők kiválóan szépek.*”

Az egykor gazdaságilag összefüggő egységet alkotó székelyföldi kistáj ma már széttagolódott településekből áll, amelyek mindinkább sorvadnak. A székelyföldi hagyományos paraszti kultúrát a mai napig megőrző falvak gazdasági elmaradottságuk és a lakosság elvándorlása miatt veszélyben vannak. A székelyföldi Udvarhelyszék települései megsínylelték a világháborúkat, majd az 1940-es évek végén a kollektivizálást, a 20. század második felében a népességszám meredeken csökkent.

Az anyaországból érkező fiatalok érdeklődése az itt élő emberek életmódja, épületei, tárgyi kultúrája és múltja iránt ad az itt élőknek, hogy fennmaradhassanak.

A földművelés, gazdálkodás mellett a háziipar és a kisipar volt a Homoród mentiek állandó jövedelemkiegészítése, amely magában foglalta az erdőkitermelést is. A bútorfestő iskolák szintén nevesek. Homoródmásnán és Lövéténen volt saját jellemző bútorfestése, amely a közeli Vargyastól eltérő hagyományt képviselt.

A továbbiakban tapasztalatainkról szeretnék szólni: milyen képet mutatnak ezek a falvak a 21. század elején?

A fiatalok nincsenek otthon, ahogy ők mondják, *magyarba* dolgoznak, vagy Nyugat-Európában, jobbik esetben Románia valamelyik nagyobb városában. Jellemző, hogy a nyár közepén tartották a szüreti felvonulást, mert akkor voltak otthon az egyébként városban, kollégiumban lakó fiatalok.

A közösségek folyamatos fogyatkozása mellett gondot okoz az itt élőknek a román cigányság beköltözése, az eltérő kultúrájú népcsoportok között állandó a súrlódás. A közösségek szellemi vezetői, néhány otthon maradt értelmiségi, pap pontosan látja, hogy hova vezethetnek ezek a folyamatok, de tenni ők sem tudnak sokat.

Lövétén Mihály János történelemtanár kalauzolt minket végig. A tájházban helyismereti-helytörténeti foglalkozásokat tart a fiataloknak, akik így megismerik falujuk történetét. Homoródmásón Gothárd István állatorvos vezetésével néptáncsoportot hoztak létre, és ez összetartja az ifjúságot. A homoródmásói fiatal unitárius lelkész anyaországi kapcsolatok kiépítésével reméli az almásiai egybentartását, alig néhány éve került az előtte évekig üresen álló parókiára.

Homoródkarácsonyfalva az egyik legkisebb falu volt utunk során, azonban itt találkoztunk a legelhivatottabb lokálpatriótával, Orbán Csabával. A közbirtokosság vezetőjeként átlátja az itt élők problémáit. Az 1989-es fordulat után a *kollektív*ből visszakapott földek, a *nadrágszij parcellák* eredményes művelése csak összefogva lenne lehetséges, de az elmúlt rendszer miatt erre nem hajlandók a gazdák.

Oklánd, a valamikori járási központ hanyatlott a legtöbbet. Főutcájának jobb időket látott homlokzatai vallanak a valamikori jólétről. Híres műemléktemploma azonban vonzza a látogatókat, elsősorban a 16. század végéről származó festett bútora. A helyi unitáriusokat anyagilag jelentős mértékben támogatja amerikai testvérgyülekezetük.

A két Homoród mente falvai ma segítségre szorulnak, talán jobban, mint a magyarországi vidéki közösségek. Néprajzos hallgatóként abban látom a feladatunkat, hogy a még gyűjthető szellemi és tárgyi értékekből kiindulva iránymutatásokat fogalmazzunk meg az itt élők számára, mit fogadjanak be a külső hatásokból.

Oklándi falurészlet
(Fotó: Ládonyi Emese)

Homoródalmási ház
(Fotó: Ládonyi Emese)

Zenei élet a Homoródok mentén

Az alábbiakban a két Homoród mente zenei életét szeretném röviden bemutatni, legfőképp annak társadalmi oldalát és jelentőségét. Fontos kiemelni, hogy nem egy alapos, hosszú távú, mindent átfogó kutatásról van szó, hanem azokról az élményekről, amelyek az ott töltött néhány nap alatt értek minket.

A zeneszolgáltatás „funkcióját” magyar nyelvterületen leggyakrabban muzsikuskigányok látták el, aminek egy nagyon szép példáját láthattunk utazásunk során Homoródalmáson, a helyi ifjúsággal való találkozásunk egy zenés-táncos összejövele alkalmával. A primások után *Majlát zenekarnak* keresztelt abásfalvi együttes ellátta zenével a Homoródok egész térségét és legutóbbi értesüléseink szerint Székelyföldön ma ez az egyetlen aktív hagyományörző zenekar.

A banda hangszerelése a hagyományos vonóegyüttestől (hegedű, brácsa, bőgő) már némileg eltér, illetve kiegészítődik: két hegedű, klarinét, harmonika, brácsa és bőgő felállásban szolgáltatók meg a környék dallamait. A zenekar tagjai: Majlát Albert (klarinét); Majlát László (hegedű); Majlát Zoltán (hegedű); Nán Dénes (bőgő); Kálló József (harmonika); Husza Lajos (brácsa). Ez alkalommal mintegy 4 órányi zenei anyagot volt módunkban felvenni tőlük.

A faluban, illetve a környéken a vonósbandán kívül egy román rezesbanda is működik, az előbbieknél populárisabb zenét szolgáltatva a közösségi összejöveteleken. Ottlétünk alkalmával egy – budapesti szemmel különösnek tűnő – rezesbandás temetésnek lehettünk a szemtanúi, amely az esemény szokatlan hangerejével lepett meg minket.

Míndezek mellett meg kell említeni, hogy mint minden társadalmi jelenség, a zenei élet is rétegzett. A zene etnikus-identifikációs szerepével találkozunk mindenhol Erdélyben. A magyar zene, legyen az bármilyen műfajú, pop, rock, folk, rock and roll vagy a ma is virágzó lakodalmas zene, kiemelt szerepét a magyar nyelvű előadás jelenti. Nem meglepő tehát, hogy a legújabb magyar popslágereket a Homoródok mentén ismerhettük meg.

Utunk során a folklór egy különleges jelenségével talákoztunk. A lövétei történelemtanárról hívták fel a figyelmünket a homoródalmási *férfisiratásra*. A férfisiratás ezen a vidéken igen szervezett formában van jelen. Ez már csak azért is különleges, mivel a köztudatban úgy él, hogy a siratás női műfaj, férfiak nem vesznek részt ilyen tevékenységben. Almáson tehát a nők mellett férfiak is sirattak, a virrasztókban pedig csak férfiak énekeltek. Módunkban állt a falu előnékesét, Soós Istvánt felkeresni, tőle pedig megtudtuk, hogy előtűnk két héttel járt nála Kallós Zoltán népzene-kutató, akinek tudása legjavát átadta, így az utókor számára általa már a dallamok rögzítve vannak, de a jelenség további figyelmet érdemel, kialakulásának története pedig még kutatóra vár.

HAVAY VIKTÓRIA

Élő népművészet

A címben szereplő mondat kérdésként merült fel bennem, amikor Erdélynek erre a tájára indulunk tavaly júliusban. E kérdésre kapott válaszáról beszélnék most pár szóban, amely újabb kérdéseket vet fel a jövőre nézve.

A Homoródok mentén élők számára napi valóság a régi és az új keveredése. Az idősebbek életében pedig még egy egészen tiszta, autentikus, érintetlen világ is létezett. Habár megjegyzendő, hogy már Malonyay Dezső is ír a 100 éve keletkezett, *A magyar nép művészete* című gyűjteményes kötetében a városi tucatizlés mételyező hatásáról, mégis azt kell mondanunk, hogy a 20. század második fele egy egészen másfajta mételyt és kavardást hozott a népeletbe és ezáltal a népművészetbe is.

Habár a vidék lakói száműzték a népviseletet a mindennapokból, s a kézzel festett, faragott tárgyakat értéktelennek ítélték, mégsem sietnek annyira gyorsan megszabadulni tőlük. A régi, festett faladák együtt kopnak a műanyagkredencsel, s a pruszlik, a pendely, a gyönyörű kézi himzéses terítők, párnahuzatok, csipkés szegélyű lepedők is jól megférnek még a szekrény aljában.

Mi az, amit ezek a nép keze által őrzött remekművek őriznek?

A „remekmű” szót nem holmi ügybuzgalomból használom, hanem mert úgy vélem, hogy a fakazettákon található feliratok pont esetlen voltak, a minták nem tökéletes mértaniságuk által válnak emberivé, szerethetővé, s pont ezáltal emelkednek (nép)művészi rangra.

A tárgyakon fellelhető minták szimbolikus tartalommal bírnak.

Az általunk bejárt falvak között a legjelentősebb bútorfestő helység, Homoródalmás festett mintáin keresztül mutatom be ezt a szimbolikát. Homoródalmásra egy abásfalvi család jött át és ők kezdtek el fenyőfabútorokat festeni. A csokor a családot jelképezi (alul mindig csokorkötésben van összefogva), ennek mintegy 9–10 féle variációja létezett. A csokortetőn a szegfü a férfit jelenti, míg a szakállas tulipán az özvegy szimbóluma. Még igen gyakran előforduló motívum a szemes körrózsa, amely Isten szemét jelképezi, aki vigyáz az élet tisztaságára. Társul hozzá a fagyal: kis, kerek, piros bogycskékként ábrázolják őket fehér körülíró formában. A minták állandó kiegészítő eleme a fillung, vagyis a minták mellé megerősítő vonalként húzott fehér vagy fekete kontúrvonal.

A felfelé irányuló virágszár a fejlődést és a haladást szimbolizálja, míg a lefelé irányuló egyértelmű ellentéte, az öregedés és halál mutatója.

A bútor alapszíne lehet: zöld, bordó, míg Almáson a barna jellemző. A festékek földalapúak, s igen tartósnak bizonyulnak, például az oklándi unitárius templom ép állapotú papi szószékét egyszer sem restaurálták az 1700-as évek óta.

Okládon láthattuk még egyedülálló ábrázolását egy koncentrikus körökből álló, 300 évig használt naptárnak, illetve egy, a kopernikuszi bolygórendszert ábrázoló kazettát.

A helyi díszítési modort főleg mértani alakok adják, de a legjellemzőbbek mégis a növényvilág levelleinek és virágainak különféle kombinációból összeállított mintastruktúrák. Érdekes megemlíteni, hogy emberábrázolást sohasem látunk!

A népművészet hagyományait őrzik a Homoródok mentén, ha nem is aktív, cselekvő népművészek, a tárgyak annál inkább.

Kérdés: lesz-e, van-e aki felújítsa, megújítsa vagy folytassa ezt a hagyományt ma, s ha igen, milyen új fajta kritériumoknak, kihívásoknak kell megfelelnie? Vajon a tradíció szavát követi vagy az innováció hívogató, ismeretlen erdejébe indul évszázados kincseivel?

SZABÓ ESZTER

A Kis-Homoród mente tájtörténete

Minél inkább megismerünk egy tájat, annál inkább rádöbbenünk arra az igazságra, hogy az tájtörténeti események hatásait hordozza magán. A táj és az ott élő minden tette, cselekedete, gondolata szerves egységben áll. Elválaszthatatlanok.

Utazásaink során megtapasztalhatjuk, hogy az érintett vidékek hatással vannak ránk, titokban lopódzva be érzéseinkbe, gondolatainkba, alakítva életünket.

Medgyaszay István munkásságán is megfigyelhetjük útjainak visszatükröződését.

Milyen lehetett a Kis-Homoród mente száz évvel ezelőtt, mikor Medgyaszay erre járt, s milyen ma?

Száz évvel ezelőtt Medgyaszay Istvánt más táj fogadta, mint azokat, akik most érkeznek a Kis-Homoród völgyébe. A folyóvölgyet kísérő dombvonulatokat ma szinte egészen beborító kaszálórétek helyén akkor még fekete ugaros gazdálkodási móddal művelt szántókat láthatott.

A határ három részre volt osztva: az elsőbe az őszi búzát; a másodikba a tavaszi veteményt: tengerit, árpat, zabot vetették; a harmadik a fekete ugar, amit juhval legeltettek. Az állatok a bent maradt gyökereket, burjánokat tisztították ki és készítették elő a gabonának a termőföldet.

Ezeket a területeket a *kollektív* kivonta az ugaroltatás alól az 1950–60-as években, és egyszerre próbálta egyféle módon használni, így az egyébként is gyengébbnek számító földek igen gyorsan kimerültek, és hamar rájöttek arra, hogy nem érdemes tovább művelni. Fokozatosan hagyták föl és alakultak át, ma különböző korú parlagokat találhatunk a határban, melyek nagyon szépen regenerálódtak, hála a folyamatos kaszálásnak és tisztításnak.

Ahhoz, hogy kaszálókat láthasson Medgyaszay, fél napi, egy napi járőrföldre lévő erdei szálásokat kellett felkeresnie, ahová a szénacsinálás időszakára a Kis-Homoród menti emberek – volt mikor az egész család – kiköltözött. Sajátos életmód alakult ki az erdők közötti tisztásokon, patakvölgyekben. Az erdei kaszálóknak a jelentősége sokat csökkent az elmúlt 10–20 évben. Ezen irtásrétek tisztását rohamosan hagyják föl. Orbán Lőrinc adatközlő elmondása szerint a lövétei erdei kaszálók 70%-át már nem használják, „ciheressé váltak” („*A ciher sűrű aljnövényszet, fából, cserjeszerűség, fából, főleg a nyárfa és a nyírfa. Az mindenütt kihajt és az egy év alatt egy méter magasra nő, 2–3 év alatt aztán gyalog se lehet bemenni.*”). A felhagyás oka többek között a csökkenő állatállomány.

A legváltozatlannabb élőhelyek a patakpartokat szegélyező égerligetek, illetve a falvak határában a fás legelők, melyek már 200 éve is ugyanígy nézhetnek ki, mint ma, erre a többszáz éves tölgyfák a legékesebb bizonyítékok.

Az erdők megfogyatkoztak, Medgyaszay idejében a mész- és szénégetés vitte a fát, ma az esztelen erdőirtás.

A *kollektív* ideje alatt megszüntetett, most ismét megalakult közbirtokosság felügyelete alá esnek a legelők és az erdő kiélésének jogai. A karácsonfalvi közbirtokosság táj- és falufejlesztő programokat is koordinál.

Az elmúlt egy-két évtizedben elkezdődött és folyamatosan felerősödő „táj-elhagyás” beláthatatlan következményeket von maga után...

VARGA ANNA

Huszka József, a rajzoló gyűjtő (Néprajzi Múzeum, 2005. június 1.–2006. március 5.)

Százötven éve született Huszka József (1854–1934) – ez az apropója annak a kiállításnak, amely egy rajztanár, egy művészeti közíró emlékét idézi a budapesti Néprajzi Múzeumban. Természetesen nem egy akármilyen rajztanárról és művészeti közíróról van szó, hanem egy olyan személyiségről, aki kora építészetre, iparművészetére és a 19. század végén bontakozó néprajztudományra is komoly befolyást gyakorolt. A kiállítás egy olyan, eddig figyelmen kívül hagyott életművet hozott be a néprajzi közfigyelembe, amely a néprajz kialakuló szakaszát, a rokontudományokkal való kapcsolatait új nézőpontba helyezi.

Huszka fiatal éveiben szinte Európa-szerte, a Monarchia népei között is, fontos feladat volt a nemzeti ornamentumok gyűjtése. A nép művészetével kapcsolatos széles, európai keretek között folyó vitában sarkalatos hatású volt Jones Owen építész 1856-ban *Grammar of Ornament*

címen közzétett monumentális példatára és ornamentika-teóriája, amely szerint a díszített tárgytól elszakítva vizsgálható, rendszerezhető ornamentika képes kifejezni a nemzeti karaktert, így alkalmas a nemzeti stílusok egybevetésére is. Az 1870-es évekre a nemzeti ornamentikát már mint az évezredes etnikus önazonosság bizonyítékát is felhasználták. Felix Lay 1871-ben tette közzé délszláv, a népi tárgyak ornamentikáit is feldolgozó kötetét, amelyben a magyar területeken megjelenő népi szöttek, hímzések geometrikus motívumkincsét is szláv eredetűnek minősítette. A hazai kutatók vitába szálltak a népi ornamentek etnikus jellegének elméletével, ezzel egyúttal magát az elméletet közismertté tették a hazai szellemi közéletben.

Huszka József, miután a Mintarajztanodában 1876-ban rajztanári oklevelet szerzett, néhány tanári állomáshelyét követően, 1879-től Sepsiszentgyörgyön tanított. Már sepsiszentgyörgyi évei alatt, az Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium támogatásával, először 1881–1883 között, majd 1885-tel kezdődő hároméves gyűjtőútja alkalmával foglalkozott a magyar ornamentika anyagának felkutatásával. Bejárta a Székelyföld nagy részét, hogy a kolostorok, református és unitárius templomok festett famennyezeit, úri hímzéseit művészi akvarellekben megörökítse. Idővel kiterjesztette gyűjtőterületét, Erdélyben, Észak-Magyarországon, egyes alföldi városokban és számos faluban kutatta a történeti és egyházművészeti emlékeket, de az országos és helyi múzeumok, magángyűjtemények tárgyi anyagát is feldolgozta.

Huszka 1891-ben költözött Budapestre, ahol 1920-ig a piarista gimnázium rajztanára, 1913-tól 1932-ig a József Műgyűjtemény és az Iparművészeti Iskola előadója volt, de emellett részese volt a századforduló szellemi mozgalmainak is. Részt vett a millenniumi kiállítás és az 1900-as párizsi világkiállítás tervezésében, fontos köteteket illusztrált. A korszak jelentős tudósaival együtt számos művészeti, iparművészeti, régészeti, építészeti társaság, egyesület tagja, alapító tagja volt. Huszka Józsefet is – Székely Bertalan elnöksége alatt, Feszty Árpád és Roskovics Ignác társaságában – beválasztották az 1889-ben alakult Magyarországi Néprajzi Társaság Graphika Szakosztályának vezetőségébe, amely „a népelet tárgyai- és jeleneteinek képzőművészeti ábrázolása” céljából jött létre.

Huszka a korszak nemzeti szellemi áramlatainak mintegy katalizátora volt. A modernizációtól féltett tárgyakat, műalkotásokat, kézművestermékeket, díszítményeket kereste meg, tárta fel, őrizte meg az utókor számára. A paraszti tárgyi kultúra, a vidéki környezet iránt megélt érdeklődést is átérzte. Kutatásaiban a tárgyi kultúra motívumainak eredetét merészen őstörténeti, keleti forrásokhoz kapcsolta, a mai ismereteink alapján már illúzióknak tűnő értelmezéseit az egykorú közvélemény még elfogadta. A Néprajzi Múzeum kiállítása Huszka Józsefet saját korának történeti távlatában mutatja be, belhelyezve alakját abba a közegbe, amiben élt, belhelyezve munkásságát a motívumgyűjtemény műfajának korába és megismertetve bennünket a Huszka korára jellemző kutatási, dokumentálási módszerekkel. Sinkó Katalin úttörő kutatásaihoz hasonlóan, Huszka József a kiállításban is mint a magyar ornamentika kutatója, a magyar népművészet egyik első felfedezője mutatkozik be a Néprajzi Múzeumban őrzött tárgygyűjteményei, rajzai és fényképfelvételei segítségével.

Huszka már a Mintarajztanodában elsajátította a műemlékek rajzos felvételezésének a magyarországi műemlékvédelem kezdeti korszakában szokásos módszereit. Elsősorban a templomi falfestéseket, berendezéseket örökítette meg, ennek kapcsán, az erdélyi festett famennyezetek másolása közben bukkant rá az első falképekre, és ezt követően terjedt ki tevékenysége a középkori templomok falképeinek feltárására. Huszonhárom templom falképeit tárta fel és másolta le, néhány esetben restaurálásukat is vállalta. Ő fedezte fel és másolta le a székelyföldi templomok magyar szentekkel kapcsolatos középkori legendaábrázolásait, kilenc esetben a Szent László-legendát. A feltárások során elemezte, meghatározta egy középkori székely festőiskola stílusjegyeit. A freskók pausz- és akvarellmásolatait, valamint fényképfelvételeit az Országos Műemlékvédelmi Bizottság megbízásával és technikai előírásai szerint készítette, amelyek zömét ma a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal tervtára őrzi. Huszka hagyatékával a

helyszínen készített vázlatok, fényképek, alaprajzok egy része bekerült a Néprajzi Múzeumba. A kiállítás ebből az anyagból válogatott olyan templomi falképmásolatokat, amelyek jól érzékeltetik a műemlékek dokumentálásának egykorú módszereit és azokat a témákat, amelyeket Huszka vitt be a művészettörténeti köztudatba.

Kutatómunkáját a parasztság díszített tárgyaira és viseletdarabjaira is kiterjesztette. A Kiskunfélegyházán született Huszka József „fedezte fel” a szücsmesterek rajzait: a szücsmin-takönyveket, szücsremekrajzokat és a szürhímzések mintakincsét. A szempontjai szerint fontos tárgyakat vagy megszerezte, vagy a helyszínen megörökítette, díszitményeiket részleteiben is lerajzolta, egyes motívumaitak újra és újra felhasználta. A 1880-as évektől készült ezernél több rajzának és 250 fotójának nagy részét a Néprajzi Múzeum őrzi, lehetővé téve, hogy a kiállításon is nyomon követhessük Huszka dokumentálási módszerét a helyszíni fényképfelvételtől vagy grafikai vázlattól a publikálásig. A *Magyar díszítő styl* (1885), illetve *Magyar ornamentika* (1898) című mintaalbumokban a hímzés teljességéből kiragadott ornamentekeket művészi módon szerkesztett táblákban közölte. *Székely ház* (1895) című könyvében kitért a székely kapuk eredetének, faragásaik értelmezésének kutatására, motívumaitak részletezte, elemezte. Az 1880–1890-es években megjelent munkáiban a magyar történeti, művészeti emlékek és a magyar népi tárgyak ornamentikájának egyezései, elemzése alapján azok keleti eredetére következtetett, azokat a perzsa, indiai díszítőkinccsel rokonította, amivel nem kis vitát indított el. 1910-től részt vett a Turáni Társaság munkájában is, amelynek célja a magyarokkal rokon európai és ázsiai népek tudományának, művészetének és gazdaságának tanulmányozása volt. A népművészet eredetéről szóló szakmai vitában Huszka magyar ornamentikával kapcsolatos őstörténeti következtetéseit a néprajztudomány megcáfolta, elutasította, de romantikus szemlélete a közfelfogásban a mai napig érezteti hatását.

Tárgyakat is vásárolt az Iparművészeti és a Néprajzi Múzeum számára. A Néprajzi Múzeumba 1909-ben általa bekerült és általa be is leltározott, később Viski Károly által bemutatott 24 *festékesen*, székely szőnyegen kívül, ő vitte be a sokat idézett, 19. századi szücsminta-könyveket és például egy egri és egy veszprémi cifraszűrt is. Bár Györfly Bátky kezdeményezésére kezdett a téma kutatásába, cifraszűr-monográfiájának ornamentika-ábrázolásában Huszka motívumelemző módszerét hasznosította. Huszka saját gyűjteményének egyes tárgyai csak halála után, 1934-ben kerültek a múzeumba, ezek többségét a mintagyűjteményekben is felhasználta, lerajzolt textildarabok és kerámiatöredékek alkotják. A hagyaték része a kiállításban a látogatók által különösen kedvelt enteriőr is: Huszka lakószobáját az eredeti berendezési tárgyakkal, festékesekkel, bokályokkal, pávatollakkal rendezték be, idézték fel, úgy, ahogy egy egykorú fényképeken látható.

Huszka József fedezte fel és vezette be a köztudatba a székely kaput, azáltal, hogy mintájára tervezte meg a milleniumi kiállítás hármasszámú kapuját. Több magyar stílusú építészeti, iparművészeti tervet készített, amelyekhez a maga által gyűjtött motívumkinccset használta fel. Motívumgyűjteményével hozzájárult az Európa-szerte és Magyarországon is jelentkező igény, a nemzeti stílus megvalósításához is, aminek egyik forrása az a népi tárgyi és ornamentális emléktanyag, amelyet a századfordulón már népművészetnek neveztek. Ekkor már a népi építészeten is keresték a nemzetre jellemző sajátosságokat, és ebben is támaszkodhattak Huszka József munkásságára. Jelen kiállítás elsősorban a magyar iparművészetre gyakorolt hatását mutatja be néhány fénykép és tárgy segítségével, közöttük, például a Giergl Henrik műhelyéből származó üveg díszkorsóval. De Huszka József tevékenységének hordereje napjainkig érezhető: templomfreskórajzai a műemlék-helyreállítások, ornamentikarajzai különféle kiállítások, például a Néprajzi Múzeum cifraszűr-kiállításának voltak nélkülözhetetlen forrásai.

Életének utolsó éveiből fennmaradt levélpiszkozatai Huszka megkeseredéséről tanúskodnak. Egyrészt a trianoni békeszerződést, gyűjtőterülete, Felvidék, Erdély elvesztését érezte végzetes tragédiának, másrészt saját tudományos megítélését negatívnak, életét sikertelennek, magát

mellőzöttnek érezte. Pedig az ornamentikagyűjtemények megjelenésének idején, amikor a formálódó néprajz még nem nevelte ki szakembereit, Huszka éppen néprajzi tevékenységével vált ismert alakká. Valójában az alakuló nemzeti tudományok akkortájt húzták meg határaikat, úgy, hogy Huszka éppen mindenütt a határokon kívül maradt. Huszka gyűjtőmunkáját elismerték ugyan, de elméleteivel nem értettek egyet.

A kiállítás főrendezője, az egykorú néprajzi kutatás módszereinek, a műgyűjtemények kiállításrészletének rendezője Fejős Zoltán. A mintagyűjtés történetének és a mintagyűjtemények áttekintése Lackner Mónika munkája. A családi fotók és a székely kapuval kapcsolatos filmsorozat összeállítója Bata Tímea, Huszka rajztanári munkásságával és a falképfeltárásokkal elsősorban Tasnádi Zsuzsanna foglalkozott. Valójában azonban valamennyi részterület munkálataiban egyaránt részt vettek, vagyis a kiállítás valódi közös munka volt. A kiállítás rendezésében jelentős segítséget kaptak Sinkó Katalintól, aki a Nemzeti Galériában évtizedeken át foglalkozott a 19. század második felének a népelet iránti művészettörténeti érdeklődésével és Huszka József munkásságával, valamint segítséget kaptak Kerny Teréztől, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal munkatársától.

FLÓRIÁN MÁRIA

Komáromi pingáló asztalosok (Klapka György Múzeum, Komárom, 2005. november 25.–)

Tisztelt Igazgató Asszony, Tisztelt Megjelentek, Hölgyeim és Uraim!*

Nagy öröm számomra, hogy a komáromi Klapka György Múzeum jelen kiállításával emléket állított az egykor olyan jelentős révkomáromi asztalosmesterségnek és a város hírét messzi tájakra elvívő, ma már a temetőben porladó asztalosoknak. Megtiszteltetésnek érzem, hogy e kiállítást megnyithatom, már csak azért is, mert szekeresgazda, hajómolnár, műbútorasztalos apai őseim, komáromi rokonságom révén egy kicsit komárominak is érzem magam. A másik ok, amiért ez a kiállítás különösen sokat jelent nekem, már szakmai természetű. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum kiállítási enteriőrjeinek anyagát gyűjtve szinte mindenütt komáromi ládába botlottam. Kezdként szakmai irányítóm, osztályvezetőm épp a nemrég elhunyt kiváló néprajzkutató, K. Csilléry Klára volt, aki a komáromi asztaloság jelentőségét, hatását, kisugárzását felismerte, és a komáromi bútorművesség történetének, emlékanyagának kutatását egész munkássága során kulcsfontosságúnak tartotta. Tanítványait is erre buzdította, így az általa megkezdett munkát ma már többen folytatják, mint a Néprajzi Múzeum Bútorgyűjteményének vezetője, Kiss Margit és Nagy Varga Vera, aki a komáromi bútorokra, asztalosokra vonatkozóan egyre gyarapodó adattárat gyűjtött össze évtizedes fáradtságos munkával.

De mi is alapozta meg a komáromi asztalosok jelentőségét, ami egyre növekvő létszámukban, termékeiknek, elsősorban a ládáknak több évszázadon át tartó, földrajzilag is igen széles körű elterjedtségében, az általuk készített festett templomi mennyezetekkel, bútorokkal ékes templomok nagy számában éppúgy kifejezésre jut, mint a komáromi diszitóstiulus nagy területen érzékelhető hatásában? Mindez Komárom sajátos földrajzi helyzetével magyarázható, hisz a tutajozásra alkalmas Vágon hatalmas mennyiségben érkezett Túróc, Liptó, Trencsény, Árva megye erdeiből a fenyőfa, részint már az ottani fűrészmalomokban deszkává feldolgozva, de rönkfaként is. Komárom határában rendkívül kedvező lerakodási feltételek voltak, így a nyersanyag

* Elhangzott a kiállítás megnyitóján.

bőven rendelkezésre állt. Legalább annyira fontos azonban az előállított késztermék továbbítása is a piacok felé. Erre viszont a Duna vízi útja adott lehetőséget, amivel a komáromiak éltek is. Az északi vidékekről érkező fát komáromi talpasok továbbították, komáromi fakereskedők számos lerakatot, fatelepet létesítettek, így az épületfát komáromiként tartották számon a távoli megrendelők. Elsősorban a gabonaszállításnak, gabonakereskedelemnek köszönhetően a komáromiak hamar beletanultak a hajózásba, hajóépítésbe, hajóvontatásba, és Ulmig, Belgrádig, Vidinig is eljutottak. Minderről ma már nemcsak Jókai regényei, de jelentős néprajzi, helytörténeti munkák, mint Kecskés László *Komáromi mesterségek* című könyve vagy Gráfik Imrénének a hajózásról és gabonakereskedelemről szóló munkái is tudósítanak. A hajók vontatása nemcsak szakértelmet, de nagy létszámú, egy-egy feladatra szerveződött, szigorú fegyelmű munkatársulást is igényelt, s az idegen anyanyelvűekkel szükséges kommunikáció révén sokan elsajátították a latin, német, sőt, esetenként más nyelveket is.

Komárom lakosságának a nehéz évszázadok során mindig sikerült a negatívumokból is hasznot kovácsolnia: az eleve szűkös, és az erőd építésével tovább zsugorodó, mezőgazdaságilag hasznosítható területeit elsősorban a szekeresgazdák igás állatainak ellátására fordították, a lakosság nagy része pedig a folyókhoz kapcsolódó tevékenységekben, a kereskedelemben, szállításban, halászatban, vízimolnárságban kereste megélhetését, de hasonló jelentősége volt a hajóácsoknak, asztalosoknak is.

Ezek a körülmények teremtették meg a tömeges bútorkészítés kibontakozásához is a feltételeket. A bőségben rendelkezésre álló nyersanyag, a fenyőfa eleve megszabta a tömegesen gyártott bútorok díszítésmódját: míg a keményfa önmagában is értékes, szép felülettel bír, és leginkább faragással, intarziával díszítik, addig a fenyőfából készült asztalosbútor domináns díszítésmódja a festés, amely lehetőséget ad a fa szabálytalanságainak elrejtésére. A komáromi asztalosokra először azoknak a református templomoknak a festett mennyezetei, bútorai irányították rá a figyelmet, amelyeken a berendezést készítő, virágozó asztalosok nevét is megörökítették. Minthogy a 17. században a családnév még igen gyakran azonos volt a foglalkozásnévvel, a sok Asztalos nevű személyt gyakran származási helyével különböztették meg, különösen, ha szülőhelyétől távol, más asztalosokkal együtt dolgozott. Így vált ismertté az 1650-ben készült szentsimoni templomi mennyezet készítőinek, Comáromy Istvánnak és Léway Istvánnak a neve. (A feliratos tábla bárdot, illetve virágos ágat tartó kart ábrázol, a templomi berendezést készítő, illetve kifestő, virágozó asztalos jelképeként.) Az egyházi iratok, építési elszámolások ugyancsak sok esetben kétségtelenné tették révkomáromi asztalosok közreműködését, az egyre gyűlő, biztosan datálható és mesterhez köthető emléktárgy pedig lehetőséget ad az egyre megapozottabb stíluskritikai vizsgálatokra. Amint azt a kiállításon látható térkép is mutatja, ma kilenc, többségében református templom festett mennyezetéről, bútorzatáról állítható biztosan, hogy révkomáromi asztalosok készítették. Sokkal több lehet azonban az elpusztult festett templomi berendezéscsk száma. A komáromi asztalosok munkavállalását nemcsak a korábban ismertetett, elsősorban a fakereskedelem révén meglévő kiterjedt kapcsolatok könnyítették meg, hanem az is, hogy a révkomáromi asztaloscéhben jelentős számban működtek református asztalosok is.

Épp a komáromi asztalosokhoz köthető templomi mennyezetek stílusával, jellegzetes motívumaival való rokonság alapján azonosította K. Csilléry Klára a komáromi készítésű ládákat. Ha a legkorábbi, 17–18. századi ládák feliratozatlan voltát, Komáromtól távoli lelőhelyeit tekintjük (Szentgál, Szeged, Hercegszántó), tiszteletre méltó tudományos teljesítmény az emléktárgy azonosítása. Persze, a komáromi ládáknak a távoli vidékeken való előkerülése nem meglepő, ha arra gondolunk, hogy egy belgrádi üzlet raktárában már 1728-ban is felsoroltak komáromi ládát, a Duna menti falvakban pedig még a 20. század elején is nagyon sokan emlékeztek arra, hogy a *tulipántos ládákat* Komáromból szállították. A ládák a Duna mentén terjedtek el tömegesen (tudjuk például, hogy a komáromi asztalosok rendszeresen árultak a pesti

vásáron, a váci piacon). Eljutottak azonban Komárom megye, Pest megye, Veszprém megye vízi úttól távolabbi városos helyeire is, ahová már tengelyen, szekéren szállították a ládákat az asztalosok vagy az általuk felfogadott szekeresgazdák. Ezért nem meglepő, hogy Fejér, Pest megye, a tolnai Sárköz paraszti bútorait, vagy a Veszprém megyei ládákat ismertető katalógusban mindenütt szép számmal szerepelnek komáromi ládák.

A komáromiak tehát főként a tömegesen készülő ún. vásári bútorok, elsősorban a menyasszonyi kelengye tárolására szolgáló, mind a paraszti, mind a kismemesi társadalmi rétegek számára nélkülözhetetlen ládák készítésére álltak rá, noha kisebb számban egyéb bútorokat, ágyakat, székeket, fogasokat is készítettek. A hajón, szekéren, tömegesen történt szállítás miatt rendszerint láb, talpzat nélkül készítették a ládákat, különböző méretekben. Évszámot és különösen nevet elsősorban a megrendelt darabokra írtak. (Ezeket az évszám előtt általános *ANNO* felirat miatt annós ládáknak is nevezték.) Ilyeneket főként a rangosabb, kismemesi és módos parasztcsaládok készítették, ami a láda kidolgozásán is megmutatkozott: a cigánykovácsok készítette egyszerűbb sarkok helyett ezeknek a ládáknak a fedelét kovácsoltvaspántok rögzítették, és igyekeztek a láda díszítését a korstílushoz idomítani. A ládák egymáshoz hasonló példányain sokszor leolvasható az a folyamat, amint a rokokó, majd kora klasszicista elemek a paraszti megrendelők ízlése szerint tulipánná, virággá változnak. A 19. században egyre ritkábbá válik a rangos kismemesi megrendelő, hisz ekkorra a ládát mint kelengyebútort kiszorítja a sublót, majd az almárium a felsőbb társadalmi rétegekben. A paraszti megrendelőknek készült kelenyebútoron a sublótot imitált alsó fiókkal, álfiókkal próbálták legalább a látvány szintjén utánozni a megnövekedett méretű ládákon.

A komáromi ládák több mint két évszázados történetében a díszítés módja, jellege többször változott, K. Csilléry Klára nyomán járva az egymástól jól elkülöníthető négy stílusperiódust a kiállítás is igyekszik jellemző darabokkal bemutatni. Jól látható, hogy míg az első két stílusperiódusban – vagyis abban a korszakban, amikor a festett templomi berendezéseknek is divatja volt – a festett díszítésmód dominál, a 18. század végén induló harmadik periódusban viszont a faragás is mind nagyobb szerepet kapott. Előbb az ékrovásos jellegű, mélyített keretek jelentek meg, amelyek a rokokó, a kora klasszicizmus jellegzetességeit mutatják. Talán arra az időszakra utalnak, amikor az asztalosok számára is bevezetett vasárnapi rajziskolákban az inasok a korstílusoknak megfelelő mintalapok alapján dolgoztak. A díszítésmód aztán egyre jobban alkalmazkodott a paraszti vásárlóközönség ízléséhez: a ládatestet beborító, ékrovásos jellegű, mélyített faragványok legtöbbször tulipánokat és lándzsa alakú leveleket ábrázoltak a legváltozatosabb összeállításban. A tárgyak festése ezzel párhuzamosan egyre kevésbé alkalmazkodott a faragáshoz. Feltehetően a termelés bővítése vagy munkaerőhiány miatt a festést, a *tarkázást* az asztalosoktól asszonyok vették át, ez a munkamegosztás maradt meg a 20. századi adatközlők emlékezetében is. A kései korszakban a vonalakból, körívekből szerkesztett vonalas, ún. zsinórfaragás már alárendelt szerepet játszik a festett virágkoszorúk mellett. A ládák mérete megnőtt, két szélükön szinte elmaradhatatlan a csapolást rejtő, posztamensen álló két esztergált féloszlop.

A komáromi ládák kisebb változatai leveles, irattároló, piperés ládaként szolgáltak. Készültek – természetesen megrendelésre – speciális foglalkozásúknak, vagy speciális rendeltetésre szolgáló ládák is, például juhászláda, közbirtokossági láda. A Szerbiába szállított ládákat – nyilván a helyi ízlésnek megfelelően – a díszített mezők peremén és a láda fedelén, oldalain világosbarna alapon diószínű csíkozással látták el.

A kiállításban a főszerepet játszó vásári ládák mellett néhány egyéb bútor is helyet kapott. A faragványokkal, intarziával ékes 1766-os barokk asztaloscéhláda megtesztéti mindazt a mesteriségbeli tudást, amelyet az asztalosnak inasvelei alatt, majd legényként műhelyről műhelyre vándorolva el kellett sajátítania, és a remekmunka elkészítésével bizonyítania kellett. A későbbiek során már elsősorban a piaci igények, a vevőkör elvárásai szabták meg tevékenységét. Ugyancsak kirí a ládák sorából az 1882-ben Jókai Mór számára szülővárosa ajándékként készült láda,

a kiemelt személyhez, alkalomhoz illő, egyedi díszítésmódjával. Végül a kék alapon virágozott polgári bútoregyüttes a folklorizmusnak nevezett jelenséget példázza, a népi díszítőművészet elemeinek alkalmazását itt már egy tipikusan polgári jellegű garnitúrán. A bútoregyüttes a készítettő Reviczky Elemérnek, esztergomi és párkányi járási főszolgabírónak a szülőföldhöz való ragaszkodását is kifejezi.

A komáromi asztalosságra vonatkozóan a céhemlékek, céhes iratok sok mindent elárulnak. Megmaradt az asztalos céh 1751-es céhkorsója és a már említett, 1766-ban készült ládája, melyet a Ferenc császártól kapott privilégiummal, két pecsénnyel és az 1797-től vezetett jegyzőkönyvekkel együtt 1888-ban a vármegyei régészeti egyletnél helyezték letétbe. Sajnos, épp a céh tevékenységére legfontosabb információkat őrző céhes iratok eltűntek – reméljük, nem végérvényesen. Az 1753-as és 1818-as céhlevelek másolatai megmaradtak az Országos Levéltárban és az Egyetemi Könyvtárban. Ezek magyar nyelvűek, ami a 18. századi, zömmel német nyelvű asztaloscéh-privilégiumok közt ritkaság. Annak a céhlevél-tervezetnek, amely az 1753-as privilégium előzményének tekinthető, az 1. cikkulusa kimondja: „amint ennek előtte, úgy ezután is egyaránt katolikusok, luteránusok és kálvinisták a céhbe be vétessenek és a hit iránt további csendességnek megmaradására nézve, minden szemre való hányás el kerültessek.” (Az cikkulusnak ezt a részét kihúzták a Magyar Kancellária által javított és jóváhagyott céhlevélből.) Egy másik cikkulus arra kötelezi a céhmestert és a tisztségviselőket, hogy amikor útra indulnak, távollétük idejére helyettesükről gondoskodjanak. Erre nyilván azért volt szükség, mert a távoli templomok berendezésének készítése és a vásárolás miatt a mesterek gyakran hagyták el Komáromot rövidebb-hosszabb időre. Az asztalosok létszámáról a különböző összeírások mellett az 1813-as privilégiumhoz mellékelt, az asztalosoknak a Helytartótanácshoz intézett megjegyzése is képet ad. Ebben azt kéri, hogy a fertályesztendei gyűléseken a legények ne vegyenek részt, ugyanis „a céhmesternél olyan hely, hogy mesterembereknek és legényeknek egyszermind való összevgyűlésére, azaz 50–60 személyre elég legyen, éppen nem találhatik.” A kántorpénz mérséklésének indokaiból az is kiderül, hogy az asztalosok nagy részének akkor nehéz volt a megélhetése.

Noha – mint a jelen kiállítás is példázza – a fogalomra vált komáromi ládákról, azok elterjedéséről, készítőiről egyre többet tudunk, mint a tudományos megismerésnél általában, itt is, tudásunk gyarapodásával párhuzamosan nő az újabb és újabb megválaszolandó kérdések száma. A komáromi asztalosság kutatása során állandó problémát okoz, hogy a közeli kisebb-nagyobb asztalosközpontok tevékenységét, bútorait, piackörzeteit nem ismerjük. Ez akkor merült fel legpregnansabban, amikor Komárom megye 1813-as asztalosárszabásában szeredi ládára és asztalra bukkantunk. Nem tudjuk biztosan elkülöníteni a szőnyi, győri, érsekújvári – folytathatnám a sort – asztalosok bútorait sem. A probléma azért is nehéz, mert számos esetben van adatunk arra, hogy komáromi asztalosok házasság miatt vagy a jobb megélhetés reményében megtelepedtek egy-egy, a vásárok vagy templomi munkák során látogatott helyiségben (pl. Szentés, Pilisszántó esetében erre konkrét adatok vannak). Az is egyre inkább valószínűvé válik, hogy Komárom nemcsak az északi megyékből érkező épületes esetében játszott közvetítő szerepet, hanem a bútorok esetében is. Bél Mátyás Komárom ismertetése kapcsán megemlékezik arról, hogy „sokféle árut, s mindenféle fa bútorokat összehordanak ide”, főleg a május 1-jei Fülöp–Jakab napi és a június 29-jei Péter–Pál napi vásárra. „Mivel a folyó ekkor békésen folyik, Pozsonyból, Győrből, Csallóköz szigetéről, Vág-vidékről, Liptóból, Trencsényből a folyó menti városokból Újhelyből, Galgócából, Szeredából is a halandók sokasága jön tájfellegül árukkal, különlegességekkel.” Lchetséges, hogy a komáromi bútor elnevezés gyűjtőfogalom, mely magában foglalja más helyiségekben működő asztalosok készítményeit is, amelyet a komáromiak továbbítottak? A távolabbi vidékek vásárlói természetesen vélhették komárominak a komáromi hajókon, szekereken érkező egyéb bútorokat is.

A kiállítás, amely összefoglalja, és épp itt, Komáromban, a közönség elé tárja mindazt, amit

a komáromi asztalosságról jelenleg tudunk, igen jelentős esemény. Köszönet érte az ötlet kitálóinak, megvalósítóinak, a kiállítás rendezőinek. A kiállítás reményeink szerint ösztönző lehet további helytörténeti kutatásokra, tárgyi és írott emlékek, vagy családi visszaemlékezések felkutatására. Könnyen elképzelhető, hogy épp az itt bemutatott tárgyak, ismeretek alapján kerülnek elő a padlások zugaiban porosodó, rég elfeledett bútorok, a családi emlékezet mélyéről újabb értékes adatok, információk erre a Komárom életében egykor oly fontos iparágra vonatkozóan.

Kérem, tekintsek meg a kiállítást!

H. CSUKÁS GYÖRGYI

*

OKTATÁS

A Pécsi Tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékén folyó oktatásról

Az itt következőkben, mint a *Néprajzi Hírek* korábbi számaiban más egyetemekről már megszokottá vált, a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékén folyó munkáról és oktatási-kutatási programokról, illetve az azokhoz kapcsolódó egyéb, közérdekű tudnivalókról kívánok beszámolni, dokumentumok kíséretében. Mondanivalómat négy téma köré csoportosítottam: I) a tanszék által elnyert 950 000 eurós Európai Unió pályázat, illetve az ahhoz kapcsolódó specializáció; II) a tanszék a „bolognai folyamat” keretében nemrég lezajlott akkreditációja, illetve az a körüli bonyodalmak; III) a tanszéki doktori program eddigi PhD-védéseivel kapcsolódó információk; IV) a tanszéken a közelmúltban lezajlott személyi változások (nyugdíjazások); ezzel kapcsolatban két új *professor emeritusi* cím odaítélése; és végül a nyugdíjba vonult kollégák tiszteletére 2006. szeptember 1–3. között megrendezett *Párbeszéd a hagyománnyal – A néprajzi kutatás múltja és jelene* című konferencia.

I) A PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszéke, Vargyas Gábor tanszékvezető vezetésével, 2005–2009 közötti futamidővel elnyert egy 4 éves, 950 000 euró (= 237 500 000 forint) értékű **Európai Uniói pályázatot**. A pályázat a „Structuring the European Research Area – Human Resources and Mobility: Marie Curie Host Fellowship for the Transfer of Knowledge” (EU 6-os keretprogram) kereteibe illeszkedik, amelynek célja az EU-hoz újonnan csatlakozott országok bekapcsolása a régi tagállamok között már meglévő egységes kutatási hálózatba. Az elnyert pályázat mindenekelőtt arra nyújt lehetőséget, hogy – 2 hónaptól akár 2 évig terjedő időszakra is – külföldi vendégoktatókat hívjunk meg, akik az általunk megkívánt témákban – amelyeknek kiemelkedő specialistái – előadásokat és szemináriumokat tartanak. A vendégtanárok a projekt idejére – az EU által biztosított pénzügyi keret terhére, megbízási szerződéssel – a tanszék személyi állományához tartoznak.

Mellékelem a pályázat bevezető paragrafusát, amelyben vázoljuk céljainkat, továbbá a pályázatban résztvevő vendégtanárok nevét, előadásaik tervezett tematikáját és az időtervet:

„A bolognai folyamat és a 3 ciklusú oktatás kialakítása Magyarországon felvetette a néprajz oktatása átstrukturálásának kérdését. Ez a kérdés amúgy is hosszabb ideje napirenden van már az antropológia és az antropológiai szemléletmód utóbbi egy évtizedbeli magyarországi elterjedése következtében. Ez a folyamat – mint korábban Európában mindenütt, így jelenleg nálunk is – maga után vonta két rokon tudomány: néprajz és szocio-kulturális antropológia egymáshoz való viszonyának tisztázását. Noha a trend Magyarországon jelenleg inkább a két rokon tudomány szétválása és a kulturális antropológia önálló intézményesülése felé mutat, a kérdés nem lezárt. A viták ellenére abban nagyjából egyetértés van, hogy néprajz és antropológia viszonyában termékeny kölcsönhatásra, illetve az előbbinek az utóbbi révén történő megújítására kell törekedni. Ezt célozza ez a projekt, amelynek célja egyszerre kutatási és oktatási: a néprajz 100 éve meglévő bázisára alapozva, az oktatás megújításán, az antropológiai szemlélet megerősítésén, új kutatási témák meghonosításán keresztül a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék oktatási és kutatási potenciáljának a növelését, valamint egy új, nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező, a társadalomtudományokban járatos fiatal tudósnevezdek kinevelését szolgálja.”

<i>Kutatók</i>	<i>Témák</i>
Lammel Annamária	Kognitív antropológia Antropológia és környezet
Leonard Mars	Kulturális antropológia – Általános bevezetés A brit szociálanropológia története Zsidó néprajz Városantropológia „Évtizedenkénti” antropológia: az antropológia történetének évtizedes állomásai Terepmunka szeminárium
Szabó Máttyás	Európai etnológia A skandináv etnológia története és főbb irányvonalai Migrációs tanulmányok Városantropológia Terepmunka szeminárium
Losonczy Annamária	Latin-Amerika antropológiája Afro-amerikai tanulmányok Vallásantropológia: szinkretizmus, samanizmus, divináció Interetnikus kapcsolatok Terepmunka szeminárium
Patrick Menget	Latin-Amerika antropológiája Vallásantropológia Politikai antropológia Antropológiatörténet: a francia iskola
Zempléni András	Rokonság – matrilineális társadalmak Vallásantropológia: általában, megszálltsági kultuszok, divináció, áldozat Afrika-tanulmányok: etnomedicina, etnopszichiátria (a „Dakar-iskola”) Politikai újratemetések Magyarországon 1870–2004 Terepmunka szeminárium
Albert Réka	Nemzetképépítés Politikai újratemetések Magyarországon 1870–2004 Terepmunka szeminárium
Tatiana Minniyakhmetova	Az udmurtok néprajza
Vidacs Bea	Bevezetés a szociálanropológiába Afrika-tanulmányok A futball antropológiája Terepmunka szeminárium
Bodrogi Krisztina	Közép-Ázsia antropológiája (török népek) Vallásantropológia: iszlámtudomány általában Az iszlám országok vallási kisebbségei Interetnikus vallási kapcsolatok
Pozsony Ferenc	Kelet-Európa szociálanropológiája
Keszeg Vilmos	A történetmondás antropológiája
Marion Bowman	New Age, pogányság és alternatív spiritualizmus
William Christian	Látomások Baszkföldön az 1930-as években – szociális és politikai kontextusban

Giovanni Pizza	Orvosantropológia, lélekmegszállottság és testpolitika Európában egykor és most
Frank Proschan	Antropológiai nyelvészet, általános folklorisztika Délkelet-ázsiai törzsi népek folklórja

* * *

Az itt felvázolt előadásokra épül a projekt idejére létrehozott **specializáció** is. Az egyetemi oktatási rendszerben nem járatos kollégák számára ehhez annyit kell tudni, hogy „specializáción” az egyetemi oktatásban olyan képzési formát kell érteni, amely a törzsképzéstől *független* képzési forma egy meghatározott tudományterületen vagy résztermében, és amely a nappali szakos képzésben szokásos 120 tanegységgel (kredittel) szemben 40 kredittől áll. A tanulmányok lezárása után a hallgatók az elvégzést igazoló diplomabetétlapot kapnak. Mellékelem a specializáció programját.

Európai etnológia–szociálintropológia (Kód: EESANS)

A végzettség megnevezése: „Az európai etnológia–szociálintropológia specializációt teljesítette.”

Tagozat: Nappali. *Képzési szint:* Főiskolai szakirányú továbbképzés.

A képzés jellege: Kiegészítő alapképzés.

Tanárképeség: nem tanárképes. *Munkanyelv:* magyar.

Összesen: 40 kredit. *Félévek száma:* 4. *Tantermi órák száma:* 100%. *Gyakorlati képzés:* 0%.

A képzés célja

Európa jelentős részén a magyar néprajztudománnyal rokon tudományok (európai etnológia, szociálintropológia, kulturális antropológia) sokkal jelentősebb és közvetlenebb hatással vannak a társadalomra, mint a néprajztudomány. Ezeknek a kultúratudományoknak a metodikája alkalmas bármiféle modern és posztmodern társadalmi jelenség és konfliktus elemzésére, értelmezésére, esetleg még megoldási ötletek kidolgozására is. Magyarországon a konkrét, esetenként napi társadalmi konfliktusok elemzésében néhány elenyésző kivételtől eltekintve (pl. árvízmentesítés) nem számítanak a néprajztudósokra, és maga a néprajztudomány sem igen foglalkozik ilyen problémákkal. Az „Európai etnológia–szociálintropológia” specializáció olyan oktatási csomag, amely elsősorban a néprajz szakos hallgatókat – de más bölcsészeket is – alkalmassá és érzékennyé teszi arra, hogy a kultúratudományokat a társadalmi problémák elemzésére és megoldására használják, a magyar néprajztudomány és az európai kultúratudományok módszereinek felhasználásával.

Ezzel nemcsak szaktudományunkat kívánjuk nyitottabbá tenni, de végzett hallgatóink elhelyezkedési lehetőségeit is javítani kívánjuk. Az ezzel a végzettséggel elérhető állások a muzeológusi pálya mellett a regionális és országos társadalomkutató központok és fejlesztési hivatalok.

A képzésért felelős tanszék(ek), oktató(k)

A képzés gazdája: Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék

Felelős oktató: Vargyas Gábor CSs

A képzés felépítése

MK-1 Alapképzés

A mérőföldkő teljesítése **kötelező**.

Kötelező tantárgyak: EESZ01 (12k), EESZ02 (12k), EESZ03 (12k).

Min.: 36 kredit. Max.: 36 kredit. Plusz max.: 2 kredit.

MK-2 Szigorlat

A mérőföldkő teljesítése **kötelező**.

Kötelező tantárgyak: EESZ04 (4k).

Min.: 4 kredit. Max.: 4 kredit.

Tantárgyak, tárgyelemek

„EESZ Európai etnológia–szociálanropológia” modul

EESZ01 A magyar nyelvterület antropológiája

Felelős tanszék: Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék.

Felelős oktató: Vargyas Gábor.

Teljesítendő min. 12 kredit.

EESZ0101 Magyarságszimbólumok, a magyar kultúra reprezentációi

Kötelező [Előadás és szeminárium] 4ó/4k.

Teljesítés módja: K és/vagy Gy.

Meghirdetés: mindkét félév. Javasolt felvétel: 2–3. félév.

EESZ0102 A modern magyar társadalom antropológia értelmezése

Kötelező [Előadás és szeminárium] 8ó/8k.

Teljesítés módja: K és/vagy Gy.

Meghirdetés: mindkét félév. Javasolt felvétel: 1 és 4–5–6. félév.

EESZ02 Európai antropológia

Felelős tanszék: Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék.

Felelős oktató: Vargyas Gábor.

Teljesítendő min. 12 kredit.

EESZ0201 Európai etnológiai/antropológiai iskolák

Kötelező [Előadás és gyakorlat] 6ó/6k.

Teljesítés módja: K és/vagy Gy.

Meghirdetés: mindkét félév. Javasolt felvétel: 1–3–5. félév.

EESZ0202 Európai népeinek antropológiája: migráció, identitás, városantropológia, európai vallásantropológia.

Kötelező [Előadás és szeminárium] 6ó/6k.

Teljesítés módja: K és/vagy Gy.

Meghirdetés: mindkét félév. Javasolt felvétel: 2–4–6. félév.

EESZ03 A világ antropológiája

Felelős tanszék: Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék.

Felelős oktató: Vargyas Gábor.

Teljesítendő min. 12 kredit.

EESZ0301 Szakantropológiák (szociál-, gazdasági, politikai, kognitív, vallás- és orvosi antropológia)

Kötelező [Előadás és szeminárium] 6ó/6k.

Teljesítés módja: K és/vagy Gy.

Meghirdetés: mindkét félév. Javasolt felvétel: 1–3–5. félév.

EESZ0302 A posztmodern társadalmak antropológiája

Kötelező [Előadás és szeminárium] 6ó/6k.

Teljesítés módja: K és/vagy Gy.

Meghirdetés: mindkét félév. Javasolt felvétel: 2–3–4. félév.

EESZ04 Szigorlat

Felelős tanszék: Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék.

Felelős oktató: Vargyas Gábor.

Teljesítendő min. 4 kredit.

EESZ0401 Szigorlat írásbeli

Kötelező [Szigorlat] 0ó/2k.

Teljesítés módja: szigorlat.

Meghirdetés: mindkét félév. Javasolt felvétel: 0. félév.

EESZ0402 Szigorlat szóbeli

Kötelező [Szigorlat] 0ó/2k.

Teljesítés módja: szigorlat.

Meghirdetés: mindkét félév. Javasolt felvétel: 0. félév.

* * *

A fent részletezett oktatási célokon túl – mint már volt róla szó – a projekt a hallgatók és a doktoranduszok kutatásba való belenevelését is célozza. Ennek keretében került sor:

1) 2005 októberében Lammel Annamária (Université de Paris 8 Vincennes – Saint Denis, Franciaország) vezetésével Óbányán (Baranya megye) egy 2 napos, előkészítő kognitív antropológiai terepmunkára.

2) 2006 májusában Szabó Máttyás (University of Lund, Department of European Ethnology, Svédország) vezetésével, 11 hallgató + 3 fiatal tanszéki oktató részvételével, 2 hetes svédországi tanulmányútra, amelynek keretében a résztvevők körutat tettek dél-svédországi tudományos intézményekben. A tanulmányút költségeit részben a Szabó Máttyás professzor által a svédországi Gustaf Adolf Akadémiától elnyert 20 000 koronás (2200 eurós) összegből, részben a tanszéki TOK-pályázatból fedeztük.

3) William Christian professzor (Departament d'Antropologia Social i Prehistoria, Universitat Autònoma de Barcelona) és Pócs Éva *professor emeritus* vezetésével 2006. május végén, 15 fő részvételével, egyhetes vallásantropológiai terepmunka végzésére Szőkefalván (Románia).

További hasonló kutatásokra illetve tanulmányutakra és terepmunkákra terveink szerint a későbbiekben is sor fog kerülni.

* * *

II) Az ún. „bolognai folyamat” keretében 2005 őszén sor került a PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszékének **akkreditációjára**. Az egyetemi oktatásban nem jártas kollégák számára ehhez annyit kell tudni, hogy a 2004. augusztus 30-án kelt kormányrendelet, majd azt követően – a több előzetes fordulón illetve törvénymódosításon keresztül megalkotott – 2005. évi felsőoktatási törvény értelmében a 2006 őszi tanévtől kezdve minden magyarországi egyetem (kivéve az orvosi és a jogi karokat) kötelezően bevezetésre kerül a többciklusú oktatási rendszer. Az eddigi 5 éves oktatás – angolszász mintát követően – egy 3 éves alap- (B.A./Baccalaureatus Artium), illetve egy arra épülő 2 éves mesterfokozatú (M.A./Magister Artium) ciklusra oszlik szét ez után. (Ezt követi, harmadik ciklusként a doktori fokozat, a PhD/Philologiae Doctor.) Mindkettő diplomát ad majd ki, s csak az első megszerzése lesz ingyenes; a mesterfokozatra csak a B.A.-t végzetek 35%-a fog államilag finanszírozott módon kerülni. Az új rendszer értelemszerűen maga után vont az új, hároméves néprajz alapszak tanmenetének – az eddig oktatott tananyag teljes átstrukturálásával együtt járó – *központi* kidolgozását, az ún. „szaklétesítést”. Ezt a munkát 2004-ben végezte el az érintett tanszékek (az ELTE Tártyi Néprajzi és Folklore Tanszékei, a debreceni, a szegedi és a pécsi néprajz tanszékek) vezetőiből alakult grémium (ld. *Néprajzi Hírek* 2004. 3–4. sz. 124–125. old.).

Ez után került sor – a már elfogadott követelményrendszer alapján, immár külön-külön – az egyes egyetemek néprajz szakjainak „szakindítására”. Ez a fentiek értelmében annyit jelentett, hogy minden, eddig már létező tanszéknek (újfent) át kellett esnie egy engedélyezési-felülvizsgálati eljárás, amelynek során bizonyítania kellett, hogy személyi, oktatási, tudományos és adminisztratív szempontból egyaránt képes rá, hogy a központi (most már „bolognai”) követelményrendszernek megfeleljen. Ezt az engedélyezési eljárást a Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB), illetve annak illetékes szakbizottságai folytatták le.

Meglehető módon a Pécsi Tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék szakindítási kérelmét a MAB 3040. számú („Történelem-, régészet, néprajz és kulturális antropológiai, művészet és művelődéstörténeti tudományok”) szakbizottsága (összetételére nézve ld. www.mab.hu > szervezet > bizottságok > tudományági bizottságok > társadalom-, bölcsészet-, hittudományok és művészetek > 3040.) *elutasította*. Tekintettel arra, hogy fellebbezési lehetőség a MAB eljárásban nem volt, viszont a törvény szerint a MAB az akkreditációs eljárás során csak ajánlást tesz, s a döntést az illetékes szakminiszter hozza meg, a PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszéke természetesen módon Magyar Bálint oktatási miniszterhez fordult, aki a MAB szakbizottságának döntését felülvizsgálva számunkra a szakindítást engedélyezte.

Tekintettel arra, hogy véleményünk szerint a szakma egyik intézményének a sorsa *közügy*, az alábbiakban a szakindításra vonatkozó dokumentumokat: a) a MAB 2005. október 4.-i elutasító határozatát; b) a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékének az elutasítással kapcsolatban a PTE BTK dékánjához írt, 2005. október 18.-i levelét; c) a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékének Magyar Bálint oktatási miniszterhez írt 2005. október 26.-i fellebbezését; d) Magyar Bálint oktatási miniszter 2005. november 8.-i szakindítási engedélyét; e) Vargyas Gábor tanszékvezetőnek Fésüs László akadémikushoz, a MAB elnökéhez írt, 2006. március 18.-i levelét, amelyben az eljárás általános tanulságait összegzi; és végül Fésüs László 2006. március 31.-i válaszát tesszük közzé.

Lénárd László

rektor úrnak

Tárgy: *a PTE néprajz* alapszak indítási kérelme

Pécsi Tudományegyetem

Pécs

Tisztelt Rektor Úr!

Szíves tájékoztatására mellékelten megküldöm a Magyar Akkreditációs Bizottságnak a **Pécsi Tudományegyetem** által benyújtott *néprajz* alapszak indítási kérelme tárgyában kialakított véleményét.

Egyben kérem, hogy mivel a véleményezési eljárás lezárult, a kérelem MAB-nál levő főlössleges példányainak elviteléről **2005. november 15-ig** gondoskodni szíveskedjék.

Budapest, 2005. október 18.

Üdvözlettel:

Fésüs László
a MAB elnöke

Melléklet:

a dr. Mang Béla helyettes államtitkár úrnak küldött állásfoglalás másolata

Dr. Mang Béla
helyettes államtitkár
Oktatási Minisztérium
Budapest

Tárgy: *a PTE* alapszak indítási kérelme

Tisztelt Helyettes Államtitkár Úr!

Hivatkozással 9515-10/2005. számú megkeresésére tájékoztatom, hogy a többciklusú felsőoktatási képzési szerkezet bevezetésének egyes szabályairól szóló 381/2004. (XII.28.) Korm. rend. 6.§-a alapján a Magyar Akkreditációs Bizottság véleményezte a **Pécsi Tudományegyetem néprajz** alapszak indítására vonatkozó kérelmét, és az alábbi állásfoglalást hozta.

A MAB 2005/8/III/2/63. sz. határozata:

A MAB a **Pécsi Tudományegyetemen a néprajz** alapszakon a képzés indítására az engedély megadását **nem támogatja**.

Indoklás:

- A **tanterv** figyelemreméltó példája a napjainkban megújuló, antropológiai aspektusokat adaptáló magyar néprajznak. Arányos a fontos szakmai törzstárgyak megválogatása, ugyancsak mértéktartó és jól súlyozott az alapozó nem néprajzi tantárgyak aránya. A két specializációt is jól választották meg. **Ha a szükséges feltételek biztosítva lesznek, a képzés célja megvalósítható.**
- A tanszék személyi állományáról, illetőleg az oktatók helyzetéről többé-kevésbé eltérő adatok szerepelnek a kérelemben. Ezek részletezésére nincs hely, de tapasztalható a lehívott adatlapok átalakíthatósága, a rubrikák összevonása, sokszor indokolatlanul üresen hagyása. Így egymásnak ellentmondó információk találhatók a kérelemben. A rövid fennállása alatt mind a Pécsi Egyetemen, mind országos viszonylatban a néprajztudományban szakmai tekintélyt kivívó néprajzi tanszék, a magyar néprajztudomány három vezető szakemberét magáénak tudó **oktatói állományának** folyamatos frissítése elmaradt, mára „előregedett”, az utánpótlásnak alig van jele. A szakindítás feltételei nincsenek biztosítva. A feltételek biztosítására érdemi intézkedések szükségesek, különben a helyzet mind általában a felsőoktatásnak és tudományos munkának, mind külön a Pécsi Egyetemnek kárára lehet.
- A szakindítási kérelmet benyújtás előtt alaposan át kellett volna nézni, a pontatlanságokat kijavítani, a sok helyen hiányzó adatokat pótolni, az ugyancsak több helyen egymásnak ellentmondó adatokat egyeztetni, tisztázni, a rubrikákat következetesen kitölteni, összevonásukat visszaállítani, tehát megbízhatóan pontos képet adni a szakindítás feltételeiről, körülményeiről. Ezek pótlása, valamint a helyzet őszinte feltárása, a személyi problémák megoldása elengedhetetlenül szükséges.
- A néprajzi tanszék folyamatosan komoly helyiséggondokkal küzd, bár ez „kezelhető”. A **számítástechnikai ellátottság** megfelelőnek mondható. Az egyetem „stratégiájával” összhangban **önálló tanszéki könyvtár** nincs. Hogy ez a körülmény mennyire nem kedvező, jelzi az önkéntes alapon létrehozott nem hivatalos tanszéki kis „kvázi-könyvtár”.

A fentiek alapján *az alapszakon a tervezett új szakirányon* a kérelmező intézményben a képzés indítása **nem támogatható**.

Budapest, 2005. október 4.

Üdvözlettel:

Fésüs László a MAB elnöke

Tájékoztatásul kapja: a PTE rektora

Pécs, 2005. október 18.

Dr. Font Márta dékán, egyetemi tanár
Helyben

Tisztelt Dékán Asszony!

Megdöbbenéssel értesültünk a MAB honlapján a közelmúltban közzétett döntésről, hogy tanszékünk szakindítási kérelmét az illetékes bizottság elutasította. Tekintettel arra, hogy jelenleg semmiféle részletesebb információ nem áll rendelkezésünkre ez ügyben, csak feltételezni tudjuk, hogy a döntésben része volt annak is, hogy a Tanszék oktató gárdája a nyugdíjkorhatár szélén áll, s a közeljövőben elkerülhetetlen a generációváltás. Legyen szabad emlékeztetni ezzel kapcsolatban arra a tényre, hogy az akkreditációs anyagban erre vonatkozó kérdés nem volt, így nem is térhettünk ki benne az olyan kérdésekre, mint a Tanszék személyi politikája és jövőbeli személyi tervei. Ezért engedje meg, hogy így most, utólag, erről is tájékoztassuk Önt.

A Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék korfája az akkreditáció benyújtásakor kedvezőtlen képet mutatott. A 8 tanszéki oktató (3 teljes, 4 részfoglalkoztatott + 1 prof. emeritus) közül hárman 68 évesek voltak, egyikőjük pedig (professor emeritusként) 74 éves. Ez az állapot természetesen se nem ideális, se nem váratlan. Annak ellenére nem ideális, hogy a 4 érintett tanár közül 3 (Andrásfalvy Bertalan, Kisbán Eszter, Pócs Éva) akadémiai doktor (DSc), habilitált egyetemi tanár, és tudásukra, szakmai tekintélyükre és tapasztalatukra a tanszéknek szüksége van. A tanszék az elmúlt bő évtized alatt folyamatosan készült arra, hogy a megfelelő pillanatban ezt a helyzetet megfelelő módon orvosolni tudja. Mindig, minden fórumon hangoztatuk, hogy a jelenlegi oktatói gárda határozott célja a saját nevelésű utódok kinevelése úgy, hogy – mint azt a beadott akkreditációs anyagban is írtuk – a tanszék profilja ne változzon, a kialakult szemléleti és tematikus egyensúly ne sérüljön.* Ez a fiatalítási folyamat már évek óta tart, ennek keretében lépett a tanszék oktatói közé 1997-ben a saját nevelésű Nagy Zoltán (jelenleg tanszékvezető helyettes), majd pedig 2004-ben Farkas Judit. Egyikük (Nagy Zoltán) PhD-fokozattal rendelkezik, 13 éve oktat a tanszéken, jelenleg docensi kinevezésére vár, ami kizárólag a sajnálatos státuszstop miatt maradt el eddig. Másikuk (Farkas Judit) PhD-védése folyamatban van, benyújtott disszertációja munkahelyi védésének időpontja már ki van tűzve.

Az időközben elkerülhetlenné vált/váló nyugdíjazásokhoz kapcsolódóan szintén tudatos tanszéképítést folytattunk. A 2005-ben nyugállományba vonult Filep Antal helyére az ugyancsak Pécsen végzett – társadalomnéprajzban és szociálintropológiában jártas – Berta Péter került, félállású munkatársként. Berta Péter PhD-dolgozatának házi védésére az ELTE Folklore

*„A Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék személyi politikájának alapja, hogy oktatói egyenlő arányban képviseljék az oktatásban megjelenő három tudományterületet (etnográfia/európai etnológia – folklorisztika/mentálitáskutatás – kulturális antropológia), illetve hogy kutatásaikkal, előadásaikkal képviseljék e kutatási területek egyenlő fontosságát, együttműködésének lehetőségét. Ennek megfelelően három fő oktat etnográfia/európai etnológia, ugyancsak három fő kulturális antropológia, és két fő folklorisztika/mentálitástörténet tematikában.”

Tanszékén még ez év őszén sor fog kerülni. Kisbán Eszter nyugdíjazása is folyamatban van már, az ő kiszemelt utódja Kuti Klára, aki bár nem Pécssett végzett, mégis évek óta a tanszékhez kapcsolódik egy olyan OTKA Posztdoktori Ösztöndíj révén, aminek megfogalmazott célja volt a beépülés a tanszék oktatási programjába. Pócs Éva nyugdíjazása 2006-ban várható, aki saját utódjául – a tanszék teljes támogatásával – azt az ugyancsak saját nevelésű Hesz Ágneszt jelölte, aki korábban Herder-díjas ösztöndíjasa volt, jelenleg pedig a Collegium Budapest ösztöndíjasa, és akinek PhD-védése 2006-ban várható.

A tanszék tehát megfelelő minősítésű, döntő többségében saját nevelésű oktatógárdával bír már most is: tanszékvezetője (Vargyas Gábor) kandidátus egy. docens; helyettese (Nagy Zoltán) PhD adjunktus; egyik vezető oktatója (Nagy Ilona) PhD egy. docens; a hamarosan Kisbán Eszter helyére kerülő Kuti Klára már 2 éve PhD; Farkas Judit és Berta Péter tanársegédek PhD-védése folyamatban van; a Pócs Éva nyugdíjba vonulásával párhuzamosan megürülő helyre tervbe vett Hesz Ágnes PhD-védése is jövő évre várható. Ugyanakkor fontos számukra az is, hogy – nyugdíjba vonulásához kapcsolódóan – Pócs Éva és Kisbán Eszter időközben professor emeritusi kinevezést kapott, aminek következtében mindkét kiemelkedő kutató-oktató további 5 évig erősíti tanszékünket tapasztalatával, tudásával (nem beszélve a jelenleg még egy évig professor emeritus Andrásfalvy Bertalanról).

Ezen felül legyen szabad emlékeztetnünk arra is, hogy a Tanszék az utóbbi években számos pályázat elnyerésével bizonyította kiemelkedő tudományos műhely voltát. Csak a legutóbbiakat számítva: Vargyas Gábor tanszékvezető vezetésével 2005 szeptemberétől elnyert egy 4 éves, 950 000 euró összegű Európai Unió pályázatát (Structuring the European Research Area – Human Resources and Mobility: Marie Curie Host Fellowships for **Transfer of Knowledge** [TOK]: „*From Hungarian Ethnography to European Ethnology and Social and Cultural Anthropology*”), amelynek keretében külföldi vendégprofesszorok segítségével kívánja a Tanszék fiatal oktatógárdáját, illetve diákjait megismertetni a legújabb európai kutatási trendekkel. Emellett a Tanszék oktatói számos OTKA-, OKTK-, PFP- és egyéb pályázatot nyertek el a közelmúltban (pl. „Iskolateremtő egyéniség”) sok tízmillió forint értékben. Erről kérésére külön kimutatást is készíthetünk.

A Tanszéken folyó tudományos munka illusztrálására még két érvt legyen szabad felhozni. A 2001-ben alapított tanszéki évkönyv (*Studia Ethnologica Hungarica*) immár hetedik köteténél tart; ez évben megindult egy új sorozat kiadása is (*Fontes Ethnologiae Hungaricae*): a tanszék nemzetközi kapcsolata az Európai Unió pályázattól függetlenül is Észtországtól Angliáig és Skandináviától Olaszorszáig terjednek, nem beszélve az Európán kívüli régiókról, mint Oroszország, Vietnam, USA.

A másik az, hogy 2001 óta (a PTE BTK Történelem és Politológia Tanszékeivel közös interdiszciplináris doktori iskola részeként) saját doktori programunk van (vezetője Kisbán Eszter DSc), amelynek keretében eddig két PhD-védésre került sor; még ebben a tanévben további kettő bizonyosan várható.

A fentiek alapján – úgy véljük – joggal várhatnánk el, hogy szakindítási kérelmünket a MAB illetékes bizottsága elfogadja.

Tisztelettel

(dr. Vargyas Gábor)
tanszékvezető egy. docens

Magyar Bálint oktatási miniszter úr
Oktatási Minisztérium
1055 Budapest, Szalay u. 10-14.

Pécs, 2005. október 26.

Tisztelt Miniszter Úr!

A mai napon vettük kézhez a MAB indoklását (egyelőre mellékletek nélkül) a PTE BTK Néprajz szak szakindítási kérelmének elutasítása (ikt. sz. Bs605/2005) tárgyában. Bár az elutasítás első bekezdésében a MAB elismeri a Tanszék eddigi komoly eredményeit és a szak megújítására vonatkozó célkitűzéseit, az elutasítást lényegében három kifogásra alapozza: 1) adminisztratív hibákat észlel a kitöltésben, 2) véleménye szerint a Tanszék oktatói gárdája előregedett és elmaradt az utánpótlásképzés, 3) objektív problémák a helyiség-, a számítástechnikai, és a könyvtárellátottság tekintetében. **E kifogásokkal nem tudunk egyetérteni, azokat mondavacsinálnak és sérelmesnek tartjuk.**

Indokaink a következők:

1) Tekintettel arra, hogy a MAB semmiféle adminisztratív kitöltési hibát nem nevez meg („részletezésükre nincs hely”), csak általánosságban beszél, a kifogásra reagálni nem tudunk. Mindenesetre furcsálljuk, hogy ilyen fontos kérdésben konkrétumok említése nélkül küld elutasítást.

2) **Az akkreditációs anyagban az utánpótlás-nevelésre vonatkozó kérdés nem volt, így nem is térhettünk ki rá.** A személyi űrlapoknak a beadáskori, nem pedig a szakindításkori állapotot kellett tükrözniük. Hogy ezt mégis számon kérjük rajtunk, furcsálljuk. Nem mi tehetünk róla, hogy – a kötelező végső nyugdíjkorhatár elérésével – épp most zajlik tanszékünkön a generációváltás. Épp ezért engedje meg, hogy ezt a kérdést röviden részletezhessük!

A Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék korfája az akkreditáció benyújtásakor valóban előregedett volt. A 8 tanszéki oktató (3 teljes, 4 részfoglalkoztatott + 1 prof. emeritus) közül hárman 68 évesek, egyikőjük pedig (professor emeritusként) 73 éves volt. Hozzájuk mégis azért ragaszkodtunk a 70 éves végső korhatár (illetve a professor emeritus esetében 75 éves kor) eléréséig, mert nekik volt köszönhető a Tanszék kivételesen magas tudományos minősítése (3 akadémiai doktor/egyetemi tanár, köztük egy Herder-díjas is). Közülük ketten azóta professor emeritusi címet is kaptak, így közeli nyugdíjba vonulásuk után további 5 évig a Tanszék oktatói és tudományos potenciálját fogják erősíteni.

A fiatalítási folyamat azonban – a lehetőségek függvényében – ezzel párhuzamosan már évek óta tart. Ennek keretében lépett a tanszék oktatói közé 1997-ben a saját nevelésű, PhD-fokozattal rendelkező, jelenlegi tanszékvezető-helyettes (adjunktus); 2004-ben, illetve 2005-ben pedig egy-egy – ugyancsak saját nevelésű – tanársegéd (mindkettőjük PhD-védésére még e tanévben sor kerül). Emellett OTKA Posztdoktori Ösztöndíj révén – aminek *megfogalmazott* célja volt a beépülés a tanszék oktatási programjába – harmadik éve tanszékünk munkatársa egy PhD-fokozattal már rendelkező tudományos munkatárs is, aki a jelenleg felmondását töltő egyik kollegánéhoz helyére fog a közeljövőben belépni. A jövőre várható utolsó nyugdíjazás után megüriül

állásra pedig épp a nyugdíjba vonuló kolléga jelölte meg egykori Herder-ösztöndíjas tanítványát (aki jelenleg a Collegium Budapest ösztöndíjasa, és akinek PhD-védése jövőre várható).

A tanszék tehát megfelelő minősítésű, döntő többségében saját nevelésű, fiatal oktatógárdával rendelkezik már most is: tanszékvezetője 53 éves kandidátus, egy. docens; helyettese 37 éves PhD, adjunktus; vezető oktatója 61 éves PhD, egy. docens; a tanársegédek, akik PhD-védésére rövidesen sor kerül 33 illetve 35 évesek; a jövőre státusba kerülő, jelenlegi OTKA posztdoktori ösztöndíjas 36, illetve a jövőre megürülő másik státusra tervbe vett ösztöndíjas 29 éves. Az „alig látható fiatalítás” vádja tehát minimálisan is a helyzet nem ismerését tükrözi.

3) A MAB által megfogalmazott „objektív” problémák jellemzően nem a Tanszék problémái, mindhárom kifogás a PTE BTK összes (és egyben éppen most akkreditált!) szakjára érvényes. A benyújtott akkreditációs anyagban a Tanszék épp azért emelte ki ezeket, mert orvoslásukra stratégiával is rendelkezik – noha megoldásuk kari, nem pedig tanszéki feladat lenne.

a) A helyhiány még a MAB-állásfoglalás szerint is „kezelhető”, de a közelmúltban – az elnyert Európai Unió támogatás terhére, 2 millió forint értékben – óratartásra is használt helyiséget alakítottunk ki egy korábban kihasználatlan folyosórészből.

b) A számítógépes ellátottság a MAB szerint is „megfelelőnek mondható” volt; ezen azóta is – megint csak az elnyert Európai Unió pályázat terhére – 3,5 millió forint értékben tovább javítottunk. Így mára az egyik legjobb számítástechnikai feltételekkel rendelkező Tanszék vagyunk a BTK-n.

c) A könyvtári ellátás – mint mindenütt – a PTE-n is a központi, illetve a kari könyvtárak feladata. Ami saját, tanszéki könyvtárunkat illeti, annak meglétét semmiféle MAB- vagy egyéb állásfoglalás nem írja elő, sőt fenntartása valójában a PTE BTK jelenlegi stratégiájával és szándékaival ellenkezik. A „kvázi könyvtár” kifejezés *épp ezért* szerepelt akkreditációs anyagunkban: mert noha *saját* fenntartásunkban, jelentős külföldi donációknak is köszönhetően, évek óta több ezer kötetes szakkönyvtárunk van, nyilvántartási, állagmegőrzési, munkaerőbeli stb. okok miatt jelenleg csak a szakos hallgatók számára hozzáférhető. (Ezek után csak remélni tudjuk, hogy egy következő akkreditáció esetén éppen nem ezt a tényt fogják a fejünkre olvasni!)

Végezetül mindezeket felül legyen szabad emlékeztetünk arra is, hogy a Tanszék az utóbbi években számos pályázat elnyerésével bizonyította kiemelkedő tudományos műhely voltát. Csak a legutóbbiakat számítva: Vargyas Gábor tanszékvezető vezetésével **2005 szeptemberétől elnyert egy 4 éves, 950 000 euró összegű Európai Unió pályázatot** (Structuring the European Reserch Area – Marie Curie Host Fellowships for Transfer of Knowledge: „*From Hungarian Ethnography to European Ethnology and Social and Cultural Anthropology*”), amelynek keretében külföldi vendégprofesszorok segítségével kívánja a Tanszék fiatal oktatógárdáját, illetve diákjait megismertetni a legújabb európai kutatási trendekkel. E professzorok a projekt idejére tudományos tanácsadói minőségben, egyetemi alkalmazásban a Tanszék oktatógárdáját erősítik!

Emellett 2001 óta (a PTE BTK Történelem és Politológia Tanszékeivel közös interdiszciplináris doktori iskola részeként) **saját doktori programunk van**, amelynek keretében eddig két PhD-védésre került sor; még ebben a tanévben további kettő bizonyosan várható.

A fentiek alapján – úgy véljük – joggal várhatnánk el, hogy szakindítási kérelmünket a MAB illetékes bizottsága elfogadja. Kérjük tehát a Miniszter Urat, hogy a MAB döntését felülbírálni, és a szak indítását számunkra engedélyezni szíveskedjék!

Tisztelettel

(dr. Vargyas Gábor)
tanszékvezető egy. docens

Helyes Tökéletes
Lék

2005 NOV 23

Oktatási
Minisztérium

1055 Budapest V.
Szalay uca 10-14

Telefon: 06-1-40-000
Telefax: 06-1-40-001
E-mail: Budapest@OM

A MAGYAR KÖZTARSASAG
OKTATÁSI MINISZTERE

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM	
Közlöny	
2005 NOV 24	
Szerkesztő: [Signature]	
Munkatárs:	[Signature]

Ügyintéző: Dr. Rádl Katalin
Iktatószám: 20.140-31/2005.

Dr. Lénárd László
rektor úr részére
Pécsi Tudományegyetem

Pécs
Szántó K. J. u. 1/B.
7601

Tisztelt Rektor Úr!

A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény 74. §-a (1) bekezdésének d) pontjának felhatalmazása alapján néprajz alapképzési szak indítását – a Magyar Akkreditációs Bizottság 2005/8/III/2/63. sz., a szak indítását elutasító határozatában foglaltakat is mérlegelve – a mellékelt határozat szerint a Pécsi Tudományegyetemen engedélyezem.

Budapest, 2005. november „23”.

Üdvözzel:

[Signature]
Dr. Magyar Bálint

Iktatószám: 20.140-32/2005.

A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény 74. §-a (1) bekezdésének d) pontjának felhatalmazása alapján

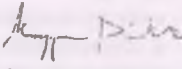
a néprajz alapképzési szak indítását

a Pécsi Tudományegyetemen (Pécs)

engedélyezem.

Budapest, 2005. november 28.

Dr. Magyar Bálint

melléklet: 1db

NÉPRAJZ ALAPSZAK

1. Az alapszak megnevezése: néprajz.

2. Az alapszakon szerorzhető végzettségi szint és a szakképzetség oklevélben szereplő megjelölése. *Végzettségi szint:* alapfokozat (baccalaureus, bachelor; rövidítve: BA). *Szakképzetség:* néprajz alapszakos bölcsész.

3. Képzési terület: bölcsészettudományi.

4. Képzési ág: történelem.

5. A képzési idő félévekben: 6 félév.

6. Az alapfokozat megszerzéséhez összegyűjtendő kreditpontok száma: 180 kreditpont.

6.1. A képzési ágon belüli közös képzési szakasz minimális kreditpontjai: 10 kreditpont.

6.2. A szakirányhoz rendelhető minimális kreditpont: –

6.3. A szabadon választható tantárgyakhoz rendelhető minimális kreditpontok: 10 kreditpont.

6.4. A szakdolgozathoz redelt kreditpont: 4 kreditpont.

6.5. A gyakorlati ismeretekhez rendelhető minimális kreditpont: 50 kreditpont.

6.6. Intézményen kívüli összefüggő gyakorlati képzésben szerorzhető minimális kreditpont: –.

7. Az alapszak képzési célja, az elsajátítandó szakmai kompetenciák. A képzés célja a néprajztudomány, az európai etnológia és a kulturális antropológia alapjainak megismertetése. Cél továbbá a saját és mások kultúráját megértő, a szűkebb és tágabb közösségek kulturális identitását alakítani képes, mások kultúrájával szemben toleráns szakemberek képzése, akik jártasak a kultúrakutatásban, képesek a kultúra működési törvényszerűségeit a múltban és a jelenben megérteni és értelmezni. A folklorisztika elméleti ismereteinek elsajátításán túl hangsúlyos szerepet kapnak a néprajzi gyűjtési és muzeológiai gyakorlatok, az adatkezelés, az archiválás módszereinek elsajátítása és a terepkutatás. A végzettek kellő mélységű elméleti ismeretekkel rendelkeznek a képzés második ciklusban történő folytatásához.

Az alapfokozat birtokában a néprajz alapszakon végzettek képesek:

– a főbb néprajzi tárgykörök anyagának, szakirodalmának, fogalmainak és terminológiájának ismeretében azok gyakorlati célú felhasználására;

– a néprajzi tanulmányokra és kutatásokra érvényes ismeretszerzés általános módjainak és a fő kutatási módszereknek a birtokában közreműködni a magyarság és Európa népeinek hagyományos kultúrájára vonatkozó vélemények alakításában, elemzések elvégzésében;

– néprajzi elemzéseket különböző nézőpontok szerint bemutatni, átgondolni;

alkalmasak:

– a néprajztudományi ismereteket igénylő munkakörök ellátására;

– a közművelődés, a muzeológia, a tömegkommunikáció és a kultúrakutatás területén néprajzi témájú feladatok alkotó szellemű elvégzésére.

Rendelkeznek magas fokú motivációval és hivatástudattal a kultúra néprajzi feltárása, feldolgozása, megörzése iránt. Sikerorientáltság és a minőség iránti elkötelezettség jellemzi a végzeteket, valamint a kultúra néprajzi kutatásával kapcsolatos problémaérzékenység és problémamegoldó képesség.

8. A törzsanyag (a szakképzetség szempontjából meghatározó) ismeretkörök. *Alapozó ismeretek (20–30 kreditpont):* filozófiatörténet, társadalmi ismeretek, kommunikáció, informatika, könyvtárismeret, alapozó elméleti tárgyak (bevezetés a történettudományba, a néprajzba, a folklorisztikába és a kulturális antropológiába).

Szakmai törzsanyag (140–150 kreditpont):

a) Szakterületi ismeretek (90–100 kreditpont): magyar és összehasonlító néprajz (életmód, gazdálkodás); népesoportok és regionális kultúrák; társadalomnéprajz (a paraszti társadalom szerkezete, története, alapvető egységei és intézményei); magyar és összehasonlító folklor (a

folklor főbb műfajai); rítus és vallás, mentalitás (hiedelmek és hiedelemrendszerek, vallási formációk, rítuselméletek); művészet (zene, tánc, díszítőművészet, népművészet); Európa és a világ népeinek kultúrája és társadalma (etnogenezis, a megélhetés forrásai, alkalmazkodás az ökológiai feltételekhez, az életformák történeti típusai, a hétköznapi élet szerkezete, a fogyasztás és felhasználás főbb jellegzetességei az eltérő kultúrákban); kulturális antropológia (antropológiai elméletek, társadalmak típusai); forrásismeret; kutatómódszertan; tudománytörténet; terepkutatás és múzeumi/archívumi gyakorlat; muzeológia, egyéb társtudományi ismeretek.

b) Differenciált szakmai ismeretek (50 kreditpont):

ba) folklorisztika, etnográfia vagy kulturális antropológia;

bb) a második szak szakterületi ismeretei.

A tanári mesterképzési szak választása esetén a szabadon választható stúdiumok terhére biztosítani kell a tanári felkészítéshez szükséges pedagógiai és pszichológiai modult, amelynek kreditértéke legalább 10 kreditpont.

9. Szakmai gyakorlat. A szakmai gyakorlat néprajzi gyűjtés hazai vagy határon túli terepeken, illetve hazai vagy külföldi néprajzi muzeológiai gyűjteményekben, illetve archívumokban.

10. Nyelvi követelmények. Az alapfokozat megszerzéséhez egy élő idegen nyelvből államilag elismert középfokú C típusú vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga szükséges.

NÉPRAJZ – KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA TANSZÉK

7624 Pécs, Rókus u. 2

T: 72/503-600 (3500) Fax: 72/503-600 (3529)

E: nepraiz@btk.pte.hu

Fésűs László akadémikus
a MAB elnöke
1146 Budapest
Ajtósi Dürer sor 19-21.

Pécs, 2006. március 18.

Tisztelt Elnök Úr!

A MAB 2005. október 4. kelt, [2005/8/III/2/63. sz.](#) határozatában (a 3040: „Történelem-, régészet, néprajz és kulturális antropológiai, művészet és művelődéstörténeti tudományok” szakbizottságának véleménye alapján) a PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékének néprajz alapszak indítási kérelmét elutasította. Ezt a döntést – az Oktatási Minisztériumba 2005. október 26-án beadott fellebbezésünket követően – dr. Magyar Bálint oktatási miniszter úr 2005. november 8.-ai határozatában (ikt. sz. 20.140-32/2005) felülbírálta, és az alapszak indítását részünkre engedélyezte.

Tekintettel arra, hogy ezzel az ügy számunkra *happy enddel* végződött, akár pontot is tehetünk volna rá egyszer s mindenkorra. Mint azt azonban a sajtó meg-megújuló érdeklődése is jelzi (ld. pl. a HVG 2005. december 17.-i és 2006. január 7.-i számait), a MAB döntései sokakban elégedetlenséget és egyet nem értést váltottak ki, s ezek máig foglalkoztatják az érintetteket és a közvéleményt. Jóllehet az elutasítás bennünket is hátrányosan érintett, mégsem ez érok. Úgy gondolom, ügyünknek vannak olyan tanulságai, amelyek túlmutatnak önmagukon, s általános, a MAB működését és eljárásmenetét, a demokratikus ügyintézés, jogorvoslati problémákat és más egyebet érintő kérdéseket vetnek fel. Az alábbiakban ezeket a felvetéseimet szeretném Elnök úrral megosztani.

1) Az első mindenekelőtt az „adminisztratív hibák” kérdése.

Elismervé azt, hogy egy akkreditációs anyagban a maximális pontosság mindenkire nézve kötelező, s tudva, hogy egy bármilyen ok miatt rossz szemmel nézett, vagy nem kívánt pályázó elutasításának a legegyszerűbb módja, ha „objektív”, formai okokra hivatkoznak, mégis felmerül a kérdés: *adminisztratív, kitöltési hibáknak lehet-e, szabad-e, hogy olyan súlyuk legyen, hogy miattuk egy – egyébként mindenki, még a MAB által is elismerten jól működő (lásd az elutasítás szövegét) – tanszék működését egyszer s mindenkorra megakadályozzák?* Úgy gondolom, a választ erre a kérdésre eddig a MAB működése adta meg: ilyen helyzetekben eddig a MAB ideiglenes működési engedélyt adott, felszólítva az érintett feleket a hiánypótlásra, az anyag javítására, majd egy következő fordulóban ellenőrizte a feltételek teljesülését, s amennyiben mindent rendben talált, az akkreditációt engedélyezte. Most nem így történt. Miért? Se további döntési szintek nem voltak, se jogorvoslati, feljebbviteli fórum; a Tanszéknek senki meg sem kereste, további, a helyzetet tisztázó kérdéseket nem tettek fel; az elutasítás – mintha csak ez lett volna a cél – kikerülhetetlenül a Tanszék működésének a megszűnését jelentette (volna).

Az indoklást olvasva három dolog is feltűnik:

A) Az indoklás egyetlen konkrét példát sem ad meg, általánosságokban mozog, majd nagyvonalúan közli, hogy „ezek részletezésére nincs hely” – amivel eleve *lehetetlenné teszi* az érin-tettek számára a bírálatra a válaszadást, illetve – ami még rosszabb – *a hibák kijavítását*.

B) A MAB az adminisztratív problémák mögött valamiféle eltussolt helyzetet, meg nem oldott személyi problémákat, hiányzó szakindítási feltételeket gyanított, s ennek hangot is adott: a „helyzet őszinte feltárására”, „megbízhatóan pontos kép” adására, „a személyi problémák megoldására” buzdított. *Ez aligha letagadhatóan a rosszhiszeműség vélelmezése, a vétkesség prejudikálása.*

C/1) A MAB illetékes bizottságában fel sem merült, hogy az adminisztratív problémáknak adminisztratív okai lehettek. Engedje meg, Elnök Úr, hogy most ezek közül kettőt röviden részletezzek!

C/1/a) A személyi űrlapokon a „munkaviszony típusa” rubrika esetében nem volt lehetőség a *Tanszéken, de nem a Tanszéki keret terhére dolgozó* alkalmazottak feltüntetésére. Ilyen például a professor emeritus. A PTE professor emeritusai korábban a *rektori keret* terhére voltak alkalmazva, miközben munkahelyük továbbra is egykori tanszékükön volt; rendszeres óratartásukat jelenleg még törvény írja elő, fizetésük egy részét továbbra is kapják. Az akkreditáció beadása előtt nem sokkal ugyan a rektori keretből visszakerültek a tanszéki keret terhére, de ez a helyzeten nem változtatott: továbbra sem világos számunkra, hogy – nyugdíjaként, ám ugyanakkor munkát végző *professor emeritus*ként – vajon beleszámítanak-e a Tanszék személyi állományába vagy sem? Ha igen, részfoglalkozásúaknak (mivel korábbi fizetésük meghatározott százalékát kapják) vagy valami más típusú munkaviszonyúaknak minősülnek-e? További kérdés, hogy az akkreditációnál beleszámít-e az ő tudományos minősítésük a Tanszék tudományos potenciáljába vagy sem? A kérdés már csak azért is jogos és sürgető, mert akkreditációnk felülvizsgálata a jelenleg hatályos törvények szerint a nem túl távoli jövőben újra esedékes, illetve mert az akkreditáció beadásakor még csak egy, 2006. március 15. óta viszont már *három professor emeritus*unk van (köztük egy volt miniszter, illetve egy Herder-díjas)!

Ugyanilyen, a Tanszéken dolgozó, de nem a Tanszék keretét terhelő munkatársunk egy OTKA posztdoktori ösztöndíjas, aki rendszeres órákat tart. Az ő ösztöndíjának megfogalmazott célja a Tanszék oktatói gárdájába való beépülés volt, hogy az azóta már folyamatban lévő nyugdíjazás után átvegye a nyugdíjba vonuló kolléga helyét. A rubrikákban az ő számára sem volt megfelelő válaszlehetőség. *Ezért személyi űrlapján, akárcsak a professor emeritusén, a „munkaviszony típusa” rubrikát kitöltetlenül hagytuk.*

C/1/b) Az elutasítás egyik oka a Tanszék állítólagos „előregedése” volt. Mint azt Miniszter Úrhoz írt fellebbezésünkben megírtam, *sehol nem szerepelt kérdésként az utánpótlás-nevelés, a fiatalítás.* A személyi űrlapoknak a beadáskori, nem pedig a szakindításkori állapotot kellett tükrözniük (még akkor sem, ha a szakindítást aláírásukkal vállaló kollégákról tudni lehetett, hogy a szakindítás előtt elérik a nyugdíjkorhatárt!). Nem mi tehetünk róla, hogy szerencsétlenségünkre három oktatónk is azonos évben (1936) született, s hogy a kötelező végső nyugdíjkorhatár elérésével épp most zajlott/zajlik tanszékünkön a generációváltás. Azt pedig mindenki tudja, hogy *fiatalítani csak – avval párhuzamosan zajló – nyugdíjazás révén lehet:* mindaddig, amíg a nyugdíjba vonulás meg nem történik, a tanszék kikerülhetetlenül „előregedett” képet mutat. (A helyzet tragikomikuma, hogy utána pedig rendszerint „alulminősített” lesz, hisz az akadémiai doktori fokozat elérése 50 év alatt a humán tudományokban legalábbis szokatlan.)

C/1/c) Ettől függetlenül is, formai okok miatt is voltak problémáink az űrlapok kitöltésével. A táblázatokat helyenként következtetlenül szerkesztettnek találtuk: rövid információkra nagy helyet, hosszabb információkra kis helyet hagytak a számunkra. Ilyen okok miatt szerkesztettük át, vontuk össze – *elismerem: helytelenül* – a táblázatok egy részét.

Íme, ilyenek voltak azok az adminisztratív hibák, amelyeket a MAB illetékes szakbizottsága „az adatlapok átalakítása, a rubrikák összevonása, sokszor indokolatlanul üresen hagyása”

címén felrótt nekünk, s amire az elutasítást alapozta! Ezek után Elnök Úrra bízom annak eldöntését, hogy a meg nem oldott személyi problémák eltussolásának, illetve a szakindítási feltételek hiányának vádjá vajon megalapozott-e?

2) További általános problémát jelent a bírálatok kérdése. Az, hogy ezek a bírálatok anonimok, magától értetődik. De hogy magukat az anonim bírálatokat *miért nem kap(hat)ják meg az érintettek*, nem világos. Márpedig mi nemcsak hogy nem kaptuk meg a rólunk írt bírálatokat (csak egy azokból írt, rövidített, „zanzásított” változatot), hanem megismételt kérdéseinkre, kéréseinkre a legellentmondóbb válaszokat kaptuk: van, aki azt állítja, hogy ezeket „csak kérnünk kell” és akkor megkapjuk (ez esetben nem világos, hogy miért nem kapjuk meg magával az elutasítással együtt); és van, aki azt állítja, hogy „ha a bíráló arra az úrlapon (egy X behúzásával) nem adott felhatalmazást, nincs is jogunk megkapni”. *Én tehát Tanszékünk nevében ezúton – írásban is – nyomatékosan kérem, hogy a bírálatok tartalmát megismerhessük.*

Akárhogy is van, az ilyen eljárás eleve gyanús helyzetet teremt. Ha a bírálat tartalma nem nyilvános, azaz a bíráló még azt sem vállalja, hogy bírálatának tartalmát az érintettek megismerhessék, valószínűsíti vele elfogultságát. Ez viszont magára az akkreditációs minősítés folyamatára vet rossz fényt és alássa az eljárás hitelébe vetett bizalmat.

3) További általános problémát jelent, hogy – szokatlan módon – a MAB-eljárásban egészen mostanáig nem volt jogorvoslati, felülbírálati fórum. Szóban ugyan azt a tájékoztatást kaptuk, hogy ennek megoldása folyamatban van, de ez már legfeljebb *post festa jóvátétele* annak, ami történt, és ügyünkre nézve semmiféle jelentőséggel nem bír.

Ilyen helyzetben csak természetes, hogy – sokadmagunkkal – az egyetlen fellebbezési fórumhoz: magához az Oktatási Miniszterhez fordultunk. Épp ezért érezzük különösen sérelmesnek, hogy erre való hivatkozással sokadszor halljuk azóta kritikaként megfogalmazni ellenünk, hogy „jogos szakmai felelősségrevonás alól jó politikai kapcsolatainknak köszönhetően bújtunk ki”. Mi nem gondoljuk, hogy a szakminiszter ilyen esetekben „politikai”, nem pedig „szakmai” döntéseket hoz. Ami pedig konkrétan a mi esetünket illeti, egyenest úgy gondoljuk, hogy döntésével egy kellően alá nem támasztott, igazságtalan és kifejezetten káros döntést korrigált. Nem mi tehetünk róla, hogy erre a korrekcióra a MAB eljárása nem adott módot nekünk.

Tisztelettel

(dr. Vargyas Gábor)
tanszékvezető egyetemi docens

Másolatot kapnak:

Bókay Antal, a PTE oktatási rektorhelyettese

Somos Róbert, a PTE BTK dékánja

Bálint Csanád akadémikus, a MAB 3040. szakbizottságának elnöke

Kósa László akadémikus, a MAB 3040. szakbizottságának tagja

Bartha Elek DSc, a MAB 3040. szakbizottságának tagja

Paládi-Kovács Attila akadémikus, az MTA I. osztály elnökhelyettese

Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság
Elnök

Dr. Vargyas Gábor
tanszékvezető egyetemi docens

1.ki.sz.:Bs605/11302/2005/3/2006

Tárgy: észrevételek a PTE-n néprajz szak
indításának véleményezéséhez

Pécsi Tudományegyetem
Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék
Pécs

Tisztelt Docens Úr!

A Pécsi Tudományegyetem néprajz alapszak szakindítási kérelmét nem támogató MAB véleménnyel kapcsolatos észrevételeire az alábbiakban válaszolok.

A MAB Plónuma döntésének indoklásában (Bs605/11302/2005 sz. levél) az Ön által idézett és a „vétkesség prejudikálásának”, „a rosszhiszeműség vélelmezésének” minősített megfogalmazást nem találtam. A formai hibákról – jöllehet nem elhunyalgólható kérdéstről van szó – csupán egy fél mondatban történik említés. Nyilvánvalóan nem ez volt az elutasítás alapvető indoka. Sajnálom, hogy észrevételeit nem a tényekre alapozta.

A levele 3. pontjában hiányolt felszólamlás (ld. MAB SZMSZ) lehetősége az Egyetem rektorának kezdeményezésére – mint eddig bármikor – ebben az esetben is adott volt. Amennyiben Rektor úr kéri, a szakértői vélemények elküldésére is lehetőség van, bár a beadványában szereplő idézetek alapján vélelmezhető, hogy Ön ismeri a szakbizottság felkérésére készült dokumentumot.

Mint a témában érintett tanszék vezetője bizonyára értesült arról, hogy a MAB 2006/1/2 sz. határozata szerint sor kerül a többciklusú képzési rendszerhez tartozó szak indítását nem támogató MAB szakvélemény ellenére miniszteri engedéllyel megindított képzések működésének minőségi értékelésére. A MAB ellenőrzi, hogy a folyamatos működéshez szükséges személyi feltételek és tárgyi eszközök biztosítottak-e. A döntésről az intézményvezetőknek írt levél tartalmazza a minőségvizsgálati eljárás menetét is.

A MAB a PTE néprajz alapképzési szakja esetében is elvégzi a minőségi értékelést, tekintettel arra, hogy a szak miniszteri engedéllyel lehetőséget kapott a működésre.

Kérem a fentiek szíves tudomásulvételét.

Budapest, 2006. március 31.

Üdvözlettel:

Fésüs László
a MAB elnöke

III. A Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszéken – a PTE BTK Történelem és Politológia Tanszékeivel közös interdiszciplináris doktori iskola részeként – 2001 óta **doktori program** működik „Néprajz – Kulturális Antropológia” néven. A fennállás óta eltelt viszonylag rövid idő következtében értelemszerűen eddig három PhD-védésre (Nagy Zoltán, Viga Gyula, Farkas Judit) került sor, közülük ketten a Tanszék egykori hallgatói (Nagy Zoltán és Farkas Judit), akik már védésük előtt a Tanszék munkatársaivá is váltak. További védések (Hesz Ágnes, Mikos Éva) várhatóak még ez év végéig.

PhD-védések

Név: Nagy Zoltán

A védés ideje: 2004. november 4.

A bizottság tagjai:

Opponensek: Sárkány Mihály (PhD, osztályvezető, MTA NKI)

Csepregi Márta (CSc, tanszékvezető egyetemi docens, ELTE)

Elnök: Hoppál Mihály (CSc, igazgató, MTA NKI)

Tagok: Kodolányi János (DSc, nyugalmazott főigazgató-helyettes, Néprajzi Múzeum)

Pócs Éva (DSc, egyetemi tanár, PTE)

Titkár: Mohay Tamás (CSc, tanszékvezető egyetemi docens, ELTE)

A dolgozat címe: *„Az őseink még hittek az ördögökben”. Egy Vaszjugan folyó menti hanti falu szent helyei*

A bizottság értékelése, a minősítés: 100%, summa cum laude

Név: Viga Gyula

A védés ideje: 2004. november 18.

A bizottság tagjai:

Opponensek: Frisnyák Sándor (DSc, professor emeritus, Nyíregyházi Főiskola, Földrajz Tanszék)

Szilágyi Miklós (DSc, tudományos tanácsadó, MTA NKI)

Elnök: Bodó Sándor (CSc, főigazgató, Budapesti Történelmi Múzeum)

Tagok: Balázs György (CSc, főigazgató-helyettes, Néprajzi Múzeum)

Majdán János (PhD, egyetemi docens, PTE)

Titkár: Borsos Balázs (CSc, igazgatóhelyettes, MTA NKI)

A dolgozat címe: *A változó és a változatlan. A hagyományos gazdálkodás, a paraszti társadalom és a kultúra változásának főbb vonásai a Bodroghözben a 19–20. században*

A bizottság értékelése, a minősítés: 100%, summa cum laude

Név: Farkas Judit

A védés ideje: 2006. május. 2.

A bizottság tagjai:

Opponensek: Sárkány Mihály (PhD, osztályvezető, MTA NKI)

Kamarás István (CSc, habilitált egyetemi docens, Veszprémi Egyetem)

Elnök: Hoppál Mihály (CSc, igazgató, MTA NKI)

Tagok: Pócs Éva (DSc, professor emeritus, PTE)

Schadt Mária (CSc, tanszékvezető egyetemi docens, PTE)

Titkár: Birtalan Ágnes (CSc, tanszékvezető egyetemi docens, ELTE)

A dolgozat címe: *„Arzszúna dilemmája.” Reszocializáció és legitimitáció egy magyar Krisna-hitű közösségben*

A bizottság értékelése, a minősítés: 100%, summa cum laude

Habilitáció

Név: Tóth István

A védés ideje: 2006. március 22.

A bizottság tagjai:

A bizottság elnöke: Török László (akadémikus, MTA Régészeti Intézet)

A bizottság tagjai: Bíró Mária (CSc, Károli Gáspár Református Egyetem, BTK, dékánhelyettes)
Pócs Éva (DSc, professor emeritus, PTE)

Lőrincz Barnabás (egy. docens, ELTE BTK Ókortörténeti Tanszék)

Titkár: Kisbán Eszter (DSc, professor emeritus, PTE)

Az előadás címe: *Pannoniai elemek a magyar néphitben*

A bizottság értékelése, a minősítés: 100%

IV. Mint a II. és III. pontokból már nyilvánvalóvá vált, a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékén időközben az elkerülhetetlenné vált nyugdíjazásokkal párhuzamosan generációváltásra került sor. A nyugdíjba vonult (részfoglalkozású) Filep Antal tudományos főmunkatárs helyére (ugyancsak részfoglalkozásúként) Berta Péter került; Kisbán Eszter egyetemi tanár helyét 2006 októberétől a korábbi OTKA posztdoktori ösztöndíjas Kuti Klára (PhD) foglalta el; Pócs Éva egyetemi tanár helyére pedig 2006 szeptemberétől, a korábbi részfoglalkozású tanársegéd, Hesz Ágnes került. (A tanszék jelenlegi személyi összetételére ld. az akkreditációról szóló (II.) anyagban a PTE BTK dékánjához, illetve az oktatási miniszterhez írott leveleket.)

A nyugdíjazásokkal kapcsolatban 2006. március 14.-én, a PTE ünnepi szenátusi ülésén két *professor emeritusi* cím átadására is sor került. A kitüntető címet Kisbán Eszter és Pócs Éva kapták, eddigi kimagasló tudományos, oktatói és oktatásszervezési tevékenységükért. Evvel a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszéke *professor emeritusainak* száma – a korábban ugyanezt a címet már elnyert Andrásfalvy Bertalannal együtt – háromra emelkedett. Új kitüntetettjeinknek ezúton is szívből gratulálunk! Őszintén reméljük, hogy erőben-egészségben hosszú ideig velünk maradnak, és tudásukkal-tekintélyükkel továbbra is hozzájárulnak az általuk megkezdett munka: a Pécsi Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék felvirágoztatásához. (A címmel együtt járó jogok és köteleességek jelenleg törvényi újrászabályozás alatt állnak; az mindenesetre már érvénybe lépett, hogy a korábbi szabályozással ellentétben a címek a korábbi 5 év helyett meghatározatlan időre szólnak.)

A nyugdíjba vonult, illetve professor emeritus címet kapott kollégák iránt érzett tiszteletét és szeretetét a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszéke 2006. szeptember 1–3. között egy, a tiszteletükre rendezett konferencián fejezte ki. A konferencia, melynek címe *Párbeszéd a hagyománnyal – a néprajzi kutatás múltja és jelene* volt, s amelyet a Tanszék az MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága (PAB) Néprajz – Kulturális Antropológia Munkabizottsága közreműködésével szervezett meg, plenáris és szekcióelőadásokból állt. Az első (fél)napon került sor a 75., illetve 70. évüket betöltött kollégák (Andrásfalvy Bertalan, Filep Antal, Kisbán Eszter, Pócs Éva) köszöntésére, amelynek során egy-egy kortársuk előadásban méltatta munkásságukat, illetve helyezte el azt a tudományág magyar és nemzetközi történetében. Ezt követően egy-egy tanítványuk az általuk művelt szakterületek valamelyikén tartott előadást saját kutatásairól – így illusztrálván a mester és tanítványa, illetve a generációk közötti folyamatosságot. A második, illetve a harmadik nap került sor négy szekcióülésre, ahol – a felkért – előadók az ünnepeltek által művelt (és három-három „hívószóval” jelzett) tudományterületeken tartottak előadásokat, saját témáikból. A konferencia színhelye a Pécsi Akadémiai Bizottság (PAB) székháza, az. ún. „Vasvári villa” volt.

TÉKA

Békefi Antal posztumusz műve

Békefi Antal: *Munkaritmus – munkarigmus – munkadal. I. Állattartás*. Hagyományok Háza, Bp., 2005.

2005. május 24-én került sor a Hagyományok Háza új kiadványának, Békefi Antal *Munkaritmus – munkarigmus – munkadal I. – Állattartás* című kötetének budapesti bemutatójára. A nagy sikerű bemutatón a Békefi Antal hagyatékából született művet Sebő Ferenc rövid méltatása után ifj. Békefi Antal Attila képekkel és hanganyaggal illusztrált előadása ismertette meg az érdeklődőkkel.

A posztumusz sorozat első darabja – a szerző fia és munkatársa, ifj. Békefi Antal Attila szerkesztésében – a folklór egy szinte ismeretlen, a népzene kutatás egy érdekes határterületéhez is sorolható alkotásokra irányítja figyelmünket. A munkadalkutatás történetéről, a munkadal és a mágia viszonyáról szóló általános bevezető után Békefi Antal saját gyűjtései és összehasonlító folklorisztikai jellegű kommentárjai következnek. Hatalmas, főként a Dunántúlon végzett gyűjtés eredménye ez a könyv, mely az állattartók körében méri föl a munkát segítő rigmusok, dalok, a jeladó füttyök, kiáltások, hangszeres szignálok, a népszokásokban használatos pásztorhangszerek, a bajmegelőző mondókák világát.

A gazdag képanyaggal, térképpel, kottákkal, tudományos apparátussal ellátott könyv végén jegyzetek, az adatközlők és a helynevek mutatója segíti az olvasót.

A posztumusz kiadás elé (A könyv előszava)

Nagy örömmel vállalkoztunk e nagyszabású gyűjtemény eredményeinek közreadására.

Békefi Antal korai és váratlan halála nem tette lehetővé, hogy maga tegyen pontot a téma feldolgozásának végére. Arra sem volt módja, hogy az elkészült részeket valakivel megvitassa, hiszen vállalkozása oly mértékben egyedülálló, hogy partnereket sem találhatott ehhez. Folklor-kutatásunk ugyanis ekkoriban főleg a népköltészet, a népzene, majd a néptánc témaköreiben tevékenykedett, a munkadalok kérdése periférikusan merült csak föl, főként olyan megjegyzések kíséretében, melyek biztattak ugyan a kutatásra, de konkrét segítség nélkül.

Az „elsüllyedt világ”, melynek tanulmányozása, feltárása oly fontos feladatként magasodik a kutatók elé, végtelen számú, egymásba kapcsolódó, egymást értelmező jelenségből áll. Eltűnésének rohamos tempója alig hagy időt arra, hogy néhányat kapkodva össze lehessen szedni belőlük. Ilyenkor rangsorolnak a leletmentők, s ezt mindenki egy kicsit másképpen teszi.

Azok a nagy tudású emberek (a szakzsargon szerint *adatközlők*), akik balladákat énekelnek az érdeklődő kutatóknak, éppúgy tudják a meséket is, vagy a szokásokhoz, vagy akár a munkához kapcsolódó dallamokat. Az ő fejükben egységes egész a hagyományos kommunikáció. A gyűjtő praktikus okokból kénytelen kiválasztani és felgöngyölni belőle egy-egy területet. Békefi Antal az emberi kommunikáció számtalan jelensége közül a *munkaritmus*, *munkarigmus*, *munkadal* területére irányította a figyelmét, s nem törődve azzal, hogy tevékenysége nem „divatos” terület-

re irányul (vagy finomabban szólva: kicsik a kutatás fő áramlataiból), konok megszállottsággal, ám társak, kontrolláló, támogató szakmai háttér nélkül gyűjtötte össze hallatlanul gazdag anyagát.

Ez lehet a magyarázata, hogy több kiadási kísérlet is meghiúsult. A kiadók kaptak ugyan a témán, de az elkészült kéziratot nem tartották publikációra érettnek. Hol koncepcionális, hol formai, hol területi okokra hivatkozva utasították el a kiadását. (Holott a terjedelem, a közölt adatok *mennyisége* épp a legfőbb értéke ennek a forrásértékű anyagnak.) A kéziratot átvizsgáló neves néprajzos szaklektorok – átérezve a téma fontosságát – bizonyos szerkesztési javaslatokat tettek. Legjellemzőbb ezek közül Kapronyi Teréz 1984-ben írt lektori véleménye, aki a szerző koncepciójával ellentétben az *összetartozó zenei jelenségek* köré kívánta volna csoportosítani az anyagot. Azt a részt pedig, amelyik közvetlenül nem kapcsolódik semmiféle zenei vonatkozású témához, *önálló közleményként* javasolta publikálni.

A legnagyobb gondot az jelenti, hogy a kézirat egyrészt többet nyújt annál, mint amit a cím ígér (hiszen kultúrtörténeti áttekintést is ad, és olyan jelenségeket is vizsgál, amelyek nem tartoznak szorosan a témakörbe), másrészt kevesebbet, mivel nem adja a téma teljes körű feldolgozását. (Dominálnak benne a dunántúli adatok, de nagyon hiányosak az erdélyi és felvidéki gyűjtések. Ezekhez több emberöltő munkája hiányzik még, s az a veszély áll fenn, hogy a jövő nemzedékének már kevés esélye lesz ezeket pótolni, főleg akkor, ha még ez, a már meglévő adathalmaz sem segít, inspirál a további kutatásokra.) Ezért döntöttünk úgy, hogy a tudományos szempontok további vitatása helyett így csonkán, de a szerző eredeti elképzelése szerint adjuk közre a kéziratot.

Szerencsés helyzet, hogy a szerző fia, ifj. Békefi Antal, édesapja utolsó éveiben mint „tudományos segéderő” szerzett annyi betekintést az anyagba, hogy képes volt értelmezni, teljessé tenni, és publikációra előkészíteni a fennmaradt kéziratot. Az ő áldozatos munkája, elkötelezettsége nélkül ez a nagyszabású forrásmunka nem válhatott volna közkinccsé.

SEBŐ FERENC

a Hagyományok Háza szakmai igazgatója

Lapok és könyvek a Kunságtól Bácskáig

A Nagykunságon, sőt, az egész Jászkunságon a könyvet, az újságot, az írott forrásokat mindig kiemelt figyelem, írók, kiadóit, nyomdáit tisztelet övezte. A legrégebben kiadott nyomtatott termékek a jászkun jogrendet és közigazgatási rendet meghatározó jogszabályok, a jászkun történelemmel, a kunok és jászok eredetével, nyelvével foglalkozó könyvek. Nagy műveltségű, a kerületekben, településeken felelős pozíciót betöltő személyek (Horváth Péter, Gyárfás István, Hild Viktor, Soós Adorján, Vadász Pál – hogy csak néhányat említsünk közülük) vagy őseik, a szülőföld iránt elkötelezett tudósok (Györffy István, Mándoky-Kongur István) voltak az alkotók. E könyvek iskolai tananyagga, mindennapos olvasmánnyá váltak és beépültek az itt lakók műveltségébe. A 19. század második felében (1868) útjára indították a *Jászkunság* című lapot, melyet követtek a kerületi (pl. Nagykunság), majd a századfordulótól a városi újságok. A kiegyezés után vidékünkön is kinyitották kapuikat az olvasókörök, amelyek színterei lettek az olvasásnak, a véleménycserének, így a helyi politizálásnak is.

A második világháborút követő rendszerváltás sem a helyi könyvkiadásnak, sem a köröknek nem kedvezett, sőt, megszüntetésre ítélte azokat. Az olvasókörök anyaga átkerült a helyi könyvtárak állományába. A civil szervezeteket megszüntették, melyeknek aktívabb tagjai valamely

intézmény (pl. művelődési ház, múzeum) vagy a Hazafias Népfront védőszármáyai alatt tevékenykedhettek. Szolnok megyében a *Jászkunság* című folyóirat (alapítója és első szerkesztője: Kaposvári Gyula, kiadója a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat) és a megyei újság adott publicitást e tevékenységnek.

Az 1970–1980-as években a településeken (elsősorban a városokban) felmerült az az igény, hogy saját múltjukat, értékeiket megismerjék, megörökítsék, hirdessék. Erre felfigyeltek a vidéken (elsősorban múzeumokban és levéltárakban) dolgozó kutatók és kutatóteameket alkotva egymás után hoztak létre város-monográfiákat, faluköteteket. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen végzett néprajzos muzeológusok (Gunda Béla tanítványai) élen jártak mind a szervezésben, mind a csoportos munkában. Külön ki kell emelnünk a szolnoki Szabó Lászlót, aki a Tiszazug-kutatást irányította, a karcagi Bellon Tibort, a tiszafüredi származású Szilágyi Miklóst, akik tudásukat átadva egy újabb nemzedéknek (Füvessy Anikó, Barna Gábor, Novák László, Örsi Julianna, Bathó Edit stb.) hoztak helyzeti előnybe. Az 1980-as években így születtek meg a városi monográfiák, tanulmánykötetek, sorozatok (Tiszazugi Füzetek, Jászsági Füzetek, Nagykunsági Füzetek, Kisújszállás és Túrkeve monográfiái – hogy csak néhányat említsünk vidékünkéről). Ugyancsak jelentős a karcagi Barbaricum Könyvműhely kiadói tevékenysége, amely elsősorban Körmendi Lajoshoz kötődött, de tevékenységéhez hozzájárult Bartha Júlia kutató, valamint több író, költő. A kiadó elsősorban a Nagykunsághoz kötődő irodalmi alkotásokat és a kunok testvérnépeivel kapcsolatos műveket jelentet meg.

Az 1989-es rendszerváltás aztán szabad teret adott a civil kezdeményezéseknek. A civiltörvény hatálybalépése után önállósodhattak az egyesületek, és újabb közösségek, alapítványok jöhettek létre. Mindebből következett, hogy a helyi kutatások és az ott született eredmények kiadása elől is elgördültek az akadályok. 1988-tól egymás után jelentek meg a helyi lapok. Mindez hozzájárult a jászkun települések imázsteremtéséhez. Az önálló arculat megfogalmazása nemcsak kiadványokban, de köztéri alkotásokban, rendezvényekben is megnyilvánult. A településszintű programokat nagykunsági, jászsági, kiskunsági és jászkunsági összefogáson alapuló rendezvények (redempciós ünnepség, jászkun konferencia stb.) követték. Ezek generálásában nagy szerepe volt, van a múzeumoknak (Jászberény, Túrkeve, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Karcag). Mindez aktivizálta a civil szervezeteket, ami ugyancsak lecsapódott a civil szféra meg erősödésében. Ma már valószínűleg a jászkun kapcsolódik a jászberényi Jász Múzeumhoz, a túrkevei Finta Múzeumhoz, kisebb mértékben a tiszafüredi Kiss Pál Múzeumhoz és hagyományörző szervezeteikhez.

A jászberényi A Jász Múzeumért Alapítvány kiadásában 2004-ben jelent meg a Jászsági Füzetek 36. számaként Bathó Edit *A jász viselet* című könyve.

Tiszafüreden Füvessy Anikó a Tariczky Alapítvány kiadványainak szerkesztője.

Túrkevéen az 1990-ben megalakult Túrkevei Kulturális Egyesület vállalt fel kutatás-szerzői és kiadványozási tevékenységet. 1996-tól 2002-ig kiadta a *Túrkeve* című városi újságot, 2004-től *Múzeumpont* címmel megjelentet egy észak-alföldi múzeumturisztikai regionális lapot (mindkét lapnak Örsi Julianna a főszerkesztője.)

Az anyagi és a szellemi tőke létrehozásában együttműködik a Finta Múzeum, a Túrkevei Kulturális Egyesület és a Finta Múzeumért Alapítvány. Az első időkben önálló kötetekként jelentek meg Örsi Julianna írásai (*Földközelen, Emberszötte háló*). A Finta Múzeum esedékes évkönyvei (*Túrkevei emlékkönyv 4.*; *Túrkevei emlékkönyv 5.*) mellett az intézmény által szervezett tudományos kutatóközösség munkái új könyvsorozatok indítására sarkallták a kiadókat. Az 1992-ben, 1996-ban és 2000-ben megjelent *Túrkeve földje és népe* után egy országos támogatottságot nyert kutatási program megvalósítása került sorra 2001 és 2004 között. E nagykunsági kutatás konzorciumban folyt (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok, a Tessedik Sámuel Főiskola Mezőgazdasági Kara, Mezőtúr, Karcag Város Önkormányzata, Alföldkutatásért Alapítvány) a kutatók széles körű összefogásával. Az Örsi Julianna által megalkotott és irányításá-

val megvalósult kutatási projekt egy olyan tudományos innováció, amely hazai méretekben példaértékű és nemzetközileg is figyelembe veendő. A programban több olyan pont van, amely az európai kutatásfejlesztési trendeknek megfelel: a., a felvállalt kutatási program (alapkutatás) eredményeinek társadalmi hasznosíthatósága prognosztizálható; b., a létrehozott konzorcium tudományos kutatóhely, oktatási intézmény, önkormányzat és civil szervezet együttműködésén alapul, így a disszeminációja különböző szférákban hat; c., a kutatók (mind területi, mind tudományágak közötti) integrációjával magasabb szintű szellemi érték valósul meg; d., a tudomány területén a néprajz és más tudományágak számára a jelenkutatásban való sikeres együttműködést példázza; e., a vidéki múzeumok egyik fejlődési útjára (nemzetközi trend), az antropológiai múzeum megvalósítására egy példa a türkevei. A kutatás hozadéka az a gyűjtött anyag (interjúk, felmérések, kéziratok, dokumentumok, fotók, kiállítás és kiadványok), amely a Finta Múzeumban került elhelyezésre. Közvetlen tudományos eredményeit pedig a Nagykun Kistérségi Tanulmányok sorozat három kötetében tették közzé. 1. kötet: *Kulcsemberek – Az egyén helye és szerepe a változó társadalomban*, 2. kötet: *Család – familia – nemzetség – A vérségi kapcsolatok szerepe a változó társadalomban*, 3. kötet: *Nagykunsági közösségek – A lokális kapcsolatok szerepe a változó társadalomban*. A három kötet 51 tanulmányt tartalmaz. A kutatásban résztvevők közül kiemeljük Örsi Juliannát, Szendrei Esztert, Fűvessy Anikót, Vadász Istvánt, Bartha Júliát, Hekliné Herbály Katalint, Krizsán Józsefet, Tóth Albertet, akik több tanulmányban is megfogalmazták eredményeiket. Mindannyian olyan kérdésekre adtak választ, amelyek segíthetnek a helyi közösségek (települések, kistérségek) jövőképeinek megalkotásában, stratégiájuk felállításában vagy újragondolásában. A vidékfejlesztési koncepciók megalkotói, a törvényalkotók számára pedig a kistérségek újragondolását javasolja e program eredménye. A kutatás élesen felveti a Nagykunság területi egységének megőrzését, a magyar kulturális örökség megmentését az Európai Unióban és kiáll a globalizációs folyamatban a nemzeti értékek megőrzése mellett. A kötetek szerkesztője Örsi Julianna. E három kötet megrendelhető vagy megvásárolható a Türkevei Kulturális Egyesületnél (5420 Türkeve, Attila u. 1.).

A Finta Múzeumért Alapítvány, a Türkevei Kulturális Egyesület és a Finta Múzeum másik közös kiadványsorozata az Alföldi Könyvtéka, amely 2004-ben indult. E sorozat kötetei egy-egy alkotónak az Alföldhöz kapcsolható írásait tartalmazzák (Örsi Julianna: *A társadalom kihívásai – a mikroközösségek válaszai*; Szücs Sándor: *A puszta utolsó krónikása*; Pénovázt Antal: *„Jajj de széles, jajj de hosszú ez az út ...”*). E legújabb kötet a Kunságból a több mint két és fél évszázada Bácskába kitelepültek utódainak folklórányagából ad ízelítőt. A közölt balladák népzenei és tájnyelvi adalékul is szolgálnak, amelyeket hasznosíthatnak a népdalkörök, népzenei együttesek, hagyományörző csoportok és a kutatók is. A Vajdaságban gyűjtött anyag nagykunsági kiadása a két tájegység népeinek együttműködésére is szép példa. Az Alföldi Könyvtéka sorozat köteteit is a Türkevei Kulturális Egyesület terjeszti.

A harmadik türkevei könyvsorozat darabjai a Finta Múzeum Katalógusai, amelyben az intézmény állandó és időszakos kiállításainak vezetőin kívül a Nagykunság művészeti értékeit bemutató kiadványok is megtalálhatók magyar és idegen nyelveken egyaránt.

ÖRSI JULIANNA

Az ELTE BTK Folklore Tanszékének kiadványai 2005 első felében

Annak idején a testvértanszék akkori vezetője, Barabás Jenő farsangi bökkversben kifogásolta a Folklore Tanszék sok kiadványát. Nem tudni, mit mondana, ha az elmúlt fél év termését látná. Ebben persze van véletlen, évfordulók közeli egybeesése és régóta készülő, különböző időkben

megvédett disszertációk végre megjelentetése. Azaz, soha többször ily rövid idő alatt ennyi könyvet nem fogunk publikálni... Ám a tendencia mégis világos: még a mai szörnyű anyagi helyzetben is lehetett néhány fontos könyv megjelentetéséhez szükséges összeget összekölni. (A legváltozatosabb módon és helyekről.) És még a csakugyan elkészült kéziratok esetében is a szerkesztés, nyomdai munka és korrigálás valóságos hőstett volt: meg nem fizetett munka, gyakran naponta hihetetlenül magas óraszámban. Különböző módon jelentek meg a könyvek: mindegyik végül is időben. (Ez ma hihetetlen teljesítmény!) Ezt leginkább Gáspár Kingának és a Timp Kiadónak köszönhetjük. Minthogy a köteteket ünnepi alkalmakkor, konferenciákon, sőt, egyebütt is bemutatták, nyilván recenziók is készültek, meg készülnek is, most tartalmukat nem is ismertetjük, csupán létükről adunk örömhírt.

Küllös Imola docens 2001-ben elkészített akadémiai doktori értekezése (*Közköltészet és népköltészet. A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szűzsé- és motívumtörténeti vizsgálata*) a (budapesti) L'Harmattan Kiadónál jelent meg 2004 végén (gyakorlatilag 2005 elején). A több mint 450 oldalas könyv nemcsak folklórtörténeti és irodalomtörténeti jellegű tudományos értekezés, hanem igen gazdag szöveggözlés is.

Verebéli Kincső docens 2003-as habilitációs dolgozata *Szokásvilág* címmel 2005 elejére datálva, a debreceni társtanszék Studia Folkloristica et Ethnographica sorozatának 46. köteteként látott napvilágot. A több mint 200 oldalas kötet 13 fejezetben foglalkozik a szokások és a mindennapi élet fontos témaival.

Ugyancsak disszertációs szöveg az ötóle a 2005-ös nyári könyvhétre megjelent *Minden napok jeles napok – Hétköznapiak és ünnepek a népszokások tükrében* című kötet (Timp Kiadó, 221 lap). Nyilván nem véletlen, hogy ez is 13 tematikus fejezetet számlál, 39 képpel, terjedelmes irodalomjegyzékkel és személynévmutatóval.

Voigt Vilmos professzor vallástudományi óráinak első részét tette közzé nyomtatásban *A vallási élmény története – Bevezetés a vallástudományba* címmel (Timp Kiadó, Bp. 2005. 255 lap). Tíz témakör, egy példaképpen bemutatott jelenség, egy több mint egész ívet kitevő válogatott bibliográfia és névmutató igazítja el a szűkebb szakmánál szélesebb körből remélt olvasókat, mivel hasonló témájú, tudományos háttérrel készült munka eddig még sosem jelent meg magyar nyelven.

Bárh Dániel *Esküvő, keresztelő, avatás – Egyház és népi kultúra a kora újkori Magyarországon* című munkájának (MTA ELTE Folklór Szövegelemzési Kutatócsoport, Bp., 2005. 279 lap) eredetije a tanszéken készült doktori (PhD) értekezés volt. A hatalmas történeti forrásanyagot bemutató munka részletesen írja le azokat az előírásokat, szabályokat, beszámolókat, amelyek a szokásokra vonatkoznak. Ezzel indult meg a Folklóre Tanszék mellett működő (egyszemélyes) kutatócsoport kiadványsorozata, amelynek remélhetőleg lesz további kötete is.

Sok más ok mellett annak is örülünk, hogy a Folklóre Tanszék több, korábban megindult kiadványsorozata, köztük évkönyvnek tervezettek is, most ismét meglódult. Minthogy évek óta egyetlen (állami/egyetemi) fillér sem jut könyvbeszerzésre, és korábban kiadványainkat, sorozatainkat a szakkutatók már megszokták – most egy kissé fellélegezhetünk: ismét életjeleket adtunk, vannak cserekiadványaink.

Két évtizedesnek nevezhető szünet után jelent meg a *Folcloristica* új, 9. kötete (2005 februárjában) *Ünneplő – Írások Verebéli Kincső születésnapjára* címmel. A több mint 500 lapos kötetet Bárh Dániel szerkesztette, amely öt témakörben (szokásvilág, hitvilág, filmvilág, Európa – nagyvilág, a művészet világa) 35 írást közöl hazai és külföldi szerzőktől. A *Folcloristica* sorozatnak már korábbi köteteit is az ünnepelt szerkesztette.

Szerencsére, noha ugyancsak hosszú szünet után, az *Artes Populares* „évkönyvének” már 2004-ben két kötete látott napvilágot. A tizenkilencediket Verebéli Kincső szerkesztette és ez egy francia–magyar nemzetközi kutatás során elkészült tanulmányokból válogatott. A 20. kötetet Geszti Zsófia és Pákay Viktória közreműködésével szintén Verebéli gondozta. Ez a 2003 adventjében Budapesten rendezett „betlehem konferencia” anyagát tartalmazza.

Ám a valódi 2005-ös kötetek (21. és 22.) Küllös Imola tiszteletére készültek, *Mindenes Gyűjtemény* címmel. Az ötszáz lapnyi „első” kötetet Csörsz Rumen István szerkesztette. Ebben a „kollégák” (több mint harmincan) foglalkoztak mintegy tíz témakörrel, amelyek megfelelnek az ünnepelt sokoldalú érdeklődésének. A „második” kötetet Gulyás Judit és Tóth Arnold készítették. Ebbe az „ötödfelezszáz” oldalas kötetbe diákok, volt vagy akár már végzett doktoranduszok 18 dolgozata fért be, néhány témakört (műfaj, szöveg, elemzés – folklór és irodalom – folklóre, cyberlore, média – közösség, vallás, népelet) tüntetve fel irányjelzőként. Külön érdeme mindkét kötetnek a pontos, angol nyelvű rezümék közlése. Egyébként ezek elkészítésében is a szerkesztőket még sokan mások is segítették.

Mindkét születésnap kötet hozza a nevezetes hölgyek életrajzát (még idegen nyelven is), fekete-fehér fényképét, tudományos műveik bibliográfiáját, amely persze, éppen a sok új publikáció következtében mára már nem is teljes. (Hála Istennek!) A közreműködők és szponzorok listája mellett a *Tabula Gratulatoria* ez esetben is azt a célt szolgálta, hogy a kötetekből idő vagy tér hiányában kimaradtak is jelezhessék nagyrabecsülésüket. Mostanában másutt is sok „jubileumi kötet” látott napvilágot, egyesek többet is kaptak. Ezek nagyszerű lelőhelyei kiváló tanulmányoknak, ám ezen túlmenően szakmánk sokrétűségét, tárgyak és módszerek iránti fogékonyságának pontos képét tükrözik. Jelentőségüknek ez fontos része. És noha a mi tanszéki kiadványaink (anyagi okokból) nem versenyezhetnek a nagy kiadók nyomdai színvonalával, azért szép, használható, illusztrációkat is közölni tudó köteteket hoztak létre önfeláldozó munkatársaink, akik a kéziratok nyomdai előkészítésében is önfeláldozó munkát végeztek – ami sokszerzős művek esetében még csak fokozódott. Bárhó Dániel és Gáspár Kinga nélkül ez sem valósulhatott volna meg.

Csak látszólag szerényebb kiadvány a Vallási Néprajz sorozat 2005 márciusában megjelent 12. kötete. Ezt a sorozatot két évtizeddel indítottuk meg a Folklore Tanszéken, és általában más intézmények anyagi és egyéb segítségével tudtuk folytatni. Több kötetét Küllös Imola, Molnár Ambrus, Dankó Imre és mások közreműködésével tudtuk megszerkeszteni. Sajnos, itt is hosszabb szünet után jelentkezhettünk ismét. Veres Emese-Gyöngyvér szerkesztésében *Evangelikus múltunk – evangélikus jelenünk* címmel 16 írást közölhettünk, a Magyarországi Evangélikus Egyház Néprajzi Munkacsoportjának égisze alatt. Ennek ez az első kiadványa, és az ilyen tevékenységük remélhetőleg folytatódik. Annál fontosabb lenne ez, mivel a majd 300 lapnyi kötet nemcsak Magyarországon a legelső (!) evangélikus néprajzi tanulmánykötet, hanem világszinten ismert, hiszen tudatosan ilyen mása. Minthogy már a megjelenés óta rendeztünk egy tudományos konferenciát a konfirmációról, reméljük, a következő kötet hamarosan elkészülhet.

Ez a legszerényebb számítással is kilenc kötet, több mint háromezer nyomtatott lapon!

Büszkék is lehetünk magunkra. Aki pedig mindegyik kiadványt meg kívánja szerezni, legegyszerűbb, ha a Folklore Tanszéket is rejtő ELTE Bölcsészkar épület (Múzeum körút 6–8.) pincéjében található jegyzetboltban keresi ezeket, a tanév során. (Itt még azokhoz a pótlapokhoz is biztosan hozzájut, amelyek a *Mindenes Gyűjtemény* I. kötetéből, számítástechnikai hibából kimaradt lapok szövegét tartalmazzák! Összesen 5 ilyen lapról tudunk.) E könyvesboltban egyébként más kiváló, ritka néprajzi kiadványok is kaphatók. A nagyobb világi és egyházi könyvesboltok csupán egy-egy ilyen munkát árulnak, azt sem mindig és nem is sokáig, hiszen egyik-másik kiadványunk példányszáma nem volt túl magas. Úgyhogy igyekezni kell megszerzésükkel. Viszont minél többet lát ezek közül az olvasó, annál elégedettebb lehet!

Legyen szabad azonban három, ennél fontosabb tanulságot is megállapítani!

E kiadványokkal nem soroltuk fel teljesen még a Folklore Tanszékhez tartozók tudományos és publikációs tevékenységét sem, csupán az olyan műveket, amelyek az egyéni teljesítményen túlmenően nyugodt lélekkel nevezhetők a Folklore Tanszék kiadványainak is. Megengedő, szellemi tevékenységre pezsdítő, versengésre készítő egyetemi munkahelyi háttér nélkül ilyen művek nem születhettek volna meg, az egyes fejezetek, részek pedig nyilvánvalóan a sokszor ismétlődő egyetemi órákon iskolázott tanárokból kiizzadt „gyöngyszemek”.

A mostani kiadványok egyszerre tükrözik a megújult nyomdatechnikai és kiadási lehetőségeket. Mindegyik munka gazdója könyvpályázatokból fizette a nyomdászamlát, és azt is feltűntették, hogy ezek tankönyvek, oktatási segédkönyvek. Ez ugyan a mi esetünkben igaz (eltérően más ál-néprajzi kiadványoktól, amelyek szerzői és kiadói ugyanilyen jogcímen vettek fel sok pénzt, ám csinálmányaik úgy rettegnek a tudománytól, meg a szakmai színvontól, mint az ördög a tömjénfűsttől!), ám egyszerismind azt is jelenti, hogy a honorálatlan szerzőknek kell még további pénzeket is vinni a kiadók számára, vagy legalábbis felhajtani azt. És ahol véget ér a pénz, ott ér véget a terjedelem, a mellékletek száma, minősége, az idegen nyelvű kivonatok terjedelme és színvonala, akár az is, hogy van-e mutató a kötethez, hajlandó-e a kiadó jegyzeteket vagy bibliográfiát hozni. Említett kiadványaink minősége (sajnos, hibáikkal együtt) „átlagon feletti”. Persze, ez azt jelentette, hogy a szerző vagy az általa kiszemelt segítő rohammunkában, éjt nappallá téve dolgozott, sokszor a nyomdász helyett, a nyelvi lektor szinte jobb, ha nem is volt (vagy nem is lett volna), a tartalmi „szaklektor” pedig egyes egyedül a szerző becsülete, szakképzettsége, szakmélkezetének pontossága. (Hm.) Ma rendszerint előbb készül el a könyvbemutatóra szóló meghívó, mint a kézirat utolsó kiegészítése. A mi folkloristáink (és nyomdai rajongóik) képesek még az ilyen körülmények között is zsonglörködő idővárászlatra. Ám azért nem szeretném, ha mondjuk a szívsebészeti tanszéken is ilyen eszeveszett finissel készülnének a szakkönyvek...

Nálunk ma minden könyvet pályáztatni kell. (Nem muszáj, de akkor a sok-sok százezer forintot a zsebéből fizetheti a szerző, és még sincs semmi biztosíték arra, hogy bármivel is jobb minőségű lesz a nyomdai végeredmény.) Ezért jobb, ha decentralizált a könyvkiadás. Az ember több kiadónál is benyújtja műveit pénzkoldulandó, aztán van, ahol ez sikerül, van, ahol nem... Hogy ez sem a kiadó önálló arcélét, sem a könyvek tudományos következetességét, színvonalát, egymással összefüggését nem segíti – az biztos. Meg aztán a szerző is megkergül az ilyen könyvkiadási körülmények között. Harmadannyi kész szöveggel vág neki bárminek, arra gondolván, úgysem lesz a dologból semmi. A baj majd ott kezdődik, ha valódi forrásadatok, szövegek közlése is szükségessé válik. Ezeket ugyanis nem célszerű líofilizálni vagy a Jurassic Park módjára gigantizálni. Ám a mi fentebb bemutatott műveink jól jelzik a mi folkloristáink józanságát. Inkább kevesebbet – de jót. Inkább többet – de mégis pontosan. Inkább rögtön megragadni a nem tökéletes kiadási alkalmat – máskor úgysem lesz ennél jobb lehetőség.

Visszatérve Barabás Jenő lényegét tekintve fumigáló (és irigy) megjegyzésére: mi, éppen ellenkezőleg, örülünk annak, hogy e nagyszerű kiadványsorozat nem társtalan a mi köreinkben. A debreceni egyetemi folkloristák és etnográfusok, a pécsi egyetemi folkloristák és etnológusok kiadványainak sokaságával legfeljebb „egy főre eső” szempontból szegedi egyetemi szaktársunk, Barna Gábor kiadói tevékenysége versenghet. Minthogy mi is nem is egyszer bekéredkedtünk Ujváry Zoltán, Bartha Elek, Pócs Éva, Barna Gábor védőszárnyai alá, csak örülünk, ha mások is örülhetnek kiadványaik áldó özönének. Aki az utóbbi évtized magyar néprajzi kiadványait majd távolból nézi: hihetetlen, páratlan és gazdag termést talál. Aranykor ez – amit nem a néhány (általában fanyalgó és gáncsoló) hatalmas önös kegye, hanem az a körülmény hozott létre: néhány kollégánk szívügyének tekintti azt, hogy a maga összes fontos művét, és ugyanígy mások összes fontos műveit napvilágra segítse! Évtizedes és páratlan kolegialitásnak voltam oly sokszor a tanúja, hogy ezt most nyugodtan le is írhatom. Rágalom, hogy folkloristáink nem segítik egymást!

Tanárként és búcsúzóban még egy örömteli megállapítást teszek itt. A felsorolt művek három nemzedéket képviselnek, akik noha pár négyzetméterre össze vannak zsúfolva és szinte egymás másának tekinthetők – azonban mégiscsak különböznek egymástól. Küllös Imola és Verebélyi Kincső az én tanítványom. És noha Bárh Dánielt is én tanítottam, meg aztán ő vette át tőlem vallástudományi óráimat – azért ő már a tanítvány tanítványa. Minthogy mindig is Ortutay Gyula és Tálasi István tanítványának neveztem magam – akár négy nemzedék is előkerül. Sőt,

ha arra gondolok, hogy Katona Imre (akitől a legtöbbet tanultam a magyar népköltészet valódi szövegeit illetően) mind gimnáziumi osztályfőnökének (Tálas István), mind első egyetemi tanárának (Ortutay Gyula) hűséges tanítványa volt, tetszés szerinti számú nemzedéket tudunk előállítani a Folklore Tanszék e félévi publikációinak szerzői körében. Minthogy mi hivatalból a „tradíciót” tanítjuk, ez a makacs hagyománytisztelet, tradicionalitás magától is így értetődik. Kár lenne, ha az utódok idején nem így lenne!

VOIGT VILMOS

A táj- és népkutatás legújabb eredményei
A Magyar Néprajzi Társaság és az ELTE Európai Etnológia
doktori programjának rendezvénye
 (Budapest, 2005. október 26.)

A Néprajzi Múzeum adott otthont *A táj- és népkutatás legújabb eredményei* című, könyvbemutatókkal egybekötött rendezvénynek, melyet közösen szervezett a Magyar Néprajzi Társaság és az ELTE Európai Etnológia doktori programja. E doktori program keretében szerezte meg a PhD-fokozatot az ELTE Néprajzi Intézetének két tanára, Kocsis Gyula és Bali János, akiknek disszertációi rövid időn belül könyv formájában is megjelentek 2005-ben. Mindkettőjük témája egy-egy néprajzi táj vizsgálatán alapul, éppen ezért sorolhatjuk a táj- és népkutatás legújabb eredményei közé munkáikat.

Az ülés Balogh Balázs elnöki megnyitószavaival vette kezdetét, aki ezután felkérte Paládi-Kovács Attilát, hogy tartsa meg *Táj- és népkutatás ma* című előadását. Az akadémikus összefoglalta, hogy ezidáig milyen eredmények születtek ebben a témakörben, majd az új lehetőségekre, feladatokra hívta fel a figyelmet. Külön kiemelte, hogy egészen P. Magisterrel, illetve Bél Mátyással kezdődik azoknak a munkáknak a sora, amelyekben már a néprajz számára is fontos adatokat találunk valamilyen tájjal kapcsolatban. Áttekintésből nem maradhattak ki a 19. század „néprajzi felfedezői”, a falukutatók, a szociográfiák, Gunda Béla munkái, illetve az irodalmi példák, mint Szabó Zoltán *Szerelmes földrajz* című műve, vagy Petőfi közismert versei. Paládi-Kovács Attila gondolatait azzal zárta, hogy ma is igény mutatkozik a táj- és népkutatásra, mivel a kistérségek, régiók szerepe növekedőben van, és ezek számára igen hasznosak a néprajztudomány vizsgálatai.

Ezt követően Égető Melinda beszélt Kocsis Gyula *A Jászság társadalma, népessége, gazdálkodása a XVI–XVII. században* című könyvéről. Nyugodtan állítható, hogy több évtizedes levéltári kutatás, forrásfeltárás áll e munka mögött, mely leginkább a migráció és a gazdaság kérdéskörére fókuszál, „eltüntetve egy újabb fehér foltot a néprajzi térképünkről” – fogalmazott elismerően Égető Melinda. Ezzel a könyvvel egy új, változatos tematikájú sorozatot indított útjára az Akadémiai Kiadó, melynek a Kultúrákutató elnevezést választotta.

Bali János *A Börzsöny-vidéki málnatermelő táj gazdaságnéprajza* című kötetét Szilágyi Miklós mutatta be, aki egyebek mellett kiemelte a szerző több mint tíz évvel ezelőtt megkezdett és azóta folyamatosan végzett terepkutatását, melynek eredményeként a paraszti világ átalakulásának egy tipikus példája tárul az olvasó elé.

Bali János számára kettős ünnep volt ez a nap, ugyanis ez alkalommal került sor a 2005. évi *Ikvai Nándor-díj* átadására is, melyet a kuratórium a fiatal kutatóknak ítél oda. Ez az elismerés azért illeti meg leginkább, hogy hosszabb ideje már – a díj névadójának nyomdokaiba lépve – a Börzsöny néprajzának megismerésén és megismertetésén fáradozik.

A rendezvény egy kerekasztal-beszélgetéssel zárult, melynek keretében a résztvevők feltehték kérdéseiket Paládi-Kovács Attilának, illetve Kocsis Gyulának és Bali Jánosnak, valamint elmondhatták javaslatukat a táj- és népkutatás jövőbeli feladatai kapcsán.

MÁTÉ GYÖRGY

A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai

2006 tavaszán megjelent a Néprajzi Múzeum tárgykatalógusainak tizenegyedik száma. A mintegy tizenhárom esztendeje útnak indított sorozat az utóbbi években alakította ki egységes arculatát, igazodva ezáltal a múzeum igényes kiadványaihoz. A különböző gyűjtemények így módon történő hozzáférhetősége előreláthatólag bővülni fog – gondolhatjuk ezt abból is, hogy a Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztályának 2005. október 27-én tartott közös ülésén nemcsak a Catalogi Musei Ethnographiae utolsó négy számának (*A vajköpülő; A duda; A sárközi bútor; A kézi aratás járulékos eszközei*) bemutatására került sor, hanem az előkészületben lévő katalógusokat is ismertették a szerzők.

Az eddig megjelent katalógusok:

- Gáborján Alice: *Szűrujasok*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 1. Budapest, Néprajzi Múzeum, 1993. 132 p.
  - Szacs vay Éva: *Üvegképek*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 2. Budapest, Néprajzi Múzeum–Vízión Művészeti Alkotóközösség, 1996. 103 p.
  - Fejér Gábor–Roboz László: *Székképek*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 3. Budapest, Néprajzi Múzeum, 1999. 298 p.
  - Balogh Jánosné Horváth Terézia: *Gyűrűk*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 4. Budapest, Néprajzi Múzeum, 1999. 140 p.
  - Gáborján Alice: *Cifraszűrök*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 5. Budapest, Néprajzi Múzeum, 2000. 175 p.
  - Gráfik Imre: *A nyereg*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 6. Budapest, Néprajzi Múzeum, 2002. 140 p.
  - Sáfrány Zsuzsa: *A tükrös*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 7. Budapest, Néprajzi Múzeum, 2003. 136 p.
  - Csupor István–Rékai Miklós: *A vajköpülő*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 8. Budapest, Néprajzi Múzeum, 2003. 84 p.
  - G. Szabó Zoltán: *A duda*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 9. Budapest, Néprajzi Múzeum, 2004. 135 p.
  - Szojka Emese: *A sárközi bútor*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 10. Budapest, Néprajzi Múzeum, 2005. 144 p.
  - Selmeczi Kovács Attila: *A kézi aratás járulékos eszközei*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 11. Budapest, Néprajzi Múzeum, 2006. 71 p.
- Előkészületben:
- Rékai Miklós: *A kosár*.
  - Lackner Mónika: *A díszlepedő*.
  - Katona Edit: *Az évszámós textiliák*.
  - Szuhay Péter: *A cigány vándoriparosok termékei*.
  - Földessy Edina: *A Torday-gyűjtemény*.
  - Wilhelm Gábor: *Közép-ázsiai sámántárgyak Diószegi Vilmos gyűjtéséből*.

MÁTÉ GYÖRGY

Megjelent a magyar folklór szöveggyűjteménye

Voigt Vilmos (szerk.): *Magyar folklór szöveggyűjtemény*. I. Osiris Kiadó, 2005.

Noha hihetetlen, mégis igaz, magyar nyelven eddig soha sem jelent meg folklórnk kresztomátiája, olyan szöveggyűjtemény, amely kiterjed a népköltészet több műfajára, és ezen kívül is a folklór más alkotásaira. Sem az érdeklődők, sem a diákok, sőt, még a szakemberek sem juthattak hozzá eddig ilyen, hiteles szövegeket tartalmazó gyűjteményhez.

A budapesti egyetem Folklore Tanszékén végre elkészült egy ilyen antológia, Voigt Vilmos szerkesztésében, az Osiris Kiadónál (az Osiris Tankönyvek sorozatban, az OTKA T037900, *A magyar folklórszövegek tematikus chrestomathiája* című pályázata segítségével). A tekintélyes terjedelmű (845 lapos!) kiadvány a magyar folklór eddigi legfontosabb kiadványainak sorrendjében halad. A kötet elején Erdélyi János *Népdalok és mondák* köteteiből, Kriza János *Vadrózsák* című gyűjteményéből olvashatunk szemelvényeket. Kriza művének esetében a későbbi kiadásokat is bemutatják. A Magyar Népköltési Gyűjtemény sorozatából az első kötet bevezetése olvasható. Végre ismét olvasható *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képb*en magyarországi bevezető kötetéből a magyar népre, népköltészetére, babonáira vonatkozó több fejezet. Itt az illusztrációkat is közlik. Ezek a fejezetek több esetben is egy-egy témakör nálunk első, nagy hatású, nyomtatott formában megjelenő összegezései. Az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény elveit néhány jellemző szövegpélda közvetíti. Tanulságos, hogy A Magyar Népzene Tára köteteiből terjedelmes szemelvényt is olvasható. Itt a kották is megtalálhatók, és igen jól érzékelhető a magyar népzene kutatók közismerten magas színvonalú, végiggondolt, egyszerűsített fejlődő közlési gyakorlata. A népzenei kötet sorozat kiegészítésének tekinthető népzenei hanglemezektől is olvashatók részletek. Nyilván nem teljes a kötet végén – *Íróktul* címmel – közzétett fejezet: 13 szerzőtől 20 szöveg. Gaal György „tudós palócával” kezdődik e rész. A szemelvények között van Petőfi-vers. Érthető módon az *Alku* szövege, meg ennek „népi” változatai is olvashatók. Arany Jánosra csak egy rövid jegyzet emlékeztet. Gárdonyi Gézátlal falusi életképet, Tömörkény Istvántól tanulmányokat, Móra Ferencről élvezetes cikkeket közöltek, még Weöres Sándor versmagyarázata vagy Féja Géza levele is megtalálható. Ady kisérletes novelláit nálunk ritkábban szokás említeni. Krúdy Gyula *Almoskönyve* vagy Móricz Zsigmond „hortobágyi” forgatókönyve viszont eddig is közismert volt. Szabó Dezső javaslata (1936) Györfly István ismert memorandumával vethető össze. Sinka István önéletrajzi írásai pedig az egyik előző rendszer közismert (ám olykor mára elfelejtett szokott) társadalmi igazságtalanságának borzalmaival idézi fel ismét.

A közölt szövegeket bevezető tanulmányok kísérik. Magukhoz a szövegekhez viszont nem adtak kommentárokat. A fejezetekben tehát van verses és prózai népköltési szöveg, népzenei adat, folklorisztikai érdekű cikkek, tanulmányok, visszaemlékezések anyaga. Alig van néphit- és népszokásközlés. Ám ilyen újraközlések az utóbbi időben szerencsére megszülettek. Réső Ensel Sándor *Magyarországi népszokások* anyagának új kiadása (2000, sok illusztrációval), és a Folklore Fellows Magyar Osztálya néphitgyűjtésének antológiája (Magyar Népköltési Gyűjtemény XIX. kötet, 1998) ilyenek és a mostani kresztomátia kiegészítéséknél használhatók. Viszont több további területet (pl. néptánc, népművészet) illetően jó és fontos új publikációk ellenére sincs hasonló, a történeti „forráskiadást” követő és bemutató antológia.

Van tehát további, elvégzendő feladat egy teljesebb magyar folklór kresztomátiát illetően!

Jól látható, hogy a kötet összeállítása két célt szolgált. Egyrészt fontos folklórszövegeket tett közzé. Nyolcszáz nagyalakú oldalon olyan mennyiségű (és „minőségű”) magyar folklórszöveg került itt közzé, amelyhez hasonló gazdagsággal más kiadványban ilyeneket nem olvashattunk. Ezért a könyv kiváló „kötelező” olvasmányanyag vagy antológia, amely érzékelteti folk-

lórunk sokrétűségét, gazdagságát. Másrészt a szövegválogatás történeti, tudománytörténeti, filológiai és textológiai szempontokat érvényesített, és azt a célt szolgálja, hogy a nagy példány anyag tanulmányozása révén folklórunk kutatásáról, közlésmódjáról is megbízható ismereteink keletkezhesse. Minthogy egy-egy alkotás többszöri közlését és az összefüggő variánsok bemutatását illetően egyedülálló vállalkozás, nyilván a folklórszövegekkel való foglalkozás terén számottevő felismerésekhez vezethet.

Eddig is megjelent már több jó, tanulságos népballada- és népdalantológiánk. Népmeséinkből is készültek különböző terjedelmű és színvonalú szöveggyűjtemények. (Más műfajokról – sajnos – ezt nem mondhatjuk el.) E kötet is tanúsítja, hogy népzene-kutatóink több kiadványa ilyen szempontból is igen figyelemreméltó. A mostani kresztomátia célja azonban más volt, és az a tény, hogy sokféle szöveget tett egymás mellé, más összefüggésbe helyezi ezeket. Mindmáig ez az egyetlen jelentős magyar folklorisztikai kiadvány, amely a pontos, gyakorlatilag betűhív kiadást képviseli. (Ez sokaknak nem is tetszett, még az Osiris Kiadó munkatársai között sem, mivel e mód sok munkát és figyelmet igényelt.) E téren is úttörő vállalkozás, amit persze folytatni kellene, és bizonyára pontosítani is lehet.

Az „íróktól” vett szemelvények – már csak terjedelmi okokból is – legfeljebb ízelítőt adnak arról, milyen gazdag az ilyen forrásanyag is. Mindez persze csak adalék a folklóralkotások szövegeihez, semmiképpen sem teljes, és egyáltalán nem valamely rendszeres tudománytörténeti szövegantológia. (Szerencsére a budapesti Folklore Tanszék egyetemi jegyzet formájában eddig már három olyan kötetet is közzétett, úgyhogy az abból a szempontból fontos folklorisztikai tanulmányok szövegei másutt azért olvashatók.)

A mostani kiadvány az „I.” kötet megjelölést tünteti fel. Ez arra utal, kellene lenni folytatásnak is. Minthogy a mostani kötet elkészítése, főként pedig a kiadói munkálatok sok évet vettek igénybe, jó lenne, ha a következő kötet ennél gyorsabb és jobb eljárással készítenék.

Végül azt is megemlíthetjük, hogy e kötettel világviszonylatban is egyedülálló tudatossággal a budapesti Folklore Tanszék újabb, nélkülözhetetlen „oktatási segédanyagot” jelentetett meg. Jól tudjuk, mégsem elégszer hangoztatjuk, hogy *A magyar folklór* című egyetemi tankönyv (legutóbb, 1998-ban ezt is az Osiris Könyvkiadó jelentette meg) mind terjedelmében, mind színvonalában az egész világon páratlan eredmény. A mostani kresztomátiáról egész egyszerűen ugyanezt mondhatjuk. A még leginkább hasonló orosz, finn, szlovák, román kiadványokhoz képest is lényegesen jobb, pontosabb és gondosabb. Ha az eddig egyetemi jegyzetekként, azaz csak kevesek számára megszerezhető kiadványként publikált tudománytörténeti szöveggyűjteményeket is egyesítenék, kiegészítenék – újabb, páratlanul gazdag forrásmunka látna napvilágot. És persze, jó lenne a kresztomátia második kötetét is közzétenni – amely nyilván más, elsősorban műfaji keretekben kellene hogy további magyar folklórszövegeket bemutasson.

VOIGT VILMOS

Kézikönyv a Nemzeti Zenede történetéről

Sz. Farkas Márta–Tari Lujza (szerk.): *A Nemzeti Zenede*. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Budapesti Tanárképző Intézete, Bp., 2005. 379 old.

2006. február 2-án a most a Semmelweis utcai épületben A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Tanárképző Intézete néven működő egykori Nemzeti Zenedében mutatták be az intézmény történetét tárgyaló tanulmánykötetet.

Tari Lujza szerkesztő részletesen vázolta az ő és Sz. Farkas Márta szerkesztésében megjelent *A Nemzeti Zenede* című kötetet. Négy tanulmány időrendben halad, 1839-től 1949-ig, amikor a

hazai zenetanár- és előadóművész-képzés új, más rendszerbe szerveződött át. Három további fejezet az intézmény könyv- és kottatárát, nevezetes épületeit, sőt, a képzőművészeti dokumentumokat tekinti át. A kiadvány ötlete és a megvalósulás anyagi (és egyéb) feltételeinek megteremtése az intézmény korábbi vezetőjének, Both Lehelnek az érdeme, aki mind a kiadvány, mind a könyvbemutató bevezetőjét eszközölte.

1839-től mindmáig a „Nemzeti Zenede” fontos intézménye volt a hazai zenei életnek, tanár- és előadóművész-képzésnek. A „Zeneakadémia” megalakulása előtt pedig egyetlen ilyen, központi intézményként működött. Minthogy a konkrét adatokat eddig a magyar zenetörténetben is alig ismerték, még ritkábban emlegették, az úttörő áttekintés igazán fontos kézikönyve a magyarországi zenetörténet több mint másfél évszázadának. A kötet végén olvasható biográfiai lexikonból kiderül, milyen sok közismert zenésznek volt közvetlen kapcsolata a zenedével. Auer Lipót, Bartay András/Endre, Bogisich Mihály, Ferencsik János, Haraszti Emil, Káldy Gyula, Kókai Rezső, Komor Vilmos, Kresz Géza, Major Ervin, Mátray (Rothkrepf) Gábor, Molnár Imre, Molnár Jenő Antal, Mosonyi (Brand) Mihály, Péterfy Jenő, Reiner Frigyes, Schedius Lajos, Siklós Albert, Szervánszky Endre, Váradi Antal, Vásárhelyi Zoltán, Zalánfy Aladár, Zerkovitz Béla és mások nevét olvashatjuk itt, ami jelzi, nemcsak zenetanárok, hanem az irodalmi, színházi élet jelesei is kapcsolódtak az intézményhez. Sőt! Nótaszerzők és mások nevét is megtaláljuk e névsorban. Folklorkutatóink között Balla Péter, Barsi Ernő és legkivált Lajtha László kapcsolódott az intézményhez, az utóbbi annak vezetőjeként. Pedig még nem is soroltam fel minden nevet, sőt, maga a több mint ötszáz neves jegyzék sem teljes. Magam is tudok olyanokról, akik mind a Nemzeti Zenede, mind a magyar néprajztudomány keretében tevékenykedtek.

A könyvbemutató is felmerült, hogy már 1839 előtt is volt hasonló intézmény Magyarországon: német nyelven (amely később is sokáig a zenede „hivatalos” működési és oktatási nyelve maradt). Schedius Lajos, a pesti egyetem neves esztétikaprofesszora már 1818-ban elnöke volt az első pesti (német) zeneegyletnek. Ily módon még germanisztikánk számára is marad további kutatási feladat – azok számára, akik el tudják olvasni a kor magyarországi német duktusú kéziratait.

A szép kiállítású könyv szinte nem kerül könyvtárosi forgalomba. A Semmelweis utca 12-ben azonban biztosan megszerezhetik azok, akik érdeklődnek a magyar zeneélet története iránt. Folklorunk történeti kutatói számára is mind konkrét adatok, mind általános művelődéstörténeti tanulságok egyaránt találhatóak a néprajztudomány számára is igazán fontos könyvben.

VOIGT VILMOS

Gyergyói hímzések

Gálné Kovács Irma: *Cifrahímések Gyergyóalfaluban*. Domokos Pál Péter Hagyományörző Egyesület, Gyergyóalfalu, 2005. 110 oldal.

A könyv a szerzőt és kiadóját egyaránt dicséri, Gazda Klára előszavával és Mogyorós Margit okleveles textilmérnök lektorálásával, Béres László és Gál Ernő fotóival.

A szerző ajánlásában ezt írja: „Egy gyergyóalfalvi székely asszony tiszteletére, aki maga a tűz. Másoknak világítva és melegítve ég el”, de a könyvből kicseng az a lelkes hozzáállás és munkában kifejezett szorgalom is, mellyel a szerző a kivételes tehetségű és szorgalmú falusi szövőasszonyt nemcsak méltatja, de munkáját népszerűsíti, ő maga új lehetőségeket tár fel azok alapján is. „E könyvecskében található harmincnégy darab alapmotívumot az Ő [vagyis Ma-

darász Dávidné – R. J. megj.] tudásanyagából sikerült felleltároznom, illetve általam felkutatott régi darabok segítségével bevinnem ismeretvilágába. Nyolc mintát ezek alapján komponáltam, hogy utat mutassak az új alapmotívumok születéséhez.”

Gazda Klára pedig így vélekedik: „Gál Irmát a hagyományos mintakincs újraalkotása izgatja leginkább: szákszámra silabizálja ki a régi mustrákat, rajzolja át milliméteres papírra, bogozza ki a szerkezetüket, hogy aztán a mintaelemeket újszerűen csoportosítva, a mai életformához igazodó tárgyakon kivitelezze, mintegy példát mutatva művészeti iskolás hallgatóinak, publikációs olvasóinak. E kötetben egy viszonylag új, itt-ott még produktív népművészeti műfaj technikai titkaiba vezeti be olvasóit.” Ahhoz, hogy beszélni tudjon a munkáról és helyes legyen a tipológiai besorolás, ő maga is gyártott szakszavakat, mint amilyenek a leegyszerűsítési folyamat, terepelés a szövésben, cifrahimes-szedettes, fejtős-szedettes.

A méltatott, szövőmesterségét művészi szinten művelő Madarász Dávidné vallomását idézi a szerző: „Én keservesen tanultam meg a cifrahímeselek szövését, mert Nagy Sándorné tudását nem akarta tovább adni. Valósággal minden mozdulatát el kellett lesnem [...] Mind azt mondogatta, hogy ráérek a megtanulására, de én nagyon kívántam, hogy én is szőjem. Hazamentem és befogtam a Herelapis mintát. Bizony, háromszor kellett újrafogdosnom, mert mindig matyukán jött ki, de végül sikerült. Én nem akarom sírba vinni, amit tudok.” Valóban, írja a szerző, Gálné Kovács Irma, a kimutatásba vett hatvannégy tanítványa is ezt igazolja. Jóllehet ez a szám nem pontos, mert az 1970-es években emlékezetből idézte fel őket, nem vezetett nyilvántartást róluk. 1974 után már százhatvannál is többször elhangzott a kérdés: „Ő, Teré, gyere légy szíves felhúzni, befogdosni, elindítani az én szövömet is!” „S Ő megy, mint egy megszállott, önzetlenül segíteni mindenkinek, csak hogy szaporodjanak a Makkos, Koszorús, Kockás Dupla koszorús, Tálcsás, Citromszeletes, Herelapis, Csángó rózsás, Csángó makkos-rózsás, Almás, Darázsfészkes, Fenyőágas, Hópelyhes, Csillagos, Barackmagos, kísérő szál nélküli, egy vagy két kísérő szállal szőtt cifrahímeselek.”

Gyermekkorom kedves, meghitt emlékeit felidézve örömmel olvastam e könyvben az *osztótáták* falusi szobájának melegségéről, az első és hátsó *hasajóról*, a *féjszerepét* betöltő lyukas fáról, az *eresztőrúdról*, a *tartóoszlopokról*, a szövőszék *karjairól* vagy *pipáiról*, a *nyüstökről* vagy *nyüstekről*, a *lábítókról*, a *nyüsttartó sikattyúról* (vagy *sikóttúról*), a *karikásfáról*, *vetélőről*, *bordákról*, *bordahélyűről*, *csepveszűről*, *lapos csépekről*, *ponkostorról*, *rúdról* stb.

Csodálatos azt megállapítani, hogy mind a szerző, mind Madarász Dávidné határozottan vállalja: szemben a pénzzel, vagyonnal, mely osztódással zsugorodik, a tudás osztódással csakis gyarapodhat, meg kell azt tehát osztani másokkal is. Senecának ez a magasztos gondolata vitte mindig előre az emberiséget, hiszen ha a kultúra az alkotások összessége, akkor a civilizáció ezen alkotások társadalmi befogadásának, elterjedtségének fokmérője. Itt népi kultúráról és civilizációról beszélünk. Arról, amit az egyszerű emberek teremtenek és adnak át. Ha nem volnának „egyszerű és tiszta emberek”, nem örököznék meg az igazi emberi értékek, és nem hagyományozódna nemzedékről nemzedékre – többek között olyan mértékű értékromboló korszakok után, amilyen a „kommunizmus” 45 éve volt.

Ez a könyv a giccs és a pénzhez kapcsolódó globalizációs luxus elleni önkéntelen támadás. A magyar népi értékek védelmében elhangzott kiáltás, és egyben felkiáltójel is! Nem véletlenül járta meg és még inkább fogja bejárni – határon innen és túl – azokat a berkeket, amelyekben tudják, hogy megmaradásunknak vannak pillérei és határvévei. Olyan pillérek, amelyek nem omolhatnak össze, és olyan határvévek, amelyekben nem léphetünk túl a nihilizmus és kizsárolás egyre inkább lábunk elé terített mezsgyéjén. Olyan könyv ez, mely meggyőző arról, hogy milliónyi látszat ellenére érdemes embernek, európainak, magyarnak, erdélyinek, székelynek és gyergyóinak maradni, illetve lenni. „Bemutatásához én azért választottam ezt a helyet, megoldási módot és formát – írja a szerző –, mert több mint 35 év óta figyelve ezt a szövegféleséget a Küküllő mentétől a Priszlop-hágóig, a Nyikó mentétől Csíkszentdomokosig a régi mintakincsnek ilyen gazdag változatosságával sehol sem találkoztam.”

Szőcs János, a Csiki Székely Múzeum egykori igazgatója, a Gyergyócsomafalva monográfia II. kötetének lektorálásakor ezt írta: „... a könyv nyilvánvalóvá teszi, hogy községben, falun is lehet magas szintű, értelmes munkát végezni, tartalmában pedig gazdag értelmiségi életet élni, a közösségért sikerrel dolgozni.” Ha arra gondolok, hogy e kötetnek is egyik fejezete (Gyergyócsomafalva a néprajzi adatok tükrében) a maga 36 alcímével éppen e kérdéskört járja körül, akkor nem is olyan meglepő, mint első benyomásra gondoltam, hogy egykori tanárnóm, Kovács Irma éppen engemet kért fel e csodálatos könyv és annak kapcsán a népi hagyományok megőrzésének fontosságáról beszélni. Örömmel tettem eleget.

Alfalu ezzel is bebizonyította, hogy az ősiség, a hagyományörzés letéteményese!

Köszönöm a bizalmat és a meghallgatást!*

ROKALY JÓZSEF

*

*Elhangzott Gyergyószentmiklóson 2005. október 27-én, a könyv bemutatóján.

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Húszéves a Néprajzi Múzeum Néprajzi Filmstúdiója*

TARI JÁNOS: 25 éve dolgozom a Néprajzi Múzeumban, és itt kezdtem néprajzi amatőr filmezéssel is foglalkozni a fotógyűjteményi munkám mellett, majd 1985 óta a filmstúdió keretén belül rendszeresen készítünk néprajzi dokumentumfilmeket. Sajnos egyre kevesebb anyagi forrás jut arra, hogy a múzeum a saját költségvetéséből tudjon dokumentumfilmet gyártani, ezért alapítványi pályázatokon próbálunk értékmentésre, archiválásra és néprajzifilm-megőrzésre, digitalizálásra pénzt szerezni. Egyre nehezebb támogatáshoz jutni, a múzeum pedig nem bírja a saját költségvetéséből. Tehát a lassan 20 éve működő Néprajzi Filmstúdió egyre kevesebb olyan anyagi forrással rendelkezik, amely önálló néprajzifilm-készítést tesz lehetővé. Nem így volt ez azonban a kezdetekkor, 1985-ben, illetve azt megelőzően, amikor is mindig volt pénz és jutott alkalom arra, hogy valahogy néprajzi filmdokumentáció készüljön.

KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ: Az első felvételt tulajdonképp egy páte, középperforációs, 9 mm-essel csináltam. Gyöngyösbokrétában valamiféle táncot, tán kövesdieket vagy tardiakat. Ökolnyi gép volt tulajdonképp még, egy csavarral. Ez Gréhész Sándornak a tulajdona volt. Annak idején a legnagyobb üzletben, a Teleki téren szerezte 50 pengőért.

HOPPÁL MIHÁLY: Én még találkoztam Gönyei Sándorral, érdekes módon az első nap, amikor a Néprajzi Múzeumba beléptem, bemutatott neki Csilléry Klára, és Gönyei Sándor azzal indított el kvázi a pályán, hogy nehéz dolog ez, édes fiam, sokat kell gyalogolni. Keszi Kovács László többször elmondta, hogy a néprajzosnak jegyzetelő eszközként kell használni a kamerát. A harmincas évek végétől már volt egy külön műhelye a magyar néprajzi filmezésnek, ez pedig a Magyar Filmiroda volt. Rájöttek ugyanis akkor, hogy az induló filmszínházakban, fellendülő filmiparban nagyon jó, hogyha vannak olyan kisfilmek, amelyek a hirdókön kívül szintén bemutatnak részteket a népeletről, ezért ezek a mi számunkra hihetetlen jó forrásanyagot jelentenek manapság.

KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ: Magyarországon csináltam legalább 50 filmet. Az ötvenes évektől általában táncfilmeket, mert a pénz csak arra jött. Akkoriban divatban volt a vidám barakkot bemutatni, tehát a nép, az táncolt, „ihaj, csuhaj!” volt, nem volt itt semmiféle baj. Az etnográfus kell hogy ismerje az élet folyamatát, tehát egy ilyen búcsút nem először láttam életemben. Tudtam, hogy hol vannak azok a pontok, amelyekbe bele kell kapcsolódní, tehát csak akkor nyomjam meg a gombot, amikor van mit felvenni. Lényegesnek mutatkozik az, hogy hogyan érkeznek a búcsúsok, tehát hogyan vonulnak. Ha valahol van egy útszéli kereszt, akkor annál megállnak, és ez így megy évszázadok óta, és ezen nem változtattak, ebből tehát kell felvenni. Oszt, amikor megérkeznek, olyan ez, mint mikor a patak a nagy folyóba befolyik. Tehát ezt a belevégülést is fel kell venni. Azután pedig ezeket a szent góccokat [...] kell követni a tömegben. És ott a különböző szenteket csókolgatják, imádkoznak, térdet hajtanak.

BOGLÁR LAJOS: Az 1950-es években fedeztük fel, hogy hát a filmmel is tudunk kutatni, és rettentő sokat számított, hogy annak idején Szócs István a Néprajzi Múzeum Bolex-kamerájával készített filmet. Ugye, amikor nem volt módja, hogy játékfilmeket készítsen, úgy gondolta, hogy dokumentumfilmet készít, s ez nagy lökést adott nekünk, azon kívül mondjuk, még Raffai Anna jelenléte is. Én először egy ilyen amatőrfilm-csoportban kezdtem filmezni, 1956–58-ban, s aztán 1960-tól a Néprajzi Múzeumot meggyőztem, hogy hát én most már filmes

* A beszélgetés 2005. szeptember 1-jén hangzott el az MTV1 Magyar Dokumentumfilm Műhelyek című sorozatának egyik részeként.

vagyok, és hát mindenféle néprajzi kutatóútnál szeretnék mint operatőr részt venni. És így 1962-től majdnem minden évben készítettem hosszabb-rövidebb kis dokumentumfilmeket, kísértem néprajzkutatókat, voltunk Szatmárban, a Mátrában, aztán a bődönhajó-filmet készítettük a tiszaháti erdőségben cigányokkal és így tovább. Én ezt tulajdonképpen ujjgyakorlatnak tekintetem, mert tudtam, hogy Dél-Amerikába szeretnék menni indiánok közé, de az a tény, hogy itt rendelkezésre állt kamera, és a múzeum, a Néprajzi Múzeum, ahol dolgoztam, fontosnak tartotta a filmdokumentációt, sikerült egy viszonylag jó kamerára is szert tennünk, és azt lehet mondani, hogy tetszés szerint kaptam fekete-fehér negatívot.

KODOLÁNYI JÁNOS: Én a néprajzi múzeumi lehetőségeimet arra igyekeztem fölhasználni, hogy a néprajzi filmezés helyzete erősödjék, ne csak erősödjék, hanem továbbléljen, fejlődjék. Ehhez pénzre volt szükség, mert hiszen az én véleményem az volt, és ebben szerencsére többen is egyetértettek velem, hogy a múzeumnak elsőrendű feladata az, hogy tegye rendbe azokat a filmeket, amelyek a birtokában vannak, ne csak azért, hogy tudományosan használhatók legyenek, archiválhatók legyenek, hanem azért is, hogy lehessen látni, hogy mi az, amiből el lehet indulni, mi az, amire építkezni lehet, mi az, amit csak őriznünk kell, de nem kell vele kezdenünk semmit. Szerencsére ehhez sikerült olyan munkatársakat találni, akik egyetértettek ezzel a feladattal, és éveken át folytatni lehetett a filmgyűjteménynek a rendezési munkáit, tehát a filmeket archiválható és részben bemutatható, vetíthető állapotba hozni.

PAPP JÁNOS: Az 1960-as évek végén, a 1970-es évek elején, amikor a Néprajzi Múzeum még a Könyves Kálmán körüti épületben volt, a népzenei gyűjtemény helyiségében volt egy hatalmas nagy szekrény. Ebben a szekrényben volt 100–150 doboz. Ez volt a néprajzi filmarchívum. Ezekben a dobozokban Molnár István fölvételei voltak, Gönyei Sándor fölvételei a harmincötös, harminchatos évekből, Keszi Kovács László fölvételei az ötvenes évekből, Szöcs István, Raffai Anna fölvételei, később Boglár Lajos fölvételei, és ezek általában mind negatívok voltak, tehát ahogy a kamerából kikerültek, előhívták és berakták dobozokba. Annak idején már mi Raffai Annával elkezdtünk kijárogatni oda, és próbáltuk ezeket valamilyen módon rendszerezni, meg konzerválni, meg megtisztítani, hát valamilyen módon megőrizni. Mikor átköltöztött a Néprajzi Múzeum a Kossuth téri épületbe, akkor Kodolányi János jóvoltából kaptunk egy megfelelő helyiséget, ahol megfelelő tárolószekrények álltak rendelkezésre, és ezeket az anyagokat oda átköltöztettük. Az akadémiai intézettől megörököltünk egy 16 mm-es lengyel vágóasztalt, és hát ennek a segítségével el lehetett kezdeni az érdemi munkát, ezeket a filmeket egyáltalán meg tudtuk tekinteni, a negatívokról másolatokat készítettünk, megkerestük az illetőt, aki ezt fölvette, ha még élt, vagy megfelelő szakértővel szövegeket írtunk, utólag hangosítottuk, és elkezdődött a munka.

HOFFMANN TAMÁS: A néprajzidokumentumfilm-készítés, az nyilvánvalóan annak a nagy társadalmi paradigmaváltásnak a következtében, ami az elmúlt fél évszázadban Magyarországon is lezajlott, életre hívta azt az igényt, hogy a közeli múltat és a hagyományos kultúrának a maradványait, az utolsó mohikánnak az életét meg kell filmen is örökíteni. Hát, a múzeumnak ez elemi kötelessége volt, sikerült egy csomó filmet leforgatni, persze ebben a Néprajzi Múzeum, az inkább a szakértelem tudta biztosítani, nem magának a filmeknek azt a nagyon bonyolult és költségigényes technikai gyártását, amit hát filmiparnak nevezünk.

PAPP JÁNOS: Jártuk a vidéket, megpróbáltuk még rögzíteni azokat a föllelhető szokásokat, népi gazdálkodást, kismesterségeket, vagy amit még lehet rekonstruálni, tehát élethűen még újra fölvenni, ezeket megpróbáltuk valahogy összegyűjteni. Hatalmas munka folyt, pénz kevés volt. Itt nagyon szeretnék köszönetet mondani Kodolányi Jánosnak és Hoffmann Tamásnak, akik abból a kevés pénzből, ami a múzeum rendelkezésére állt, mindig biztosítottak annyit, hogy tudtunk dolgozni. Egy évben 10–12 filmet meghangosítottunk, 3–4 filmet forgattunk vidéken. Abban az időben több rangos nemzetközi fesztivál volt a világban, ahol ezekkel a filmekkel részt vettünk és nívós díjakat hoztunk el több alkalommal.

HOPPÁL MIHÁLY: A 1970-es évek végétől indult a Néprajzi Múzeumban egy külön erre a célra megalapított filmműhely. Noha ennek is volt előzménye, az Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjában Keszi Kovács Lászlónak, aki akkor még nyugdíjaztatása előtt ott dolgozott a hatvanas években, sikerült egy kis filmstúdiót berendeznie, vágóasztalt beszerezni, és mi magunk is forgattunk.

KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ: A filmdokumentáció nélkül tulajdonképpen nincsen életrögzítés, mert egy fényképet ha csinál valaki, az legfeljebb anyyi, mintha valaki kómában fekszik és nézem, de az ugyan meg nem mozdul, nem válaszol egy kérdésre, semmire. A film, az tulajdonképpen megmozdítja, tehát életre kelti ezt a kómában lévő egyént, és még a szavát is fel lehet venni. Tehát eleven életet tudunk reprodukálni. E nélkül szerintem modern kutatás nem lehet meg.

TARI JÁNOS: A Néprajzi Múzeumban több mint 250 archív 16 mm-es filmfelvétel van. A Történelmi Filmalapítvány segítségével évek óta videómásolatokat készítünk, jelenleg pedig digitalizálunk. Jelendokumentálás is folyik. A *Hintások, mutatóanyagok* című, 20 évvel ezelőtt elkezdett filmet forgatom, amelynek egy hintáscsalád, egy hintásdinasztia bemutatása a célja. Ugyanakkor a technikátörténeti és néprajzi vonatkozásait is bemutatja a hintának, a *bolondmalomnak*, a *körhintának*. Ebben az évben a József Attila születésének 100. évfordulójára rendezett *Eszmélet* című kiállítás multimédia-anyagát és teljes filmanyagát készítettük el és vágtuk a Néprajzi Múzeum filmstúdiójában. Legutóbb például a Boldog / képek című kiállítás, vagy a jelenleg is nyitva tartó Huszka- és ékszerkiállításunk jó példa, hiszen minden egyes teremben, vagy minden egyes témához multimédia- anyag és film kapcsolódik. Az Európai Unióban magyar javaslatra el kell fogadni egy olyan közös európai törvényt, amely az Európában forgatott és meglévő mozgóképanyag megőrzését, digitalizálását tűzi ki célul. Ebben a Néprajzi Filmstúdió filmanyagának digitalizálása jelentős szerepet játszik.

HOPPÁL MIHÁLY: Az UNESCO-ban az utóbbi években egy nagyon örvendetes fejlődésnek lehetünk tanúi. Eljutottak odáig, hogy a megérinthatetlen, tehát a szellemi kincsét is az emberiségnek, meg kell őriznünk, tehát a filmörökség, a film pontosan ezt az anyagot őrzi.

KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ: Az élet azért független ettől a zűrzavartól, de hát vannak olyan menekült helyei a létnek, és én odamennék és ott filmeznék, tehát felkeresném az embert, amikor önmaga állapotában és önmaga társaságában van, amikor nem kötelező rá az úgynevezett masszaviselekedés, hanem tud emberi módon élni, tehát ezeket filmezném.

Nagy Ilona köszöntése*

Nehéz helyzetben van, aki Nagy Ilonát, az emberélet egy jeles napjához – ámde nem forduló-jához – ért tudományos kutatót és egyetemi oktatót köszönteni akarja. Kedvesen mosolygó, mindenféle fontoskodástól és öntömjénezéstől mentes, szerény személyéhez valahogy nem illik a *Festschrift*ek megszokott, ünnepélyesen komoly laudációja, az életmű egészét az örökkévalóságban elhelyező, „objektív” hangvétele. Epikus fordulatokat sem nélkülöző élete és küzdelmei, amelyekről a hozzá közelállóknek oly mcgragadóan tud „igaz történeteket” vagy *memoratókat*, sőt, művészien megformált *fabula*ikat mesélni, illetve tudományos tevékenységének tárgya, a szövegfolklorisztika is, inkább a tündérmesék világát idézi fel, sőt, kívánja meg vele

* Nagy Ilona 2004-ben ünnepelte hatvanadik születésnapját. Tiszteletére Ekler András, Mikos Éva és Vargyas Gábot szerkesztésében ebben az évben jelent meg tanulmánykötet (*Teremtés. Szövegfolklorisztikai tanulmányok Nagy Ilona tiszteletére*. Studia Ethnologica Hungarica VII., Pécsi Tudományegyetem Néprajz- Kulturális Antropológia Tanszék-L'Harmattan Kiadó, Bp., 2006). Az itt közölt köszöntést e kötetből vettük át.

kapcsolatban. Ám mégis, az esemény kötelez. Az alkalomhoz szabott műfaj szigorú követelményeihez alkalmazkodva, a személyes közelség, illetve az objektív távolságtartás Szküllája és Kharüdisze között hajózva, mi egyebet tehetnék most magam is, mint hogy Nagy Ilona tudományos tevékenységének fő vonalait és eredményeit megpróbálom röviden áttekinteni.

Amikor harmadéves korában Dömötör Teklától megkapta szakdolgozati témáját, az eredetmonda-katalógus kidolgozását, hamarosan kiderült, hogy egy életre szóló programot tűzött ki magának feladatul. Alig volt idevágó anyag, az is szétszórva mindenütt: Dömötör Tekla rendezetlen cédulagyűjteményében, különböző publikációkban (más témák mellett úgy mellékesen említve), a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában, kéziratos mesegyűjteményekben, lejegyzetlen magnószalagokon stb. Az első feladat tehát autentikus, saját kézből származó anyag összegyűjtése volt. A felismerést nagyszabású gyűjtőtevékenység követte: Nagy Ilona Burgenlandtól Erdélyig és Felvidéktől Délvidékig, határon innen és határon túl végigjárta- végigyűjtötte a teljes magyar nyelvterületet az eredetmondák nyomában. *Ha ma van eredetmonda-korpusz, és azon alapuló szövegfolklorisztikai kutatás, az neki köszönhető; neve és tevékenysége szétválaszthatatlanul összeforrt az egész életét végigkísérő témával és problematikával.* Gyűjtőtevékenységét a szakma eddig nem igen méltatta, sőt, félő, hogy egyáltalán nem is ismeri, pedig Nagy Ilona az eredetmondák mellett mesét, hiedelem- és történetimonda- anyagot, valamint egyéb folklórműfajokat is bőven gyűjtött. Anyagának mintegy 90%-a publikálatlan, legépelve mintegy másfél folyómétert tesz ki, s több ezer tételből áll.

De a tervezett eredetmonda-katalógusnak természetesen ez csak egy részét teszi ki. Munkája kezdetén, az 1960–1970-es évek fordulóján, amikor Dobos Ilonával és Körner Tamással hármasban dolgoztak a történeti-, hiedelem- és eredetmonda-katalóguson, először a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának anyagát kezdték feldolgozni. Csak aki nem dolgozott még az adattárban, az nem tudja, milyen csodálatos anyag található itt, milyen túláradó bőségben, ugyanakkor milyen szétszórtnan, nehezen megtalálhatóan! Ami az eredetmondákat illeti, csak néhány példa: a dohány eredetéről szóló mondák megtalálásához Nagy Ilonának végig kellett lapoznia és olvasnia Takács Lajos több száz oldalas kéziratos jegyzeteit a dohányművelés köréből, hogy rájuk bukkanjon! Ugyanigy a búza eredetmondáját a földműveléssel, ekével- kaszával, bakháttal és marokszedéssel foglalkozó technológiai feljegyzések között találta meg. Azt az eredetmondát, hogy „Miért kell a kovácsnak sokat dolgoznia?“, Bodgál Ferenc kovács- gyűjtései közül szemezgette ki. S hogy miből adódik, ki tudja, talán az anyag viszonylagos ritkaságából, de tény, hogy az egymásnak kölcsönösen bedolgozó és anyagot szállító kollégák közül Nagy Ilona valahogy sokkal több történeti és hiedelemmondát talált, mint ők eredetmondát...

Az említett alaposág egy katalógus esetében természetesen kívánatos, sőt, elengedhetetlen, ám mégis, a teljességre való törekvés miatt a vállalkozás jörszerűen kivihetetlen. Innen a nagy adósság máig: a tervezett eredetmonda-katalógus azóta se látott napvilágot. Talán nem ünnep- rontás erre is emlékeztetni itt, és remélni, hogy Nagy Ilona számos diákja közül legalább néhány kedvet kap ahhoz, hogy egy OTKA-program keretei között bedolgozzon a nagy vállalkozásba.

Az eredetmondákhoz kapcsolódik Nagy Ilona egyik legfontosabb tudományos teljesítménye és eredménye, a Lammel Annamáriával közösen publikált *Parasztbiblia*. Meglepő és érthetetlen, hogy a folklór értékeire fogékony nagyközönség jobban és hamarabb felfogta e könyv jelentőségét, mint némileg értetlenkedő szakmánk. Az 55 000-res példányszám ellenére (Ugyan melyikünk dicsekedhet hasonló olvasottsággal? Ebből az se von le semmit, hogy a valódi *Biblia* ekkor nem volt kapható!) a könyvet napok alatt elkapkodták; a Vörösmarty téri dedikálás napján hosszú sorban kígyóztak az emberek; a könyv *nívódíjat* kapott; a gyűjtők eredeti hangfelvételeiből készült dupla hanglemezalbum a következő évben „Az év hanglemeze” lett; Nagy Ilona és Lammel Annamária pedig a könyvvel elnyerte a folkloristák által elnyerhető egyik legrangosabb nemzetközi díjat, a („per imeriti”) *Pitre-díjat*. A könyv fontosságát és egyben nép-

szerüségét is jelzi, hogy magyarul eddig több kiadást ért meg (Bp., Gondolat, 1985; új kiadás: Osiris, 1995; 2. kiadás: Osiris, 2001), németül 2000-ben jelent meg (*Die ungarische Bauernbibel*. Berlin, Kulturverlag Kadmos; 2. kiadás, új címmel: *Wenn Adam den Apfel erschuchte*, 2003), franciául pedig valószínűleg még ebben az évben fog napvilágot látni. A könyv magyar tudományosságon belüli megtermékenyítő hatását mi sem mutatja jobban, mint hogy a kitűnő gyűjtő, Bosnyák Sándor – aki egyébként 1967 táján a Nagy Ilona által külön a számára készített (és szakdolgozatának tapasztalatain alapuló) eredetmonda-kérdőívvel kezdte meg gyűjtőtevékenységét – *Magyar bibliájának* (Bp., Európai Folklor Intézet–L'Harmattan, 2001) is előképül szolgált.

Mi is hát a tudományos hozadéka ennek „a világ folklorisztikájában egyedülálló gyűjteménynek”¹? Én a jelentőségét leginkább abban látom, hogy a benne közölt szövegek nem egymástól elszigetelt, véletlenszerűen egymás mellé került történetek, hanem kiadnak egy rendszert – egy világképet, vagy ha úgy tetszik, mitológiát. Ezt a rendszert – hangsúlyozzuk! – nem a gyűjtők konstruálták; valóban ott rejlik, csakhogy eddig észrevétlenül, az anyag mélyén; „mindössze” értő-érző kézre volt szükség, hogy a felszínre hozzák. A történetekben benne rejlő világkép egyaránt alapul a *Biblián* és az apokrifeken, mert – és ez is fontos tanulság – a nép számára mindkettő azonos módon használt, azonos fontosságú-súlyú forrás. Ez a világkép pedig nagyon eltér a bibliai világképtől. Az írott forrásokban sehol nem találkozunk *világmagyarázattal*, csak a folklórban. Amelyik bibliai történet pedig alkalmas arra, hogy világmagyarázat legyen belőle, abból a nép *csinál* is világmagyarázatot. Ezt a folyamatot, a mitológia formálódásának, átalakulásának és rendszerré válásának ezeréves folyamatát, illetve eredményét tükrözi ez a csodálatos könyv, amely egyúttal arra is felhívja mindannyiunk figyelmét, hogy közel 150 év folyamatos gyűjtőtevékenysége után is van még mit felfedezni, és főleg tudományosan kiaknázni a magyar folklorisztika számára.

Evvél el is jutottunk Nagy Ilona másik nagy témájához és teljesítményéhez, az apokrifekhez (*Apokrif evangéliumok, népkönyvek, folklór*: Bp., L'Harmattan, 2001), amely szervesen nőtt ki az eredetmonda iránti érdeklődéséből. Ez a közelmúltban publikált, új utakat törő könyv (vajon e viszonylag közeli dátumnak tudjuk-e be azt, hogy máig nem jelent meg róla recenzió, vagy inkább a szakmákra általában jellemző kritikai visszhang hiányának?) részben ugyanazokat a kérdéseket és problémákat veti fel, mint a *Parasztbiblia*. Hogyan lesz az írott szövegből folklór? Mi az, ami írásbeli formából szóbelivé alakul? Miért éppen az a történet, miért nem egy másik? Hisz távolról sem minden apokrif írás (akárcsak bibliai szöveg) vált szóbeli történetté! E forrásoknak – amelyek némelyike akár 2000 évre megy vissza – az európai irodalom kialakulásában játszott szerepét tudjuk és ismerjük: az európai irodalomban népkönyvekké váltak. E népkönyvek viszont mikor, hogyan és miért váltak folklórrá? Hisz a falusi adatközlő bizonyára nem az ősi, görög vagy latin nyelvű forrásokat vagy kódexeket olvasta! Ő honnan ismeri, milyen csatornákon keresztül jutott e történetekhez? Mit olvasott, mit hallott belőlük? Ami pedig végezetül folklórrá vált, miben és hogyan különbözik az apokrif szövegtől? Ezekre és hasonló kérdésekre, szóbeliség és írásbeliség viszonyának, „elit” és „populáris” kultúra kölcsönhatásának a kérdéseire keresi Nagy Ilona a választ ebben a könyvben – s azt hiszem nem túlzok, ha irodalomtörténeti-folklorisztikai-filológiai jelentőségét még a *Parasztbibliáénál* is nagyobbak látom.

A két könyv mellett számos tanulmányt említhetnénk még ebben a szerzteágazó témakörben, hiszen – ismételjük meg – Nagy Ilona neve és tevékenysége szétválaszthatatlanul összeforrt az egész életét végigkísérő eredetmonda témájával és problematikájával. A teljesség igénye nélkül csak néhányat sorolok fel: a szakma alapvető, nagy összefoglalásában, a *Magyar néprajz V. Népköltészet* (1988) kötetében az eredetmonda műfajának első tudományos összegzését neki köszönhetjük. Ez az összefoglalás mind szövegpéldáiban, mind eredményeiben nem kis részt Nagy Ilona munkásságán, a fent vázolt előzményeken alapul. Egy másik írásában, a Vargyas

¹ Kósa László: *Parasztbiblia. Diakónia*, 1985/2: 68.

Lajos 90. születésnapjára készült összehasonlító tanulmányában (2004) egyetlen eredetmondát, a Föld teremtésének mondáját elemzi, monumentális anyagot, 11 nyelvű² (!) szakirodalmat felvonultatva. Az Ádámról és Éváról (1987 és 2001), illetve Noéről (1969 és 1975) írt cikkei a szüzsé- vagy motívumkutatás (amit Scheiber Sándor „tárgytörténetnek” nevezett) iskolapéldái: a szövegvariációk sorozatának felvonultatásával arra – a már ismerős – kultúrtörténeti kérdésre keresi bennük is a választ, hogy mi, miért és hogyan jut el az írott irodalomból a nép, a parasztemberek közé?

De Nagy Ilona mindemellett új utakon is jár. Cikket szentelt a folklór legújabb formájának, az interneten keresztül terjedő vicceknek (2003); megvizsgálta az egy családon belüli női/férfi folklórreperatóárokat, és azok tükrében a nemi reprezentációkat a mesében (1997); egy saját maga gyűjtötte hiedelemmonda-ciklus, egy beteljesületlen *táltos*-életút állomásait elbeszélő, nyolc epizódból álló narratív lánc vizsgálata során a táltos gyermek történetének apokrif evangéliumokhoz köthető epizódjait vizsgálta (2001); felfigyelt arra, hogy a paraszttasszonyi önéletírásokban olyan pszichikai-társadalmi jelenségek érhetők tetten, amelyek más forrásokból nem elemzhetők ki: tehetséges asszonyok és tehetségtelen férfiak konfliktusai, amelyek szinte törvényszerűen a férfiak bukásával, öngyilkosságával végződnek (1982, 1986); vagy, immár a folklorisztikán túl kalandozva, saját életének eseményeiből merítve a témát, a faluhely napjainkban terjedő új ünnepek, például az 50 évesek megünneplésének a szokását (1994), és az ezen az ünnepeken adott-kapott ajándékok sorát vizsgálta (1997 és 1999). Megannyi kutatói telitalálat!

S akkor még nem beszéltem *szerkesztői* tevékenységéről. Pedig ha van valaki szakmánkban, aki az *ügy* iránti alázattal, senki által el nem ismervé, sőt, jószerevével köszönetet sem kapva, „négerként”, a tudomány művelésére szánt idejének nem kis részét szerkesztői rabszolgamunkára áldozza – akkor Nagy Ilona az. 1986 óta szerkeszti az Akadémiai Kiadó Mesék, mondák, történetek sorozatát, és a magyar folklorisztika legfontosabb, klasszikus sorozatát, az Új Magyar Népköltési Gyűjteményt (ÚMNGy), sőt, sorozaton kívüli darabokat is; 2000 óta ezeken felül a L'Harmattan Kiadó Szóhagyomány sorozatát is. Az első kettőnek összesen 14 (!) kötete, a harmadiknak eddig két kötete jelent meg (két másik sajtó alatt van). És ő nem úgy szerkeszt, hogy azt mondja: „Na, ez lesz a következő kötet!”, hogy aztán kiadja a munkát a titkárnőknek vagy gépírókisasszonyoknak, illetve szerkesztőségi titkároknak. Ő mindent a saját kezével, maga végez el. Az ő szerkesztései többnyire nem-szakmabeliek által szakszerűtlenül összeállított, ám nagy forrásértékű gyűjtések kritikai kiadássá alakításai: szövegjelölés és hangfelvételtől vagy – olvashatatlanul vékony hártypapíron – indigóval másolt harmadpéldányról; a szövegek dialektológiai rendbetétele; a jegyzetapparátus és a hivatkozások átszámozása, kijavítása, kiegészítése vagy megírása; a bibliográfia pótlása és formára alakítása – s mindezt a számítógépek korszaka előtt, írógéppel, segítség nélkül! Folytassam? Az egyik kötetnél (ÚMNGy XXV.) az egész anyagot átrendezte, más műfaji besorolást adva a szövegeknek; egy másiknál (*Tüzoltó nagymadár*, 1993) nyelvészeti utószót írt, hogy a szövegek jobban érthetőek legyenek. Volt olyan eset is (ÚMNGy XXIV.), hogy az eredeti kézirat egyetlen lapszámot sem adott meg a hivatkozásoknál: a napszámos szerkesztőnek egy tucat 19. századi történeti munkából kellett egyenként kikeresnie azokat... Hány nagy önrzetű, de kis tudású vagy trehány szerző helyett végezte el azt, amit nekik kellett volna megcsinálniuk? S mindezt miért? Mert „Kéziratot a szerzőnek vissza nem adunk. Ha elsőre nem tudta megcsinálni, másodsorra sem fogja tudni vagy akarni – a műre, illetve a benne közölt anyagra viszont a szakmának szüksége van.” És a munkának soha nincs vége: a Néprajzi Kutatóintézet-beli szekrénye tele van még kiadásra váró kéziratokkal; hogy csak a fontosabbakat említsem: Istvánovits Márton, Ortutay Gyula és Kresz Mária gyűjtéseivel. E szerkesztői munkák többsége szerényen megbújik Nagy Ilona CV-jében,

² Magyar, román, francia, olasz, német, angol, orosz, bolgár, szerb, szlovák, lett; megspékelve mindez saját latin, illetve lánya egyházi szláv fordításaival. Nagy Ilonának egyébként a felsőfokú latin nyelvvizsgán kívül három nyelvből: németből, angoltól és oroszról van középfokú nyelvviszsgálata.

a saját tevékenységét reprezentáló bibliográfiában, vagy (kis betűvel szedve) a szóban forgó könyvek belső címlapoldalán, valahol jól elrejtve, s ilyenformán alig létezik; de hogy *van*, bizonyítják a kötetek, amelyeket amikor kezünkbe fogunk, nem is gondoljuk, hogy Nagy Ilona tudása, munkája és szakmai önfeláldozása benne van.

Nagy Ilona emellett nemcsak szövegfolklorisztikai kiadásokat szerkeszt. Nem sokan tudják róla, hogy például a Schram Ferenc-féle *Magyarországi boszorkányperek* 1–3. kötetének (1970–1982) sajtó alá rendezésében is hervadhatatlan érdemei vannak. Az első-második kötetten mint lektor szerepel a neve, pedig a teljes kézirat gondozásában részt vett; a harmadik kötetten az áll, hogy „sajtó alá rendezte Nagy Ilona és Tárkány Szücs Ernő”, holott Tárkány Szücs Ernő valójában csak az előszót látta, a kötet többi részét Nagy Ilona gondozta. A szövegkiadásokon túl konferenciaköteteket (2001: SIEF-kongresszus, megjelent: 2001; 1989: ISFNR, megjelent: 1995) és *Festschrift*eket (a „Voigt Festschrift” idegen nyelvű kötete [2000], a Vargyas Lajos 90. születésnapjára készült kötet [2004]) is szerkesztett (ez utóbbit Andrásfalvy Bertalannal és Domokos Máriával együtt).

Ha mindehhez hozzáveszem, hogy 1991 óta a Pécsi Tudományegyetem (korábban Janus Pannonius Tudományegyetem) Néprajz (ma Néprajz–Kulturális Antropológia) Tanszékének közkedvelt oktatója, aki immár több generációnyi hallgatót nyert meg a folklór szeretetének és a folklorisztika ügyének (első doktorandusza már az MTA Néprajzi Kutatóintézetének ifjúsági akadémiai ösztöndíjasa); hogy számos itthoni és külföldi egyetem meghívott vendégelőadója (1987: ELTE BTK, Folklore Tanszék; 1991: Miskolc, Bölcsészegyesület; 2000 és 2002: Károli Gáspár Református Egyetem; 2003: kolozsvári Babeş Bolyai Egyetem, Néprajz Tanszék; illetve 1984: Helsinki, 1991: Turku és 1992: Jeruzsálem); hogy nemzetközi konferenciák sikeres szereplője, szervezője és szekcióelnöke Ausztriától Finnorszáig, Oroszországtól Párizsig, vagy Izraeltől Tanzánián és Indián keresztül egész Mexikóig; hogy *1989–1998 között, 10 évig (!) az International Society for Folk Narrative Research (ISFNR) európai alelnöke* (és mindez még akkor, amikor itthon a sajnálatos késéssel megszerzett tudományos minősítés hiánya miatt a legtöbb tudományos funkcióból és pozícióból kimaradt) – akkor még mindig csak hiányos képet adtam Nagy Ilona szerteágazó tudományos tevékenységéről és eredményeiről.

Az „objektív” laudáció végén kanyarodjunk most vissza Nagy Ilonához, a kolléganőhöz, az emberhez! Az Ő személyében van itt valaki közöttünk, aki szerényen mindig a háttérbe húzódik, akit nem hajt a karrier, az érvényesülés, a pozíciók és a hatalom vágya, aki következőképpen nem „pedáloz” vagy „tapos” és nem is féltékeny; aki magától értetődő természetességgel, kedvesen mosolyogva „csak” tudományt művel, de azt nemzetközi szinten; s akit (talán éppen ezért?) szakmánk – érzésem szerint – nem becsül a helyi értékén. Mintha az utóbbi időben túl gyakran tévesztenénk össze a tudománypolitikát és a tudománypolitikai-hatalmi súlyt a tudományos érdemekkel és színvonallal!

Igaz, Nagy Ilona számára anyának, nagymamának, feleségnek és gyermeknek lenni mindenél fontosabb. Mert hisz gyermek is Ő, aki öreg édesanyját ápolja; feleség is, aki férjének kedvét, óhaját-sóhaját-panaszát 38 éve nem szünik meg lesni; emellett 4 gyermeke és 5 unokája van (és hol vagyunk még a végétől?), akiket sohasem rest pátolygatni: sokszorosan Nagy a palástja, s mint Mária Magyarországot, betakarja vele mindazokat, akiknek erre szükségük van. Ám épp ez az önzetlenség, a *mindenek előtt* való emberség az, ami Nagy Ilonát szeretetet adó és szeretetet kapó, oly nagyon szerethető emberré, kollégává és tanárrá teszi. Amikor Őt most, születésnapja alkalmából köszöntjük, ez az, amit legelőször is ki kell mondanunk. Mert azért az semmiképp sem véletlen, hogy a *pécsi Néprajz Tanszék megalapításáról* szóló diák-népmese szerzői Nagy Ilona tanárnőt *Tündér (Szép) Ilona* névre keresztelték!

Most, ebben az ünnepi pillanatban nem is kívánhatunk mást, kedves Ilonka, mint hogy Isten tartson meg továbbra is ilyen tündérek, tisztának és kedvesnek!

Köszöntések, 2005

A 70 éves Szabó Ferenc köszöntése Orosházán

A 2005-ös esztendő folyamán többször és többféleképpen köszöntötték tisztelői és barátai Gyulán, Békéscsabán, Szegeden a 70 esztendőes Szabó Ferencet. Aki előbb a Békés Megyei Levéltár, majd a Békés Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója volt, jelenleg pedig a helytörténetet, a legtágabban értelmezett helyismeretet, ennek részeként a néprajzot – mintha mi sem változott volna – elkötelezetten és páratlan igényességgel szolgáló „csak papíron” nyugdíjas.

Ez alkalommal Orosháza, a szülőváros Szántó Kovács Jánosról elnevezett múzeuma által szervezett/rendezett 2005. szeptember 22-i tudományos ülés gazdag (és igen szoros) programjáról számolok be, a köszöntések és a tisztelgő előadások etnográfiai-folklorisztikai vonatkozásaira helyezvén a hangsúlyt. Felhívva egyszersmind a *Néprajzi Hírek* lapjain az etnográfia és folklorisztika művelőinek figyelmét arra, hogy – bár soha sem volt „céhbeli” néprajzos – mivel gazdagította Szabó Ferenc szaktudományunkat.

Rózsa Zoltán, a házigazda régész-múzeumigazgató köszöntő szavaival és orosházi gyermekeknek az alkalomhoz illő szavalaival vette kezdetét a néhány évvel ezelőtti állapotokhoz képest jelentősen megújult, ám még mindig a legendás hírű egykori múzeumigazgató, Nagy Gyula keze nyomát őrző városi (nevében a területiséget hangsúlyozó) múzeum előadótermében az ünnepi ülés. Ennek előadói a helytörténeti-helyismereti kutatásaival talán legszorosabban szülővárosához kötődő Szabó Ferenchez fűződő baráti-kollegiális érzésektől vezérelve vállalták, hogy beszámolnak újabb kutatási eredményeikről. Az elhangzott eladások – ígérte meg a múzeumigazgató – a múzeum évkönyvében fognak megjelenni, s ez lesz az 1955-ben indult (az első kötet esetében még „emlékkönyv” című) sorozatnak az első olyan kötete, melyben Szabó Ferencnek nem lesz tudományos közleménye.

Személyes hangú pályaképvázlatot és életmű-értékelést Kósa László akadémikustól hallhatunk a résztvevők, aki Gyula városába hazajárva ismerhette meg a levéltárigazgatót, s a Békés megyei helytörténeti kutatásokat évtizedeken át szervező-irányító, folyóiratot, helytörténeti monográfiákat szerkesztő Szabó Ferencet. A levéltáros érdemeit egyébként az utód: Erdmann Gyula, a Békés Megyei Levéltár igazgatója külön is részletezte.

A történeti előadások közül Makk Ferencé a magyar állam megteremtődésének évszázadába vezetett el: azt részletezte a történészprofesszor, hogy a Kárpát-medencében otthonra lelt magyarság geopolitikai helyzete kikényszerítette, a keleti avagy a nyugati orientáció közötti választást mennyire tudatosította Géza fejedelem, illetve Szent István – miként oszlik meg közöttük között az államházasítás törvényi érdeme. Blazovich László szegedi levéltárigazgató a rendelkezésre álló, kissé talányos források újraértelmezésére vállalkozván, Gyula város lakóinak 15–16. századi jogállásáról értekezett. Bezdán Sándor a Viharsarok (az ünnepeltől tudjuk, hogy ez politikai tartalmú, legújabb kori kialakulású tájnevünk!) dualizmuskori egyesületeinek a társadalmi tagolódást mintegy leképező hálózatáról: a politikai és művelődési tartalmú tevékenység szervezeti formáiról kínált a korábban már publikált eredményeit részben korrigáló áttekintést.

Az első néprajzi előadás, melyet én tartottam, címe szerint a történeti blokkhoz látszott kapcsolódni (*Társadalmi és politikai polarizálódás a kapitalizmus kori Békés megyében*). Azt vállaltam azonban, hogy társadalomnéprajzi reflexiókat kapcsoljak a 19–20. század fordulójára agrárbérmunkás-lázongásainak, az agrárszocialista mozgalomnak eleddig egyoldalú politikai elfogultságokkal interpretált, ám letagadhatatlan tényeihez és ok-okozati összefüggéseihez.

Juhász Antal – felidézvén az 1965-ben, Nagy Gyula szerkesztésében megjelent Orosháza-monográfia keletkezési körülményeit – a 20. század első felében élt, a monográfia készítésekor megismert orosházi kisiparosok tevékenységéről és szerepéről adott újabb szempontokat érvényesítő áttekintést. Erostyák Zoltán (aki a vendéglátó múzeum etnográfus munkatársa, s e minőségében a jelen tanácskozás egyik szervezője) egy, az orosházi céhes iparosok és a cigánykóvácsok konfliktusát részletező levéltári forrás nagy hatású elemzésével arra figyelmeztetett, hogy a cigányság 18. század végi, 19. század eleji életviszonyainak megismeréséhez is jelentősen hozzájárulhat a levéltári forrásfeltárás. Mód László szentesi muzeológus szintén levéltári forrásokra alapozva kapcsolt izgalmasan új adalékokat a dél-alföldi pásztortársadalom tagolódásáról eddig kialakult képünkhöz. Simon András szegedi egyetemi tanársegéd a szőlő- és gyümölcstüvelvényekkel vegyes alföldi kertek összegző igényű, műveléstechnikai szempontú jellemzésére vállalkozott, „kétszintes művelésnek” nevezvén a többféle növény összehangolt gondozásának-hasznosításának nagy hagyományú gyakorlatát. Végül Krupa András Csanád-alferti szlovák telepescsi 1844–1870 közötti születési-keresztelési szokásainak összefoglaló ismertetését vállalta, amennyire az a téma legegyszerűbb forrása, az anyakönyvek alapján elvégezhető.

Az ebéd után folytatódó program előadásai részben Szabó Ferenc kutatásaihoz kapcsolódtak (Hévízi Sándor a szépirodalmat érintő, az irodalomtudományt gazdagító kutatásairól értekezett, Füzesné Hudák Julianna elmaradt, a tervezett kötetben azonban bizonyonnyal megjelenő előadása a Békés megyei nyomdászattal-könyvkiadással kapcsolatos munkássággal foglalkozott volna); részben Orosháza – illetve Békés megye, még távolabbról: a Dél-Alföld – művelődéstörténet megismeréséhez kínáltak újabb adalékokat (Tóth Álmos előadása egy geológus, Vitális István portréját vázolta fel; Dénes György a II. József-féle katonai térképfelvételt Orosháza helyismerete szempontjából értelmezte; Tóth Ferenc a 2005-ben éppen aktuális irodalomtörténeti, egyszersmind társadalomtörténeti témát választott: József Attila makói pártfogóit jellemezte; Erdész Ádám a legendás híró könyvkiadó, Kner Imre önéletrajzi vallomásáról adott érdekes elemzést). Hadd emeljek ki viszont e „vegyes” tartalmú blokk előadásai közül néhányat, melyek bizonyára nagyobb érdeklődésre számíthatnak az etnográfusok-folkloristák körében. Ilyen volt Zilahy Lajosé, aki dialektológiai, a legfrissebb kutatói tapasztalatokat általánosító beszámolót tartott a Sárrét vidéki lakosság í-zésének állapotáról, valamint a szintén Orosháza szülőtte, az orosházi múzeum jelentette „műhelyből” Szabó Ferencsel együtt indult Hajdú Mihályé, aki a békési névtani vizsgálatok értékelése ürügyén sokkalta szélesebb alapon, szubjektíve hangolt kutatástörténeti áttekintést nyújtott. Akik pedig számon tartják, hogy Nagy Gyula egykoron paraszti „önéletrajzi kört” szervezett-irányított Orosházán, ám az akkor elkészült hallatlanul izgalmas és kivételes forrásértékű szövegek közül csak Csizmadia Imréné és Repka Jánosé jelent meg közel egykorúan, azok számára lelkesítően fontos információ lehet, hogy elkötelezett gondozója akadt e kéziratoknak: Bárdos Zsuzsa *Orosházi önéletrajzok* című előadása komoly ígéretet jelentett a folyamatban lévő kiadásra is.

A 70 esztendő Szabó Ferenc előtt tisztelgő konferencia itt megidézett változatos tematikája pontosan kifejezi, hogy az ünnepeltek mennyire sokrétű, több tudományzshoz kapcsolódó, nem csupán az elmélyült, komoly forrásismereten alapuló helytörténeti tanulmányok, monográfiák egész sora révén a történettudományt gazdagító, a munkássága. Nekünk, etnográfusoknak és folkloristáknak különösen jó okunk van (azon túl is, hogy gyakorlati használjuk-idézzük az általa szerkesztett falu- és városmonográfiákat: a mezőberényit, a vérszót és a gyomait) nagy-nagy megbecsüléssel és elismeréssel tekinteni az eredendő szándék szerint is a néprajzot gazdagító publikációra. Melyekről szólva a kezdeményező érdemet is illendő számon tartanunk!

Hisz ő állította a betyárfolklor-gyűjtések mellé a dél-alföldi betyárvilág döntően levéltári forrásokra alapozott maradandó értékű összefoglalását, biztos fogódzókat kínálva a „valóság” és „tudati tükröződése” distanciáinak elemzéséhez (Betyárvilág Orosháza környékén a szabad-

ságharc után. *Szántó Kovács Múzeum Évkönyve 1959*. Orosháza, 1959. 41–76.; *A dél-alföldi betyárvilág*. A gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 53–54. Gyula, 1964). Ő hívta fel a figyelmet arra (egyébként nem a kívánatos hatással!), hogy a paraszti/kisiparosi kéziratok egészen különös információkkal is szolgálhatnak a kutatás számára (Szabó Mihály orosházi köztitűz korabeli verses históriája az 1866-os königrátrzi csatáról. *Szántó Kovács Múzeum Évkönyve 1959*. Orosháza, 1959. 95–98.; *Értékes adatok egy orosházi iparosmester családi feljegyzéseiben*. *Szántó Kovács Múzeum Évkönyve 1960*. Orosháza, 1960. 135–152.). Ő írta eleddig az egyetlen dolgozatot a söprűcirok paraszti termesztéséről és hasznosításáról (*Adatok a söprűcirok néprajzához Orosháza környékéről*. *Néprajzi Dolgozatok* 10. Szeged, 1963), és a nagyon kevés ilyen témájú dolgozat egyikét a kútásásról-kúthasználatról (*A szeghalmi kutak néprajzából*. In: Miklya Jenő [szerk.]: *Sárréti írások – Néprajzi és helytörténeti antológia*. Szeghalom, 1965. 81–100.), s szintűgy eléggé társtalan a dél-alföldi út menti csárdák adatgazdag kataszterét kínáló közleménye is (*A Dél-Alföld pusztai csárdái*. *Ethnographia*, LXXXV. [1974] 333–344.). És – főképp erre kell emlékeztetnem – ő foglalkozott a földmunkás-agrárszegénység és az uradalmak, illetve módos parasztagdák érdekkapcsolatait, szokásjogi normák szabályozta együttműködését adekvátan tükröző munkaszerződésekkel, s mindannyiunk szerencséjére a legbeszédesebb szerződéseket sokoldalúan hasznosítható forrásközleményekben is közre adta (*A battonyai részesmunkásság helyzete a századfordulón, 1898–1910*. *Battonyai Füzetek* 5. Battonya, 1964; *Dél-tiszántúli munkásszerződések, 1889–1944*. *Néprajzi Közlemények* XI. [1966] 3–4. sz.).

Némi túlzással: ha csak ennyi lenne valamely keveset teljesítő pályatársunknak a közfigyelemre érdemes teljes életműve, akkor is illendő lenne számon tartanunk. Szabó Ferenc esetében azonban ezek a dolgozatok és forráspublikációk egy nagyszabású helytörténeti életmű melléktermékei csupán!

SZILÁGYI MIKLÓS

Köszöntők, 2006

A nyolcvanéves Varga Marianna köszöntése Munkássága és a vele való találkozásaim

Varga Marianna néprajzkutató, muzeológus – mindnyájunk tisztelt, kedves Mariannja – az életének sajnós csak kis hányadát tölthette közvetlenül múzeumi tevékenységben, de éppen ez a kis hányad oly jelentős az én szempontomból, aki a Néprajzi Múzeumban töltöttem összes munkás évemet 1965–1999 között és itteni muzeológusi munkám során-kapcsán volt szerencsém alkalmanként közelebb kerülni öhozzá.

Röviden szólok himzés- és viseletkutatói pályájáról, amelyet többé-kevésbé mindenki ismer a szakmában.

Varga Marianna ma is gyakorolt munkásságának területe a magyar parasztság tárgyi népművészete, a díszítőművészet, különösen a népviselet, továbbá a szöttes hímmel és a kivarrással díszített lakástextiliák. Kutatja a hazai népművészeti és háziipari, népi iparművészeti mozgalmak történetét, vizsgálja a hagyományok változását, átalakulását (pl. a régi és a mai turai himzések körében). A tudomány gyakorlati hasznosításának a harcosa. Foglalkozik az öntevékeny népművészeti mozgalmak szervezésével, irányításával, az ún. élő népművészet, „új” nép-

művészet tanításmódszertanával. Útmutatót szerkesztett például néptáncosok számára alkalmas öltözékekhez. Tankönyvet írt népviseletekről a Budapesti Művelődési Központ tanfolyamai hallgatóinak (1995).

Szaktanácsadás, zsűrizések alkalmával is a rá jellemző finom, illedelmes modora szokott érvényesülni, éppen ezért különleges anekdotaszámba megy az az eset, amelyet az interneten olvastam. A népi ruhadarabokat leghitelesebben kicsinyítő babaruhák hazai tervezője-készítője, Zorkóczy Miklósné visszaemlékezett, hogy egyszer Varga Marianna erősebben megbíráta az egyik babáját. „Ész nélkül javítottam. Nagyon jólesett, hogy partnerként kezelte.”

2001-ig már 130-nál több néprajzi, illetve általában kulturális témájú publikációja jelent meg: tudományosak, tudománynépszerűsítők és népművelő célúak; részben önállóan, részben pedig cikkek, kisebb tanulmányok formájában, közművelődési és néprajzi szakkiadványokban: folyóiratokban, kötetekben, lexikonokban.

1959 és 1982 között Varga Marianna 28. gyakorlati és elméleti-módszertani kötetet szerkesztett.

Csupán fő műveit említem: Népviselet (Fél Edittel) In: Nagy Gyula (szerk.): *Orosháza néprajza*. Orosháza, 1965. 428–460.; *Palóc himzések* (Tompá Bélánéval). Bp., 1979; *A urai himzések motívumvilága*. Folklor Archívum–Múzeumi Füzetek 18. Aszód, 1981; *Hódmezővásárhelyi himzések*. Hódmezővásárhely, 1981; *Magyar népviseletek régen és ma*. Bp., 1982 (ez a kötet újabban az ének-zene érettségi vizsga bibliográfiájában is szerepel tanár és diák számára is.); *Palóc népviseletek és textilek*. In: Bakó Ferenc (szerk.): *Palócok. III*. Eger, 1989. 497–676.; *Himzések-csipkék régen és ma*. In: Kapitány Orsolya–Imrő Judit (szerk.): *Somogy megye népművészete*. Kaposvár, 2001. 249–288.; *Mezőkövesdi matyó himzések*. Mezőkövesd, 2003.

Életrajzának és szakmai pályájának alább következő rövid, tárgyyszerű áttekintéséhez Varga Marianna és Flórián Mária összeállítása szolgált alapul. Ebbe szövöm (vagy játékosan szólva: himzem) bele időrendben a Mariannával való találkozásaim állomásait, a vele kapcsolatos muzeológusi, kutatói és személyesebb élményeim.

1920-ban Újpesten kötött házasságot két odavalósi fiatal, Varga Sándor és Venetianer Márta. Két gyermekük közül az első még ott született. 1926. január 14-én Budapesten látta meg a napvilágot a második, Marianna. A gyermekek családias, meleg, amellet tisztelettudó légkörben nőttek föl. Ez a háttér meghatározó lett Varga Marianna egyéniségére.

1948 és 1953 között végezte felsőfokú tanulmányait a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. A Néprajzi Múzeum Textil- és Viseletgyűjteményét vezető Fél Edit a „terepen végzett”, helyszíni tárggyarapításokat részben kollégái útján intézte. Varga Mariannát már egyetemista korában kiválasztotta és később is bevonta a tárggyűjtésekbe mint a szabás-varrásban gyakorlatilag is szakértőt. Egyetemista korában gyűjtötte az 52.107.20–25 ltsz. darabokból álló hollóközi női öltözéket. 1953 és 1956 között Székesfehérvárott muzeológus volt az István Király Múzeumban, mígnem 1956-ban férjhez ment dr. Udvardi Miklóshoz és Budapesten keresett alkalmazást. 1956-ban az Iparművészeti Tanács könyvtárosa lett. 1957 és 1970 között a Népművelési Intézet főelőadója, a Népi Iparművészeti Tanács tagja volt.

Az 1960-as évek második felében részmunkaidőben darabéber leltárcédula-készítő muzeológusként alkalmazták a Néprajzi Múzeum Textil- és Viseletgyűjteményében, ahol én akkor már segédmuzeológusként, majd muzeológusként dolgoztam. Mindkettőnket Fél Edit tanított be az új típusú tárgyleírások tömör és módszeres készítésébe. Marianna nagy műgonddal készítette el több ezer himzés szakszerű leírását. Egy helyiségben dolgoztunk, hasonló munkán, kellemes munkatársi légkörben. Fél Edit ösztönzésére, nyelvgyakorlásképpen azokban az időkben volt „szabály” a textilgyűjteményben, hogy délelőtt csak németül beszélünk. Lelkesen részt vett ebben Marianna is, aki akkor nőtt először szívemhez. Fő munkahelyének feladataiba, a himzőszakkörök szakfelügyeletébe és népművészeti zsűrizésbe igyekezett engem is betanítani, alkalmanként bekapcsolt ebbe a „gyakorlati” munkába. A Dunántúl több pontjára kiküldetéseket

szervezett számomra, amelyek során „belülről” megláttam a hagyományőrző műhelyeket, szép törekvéseiket és eredményeiket, éreztem lelkesedésüket, mindez maradandó emléket hagyott bennem, amelyet Varga Mariannának köszönhetek. Korábban mint vérbeli muzcológus, csak a paraszti használatú, „igazi” népművészeti tárgyakat tartottam valamire. Föl nem foghattam, hogy miért kell a modern világban, a városi kultúrában áttervezett népi hímezéseket alkalmazni. Marianna magyarázta meg, hogy nagyon sok lány és asszony szeret varni, szöni, a maga keze munkájával lakását díszíteni. De ha nem irányítják őket, akkor bizony giccses, izléstelen, vagy legalábbis jellegtelen darabok kerülnek ki kezük közül. Ezért kell megtanítani, terjeszteni a helyi népi hagyományokat, a már „kiprobált” stílusokat és technikákat.

Azokban az években Fél Edit irányításával és saját szakismeretei hasznosításával jelentős tárggyarapítási tevékenységet is végzett a Néprajzi Múzeum számára. Mezőkövesden ő gyűjtötte össze az 1920-as évek világát idéző, s az ottani korabeli társadalom keresztmetszetét nyújtó kiállítási együttest, amelyet a „matyó iskola” néven emlegetünk és amely tizenhat iskolás gyermek ruháját és taneszközeit tartalmazza.

1970 és 1982 között Varga Marianna a Háziipari és Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetsége osztályvezetője volt, és egyúttal a Népi Iparművészeti Tanács titkára. 1978-ban tett bölcsészdoktori vizsgát az ELTE-n, amikor gyermekei már 20, illetve 18 évesek lettek. 1982 és 1993 között a Népművészeti Vállalat művészeti tanácsadója. 1983-ban *A Magyar Népköztársaság Munka Érdemrendje* arany fokozatával tüntették ki.

Az 1980-as évek közepe tájáról említhetem saját családi életem kedves epizódjaként, hogy a Varga Marianna által szerkesztett *Magyar babák népviseletben* című diafilm többszöri otthoni vetítésével vezettem be a magyar népviseletek ismeretébe az akkor kiskorú gyermekeimet. Iskolájukban is bemutattam egyszer az egyik osztály számára, szülői „társadalmi munka” keretében a kedves filmet.

Az 1980-as évek végén egyszer Békéscsabára utaztam egy napra, konferenciái előadást tartani. Fiunkat is magammal kellett vinni családi körülményeim miatt. A néprajzos kollégák tudják, hogy ez önmagában nem jelent nehézséget, legtöbbször gyermekei szívesen részt szoktak venni szakmai programjaimban. A bökkenőt csak az jelentette, hogy az út előtti napokban Varga Marianna, aki szintén ott tartott aznap előadást, megkért, hogy utazzunk együtt, legyenek mellette, segítsen neki, mert beteg lába miatt nehezen száll föl vonatokra. Megíjedtem, hogy fiam majd feltékeny lesz, hogy az úton nem vele foglalkozom, de természetesen vállaltam, hogy Mariannával leszek. Micsoda kellemes csalódást okozott az út! Akkor ismertem meg őt arról az oldaláról, hogy mennyire kedvesen, természetesen tud gyerekekkel bánni. Fiam feltétel nélkül elfogadta őt és igen kellemes társnak találta, a visszaútnak is örült, hogy együtt lehetünk! Később volt alkalmam tapasztalni, hogy az akkoriban született unokáival is milyen jó a kapcsolata Mariannának.

1993 és 2004 között ismét a Népi Iparművészeti Tanács tagja volt, 2004-ben *Életfa-díjat* kapott, 2005-ben Tura díszpolgára lett.

1994 és 2005 között az Iparművészeti Egyetem Textil Tanszéke óraadó tanára volt. Betegsége miatt egy időszakban engem kért meg helyettesítésre, ugyanakkor Rose Gáborné Divat Iskolájában is helyette tanítottam egy félévet. Ennek során alkalmam adódott, hogy kissé kipróbáljam és kiéljem saját pedagógiai adottságaimat és tanulhassak Marianna módszereiből is.

1996 nyarán mindketten részt vettünk Aszódon egy népviselet-konferencián, majd Hevesen szötes-konferencián. Tízéves jubileuma lesz ennek idén! Az utóbbi rendezvény egyik falusi kirándulásán keveredtem meghitt beszélgetésbe Varga Mariannával. Rájöttünk, hogy mindketten „nagyapapakutatók” vagyunk nyugdíjas korunkra, akik nemcsak néprajzi témákat, hanem nagyapánk szellemi hagyatékát is földolgozzuk szenvedélyesen. Különös, messze kellett utaznunk ahhoz, hogy megtaláljuk egymást, pedig lakása ott van Pesten, a Néprajzi Múzeum tözsomszédságában. Attól kezdve aztán ott is megtaláltuk egymást, gyakori látogatója lettem lakásán, diapozitívokat kölcsönözünk egymásnak, konzultálunk.

Nagyon kedves élmény számomra minden nála tett látogatás a meghitt hangulatú lakásban, ahol fizikai látványként is mindenből árad a kultúra, a tudomány és a művészet, a hagyománytisztelet, nemcsak Marianna lényéből.

Születésnapja alkalmából sok szeretettel kívánom neki és magamnak is, hogy még sok-sok éven át élvezhessem a nála tett látogatások és a vele való minden találkozás szépségeit!

BALOGH JÁNOSNÉ HORVÁTH TERÉZIA

Interjú Solymos Edével 80. születésnapja alkalmából

A bajai Türr István Múzeum nyugalmazott igazgatója 2006. január 30-án töltötte be 80. életévét. Solymos Ede, mióta szülővárosát, Kalocsát elhagyta, szervesen együtt él az észak-bácskai kultúrintézménnyel. Nyugdíjba vonulását követően is szinte minden nap besétál a múzeumba. Hol régi fényképekről kér másolatot cikkei illusztrálásához, hol pedig a könyvtári, adattári anyagban bújárkodik. A Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet születésnapján *Pro Museo* díjjal tüntette ki. 75. születésnapja alkalmából többen méltatták munkásságát,¹ így én most utódjaként egy beszélgetéssel emlékezek a kerek évfordulóra.

*

– *Ede bácsi visszaemlékezésében olvastam, hogy gyerekkorában sok időt töltött Szakmáron.² Talán a nagyszülőket látogatta?*

– Nem. Anyám tanított ott 10 éven keresztül. Akkor csinálták ott a harmadik tanítói állást és azt sikerült megkapnia. Kinevezése után még nem volt kész a tanítói lakás és egy évig Bödön, Pataj alatt, egy uradalmi majorban tanított. Úgyhogy hát az első néprajzi gyűjtésemet is ott végeztem. Nem tudtam még írni, de anyámnak diktáltam le az ökrök, a kutyák, meg a lovak neveit. Sajnos nincs meg ez a feljegyzés, pedig érdekes lenne. Aztán tízéves voltam, mikor Szakmára kerültünk és hát ott végeztem az elemít, majd bekerültem a gimnáziumba. Anyám csak három év múlva került be Kalocsára. Úgyhogy félig szakmárinak tartottam magam. A faluban anyám volt az egyetlen tanítónő, meg a legfiatalabb is, úgyhogy mindent rásróftak. A ma népművelésnek nevezett tevékenységeket is, a színdarabrendezéstől a lánykör vezetéséig. A gyöngyösbokréta-mozgalom akkor bontogatta szárnyát, melyet szintén anyámnak kellett vezetni. Mi bent laktunk az iskolaépületben, ott voltak mindenféle próbák, és a lánykör összejövetelei. Úgyhogy láttam, mikor írtak, hímeztek, énekeltek, táncoltak. Talán akkor kaptam valami szagot, de még drusztom nem volt, hogy mi az a néprajz. A köztudatban sem volt benne az, hogy néprajz, meg múzeum. Hát, úgy eszembe jut, gimnazista voltam és láttam a városháza kapuján kint van vasárnaponként, hogy a múzeum nyitva van. Nahát egyszer bementem, egy folyosó volt elrekesztve, az volt a múzeum. Hetedik-nyolcadikba a KALOT tartott nekünk előadásokat, Molnár István pedig táncanfolyamot. Akkor még csak a néprajz látványosabb része, a népviselet, népművészet, ének, tánc érintett meg és talán ezek miatt vettem fel később harmadik szaknak a néprajzot. Az első alkalommal, mikor bementem a Néprajzi Intézetbe – akkor még a Múzeum körüton volt –, Kaposi Edit harmadéves hallgató vette tyúkanyóként szárnyai alá a gólyákat. Itt van fiók, asztal, kulcs, minden fene. Foglaljon helyet. Aztán a többiek is szivárogtak. [...] Én még

¹ Szilágyi Miklós: Köszöntjük a hetvenöt éves Solymos Edét. *Néprajzi Hírek* 2001. 1–4. sz. 118–122.; Meru Zsuzsa: Solymos Ede 75 éves. „... megmaradtam ilyen kis múzeumistának”. *Bajai Honpolgár* 2001. 124. sz. 1–3.

² Bárh János (szerk.): *Solymos Ede munkássága. Emlékirat és bibliográfia*. Kecskemét, 1994. 6.

Viskinek az óráit vettem föl, de közben ő meghalt és akkor kinevezték Ortutayt. Érdekes volt, mert bementünk az első órára, aztán egyszer bejött egy fiatalember. Egyesek fölálltak. Aztán az egyik srác mesélte: „Na, én majdnem pórul jártam. Bent voltam az intézetbe, egyszer csak begyűn ez a tag. Majnem mondtam neki, tán köszönjé, ha begyűssz!” Ortutay viszont nagyon rendes volt, segítette a társágot, ’45-be nem volt könnyű. Lakásproblémák meg kaja, meg egyáltalán élni kellett valamiből. Aztán akkor, mikor az egyetemi reform jött, kellett választani szakot. S akkor már a néprajzot, ősrégészetet és a muzeológiát választottam. Közben Vajda László tanársegédeskedett, meg előadó is volt, biztatott bennünket, hogy a Néprajzi Múzeumban vállaljunk munkát. Önkéntes, díjtalan gyakornok címen, ami azt jelentette, hogy nem kaptunk egy vasat se, de lehetett dolgozni. Hát aztán volt, amikor azért úgy napszám címen, így-úgy elszámoltak 50–60 forintokat, az is pénz volt akkor. De nagy előnye volt egyrészt, hogy az ember valami szagot kapott, hogy mi az a múzeum. Másrészt pedig, hát egy csomó emberrel ismerkedtem meg. Kezdődött a főigazgatóval, Vargha Lászlóval, majd Rajeczky Benjamin, Lajtha László, Sándor István, Gönyei Sándor bácsi, Kiss Lajos. Ezek járogattak be. Nem volt nekik ott hivatalosan semmi dolguk, de bejöttek, elbeszélgettek, kerestek valami anyagot. Ezekkel úgy összeismerkedtünk. Ezt a munkát éveken keresztül végeztem, majd a fotóba osztottak be. Ugyanis diákkoromban már nemcsak hogy fényképeztem, de laboráltam is otthon az egyik szobában. Beszétittem és egy lavórban hívtam elő a képeket. Hát, itt a fotóba kértem magam. Manga János volt a főnök. Elsősorban laboráltam, aztán lassacskán jött a leltározás. Volt, hogy a Manga elment valahová, akkor én csináltam az egész mindenséget egyedül. Aztán mikor jött egy hivatásos fényképész, akkor már inkább csak a leltározás, meg az adminisztratív részét végeztem a dolgoknak. Mindenesetre hasznos volt.

– *Hogyan emlékezik vissza első gyűjtéseire?*

– Amikor Bajára kerültem, pont akkor volt lent a Dajaszászné Vilma néni, akit már a Néprajzi Múzeumból ismertem. Vele kimentem Szeremlére gyűjteni, és ott megismertetett a szállásadókkal, és néhány emberrel. Ő főleg akkor kézimunkákkal, meg textillel foglalkozott. Én pedig hirtelen azt se tudtam, mibe kezdjek. Nekem az volt az elképzelésem, hogy lejövök Bajára, itt előveszem az irodalmat, megnézem a múzeumi anyagot. Mert úgy jöttem, hogy nem sokat tudtam a városról, csak azt tudtam, hogy a Duna mellett van. Ezzel szemben a Takáts Bandi, a főnököm a kezembe nyomott pár száz forintot, hogy ezt sürgősen el kell költeni. Mert ez akkor úgy ment, a városhoz tartoztunk még, nem a minisztériumhoz. Próbáltam a faluban tájékozódni. Éppen aratási idő volt, ezért arató embereket, meg házakat fényképeztem. Később kezdtem a halászokkal összeismerkedni. Ismertem a Hermannak a könyvét. Tudtam, hogy milyen szerszámok vannak Velencén, de a Dunán más. Bele kellett jönni a dolgokba. [...] Az első időben, az 50-es években nagyon nehéz volt. Bizalmatlanok voltak az emberek. Ugye kitelepítés, meg kuláklista. Azt se tudták, hogy mi az a múzeum tulajdonképpen. El kellett hosszán magyarázni, hogy így meg úgy. Még ilyen hülyeségek is voltak, hogy Monostoron gyűjtöttem több napig. Vettem az első nap egy *pruszlikot* egy öreg nénitől. Másnap röhögve mesélik, hogy ráijesztett ám a Julis néniére a fia. Mesélte neki, hogy eladott múzumnak egy *pruszlikot*. Na, aztán aláírt-e valamit. Alá. Mit? A fene tudja. Na, aláírta, hogy kitelepítik. Hát, rohantam hozzá, vittem az átvételi lapot, nézze meg, ez volt. De mit tudom én, hogy ez kicsoda, micsoda. Hát, ha tényleg kitelepítik, az Úristen nem vakarja le rólam, hogy nem énmiattam. Nem beszélve arról, hogy voltak hülye emberek a szakmában is. A minisztériumból figyelmeztettek, jól nézem meg, hogy kinek, meg mennyit fizetek vásárlásnál, mert az a hír járja, hogy én a téceszbe kényszerített parasztokat akarom anyagilag támogatni. Meg, hogy én a kulákoknak csinállok propagandát. Mer ugye a szép viseletet a kulákok viselték, és én kiállítom, hogy a kulákok ilyenbe járnak. Úgyhogy rettentő sok ilyen probléma volt. Eleinte még a magnót is, ha meglátták, frászt kaptak tőle, később meg már mondták, hogy oda dugja be, vigyázzon, mert kifut a szalag, meg az unokámnak is ilyen van.

– *Milyen kedves történetek élnek emlékezetében?*

– 1948 nyarán Szeliden jártam és láttam, hogy egy halásznál furcsa szerszám van. Nekem rémlett, hogy valahonnan ismerős ez a szerszám. Kérdem a pacákat, hogy honnan szerezte? Mondta, hogy ezt ő találta ki. Nem fért a fejembe a dolog. Mikor visszamentem ősszel Pestre, kezdtem keresgélni és kiderült, hogy Morvay Péter Pók vagy kukucska címmel már erről írt.³ Romániába az Al-Dunán az orosz halászok révén került, és onnét valahogy fölkeveredett Mohács környékére. Ő azzal fejezte be, hogy hát ez a mohácsi előfordulás a legészakibb. Én pedig azzal fejeztem be, hogy a szelidi adattal még északabbra került a tárgy előfordulása. Ez meg is jelent az *Ethnographiában*,⁴ majd Gaál Karesi mondta, hogy micsoda hülyeséget írtam, mivel ő már Ráckeven is megtalálta az eszközt. Hát, mondom, lehet, de nem publikáltad. Akkor kimentem Ráckevére, és ott richtig meg is találtam, és sikerült is vennem egyet. Hazafelé a HÉV-en vittem be a Néprajzi Múzeumba, állok ott a HÉV-nél, egy horgász megszólít: mi ez? Hát, mondom, nyomóháló. Azt kérdi: hogy kell használni? Mondom, le kell vele borítani a halat. Azt mondja: amit megfogtak? Nem, amit meg akarnak fogni. Mire ő: az nem sportszerű. Hát, mondom, ezek nem sportolnak, ezek halásznak. Élni akarnak belőle. [...] Egyszer Pakson találkoztam egy idősebb halással, aki az úgynevezett kecsgehoroggal dolgozott, ez a vízahorognak a kisöccse. Egy dugó van ráköteve a horogra, azt a víz lebegteti és beleakad a kecsgebe. Az öreg azt csinálta, hogy hosszába lefektette a horgokat bizonyos távolságra. Ez a kecsgehorog a pikkelyes halaknál a pikkelybe beleakad és letépi, tehát rajta marad a pikkely. Ebből meg tudta állapítani, hogy hol, mikor, milyen halak vannak. Erről naplót vezetett, a dátum szerinti vizátlás, időjárás feljegyzésével. Így tudta, hogy mostan ilyen időjárás, vizállásnál a parttól 100 méterre érdemes halászni. Ott eresztette le a horgokat. Mikor ezt megtárgyaltuk, egy idő után azt vettem észre, hogy ő gyűjt föl engem. Kérdezgette, hogy ilyen meg ilyen szerszámot láttam-e már, meg hol láttam stb. Azt vettem észre, hogy megfordult a helyzet, én vagyok az alany. [...] Később, '95-ben, már nyugdíjas voltam, akkor az OTKA támogatásával sikerült végigjárnom újra azt a területet, amit annak idején. Összesen csak két ismerőssel találkoztam. Volt több olyan személy, akinek az apját ismertem. Az egyik orosz fogságba került az első világháború alatt, és valahogy sikerült neki megszökni, Indián keresztül hazakeveredni. Elkezdtünk beszélgetni a halászatról, és akkor: de tudja, azok a fekete nők ott Indiába! Megint egy kicsit halásztunk, és újból azok a fekete nők! [...] Mangával együtt dolgoztam a Néprajzi Múzeumban, és miután kinevezték Balassagyarmatra igazgatónak, rábeszélte, hogy menjek oda nyáron gyakornoknak. El is mentem. Ő akkoriban a dudánótákat gyűjtötte és egy öreg kanással, egy dudással meg is beszélte, hogy majd jön. De hát valami dolga akadt, valakivel tárgyalt. Én ott az előszobában összefutottam az öregúrral, elmesélte, hogy is működik a duda. Közben elővette a pipáját, megtömté és acállal meg kovával rágyújtott. Nagyon érdekelt, mondtam neki, hogy mutassa meg. Így megfogja, odacsap, szikrázik, aztán ég. Kékre, zöldre vertem a körmömet, de az Istennek nem szikrázott. [...] Diószegi Vilmos, Szolnoky Lajos és Morvay Judit lejöttek. Hát, akkor hetenként még csak kétszer volt autóbuszjárat Szeremlére, szerdán meg szombaton. Volt egy Saxon motorom, és akkor mondtam, hogy egyenként kiviszlek benneteket. Mondták, hogy a Jutkával induljak, ők majd jönnek gyalog utánam. El is indultam. Szeremlén az ártézi kútnál kellett bekanyarodni és ott el volt loggyantva a víz. A motor megfarolt, akkorát estünk, hogy a Juditnak lement a lábáról a plezúr. Az mondta, hogy el ne áruljam a Lalinak – ő volt a férje –, mert akkor nem fog felülni a motorra. Utólag híre ment a Néprajzi Múzeumban a dolognak, és a rajzoló – aki mellelleg *A magyarság néprajzát* is illusztrálta – a faliújságra megrajzolta, hogy a Judit röpül a fejem fölött.

– *Mennyire tartotta fontosnak gyűjtései során a jelenkutatót, és a változások vizsgálatát?*

³ Morvay Péter: Pók vagy Kukucska. *Néprajzi Értésítő* XXXII. 1940. 191–196.

⁴ Solymos Ede: Nyomó. *Ethnographia* LIX. 1948. 163–164.

– Inkább igyekeztem a múltat megfogni, mert rettentően változott. Sokszor, mikor kimentem falura, láttam, hogy dobálják le a háztetőt, és a padlásról egy csomó dolgot. Szemétnek tartották, de amint az ember érdeklődött felőle, abba a pillanatba már rettentő értéke volt. Ez egy ilyen fura helyzet volt. Részben szabadulni mindentől, ami a múlt, másrészt ebből pénzt lehet csinálni. Igyekeztem, ami még akkor összeszedhető volt, mert pénz az sose volt elég, de gyakran megtörtént, hogy év végén ilyen maradványokat hozzánk vágtak, hogy ezt költsem el. [...] Akkor az volt, hogy most adjatok pénzt, mert most még lehet, de hirtelen megjelentek a magángyűjtők és fölverték az árakat. Ha az ember visszagondol, érdekes, hogy micsoda változás ment végbe. Még én se vettem akkor észre, csak később. Néha néztük, hogy a parasztlányok motorbiciklivel, a kapa fölkötvé, mentek kapálni. Előfordult, hogy a feleségemmel a divatáruboltban kinéztünk valami ruhafélét. Marha drága volt. Ki a fene veszi ezeket? – kérdeztük. Hát, a falusiak. A legdrágább dolgokat. Az emberek szemlélete rövid idő alatt megváltozott. Aki azelőtt a fogához verte a garast, akkor új autót vásárolt, külföldre ment. Dicsekedtek, hogy voltunk Jugóba, Lengyelbe, Cseszkóba.

– *Ede bácsi szerint mik az aktuális feladatai az Észak-Bácska területén gyűjtő kutatóknak?*

– Hát, van itten elég probléma, mer az a sok náció itt egymás mellett, és egymás hegyén-hátán. Ezeknek az együttélése, egymásra hatása összetett dolog. Mindig ezt mondtuk, hogy az utolsó órában, vagy utolsó percekben vagyunk. Ezért igyekezni kell összeszedgetni, amit még lehet, mert rettentő gyorsan eltűnnek a régi tárgyak. Jön egy nagytakarítás, ezt is kidobjuk, azt is kidobjuk, tatarozás, padlást lesöpörjük. Az idősek pedig egyik napról másikra tűnnek el, mind olyan emberek, akik még valamit tudnak a régi világról. Ez lenne talán a legfontosabb, megtalálni ezeket a még élő kövületeket. És persze a változásokat nyomon követni, mer az ember nem is gondolja, akkor, amikor valami történik, hogy ebből hagyomány lesz.

– *Az Öregisten éltesse Ede bácsit, és Nepomuki Szent János, a halászok, vízen járók védőszentje lebegjen feje felett!*

KOTHENCZ KELEMEN

Köszöntő S. Lackovits Emőke 60. születésnapjára

Bármilyen meglepő, Emőke is elérte azt a kerek születésnapot, amely az embert a megtett út végiggondolására, az eltelt évtizedek erőfeszítéseinek, eredményeinek számbavételére, a még mindenképpen elvégzendő feladatok kijelölésére kényszeríti. Emőke vidám, optimizmust sugárzó, az újabb és újabb feladatokat, kihívásokat fiatalos lendülettel felvállaló lényé cáfolni látszik a mögötte álló munkás évtizedeket. Ha viszont eddigi életművét csak vázlatosan is áttekintjük, már inkább kevésnek tűnik a pályán eltöltött közel 40 év.

Lackovits Emőkéről elmondható, hogy jól sáfarkodott a számára bőven mért talentumokkal, és azokat az egyénisége számára leggyümölcsözőbb helyen, feladatkörben kamatoztathatta: pályáját vidéki muzeológusként élte, éli. Életútja röviden összefoglalható. 1946-ban született Domaházán. Győrben érettségizett, majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen elvégezte a történelem–néprajz szakot. Sopronban, a Liszt Ferenc Múzeumban kezdte néprajzos muzeológusi pályáját. Miután férjhez ment, 1973-ban Veszprémben telpedett le. Azóta a Laczkó Dezső Múzeumban (korábban Bakonyi Múzeum) dolgozik különböző beosztásokban: volt időszak, hogy egyetlen néprajzосként, aztán a Néprajzi Osztály vezetőjeként, egy ideig igazgatóhelyettesként, jelenleg főmuzeológusként, főtanácsosi címmel.

Emőkével akkor ismerkedtem meg, amikor az 1980-as évek elején a káli-medencei kutató-csoporthoz csatlakoztam. Változatos összetételű csapatunk, amelyben a debreceni, pesti egyetemen végzett, különböző helyeken dolgozó néprajzos kollégák mellett levéltárosok, lelkesek, tanárok, önkéntes gyűjtők is részt vettek, az éveken át folyó közös gyűjtések, levéltári bűvárkodások során szakmai, baráti közösséggé kovácsolódott össze, és maig élő kapcsolatokat alakított ki a helybeliekkel, adatközlőinkkel. Itt volt alkalmam először megismerkedni Emőke szervezőtetségét, kiváló kommunikációs készségét, helyismeretét, közvetlenségét, sokoldalúságát. Az általa szervezett csoportmunka előnyeit megtapasztalva természetesen bekapcsolódtam a Somló-vidék kutatásába is. Akkor még nem sejtettük, hogy az ilyen közös gyűjtőutaknak hamarosan beakonyul. Kapcsolatunk Emőkével szerencsére nem szakadt meg, a későbbiekben is gyakran találkoztunk, hol a Veszprémi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottságában, melynek éveken át elnöke volt, hol a Laczkó Dezső Múzeum vagy saját intézményünk rendezvényein, kiállításain, konferenciákon. A Káli-medencében kialakult kollegiális, baráti kapcsolatok tették lehetővé az intézményi együttműködésen alapuló közös konferenciák szervezését, kiállítások rendezését, vándoroltatását is, amelyen a Lackovits Emőke és Lukács László által közösen rendezett, *A vásárok és az árucseré néprajza a Közép-Dunántúlon* című kiállítás volt. Emőke és a Laczkó Dezső Múzeum segítségére én is mindig számíthattam, ami különösen a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Bakony, Balaton-felvidék tájegységének berendezésénél, ünnepélyes megnyitásánál mutatkozott meg látványosan a két intézmény összefogásában. De találkoztam Emőke keze nyomával akkor is, amikor ő személyesen nem volt jelen: például a Veszprém megyei tájházak szakfelügyelete során. Feltűnt a rend, a tárgyak leltározottsága még az önkormányzati fenntartású tájházak esetében is, és az a szakmai koncepció, amely a megye nagyszámú tájházának berendezésében, az enteriőrök összehangoltságában megmutatkozott. Emőke időt, energiát nem kímélve segített a hozzá fordulóknak. Ahelyett, hogy kritizálta volna a helyi kezdeményezésre létrejövő gyűjteményeket, szakmailag támogatta, ösztönözte a múlt emlékeinek feltárására, megőrzésére irányuló erőfeszítéseket. Ennek a mentalitásnak köszönhető a veszprémi múzeum rendkívül aktív, kiterjedt baráti köre, önkéntes gyűjtői hálózata. Ha Emőke életútjára gondolok, a hűség az, ami először eszembe jut róla. Hűség a második szülőföldjének tekinthető Veszprém megyéhez, a Bakony, a Balaton-felvidék népéhez, a múzeumhoz, a kollégákhoz, barátokhoz és nem utolsósorban a pályája elején kitűzött célokhoz.

Muzeológusként a tárgygyűjtés, leltározás, kiállítások rendezése ugyanolyan lényeges része pályájának, mint a könyvekben, tanulmányokban, konferencia-előadásokban, szerkesztői munkájában realizálódó tudományos munkássága. Tárgygyűjtéseire jellemző a múzeum kiállításaihoz és a saját tudományos célkitűzéseikhez kapcsolódó, vagy a néprajzi gyűjtemény hiányait pótló, elsősorban összefüggő tárgygyűjtésekre irányuló koncepciózus gyűjtőmunka, a tárgyak használatának kiváló adatolása. Ez tette lehetővé a korábban gyűjteménybe került, kevésbé adatszolgált tárgyak „megszóllaltatását” is. A tárgygyűjtéseket rendszerint kiállításokon mutatta be, katalógusokban, önálló füzetekben, tanulmányokban dolgozta fel, maximálisan megvalósítva a múzeumoknak a tárgyak gyűjtésére, őrzésére, bemutatására és feldolgozására egyaránt kiterjedő kötelezettségét.

Noha vidéki muzeológusként rengeteg mindennel kellett foglalkoznia, s kiállításai, publikációi hosszú sorát tekintve is feltűnik az általa vizsgált témák változatossága, mégis világosan kirajzolódnak azok a kérdéskörök, amelyek egész pályáját végigkísérték. Emőke nagy súlyt fektetett a múzeumépítő elődök munkásságának megismertetésére. Nem múlt el káli-medencei kutatás, hogy Sebestyén Gyula sírját meg ne koszorúztuk volna, s konferenciák, kiállítások szervezésével, emlékkötet szerkesztésével is adózott Sebestyén Gyula, Vajkai Aurél emlékének.

Veszprém megye társadalmi, vallási, etnikai sokszínűségével kiváló terepet biztosított az ilyen jellegű kutatásokhoz. Emőkének éppúgy szívügye volt az igen jelentős kisnemesség életformájának, mentalitásának megismerése, mint a hagyományörző németek, szlovákok néprajzi

vizsgálata. A kisnemeség, illetve a nemzetiségek vizsgálatára szervezett Dunántúli Néprajzi Napokon a néprajzosok mellett rendszeresen részt vettek a rokon tudományágak képviselői, történészek, egyháztörténészek, levéltárosok és helytörténészek, valamint önkéntes gyűjtők is. Az előadásokat mindig élénk érdeklődés és sok hozzászólás követte a hallgatóság soraiban nagy számban megjelenő felusai részéről.

Emőke pályája kezdetétől nagy jelentőséget tulajdonított egy-egy táj mélyfúrás jellegű, komplex vizsgálatának. Már rövid soproni működése során tervbe vette a Fertő-vidék néprajzi vizsgálatát. E témakörben legfontosabbak a táj magyar településeinek 18–20. századi lakáskultúrájáról megjelent tanulmányai. Erről írta 1976-ban megvédett bölcsészdoktori disszertációját is. Veszprém megye kistájai közül 1981-től a Káli-medencében, majd 1989-től a Somló-vidéken szervezett népes gárdával monografikus kutatást. Noha a sokunk számára máig példaértékű és meghatározó káli-medencei munka torzóban maradt, az évente megrendezett konferenciák, a három konferenciakötet, s nem utolsósorban az itteni gyűjtések alapján született tanulmányok szinte megelőlegezik az egyszer talán mégis elkészülő monográfiát. E kutatások foglalta Lackovits Emőkének a Száz Magyar Falu Könyvesháza sorozatban 2001-ben megjelent *Köveskál-monográfiája*.

E táj kutatásoknál kezdett elmélyülni Emőkének a helyi állami és egyházi levéltárak munkatársaival való kapcsolata, a helyszíni gyűjtéseket ugyanis kezdetől összekapcsolta a levéltári iratok tanulmányozásával. Ennek az egyre intenzívebbé váló együttműködésnek köszönhető, hogy a Veszprém Megyei Levéltár által megjelentetett falumonográfia-sorozat számos kötete Emőke közreműködésével néprajzi fejezettel gazdagodott: szerzőtársa volt a Lichtneckert András szerkesztésében megjelent *Balatonalmádi és Vörösberény története; Csopak története; Balatonfüred és Balatonarács története; Berhida, Kiskovácsi és Peremarton története és néprajza*, valamint a Hudi József szerkesztette *Lovas története* című kötetnek.

Már a komplex táj kutatásoknál kirajzolódott Emőke fő érdeklődési területe: elsősorban a népi vallásosság különféle jelenségeit vizsgálta, összefüggésben a családi, rokonsági, társadalmi viszonyokkal. Vallási néprajzi kutatásai során jó kapcsolatokat épített ki mind a református, mind a katolikus és evangélikus gyűjtemények munkatársaival, levéltárosokkal, lelkészekkel. Így kerülhetett sor 1985-ben a veszprémi székesegyház altemplomában arra az emlékezetre, és akkoriban úttörőnek számító kiállításra, amely az ökumenizmus jegyében mindhárom felekezet liturgikus tárgyait mutatta be. Emőkének köszönhetően helyt kaptak a kiállításban a népi vallásosság tárgyai is, ami ugyancsak újszerű volt még akkoriban. Ilyen előzmények után indította el a VEAB Néprajzi Munkabizottságában a vallási néprajzi vizsgálatokat. Részletes, az építményekre, tárgyi emlékekre, egyházi iratokra és a vallási élet minden megnyilvánulására kiterjedő kérdőívet szerkesztett, és hosszú távú kutatási programot állított össze számos résztvevő bevonásával. Ennek megvalósításán azóta is töretlenül dolgozik, mind nagyobb területre terjesztve ki vizsgálatait. Kutatásainak fókuszában a reformátusok vallási szokásai állnak, rendkívül színes tematikával: tanulmányai, cikkei a hitélet különféle megnyilvánulásait, a vallási szokásokat, a templomi ülésrend, a rokonsági és temetkezési rend összefüggéseit, az egyházi rendtartások szerepét éppúgy felölelik, mint a különböző felekezettűek együttélését. Nagy hangsúllyal szerepelnek publikációiban a liturgikus tárgyak, számos tanulmánya jelent meg a református egyházi textiliákról. Emellett jelentős tanulmányokat írt a katolikusok vallási szokásairól, szakrális tárgyairól is. Széles kitekintéssel, elmélyült ikonográfiai ismeretek birtokában dolgozta fel a Laczkó Dezső Múzeum egyes tárgycsoportjait (türeleművegek, a Szentháromság tiszteletének tárgyai). 2001-ben jelent meg kutatásait összegző önálló kötete *Az egyházi esztendő jeles napjai, ünnepi szokásai a bakonyi és Balaton-felvidéki falvakban* címmel. Az 1990 után újjáéledő vallási szokásokat videón is megörökítette.

Emőke vallási néprajzi tájékozottságát, tárgyismeretét nemcsak a Laczkó Dezső Múzeum által rendezett kiállításokon hasznosította, de a Dunántúli Református Egyházkerület Tudomá-

nyos Gyűjteményeiben rendezett kiállításoknak is rendszeresen szakértője, társrendezője, és részt vett a Tihanyi Bencés Apátság megalapításának 950. évfordulójára 2005-ben rendezett kiállítás (*Apátság és népe*) elkészítésében is.

Vallási néprajzi munkásságának kiemelkedő eredménye az 1991 óta rendszeresen megrendezésre kerülő konferenciasorozat, amelyet a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeummal közösen indított el. E konferenciákra is jellemző, hogy néprajzosokon kívül lelkesek, önkéntes gyűjtők is nagy számban tartanak előadást. Lackovits Emőke előbb egyedül, majd Mészáros Veronikával közösen szerkesztette kötetét az elhangzott előadásokat. Jelenleg a *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* 7. kötetének összeállításán munkálkodik.

A liturgikus textiliák mellett a viseletek vizsgálata ugyancsak kiemelten fontos szelete munkásságának. Számos tárgyegyüttessel gyarapította a Laczkó Dezső Múzeumot, s ezeket kiállításokon is bemutatta, katalógusokban, tanulmányokban ismertette. 2001-ben önálló kötetben foglalta össze kutatásait *Viseletek és öltözködési kultúra a Bakonyban és a Balaton-felvidéken* címmel. A 2005-ben megjelent, Egervári Mártával közösen írt könyvében a Laczkó Dezső Múzeum hímmzéssel díszített kultikus és ünnepi textiliáit dolgozta fel, benne a halottas lepedők egész Kárpát-medencére szóló megszerezésével, használatuk rekonstruálásával (*Hímmzések a Laczkó Dezső Múzeum Néprajzi Gyűjteményében. Hímmzéssel díszített kultikus és ünnepi textiliák a Bakonyból és a Balaton-felvidékről*). A múzeum egy-egy kiállításához kapcsolódva is alapkutatásokat végzett, tárgyegyütteseket gyűjtött, mint amilyen a Fodor Zsuzsával közösen rendezett *A falusi gyermekek élete Veszprém megyében 1868–1945* című kiállítás volt, amelyhez kapcsolódóan katalógus és több tanulmány is készült.

A kiállítások sorában kiemelt hely illeti a tájházak (városlódi német nemzetiségi tájház, szentgáli parasztpolgári tájház, kővágóörsi kismemesi kúria, kékkúti tájház), emlékszóbak (Nagy László-emlékszóba Iszkázon, Simon István-emlékszóba Bazsiban) forgatókönyvének, berendezésének elkészítését, az ilyen jellegű helyi kezdeményezések szakmai támogatását. A kékkúti Egyed-házról és a városzlódi Noe-házról ismertető füzetet készített.

Lackovits Emőke pályája arra is példa, hogyan lehet a megyei múzeumban folyó, elsősorban Veszprém megye néprajzi feltárását célzó kutatásokat országos, sőt, kárpát-medencei léptékűvé szélesíteni, s hogy az interdiszciplináritás elvénél érvényesítésével hogyan lehet a vizsgált témákat minél sokoldalúbban megközelíteni. Emőke kezdettől fogva csoportmunkára törekedett a táj kutatásoknál és tematikus kutatásoknál egyaránt. Bevonta a kutatásokba a rokon tudományok művelőit éppúgy, mint a vizsgált területen élő önkéntes gyűjtőket. Számára nem léteztek a néprajz különböző területeit vagy a rokon tudományokat elválasztó határok. Kiváló gyűjtő, aki rengeteg időt tölt terepen, ugyanakkor a történeti néprajz művelése is evidencia számára. Éppúgy foglalkozik társadalomnéprajzzal, vallási szokásokkal, az árucserre és táji munkamegosztás kérdéseivel, mint tárgyi néprajzzal, és szívesen kalandozik az iparművészet, művészettörténet, egyháztörténet, sőt, a régészet területére is, ha témája úgy kívánja.

Személyes beszélgetéseinkből tudom, de az itt-ott megjelent, erdélyi gyűjtéseken alapuló cikkeiből is kiderül, hogy Emőke a szabadsága egy részét rendszerint Erdélyben töltötte. Az erdélyi kollégákkal ápolta személyes, baráti kapcsolatokat az általuk képviselt intézményekkel közösen szervezett konferenciák intézményi szintre emelték, kiszélesítették. Erdély után felvidéki kollégákkal, intézményekkel is sikerült kiépítenie a kapcsolatokat, ami lehetővé tette egy-egy téma mind tágabb körben való összehasonlító vizsgálatát. A sok éves szervezőmunka gyümölcse a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum, valamint a komáromi Magyar Kultúra és Duna-Mente Múzeuma idei közös kiállítása (*Ünnepek és találkozások*).

Szorosan vett múzeumi munkája mellett Lackovits Emőke számos szakmai, közéleti funkciót is ellát. 2002 óta országos szakfelügyelő. Tagja a Laczkó Dezső Múzeumi Alapítványnak, 2005-ben elnökévé választották az Orbán Balázs Közalapítványnak, kuratóriumi tagja a Bol-dogaszony Közalapítványnak.

Végül meg kell említeni Lackovits Emőke pedagógiai és a legjobb értelemben vett népművelő, ismeretterjesztő tevékenységét is. Egyetemi hallgatók generációi a felügyelete alatt sajátították el a terepmunka, a néprajzi muzeológia gyakorlatát. Néprajzi, népművészeti előadásokat tartott kézművesek, népi iparművészek számára, és gyakori előadója volt a tanári továbbképzéseknek, faluszemináriumoknak is. 2006-tól a Károli Gáspár Református Egyetemen vezet vallási néprajzi szemináriumot. Évtizedek óta irányítja a Veszprém Megyei Múzeumbaráti Kör Néprajzi Szakcsoportját, az önkéntes gyűjtők munkáját. A múzeum néprajzi gyűjteményeiről, kutatásairól, a néprajzi táborokról, a múzeumbaráti kör tevékenységéről rendszeresen beszámol a *Néprajzi Hírekben* és különféle Veszprém megyei orgánumban. A *Múzeumi Diáriumban*, a *Veszprém Megyei Honismereti Közleményekben* vagy a *Honismeretben* megjelent népszerűsítő cikkei, a Magyar Rádió *Kis magyar néprajz* sorozatában tartott előadásai mellett számos néprajzi rendezvény ötletgazdjaként, szervezőjeként is igyekezett minden szinten népszerűsíteni Veszprém megye néprajzi értékeit, építeni a kapcsolatokat a Kárpát-medence különböző régiói között.

Tevékenységét a szakma, a megye, a város és a múzeum több kitüntetéssel, elismeréssel honorálta: 1983-ban *Gunda Béla-díjban*, 1992-ben *Gizella-díjban*, 2001-ben *Pro Comitatu* díjban, 2005-ben *Laczkó Dezső Tudományos Díjban* részesült.

Mindezek mellett Emőke feleség és családanya is. Férje, törekvéseiben méltó társa és segítője Sonnevend Imre erdőmérnök, aki Emökéjéhez hasonló hivatástudattal kutatja és őrzi Veszprém megye természeti értékeit. Két gyermeket neveltek fel, lányuk, Anna maga is néprajzos.

Kedves Emőke, születésnapodon mi mást kívánhatnánk Neked, mint további töretlen munkakedvet, a vetésed szárba szökkenését, a még fontosnak ítélt feladataid elvégzését, s mindehhez erőt, egészséget, Isten áldását! Isten éltesen sokáig!

H. CSUKÁS GYÖRGYI

*

IN MEMORIAM

„Még találkozunk!”

Boglár Lajos (1929–2004) emlékére

Boglár Lajos

Kollégáit, tanítványait, barátait és távoli tisztelőit egyaránt lesújtotta a hír, miszerint 2004. szeptember 23-án, hosszan tartó, ám méltósággal viselt súlyos betegséget követően elhunyt a világhírű amerikanista és etnológus, a magyarországi kulturális antropológiai oktatás megteremtője.

Boglár Lajos közel három évtizeden át volt a Néprajzi Múzeum munkatársaként az Amerika-gyűjtemény vezetője. Életét a dél-amerikai őserdők indiánjai kutatásának szentelte. Ezen a területen ő volt az első magyarországi kutató, aki tudományos igényű terepmunkát és gyűjtést folytatott. A múzeumot mintegy hétszáz tárggyal gazdagította, több száz fényképfelvételt készített, továbbá filmeket forgatott, hangfelvételeket rögzített. Tevékenysége nyomán vált a Néprajzi Múzeum amazóniai anyaga nemzetközi viszonylatban is jelentőssé. A braziliai Mato Grosso-ban élő nambikuara, a venezuelai piaroa és a francia guyanai wayana indiánok körében végzett mélyreható kutatásokat. Az amazóniai tollművészet nemzetközi hírű szaktekintélye volt. 1953 és 1979 között a Néprajzi Múzeum

muzeológusaként, majd a Nemzetközi Osztály vezetőjeként tevékenykedett. 1979-ben főmunkatársa lett az MTA Orientalisztikai Munkaközösségnek, ahol 1989-ig dolgozott. 1975 óta adott elő az ELTE-n. 1990-ben mint docens megalapította a Kulturális Antropológia szakot, ahol haláláig tanított. A Magyar Kulturális Antropológiai Társaság és a Brazil–Magyar Társaskör elnöke volt. Számos néprajzi-antropológiai kutatóutat szervezett Latin-Amerikába: nambikvara indiánok (1959), piaroa törzs (1967–1968, 1974), Mexikó (1974, 1977), guaranik (1979 és 1997 között), kajapó törzs (1984, 1985), wayanák (1991 és 1997 között). 1997-ben a Dél-Brazíliában élő „magyarok” között kutatott. A vizsgálatok eredményeit számos kötetben (*Trópusi indiánok között*, *Wahari, Mítosz és kultúra*) közölte. Több száz hangfelvétel, több ezer fotó és számos film tartozik archívumához. 1960 és 1964 között részt vett amatőr filmfesztiválokon, és több díjat nyert. 1962-től több néprajzi dokumentumfilmet forgatott (*Asszonyfarsang*, *Bödönhajó* stb.), utána Dél-Amerikában filmezett: *A piaroák világa* (1968, az első keskenyfilm, amelyet felnagyítva mozikban is vetítettek), *A sámán nyaklánc* (1968), *L'Indien* (1974, J. Willemont, francia operatőrrel), *Wayana úti napló* (1991–1996), *Magyarok Brazíliában* (1997) stb. Halála évében az ELTE egyetemi tanácsa címzetes egyetemi tanárnak nevezte ki.

Embersége, személyes kisugárzása folytán, akik közel álltak hozzá, nem csupán egy kitűnő tudóst, hanem egy nagyszerű embert is gyászolnak most. Ebben az írásban, túl az életrajzi adatokon, megkíséreltem visszaadni Boglár Tanár Úr, vagy ahogy sokan nevezték, „Buci” tudományos szemléletének, személyiségének lényegesebb elemeit is.

Boglár Lajos 1929-ben született a brazíliai Sao Paulóban, ahol apja tizennégy évig szolgált konzulként. A gyermekkor éveit alapvetően meghatározta személyiségét. Sao Pauló, e többnemzetiségű közeg a más kultúrák iránti érdeklődés, az elfogadás, a tolerancia mellett a többnyelvűség alapját is biztosította. Tizenhárom éves koráig ott élt családjával, s csak 1942-ben utazott először Magyarországra (miután megszakadtak a diplomáciai kapcsolatok a két ország között).

„A háborús viszonyok miatt (számos hajót süllyesztettek el német tengeralattjárók) óceánjárók alig vagy igen ritkán közlekedtek. Két teljesen kivilágított hajó szállította a német, az olasz és a magyar diplomáikat, gyakran megállítottak útközben hadihajók, és fényjeleket váltottak. A mentővek mindig a kezünk ügyében voltak. Normális körülmények között az óceánjárók 12 vagy 13 nap alatt tették meg az utat Rio de Janeiróból Lisszabonig, a mi utunk tovább tartott: 23 napig. Ezt a hosszú utat apám megfelelő alkalomnak tekintette, hogy a magyar írást gyakoroljam. Egy, a hajón velünk tartó tanárra bízta tanításomat: emlékszem arra, hogy a Széchenyi nevet százszor írátták le velem, hiszen semmilyen addig ismert nyelv fonetikája alapján nem értettem az s-t és hogy miért kell a második e-t is é-nek ejteni. Nagy nehézségek árán alkalmazkodtam a magyar nyelvű iskolához, hiszen, nővérem elmondása szerint, hároméves koromtól egyformán beszéltem portugálul, németül és magyarul, de magyarul írni 13 éves koromig nem tanultam.” (Az idézetek java része Boglár Lajos *Pau Brasil – Őslakók és bevándorlók* [Bp., 2000] című könyvéből való.)

Középiskolai és egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, a 20. századi magyar történelem talán legvérvizatarosabb évtizedében.

„Egy hónap óta boldog és büszke egyetemista voltam, amikor 1948 őszén anyám közölte: a család úgy döntött, »visszaköltözünk« Braziliába. Bátyám Sao Paulóból néhány hónapon belül elküldte a hajójegyeket és a brazil vízumokat, és átutalt több ezer dollárt. A *Quanza* nevű gőzös februárban indult Le Havre-ből. Úgy tűnt, magyarországi sorsomat a család eldöntötte: lezárta egy felvétel a bölcsészkaron, és készülődtem az indulásra. Február elején sógorom, táskájában a család útleveleivel, vízumaival és hajójegyeivel belépett a bankba, hogy kiváltsa a Braziliából átutalt devizát. Hasztalan vártuk haza napokig. 1949-ben az eltűnések mindennaposak voltak, de kétségbeesve próbáltunk utánajárni, mi történhetett? A rémtörténetet csak fél évvel később, sógorom fogolytáborból való kiszabadulása után tudhattuk meg: amikor annak idején kilépett a bankból, táskájában az iratokkal és több ezer dollárral, két »börkábátos« alak közrefogta, betuszkolta egy autóba, és elszállította a fogdába. A lényeg, hogy az ürügy »devizabűntett« volt. Nyilvánvalóan tudhattak a fogdmegek a devizaátutalásról, és az ország nyomorult gazdasági helyzetében még néhány ezer dollárra is szükség lehetett... Több házkutatást is túl kellett élnünk. Mi – és ebben nem voltunk egyedül – nyomorúságosan tengettük életünket, kereső családfő nélkül. Vajda és Ortutay tette lehetővé, hogy 1949 őszétől ismét egyetemre járhassak. Megjegyzem: akkoriban még brazil állampolgárnak számítottam, bár útlevelem még nem volt, bizonyos mértékig mentőtövem volt egyetlen dokumentumom, születési bizonyítványom. Alig telt el másfél év, a pestisként terjedő koncepciós perek egyik kijelölt áldozata lett egy másik rokonom, akit »jugoszláv konspirációban való részvétele« miatt 15 évi fegyházra ítélték. Újabb házkutatás, majd néhány nap múlva »meghívót« kaptam a Sziálin út 60.-ba azzal a megjegyzéssel, hogy minden személyes dokumentumomat vigyem magammal... Iszonyúan megijedtem, ennek már fele sem tréfu, gondoltam, és rohantam Vajdához, mit tegyek? Vigyem magammal egy szál iratot, ha szükséges, mondjak le a brazil állampolgárságról, javasolta. Mindenesetre szól Ortutaynak, tette hozzá. Feleségem elkísért az épület sarkáig, majd beült egy

közeli presszóba. Abban állapotunk meg reszketeg hangon, ha két órán belül nem jövök ki, azonnal hívja Vajdát. A lényeg: nem vertek meg, nem kínoztak, de a kihallgatást végző tiszt azonnal elkérte brazil dokumentumaimat, betette egy fiókba, és hozzátette: – Erre magának többet nem lesz szüksége! Hirtelen úgy éreztem, nyomtalanul eltűnhetek. Megszűntem létezni!? A feltett kérdésekből kiderült, a kihallgató pontosan tisztában volt családi ügyeimmel: tudta, hány gyereke van Braziliában élő bátyámnak, és hogy 1949-ben ki akartunk vándorolni. A beszélgetés fokozatosan afelé terelődött, hogy 1942-ben (Braziliából hazatérően) vonaton Lisszabonból jövet hol lépett Magyarország földjére. Arra volt kíváncsi, áthaladtunk-e Jugoszlávián. Nem kellett nagy dramaturgiai érzék ahhoz, hogy a »jugoszláv összeesküvésben« való részvétel miatt lecsukott rokonom újabb jugó kapcsolatára derülhetett volna fény. (S ha belegondolunk, azon a vonaton apámon kívül több magyar diplomata utazott, többek között az akkori riói nagykövet, ifj. Horthy Miklós is.) Micsoda fogás lehetett volna az ÁVH-nak, ha az urak valamennyien élnének, és Magyarországon! A beszélgetésben szó esett egyetemi tanulmányaimról is, és többször emlegettem Orutayt, akinek egy »bölcsezszeri pályadíjat« köszönhettem... A tiszt végül közölte velem: – Most, hogy nincsen már brazil papírja, kérvényeznie kell a magyar állampolgárságot, és a keresztnévét is meg kell változtatnia. A tiszt felkelt az asztaltól, kezét nyújtott, és további jó tanulást kívánt. Leirhatatlan, mit éreztem a lépcsőn lefelé, amíg elértem a kijárat ajtót... Valószínűleg túl fiatalnak és érdektelennek tartottak ahhoz, hogy beleszöjenek rokonom perébe. Az ÁVH egyetlen zsákmánya a születési bizonyítványom volt, ezzel bárki – például egy kém – szerezhet magának brazil útlevelet, villant át az agyamon. Azonnal értesíteni kell erről a legközelebbi brazil nagykövetséget: kapóra jött egy külföldi látogató, akivel portugál nyelvű levelet juttattam Bécsbe, részletesen elmagyarázva a helyzetet. Az ügy azzal folytatódott, hogy a belügyminisztériumtól kérelmeztem a magyar állampolgárságot (amit egy nyilvános egyetemi fórumon is be kellett jelentenem), majd megváltoztattam a születési bizonyítványban szereplő neveket – Luiz Brasil Boglár – Boglár Lajosra."

Az ELTE-n már konkretizálódott érdeklődése a művészetek és az etnológia, azon belül is az indián kultúrák iránt. Ebben nagy segítségére volt az öt véglegesen az etnológiával „megferdítő” Vajda László. Vajda ekkor, a '40-es évek végén, '50-es évek elején Orutay tanársegéde volt a néprajz szakon, s ő indította el az „etnológiai munkaközösséget”, melynek összejöveteleit részben a lakásán szervezte. E munkaközösség végül három főre olvadt, Bogláron és Vajdán kívül a későbbi elválaszthatatlan jó barát, Bodrogi Tibor alkotta a csapatot. Boglár írásos és szóbeli visszaemlékezéseiben Vajdát jelölte meg tanítómestereként, akinek komoly filológiai ismereteit, óriási összehasonlító tudását csodálta. A „Vajda-iskola” – vagy ahogyan félig tréfásan nevezték, „Buschule” („bozót iskola”, a „budapesti iskola” német változatának rövidítéséből) – egyik vezérelve a korai specializáció volt. Vajda úgy vélte, hogy e nemzetközi vonatkozásban szakmailag elszigetelt helyzetben csak így lehetnek versenyképesek. A világ etnológiai felosztását a következők szerint végezték el: Vajda elsősorban Afrikával és kultúratörténettel kívánt foglalkozni, Bodrogi Óceánia törzsi kultúráit és a társadalomszervezet kérdéseit vállalta, míg Boglár Latin-Amerika mellett a vallás és a művészet kérdéseire kezdett fókuszálni. 1950–51-ben, amikor a hazai néprajztudományban is a szovjet tendenciák uralkodtak, ki kellett dolgozniuk – Boglár szavaival élve – a szakmai túlélés-stratégiát. Olyan feladatokat igyekeztek vállalni, amelyek más korokban is, lelkiismeret-furdalás nélkül vállalhatóak voltak. Ilyen téma volt a gyarmatosítástörténet és a magyar utazók etnográfiai hagyatékának felkutatása, feldolgozása. Ennek kapcsán publikálta a 18. században Dél-Amerikában járt magyar utazó, Éder Xavér Ferenc hagyatékát. Az '50-es évek végéig lényegében a szakirodalomra támaszkodva végeztek elemzéseket, publikáltak bel- és külföldön tanulmányokat. Talán ez a pauza, talán az eltérő személyiségjegyek, talán a gyermekkori emlékek miatt vált hármuk közül csak Boglár igazi terepmunkás kutatóvá.

Boglár személyesen először 1957-ben kapcsolódhatott be a nemzetközi tudományos vérkeringésbe, miután elfogadhatta a neves dán etnológus, Kaj Birket-Smith meghívását, akinek invitálása egy évvel korábban még eredménytelen volt. Koppenhágában szinte fegyveres felkelőt megillető tisztelettel és rokonszenvvel köszöntötték, bőséges ellátást és honoráriumot biztosítottak számára. A rendelkezésére álló két hónapot a könyvtárak és a gyűjtemények tanulmányozására, illetve terepmunkájának megszervezésére fordította. A törzs, ahova vágyott, a karazsa volt, melyet gyerekkorában nem láthatott. Az egyetemi éveik alatt Vajda is azt vallotta, hogy minden etnológusnak rendelkeznie kell egy „saját törzssel”, melyet a világon ő ismer legjobban. Boglár Budapesten, majd Koppenhágában (és közben két hétig Párizsban) lényegében minden fellelhetőt elolvasott rólok. Az élet azonban másként alakította a sorsát.

„Párizsból Koppenhágába visszatérve levelek vártak Braziliából: Baldus professzor, a Sao Pauló-i Múzeum igazgatója, aki később sokat segített első terepmunkám realizálásában, kijelentette, hogy a karazsák közé nem mehetek, ugyanis az Indiánvédelmi Szolgálat engedélyére lenne szükségem, azt pedig mint egy »szovjet tagország« állampolgára nem kaphatom meg. Viszont felvetette, hogy van két törzs, a bororo és a nambikvara, hozzájuk engedély nélkül el lehet jutni. Az előbbiekről tudtam, hogy »agyonkutatott« embersoport: Albisetti, Baldus, Colbacchini és mások alaposan foglalkoztak rokonsági rendszerükkel és rituálisokkal. Lévi-Strauss frissen megjelent elemzése a társadalomszervezetükről pedig csak tovább buzdítja majd a brazil etnológusokat újabb és újabb vizsgálatokra. Ez a lehetőség tehát kevésbé vonzott. A nambikvarák mellett szólt több minden: egyrészt jóval kevesebbet tudunk róluk, mint a bororókról, másrészt érdekelt, milyen alapon tartják őket a kontinens egyik »legkezdetlegesebb« embersoportjának (a kultúratörténeti iskola szerint a fiktív »evolúciós lépcső alsó fokán« állhatnak). Első terepmunkának talán könnyebb falatnak bizonyul, mint egy komplexebb társadalom.”

Legelső terepmunkájára végül is 30 évesen, 1959-ben keríthetett sort, amikor azt a politikai helyzet először lehetővé tette.

„A legelső utamon, 1959-ben is megvolt az az előnyöm, hogy a Mato Grossóba kerültem a nambikvara indiánok közé, ahol húsz évvel előttem Lévi-Strauss járt (ebből született Szomorú trópusok című könyve), tíz évvel előttem pedig egy Oberg nevű kanadai antropológus, az ő írásait, fényképeit is ismertem. Tehát a hónom alatt vittem a régi fotókat – ez volt a névjegyem. De adódott olyan helyzet, amikor ott ültem szemben négy nambikvara indiánnal, fogalmam sem volt, mit csináljak, ők se tudták, mit kezdjenek velem. Aki a környezetükben megfordul, az vagy kereskedő vagy kaucsukgyűjtő vagy misszionárius. Engem egyik kategóriába se tudtak besorolni. Ott ültem, és az egyetlen dolog, ami eszembe jutott ebben a helyzetben, egy mitikus hős, Vaklitiszu neve volt. És akkor úgy összenéztek, hogy hát ez kicsoda. Se a misszionáriusok, se a kereskedők nem ismerik ezt a nevet, én honnan tudom. Elmondtam nekik, hogy itt volt egy barátom nagyon régen, húsz éve, ő mesélt erről. Három hét elteltével már ennek a hősnek a nevének kezdtek szólni, kicsit azonosítottak vele.”

A nambikvaráknál gyűjtött tapasztalataiból írta az 1965-ben megjelent *Trópusi indiánok között* című könyvét. Már itt körvonalazódott terepmunka-technikájának egyik kulcseleme: a lehetőség szerint teljességre törekvő megfigyelés és dokumentálás igénye. A „keleti görcs”, amely maga is használta, egyet jelentett a kétséggel, vajon lesz-e még alkalma visszatérni a terepére. A következő jelentősebb kutatási terepe a venezuelai piaroa törzs volt, akik között 1967–1968-ban és 1974-ben végzett hosszabb terepmunkát.

„A piaroa indiánok közé 1967-ben egy magyar származású orvos vitt el, aki akkor már harminc éve gyógyította őket, és úgy mutatott be, mint a fiát. Ettől kezdve zöld utam volt, és úgy kezelték, mint a Baumgartner doktor fiát, aki szereti az indiánokat. Ők meglehetősen merev, éles jó/rossz kategóriákban gondolkodnak. A »jók« közé besorolták a spanyol származású, fehér kormányzót, egy mulatt sofőrt, egy fekete postást és még valakit, aki szállította őket. És engem.

Tehát nem egyszerűen a szín vagy a pozíció számít, hanem a »jószág«. Kik a rosszak? Például a kereskedő, aki átveri őket, aki nem szállítja őket stb.»

Számára már nem a terepen történő beilleszkedés jelentett problémát, hanem inkább az európai, a magyarországi közegbe történő visszailleszkedés járt nehézségekkel.

„Amikor 1968 augusztusában nyolc hónapos venezuelai tartózkodás után Budapestre érkeztem, még hetekig a piaróa indiánok között átélt élmények hatása alatt voltam, és nem tudtam felfogni barátaim politikai (»Mit szólsz a diáklázongásokhoz?«) és kulturális nyüzsgését (»Láttad a Beckett darabot?«). Idegenné vált a megszokott közeg. Elfelejtettem könyvcímeket, telefonszámokat, de fülemben visszhangzott Hatopa mágikus csörgővel kísért mitikus éneke, és magam előtt láttam Tuna vehemens beszámolóját a vaddisznók elejtéséről.»

A piaróák között végzett kutatások, azon belül is a *Warime* nevű rítus tanulmányozása során fogalmazódott meg az az elképzelése, miszerint minden kultúra egyfajta mozaikkép, melynek egyes elemeit kell a kutatónak összeraknia. Minden kultúrának van egy központi mozaikkockája, melyből könnyebb kirakni a képet. A piaróáknál ez volt az ún. *Warime* rítus, mely a törzs „mitikus motorját” eredményezte.

A leghosszabb időt a guarani indiánok tanulmányozásával töltötte (1979 és 1997 között). A terep kiválasztásában gyermekkori emlékek is szerepet kaptak.

„Ha megveszik az ijat-nyilat, megtanítom a kislfiút, hogyan löhet madarat a nyillal – mondta az idős guarani indián, miközben portékáját kínálta. Tízéves koromban történt mindez: egy ismerős házaspárral néhány hetet tölthettem a braziliai tengerpart egyik nyaralóhelyén, Itanhaemben. Apám Közép-Braziliába – többek között a karazsa indiánok földjére – szervezett expedíciót, és hasztalan könyörögtem, hogy vigyen magával engem is – erre nem volt hajlandó, mondván, az utazás az ismeretlen vidéken veszélyes lehet. Vigasztalásul egy ismerős családra bízott, vigyenek el Itanhaembe. Tudtuk, hogy ott hetenként megjelennek a tengerparton a guarani indiánok, hogy ijat-nyilat, csörgőt, kosarat vagy nyakláncokat kínáljanak a nyaralóknak. Az első hétvégén valóban megérkeztek a guaranik: csónakjaikkal kikötöttek az Itanhaem folyó torkolatánál, és ott helyben árusították termékeiket. Vásároltunk tőlük őzpatával díszített botot, ijat-nyilat, nyakláncot – az utóbbi kivételével minden megsemmisült a második világháború alatt. Az egyetlen emlék, egy nyaklánc, egyik rokonomnál vészelte át a viharokat, és amikor etnológushallgatóként munkát kaptam a Néprajzi Múzeumban, a múzeumnak ajándékoztam. Ez volt az első darab, amellyel az Amerikagyűjteményt gyarapítottam (később több száz tárggyal növelhettem a kollekción).”

Boglár számára a guaranik között folytatott kutatások legfontosabb eredménye az alábbi jelenségek megfigyelése volt: a nem indián környezethez való alkalmazkodás, a kultúraváltás folyamatában az indián csoportok olyan védelmi mechanizmusokat alakíthattak ki, amelyek alkalmasak arra, hogy közösségeik „átvészeljék” a fenyegető helyzeteket. E megfigyelést a guarani kultúra „esti” és „nappali” arcának elkülönítésével modellezte mintaszerűen.

„A civilizált közeggel való évszázados kapcsolat meghatározza a hétköznapok életét is. A szombatról már szó esett: ekkor szinte az egész falu az ubatubai piacon igyekszik eladni a hét közben termelt vagy előállított portékáját, hogy a pénzért azután a szükséges élelmiszert, ruhaneműt vagy háztartási eszközt megvásárolja. Az alapvető élelmiszerek mellett szombaton a családfelek nádpálinkát is vásárolnak, és nem csak olcsósága miatt. (Csak összehasonlításképpen: egy palack ásványvíz hozzávetőleg 8, egy üveg nádpálinka 12 Ft-nak megfelelő cruzeiróba kerül 1981-ben.) Egy guarani asszony két korty között ezt mondogatta: »... azért iszunk, hogy el ne felejsük a sok rosszat...« Ennél a meglepő magyarázatnál fontosabb az a szociológiai tény, hogy az indián könnyebben teremt kapcsolatot a »civilizált« egyénnel. A vasárnap a labdarúgásé – néhány legénynek még eredeti Flamengo, Botafogo vagy Guarani F. C. felirátú meze is van. A játékvezető ilyenkor Altino főnök sállal a kezében. Bár az indiánok már jóval Kolumbusz előtt ismerték a labdajátékokat, a foci újabb keletű, és ugyancsak a városhoz kötődő szórakozás. A Guarani F. C. csapatát az indiánok sosem látták játszani, de a rádióban már hal-

lották a mérközésük közvetítését. A főnök, másokkal együtt, meg volt győződve, hogy ilyenkor vérbeli guaranik mérköznek... Hétfőn és kedden, esetleg még szerdán is, a férfiak az őserdőben vadásznak...”

Az 1980-as évek közepén Boglárnak módja volt a kajakó indiánoknál a tollművészet etnoesztétikáját behatóan tanulmányozni. A kajakókról közreadott írásai, a gyűjtött tolldíszek által a téma világszerte elismert specialistájává avatta. Az 1990-es években figyelme – már mint tanácskezelő tanár – egy újabb terep, a wayana indiánok felé fordult. A kutatott csoport kiválasztásánál ismét közbeszólt a hatósági engedélyezés problémája.

„A nyolcvanas évek elején jártam először Észak-Braziliában. Fotókat készítettem egy tervezett amazóniai művészeti kötethez, amikor Belém városától nem messze egy ún. Indián Házban találkoztam wayana-apalai indiánokkal. Tollmunkáikat, barokkosan összetett táncmaszkjaikat, Klee műveit idéző tollmunkáikat már korábban megcsodáltam. Igazán azonban akkor lepődtem meg, amikor az indiánokat faggatva azt próbáltam kideríteni: megkülönböztethető-e a wayana és az apalai tőzs művészete? »Mind egyforma – hangzott a válasz – ezt egyformán csináljuk!« Ez azért is tűnt különösnek, mivel olvasmányaim és a kollégákkal folytatott beszélgetések alapján tudtam, hogy a wayanák egykoron harcban álltak a szomszédos apalai törzssel, de egyszer csak megbékéltek egymással, és ma tulajdonképpen egyetlen törzsnek tekinthetők. A kibékülésükről szóló következő mítosz az idő tájt olvastam, amikor javában dúlt a boszniai háború, ahol állítólagos civilizált népek etnikai és vallási ellentéteikre csak véres megoldást találtak. Az intolerancia gyilkos valósággá vált. Emberileg és szakmailag is érdekelt a különböző embercsoportok közötti kapcsolatok alakulása, ezért úgy gondoltam, el kell jutnom ezekhez a törzsekhez, a helyszínen kell megfigyelni, miként működik ez a sajátos etnikai szimbiózis. Tudtuk, hogy az észak-brazíliai Amapá Szövetség területén kívül Suriname és Francia Guyana több vidékén található wayana-apalai falvak: gyakran látogatják egymást, hiszen fogalmuk sincsen arról, hogy az őserdőben országhatárok húzódnak. Holland kollégák figyelmeztettek: Suriname-ba engedélyt szerezni csaknem lehetetlen; a brazíliai oldalon élők megközelítése is nehézkes: olyan távolságra vannak az indián falvak Amapá fővárosától, Macapatától, hogy csak repülővel juthatunk oda. Havonta egyszer ellenőrzi a FUNAI indiánállomásokat egy katonai repülőgép, az szállítja szükség esetén a hivatalnokokat vagy az ápolásra szoruló indiánokat a közeli nagyvárosokba. Légitaxit is lehet bérelni, de igen drága mulatság, és eléggé megbízhatatlan (nem beszélve arról, hogy csak két embert és néhány kilónyi súlyt szállíthat). A másik akadály, hogy Amapá területére csak kutatási engedéllyel lehet belépni, amire esetleg évekig várhatunk. Végül párizsi kollégám tanácsát fogadtam meg: menjek Francia Guyanába, a kutatási engedélyt – a cayenne-i prefektúrán – általában néhány hét alatt megadják, nem beszélve arról, hogy a Maroni középfolysánál levő falvakba engedély nélkül is eljuthatunk. Mindez 1990 végén történt: először találnom kellett valakit, aki elkísér az útra, és segít a kutatásban. (Két alapfeltételnek kellett megfelelni: ismerje Dél-Amerikát, és beszéljen legalább franciául.) Mivel még csak egy esztendeje működött az ELTE-n a kulturális antropológiai képzés, ez nem volt könnyű feladat. Hiszen bár angolul sokan beszéltek, franciául senki sem tudott, nem beszélve arról, hogy kinek lehetett tereptapasztalata? 1991 februárjában hazaérkezett dél-amerikai körútjáról egy hallgatóm, Rupp Anikó, aki nemcsak hogy megtapasztalta az őserdőt Peruban és másutt, de több nyelven is beszélt, többek között franciául is. A kérdés nyilvánvalóan megoldódott: miután megállapodtunk, hogy velem tart, az előkészületeket már együtt folytattuk, amire volt kerek fél évünk. Mint minden terepmunkánál, három alapkérdés körül forog minden: mit, hol és hogyan kutatunk? Az előkészületeknek két részük van, szakmai és technikai: megfelelően elosztva a terheket először is elolvastunk és kijegyzeteltünk minden elolvasható szakirodalmat a szóban forgó területről és népeiről. A tanulmányokat és könyveket részben a budapesti Néprajzi Múzeum, részben a párizsi Musée de l'Homme könyvtárában találtuk meg. Sűrű levelezésbe fogtunk a Francia Guyana-i állapotokat jól ismerő francia, hol-

land és svájci kollégákkal, majd cayenne-i kutatóközpontokkal és turistairodákkal. A legfontosabb információk birtokában állítottuk össze a technikai felszerelést: voltak már tapasztalataim, de külföldi barátaim ajánlották a müncheni Därr céget, ahol drágán ugyan, de mindenféle expedíciós felszerelést kínáltak, az »örökégő« gyertyától a kémiai víztisztító folyadékig. (Egészen természetes, hogy videokamera, napelemek, fényképezőgépek, diktafonok és rengeteg nyersanyag került csomagjainkba bégyazva szilikongélbe, száritósóba, ami nélkül a trópusi őserdőkben minden tönkremegy.) Július végén vágunk neki...”

Az első út során ismerkedett meg Wayamannal, az öreg wayana indiánnal, aki évekig fő adatközlője és legjobb barátja volt a terepen. Második útján, 1992–93-ban folyt le az a beszélgetés, melynek során Wayaman megjegyezte, hogy bár Luiz már másodszorra van nála, ő még nem látta Luiz faluját egyszer sem. A dialógus szöveget ütött Boglár fejébe, s a következő hónapok a „Wayaman-akció” megszervezésével teltek el, vagyis szerette volna Budapestre hozni félig vak barátját, aki városban még sohasem járt.

„... Kepes András kapásból vállalkozott az útra: szponzort szerzett, kamerát. Néhány össze-
jövetelemen gyorsanpaló kurzust adtam neki, hogyan viselkedjen az őserdőben, az indiánokkal, milyen ruhát vigyen magával és így tovább. 1993 júliusában jártunk: megállapodtunk, hogy két hét múlva a cayenne-i repülőtéren találkozunk. Ő Párizs felől érkezik, én Braziliából. Így is történt. Cayenne-ben közel sem örültek a tervnek... Már ott megkezdtem András felkészítését az őserdei körülményekhez: vásároltunk szúnyoghálót, majd részletekbe menően elmagyaráztam, mi mindenre kell ügyelni a Maroni partján. Például arra, hogy a függőágya alatt, keze ügyében helyezze el zseblámpáját és vadászését, ha éjszaka vagy reggel felkel, mielőtt belelépne cipőjébe vagy papucsába, világítson bele, mert előfordul, hogy skorpiók lapulnak benne. Szedje rendszeresen a malária elleni Lariam tablettát, de a szúnyogriasztó is legyen elől. Tekintettel, hogy az indián falvak »nyilvános véccéje« maga a környező erdő, az ilyen »kirándulásokra« is vigye magával kését. Liánok száza övezik az ösvényeket, de a világért se akarjon Tarzant játszani: ha megráz egy indát, ezer féle rovar hullik a nyakába...”

A „Wayaman-akció” a kezdeti nehézségek ellenére (pl. a születési hely és idő kinyomozása, az aláírás begyakoroltatása az útlevel igényléséhez) végül sikerrel zárult, az idős barátot sikerült Magyarországra szállítani, amiről film is készült.

Azokban az időkben, amikor Boglárnak nem volt egyszerű Dél-Amerikába jutnia, magyarországi terepkutatásokba fogott (pl. az 1970-es évek elején a szatmári Kispalád, Botpalád). Legkitartóbb Mátraalmáshoz (Szuahuta) volt, ahová az 1960-as évek második felében járt, majd a ’90-es években több tanítványával is megfordult a faluban. Előadásaiiban gyakran hivatkozott e kutatásokra, melyeknek tapasztalatai számunkra, tanítványai számára is fontosak voltak szakmai tapasztalatszerzésünkben.

Kulturális antropológusi hitvallásának főbb elemeit így foglalta össze egy vele készített interjúban:

„Alighogy Budapestten kicsomagoltam, felkértek, írjak a neves magyar folklórkutató születésnapjára készülő Festschriftbe. Heteken át, minden este betöltötte a konyhót a piaroa sámán mitikus éneke, amit más elbeszélők nappal mesékkel és igaz történetekkel fűszereztek. Neki-fogtam, hogy leírjam a frissen hallott és látott orális alkotásokat: hiszen előadásuk néha valóságos performance volt, rögtönzések színezték és bontották meg a kötött formákat. Gondoltam, ez tanulságul szolgálhat minden európai folklórkutatónak, hiszen kiderül: mennyire érzékenyek a törzsi közösségek a változásokra, és mennyire merev a tradicionális »story-telling«. A tanulmány megíródott, annak rendje és módja szerint megjelent, angol nyelven. A különlenyomatokból több külföldre került, többek között egy amerikai kollegához, aki megígérte, értékelést ír a dolgozatról. Amiért most az egészet említem, kollegám elemzésének a lényege, mégpedig, hogy kimutatta: tanulmányom szövegében »legalább huszonöt különböző irányzat« jelenik meg. Meg kell mondom: az általa felsorolt iskoláknak még a feléről is alig halottam, nemhogy alkalmaz-

am volna (»gondolta a fene!«). Igyekeztem felvilágosítani bírálómat, hogy maga a sokrétű-sokértékű valóság teremtette a különböző aspektusokat, nem pedig egy teoretikus háttér. Többek között ezek jutnak eszembe, ha megkérnek, hogy antropológiai elméletekkel foglalkozzam, akár szóban, akár írásban. A kulturális relativizmus kérdésével is így állok: ha nem látom a pragmatikus indokot, a kérdés visszhangtalan bennem – negyven év terepmunkával a háttérben mögött elmondhatom: a magammal hozott együttérzési készség és objektivitásra való törekvés együttesen segített ahhoz, hogy egyenértékűnek fogjam fel a különböző kultúrákat, és ez segített a közösségek megértésében – nem pedig az elolvasott elméleti irodalom. Más a helyzet az adott esetben vizsgált embercsoporttal, arról igyekszem mindent szakirodalmat elolvasni (lásd a »Fekete könyvet«: első terepmunkámnál használtam ezt a füzetet: amelybe monografikus szerkesztésben mindazt beleírtam, amit a szóban forgó közösségről, áréáról olvastam. Ezt a kézikönyvet azután a kutatóút végén megmutattam a »vendéglátóknak«, és megbíráltattam velük. Együttal a saját megfigyeléseimet is kontroll alá helyeztem, megteremtve, legalábbis törekedve erre, hogy az émikus és az étikus szemlélet egyensúlyba kerüljön (a piaroák megjegyzéseit a Wahari című kötetben lábjegyzetként közöltem). A terep, a valóságos közeg irányította (és irányítja) viselkedésemet: hogy ez mennyire sikerül, abból szoktam lemérni, hogy távozáskor elhalmoznak kérésekkel – tehát visszavárnak. A kultúra »globális« megismerésére való törekvés mögött kifejeződik az aggály, hogy ha nem figyelek minden jelenségre, honnan tudhatom, melyik a »lényeghordozó«? Ebben bejátszhatott két tényező, egyrészt egy újabb aggodalom, éspedig, mivel Kelet-Európából indulok Dél-Amerikába – manapság elképzelhetetlen nehézségek árán – kérdés, eljutok-e oda még egyszer? Tehát nem engedhetem meg azt a luxust, hogy a kultúrának csak egy-egy aspektusát – például csupán a mítoszokat vagy csak a rokonsági rendszereket – vizsgáljam, másrészt pedig fontos tényező, hogy első terepmunkáim kiinduló bázisa a Néprajzi Múzeum volt, általános feladatunk pedig, hogy »lehetőség szerint a kultúra teljes etnográfáját, minden szeletét igyekezzünk dokumentálni«. Szakmai gyakorlatommá vált, hogy hosszú évekig vizsgáltam egy-egy indián közösséget, és végül minden évtizedre esett egy-egy etnikum feldolgozása (60-as évek: nambikuara törzs, 70-es évek: piaroa, 80-as évek: guarani, 90-es évek: wayana, újabban pedig megkezdve kutatásaim történetének ötödik évtizedét, braziliai magyar emigránsok lezármazottai és a botokudo indiánok). A megismerés folyamata ez: szakirodalmi felkészülés, terepmunka, majd hosszas töprengések, elemzések, többszörös »feed-back« a helyszínen, összehasonlítás és végül kísérlet valami értékteremtő feldolgozásra (s nem csak az írott formában, hanem kiállítások rendezésével, filmek bemutatásával stb.). Külföldi kollegák vetették fel a kérdést, ha ennyi időt szánok egy törzsi »szerelemre«, lehetséges-e az intenzív szubjektivitás mellett bármiféle általánosítás? Eljuthatunk-e egyetlen érvényű értékekhez összehasonlítás nélkül? A válaszom igen egyszerű: minél nagyobb tereptapasztalattal rendelkezünk, annál nagyobb a valószínűsége, hogy meglássuk/megtaláljuk az egyes mögött az általánost, hiszen éppen a több tapasztalat birtokában vagyunk képesek kiemelni a különöset, a sajátost, a lényeg hordozót a jelenségek láncolatából. Gondoljunk a »mozaikmódszerre«: ha megtaláltuk az adott társadalom életében a »legfontosabb dolgot«, arra fókuszálva rakjuk hozzá a többi mozaikot.»

Meglehetősen téves tehát az a sztereotípiá, melyet Boglár kritikusai illesztettek tudományos életművére, s a budapesti kulturális antropológiai oktatás egészére, vagyis az »elmélettelenség«. Boglártól legalább annyira távol állt a társadalmi beágyazottságot figyelmen kívül hagyó hagyományos „leiró” néprajz, mint a terepet, a hús-vér embereket csak „illusztrációként” felhasználó, spekulatív antropológiai iskolák többsége. Nem volt elméletellenes, de nem hitt a mindennek felett álló, „abszolút” teóriákban sem. Tanítványai kívülről fűjják a „3 M”, illetve a „3 T” elméletét, melyet a törzsi művészet, mitológia és vallás kutatása során kidolgozott, s melyen keresztül könnyebben értelmezhetőek voltak az általa megfigyelt folyamatok. Ismert hasonlata volt a „kulcsosomó”. Szerinte egy kultúra megismeréséhez ki kell nyitni a zárt ajtót.

Ha egy kutató csak egy elméletet követ, csak egyoldalú tereptapasztalattal, vagyis csupán egy kulccsal rendelkezik, akkor azt a zárat valószínűleg nem fogja tudni kinyitni (csak ha „álcukcsa” van). Arra törekedett, hogy tanítványai kezébe kulcsosomót adjon. A kultúrát dinamikus rendszerek tekintette, különös figyelmet fordított a változásoknak és az adaptációnak. Ezért hirdette, hogy a legtekélyesebb antropológiai munka a terepnapló. Nem lehet ugyanis lezárni egy kultúra megismerését, csupán abbahagyni lehet. Tereptapasztalata, empátiája, nyitottsága tette hiteles kutatóvá, tanárrá. Hiába fektette azonban a hangsúlyt a terepmunkára, a terepet magát nem misztifikálta. Azt tanította, hogy a terep mindenhol elérhető. Még azoknak a diákoknak is javasolta, hogy válasszanak közeli terepet is, akik pedig felkészültségük, eltökéltségük és nyelvtudásuk alapján távoli népek kutatásának specializációjára törekedtek. Boglár számára tehát terep és terep, a hajléktalanszálló és az amazóniai törzs között, nem létezett minőségi különbség.

Boglár életének utolsó éveit olyan kutatásokra szánta, melyek egyfajta tisztelgésnek is beillettek édesapja, a braziliai gyermekkor, a braziliai magyarság története, az indiánok előtt. Talán egyetlen olyan korábbi kutatása sem volt, ahol ennyire tiszta értékek és feladatok köré szerveződött volna a kutatói szerepvállalás. Az 1990-es évek közepétől figyelme két, egymáshoz földrajzilag közeli terepre fókuszált. A 19. század második felében a Dunántúlról Brazíliába kivándorolt magyarországi németek 20. század végi kulturális revitalizációjának középpontjába az ott megalakult Dunántúl Táncegyüttes tevékenysége, a magyar bálok és a Szent István-kultusz ápolása került. *A búvópatak a felszínre tör* címmel filmet is készített, több fórumon is bemutatta a kutatás eredményeit. Hosszú szervezőmunka végén a táncsoportot sikerült Magyarországra, azon belül is őseik szűkebb hazájába, a Veszprém környéki falvakba elhozni. A témával való különleges érzelmi azonosulás Boglár kettős (braziliai és magyar) önazonosságutadatán alapult. A gyermekkori diaszpóralét emléke, édesapja kulturális öröksége vezette abban is, hogy könyv formájában kiadja apja feljegyzéseit (id. Boglár Lajos: *Magyar Világ Brazíliában. A múlt századtól 1942-ig*. Bp., é. n.).

A botukudó indiánokkal és Marcussal való találkozása a korábbi elemző-értelmező, relativista antropológiai alapállást, mindenekfelettségét kérdőjelezte meg számára. Az etnikai emlékezetben rejelő interetnikus konfliktusok és pacifikációs törekvések mind arra készítették Boglárt, hogy igazi humanistaként akcióantropológiai szerepet vállaljon. Marcus felkérte, írja meg a botukudók történetét, hogy a következő nemzedékek békében éljenek. Bár sokszor mesélt előadásában arról, hogy mit is kértek az indiánok tőle (gyufától a repülőgépig), ez a kérdés új érzelmekkel teltette meg. Sajnálatos, hogy életének ezt az egyik legfontosabbnak tartott küldetését nem volt ideje maradéktalanul teljesíteni.

2004 szeptemberében, halálos ágyán még tollba mondta Kovács Nóra argentinai magyarról szóló PhD-disszertációjának bírálatát, hisz a tanítványai és a kulturális antropológia ügye számára mindig is elsőbbséget élvezett. Még a halálnál is...

Boglár Lajos életében az ELTE-n 1990-ben indult Kulturális Antropológia szak egy régi vágyát teljesített be. Saját tudományos kutatómunkáját is teljes mértékben alárendelte az oktatásnak, tanítványainak. Talán a „vajdai örökség” munkált benne, hogy Magyarországon is meghonosítsa az etnológiai (kulturális antropológiai) egyetemi oktatást. Missziója tökéletesre sikeredett, hiszen tanítványai tucatjával szereztek diplomát, számosan közülük akadémiai kutatóintézetekben, egyetemi tanszéken és múzeumokban folytatják tudományos munkájukat. Boglár olyan kiváló oktatókat nyert meg a tanításra, mint Ecsedy Csaba, Kunt Ernő, Hoppál Mihály, Nieder Müller Péter, és még sokan mások. Külön figyelmet érdemel, hogy kiváló néprajzkutatók tanítottak éveken át, mint Hofer Tamás vagy Katona Imre. Boglár a tanár-diák kapcsolat tekintetében is új szintet hozott. Soha sem érezte tehernek, ha bárki, bármikor, bármilyen problémával is felé fordult. Nem jelölt ki hivatalos fogadóórát, a tanszéki szobájának ajtaja mindenkor nyitva állt. A Sasadi úti lakását is rendszeresen felkeresték tanítványai. A kerti diákkonferenciákra,

a lakásban zajló focimeccs-közvetítésekre sokáig és sokan emlékezni fogunk. (Ő oltott be minket a brazilok szeretetével. A német csapatoknak sohasem szurkolt, ahogy mondta, az ő intoleranciája, anti-relativizmusa ebben merül ki.) Sokkal jobban készült azokra az eseményekre (könyvbemutató, előadás), melyeken tanítványai léptek a szakmai nyilvánosság elé. Ha tanítványait bántották, úgy érezte, őt is megsebeztek.

Halála pótolhatatlan veszteséget jelent a hazai kulturális antropológiának. Egy dolog viszont bizonyos. Munkássága nem múlt el nyom nélkül, élete nem veszett kárba. A kulturális antropológia végleg megvetette lábát a magyarországi társadalomtudományok között. Létezik tudományos társaság, folyóiratok jelennek meg, több tanszéken folyik ilyen néven oktatás.

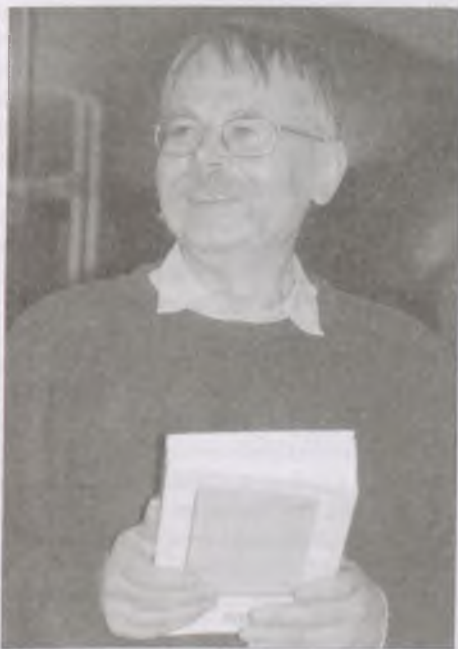
Tanítványai, kollégái és tisztelői nevében egyet ígérhetek: folytatjuk a missziót, amelyet Boglár Lajos kezdett. Az Ő szellemiségét továbbvisszük! Nyugodj békében, sohasem felejtünk el!

BALI JÁNOS

Emlékezés Benda Gyulára

Benda Gyula 62. születésnapja előtt néhány nappal hunyt el. Tudtuk, hogy súlyos beteg, de a szaporodó rossz hírek ellenére is teljesen váratlanul ért mindenkit a halálát közlő e-mail: Benda Gyula (1943. augusztus 24. – 2005. augusztus 17.).

Benda Gyula különleges, nem mindennapi alakja volt a tudományos életnek. Idejét, energiáját nagyobb részt diákjainak, tanítványainak, munkatársainak, barátainak szentelte, valamint levéltárakban töltötte. Elméleti felkészültsége és a vele párosuló magyarországi forrásismerete és társadalomtörténeti-történeti tudása kiemelkedő volt. Mindig az új kutatási irányok és az újabb és újabb források, adatok feltárása izgatta. Bárkinek szívesen adott tanácsokat, ötleteket, hogy mit, hol és hogyan kutasson. Ehhez minden segítséget megadott, legyen az egy személyes kapcsolata vidéki levéltárba vagy a kéziratok elolvasása, véleményezése. A szakmai kapcsolatok keresése és fenntartása létfontosságú volt számára, baráti-szakmai kapcsolatainak hálózatába beletartoztak a magyar és nemzetközi társadalomtudomány kisebb és nagyobb intézményei, kis és nagy emberei.

Benda Gyula

A néprajznak, néprajzosoknak kitüntetett, sőt, meghatározó szerep jutott Benda Gyula életében. A Központi Statisztikai Hivatalnál kisebb megszakítással eltöltött kb. 12 év után, 1980-ban lett a Néprajz Múzeum tudományos munkatársa. Már a Statisztikai Hivatalnál is agrártörténeti, valamint történeti demográfiai elemzéseket, forrásfeltárásokat végzett, amelyek jól kapcsolódtak múzeumi feladatához, a Hoffmann Tamás által elindított Inventáriumgyűjtemény és -kutatás megszervezéséhez. Ez az új feladat magában foglalt mindent, amihez Benda Gyula értett

vagy amit szeretett: forrásfeltárás levéltárakban, egy új, modern kutatási irány meghonosítása Magyarországon, számítógépes adatbázisok létrehozása, statisztikai-kvantitatív elemzések, forrásközlés. A forrásfeltárás volt az egyik legnagyobb feladat, amely a falusi és mezővárosi népesség hagyatéki leltárainak összegyűjtését célozta. A levéltári kutatás időköre a gyűjtés kezdetén az 1850 előtt keletkezett iratokra korlátozódott és kezdetben a Dunántúlra és az alföldi mezővárosokra koncentrált. A gyűjtési koncepció értelmében mindenhol a teljes anyag felgyűjtése volt a cél. Benda Gyula vezetésével több mint tízezer hagyatéki leltár fénymásolatát gyűjtötték össze, amely anyagról egy részletes számítógépes nyilvántartás is készült.

Az anyag tudományos feldolgozása kezdettől fogva párhuzamosan haladt a gyűjtéssel, sőt, a cél a hangsúly fokozatos áthelyezése volt a feldolgozásra és az elemzésre. Benda Gyula felismerte, hogy a feldolgozás csak számítógépes adatrögzítés, nyilvántartás és többváltozós elemzési módszerek alkalmazásával lehetséges. A számítógépes módszerek, adatbázisok kidolgozása sohasem tartozott a látványos, publikálható részéhez a kutatásnak, de őt ez egyáltalán nem zavarta, nagy munkával kitalált-kialakított egy olyan elemzési módszert, amelyet napjainkban is alkalmazunk a hagyatéki leltárakkal végzett társadalomtörténeti megközelítésű anyagkultúra-kutatásokban.

Benda Gyula az Inventáriumgyűjteményben végzett munkája során alakította ki, találta meg új kutatási témáját, amellyel haláláig foglalkozott: Keszthely mezőváros 18–19. századi társadalomtörténete. A keszthelyi kutatás során több száz inventáriumot tárt fel, de elemzéseihez az anyakönyvek, adóívek, összeírások adatait is felhasználta, egymásra vetítette. A keszthelyi anyag nemcsak az egyik legnagyobb, legteljesebb és legjobban feldolgozott egysége a gyűjteménynek és a magyarországi hagyatéki leltáraknak, de az első és sokáig az egyetlen, amelynek teljes számítógépes feldolgozása megtörtént (650 dokumentum).

A témával kapcsolatban sok elemzést publikált, amelyek nem véletlenül gyakran néprajzi folyóiratokban, tanulmánykötetekben jelentek meg. Ezek közül kiemelkedik a lakáskultúra-kutatók által sokat hivatkozott, A lakásfelszereltség változásai Keszthelyen 1790–1848 című (Novák László–Selmeczi László [szerk.]: *Építészet az Alföldön II.* Nagykovács, 1989. 133–160.). Ez az első társadalomtörténeti érzékenységű, a történeti lakáskultúra különbségeit, rétegzettségét a vizsgálat középpontjába állító elemzés, amely mindezek mellett a bütortörténet kutatóinak is sok adalékkal szolgált. A Keszthely-kutatás monográfiája 2002-ben készült el, amely Benda Gyula PhD-disszertációja is egyben: *Zsellérből polgár – társadalmi változás egy dunántúli kisvárosban – Keszthely társadalmá 1740–1849.*

Az anyaggyűjtés és feldolgozás mellett a nyolcvanas évek közepére a gyűjteményi munka, valamint Benda Gyula tevékenységének nagy területe a forráskiadás lett. A keszthelyi uradalom 1850 előtt keletkezett inventáriumainak közlését tűzte ki célul, melynek első kötete 1988-ban, míg második 1995-ben jelent meg. Csak a megszállott, nem tudományos karrierben gondolkodó kutatók fektetnek annyi energiát egy forráskiadásba, mint ahogy azt Benda Gyula tette. Sokan kétségbe vonták ennek a munkának az értelmét, szükségességét, azonban éppen a néprajzosok, köztük a K. Csilléry Klára vagy Zentai Tünde által felhasznált adatok-hivatkozások cáfolták ezeket a véleményeket.

Benda Gyula a Néprajz Múzeumban eltöltött több mint 10 év alatt mint tudományos titkár vagy mint a *Néprajzi Közlemények* szerkesztője aktívan részt vett tudományos programok, projektek kidolgozásában, véleményezésében is. De a Néprajzi Múzeumban is történésznek, társadalomtörténésznek tartotta magát és éppen ezért gyakran hiányolta a társadalomtörténeti megközelítést, módszereket a néprajzi kutatásokból.

Társadalomtörténeti kutatások szervezése, terjesztése, a társadalomtörténet presztízsének növelése mindennapi célja volt, így nem véletlen, hogy egyik alapítója lett a társadalomtörténészeket összefogó, 1986-ban létrejött Hajnal István Körnek. Életének új fejezete 1991-ben kezdődött, amikor az ELTE-n újonnan alakult Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszék ok-

tatója lett, ahol haláláig tartott órákat. Az egyetemi oktatásban képességeit még jobban ki tudta használni, hiszen előadásaiban, szemináriumain óriási tudását, módszertani, elméleti felkészültségét tudta kamatoztatni, fogadóóráin diákjainak forrásokat, könyveket, módszereket, kutatási témát ajánlott.

Benda Gyula akárhol is dolgozott, mindig lázasan követte a legújabb nemzetközi (német, francia, angol) társadalomtörténeti kutatásokat és ezek eredményeit igyekezett saját kutatásaiban és főleg az oktatásban hasznosítani. A történetírás története egyetemi működése alatt már az egyik legfőbb kutatási témája volt, és azon belül is a franciaországi Annales iskola története, hatása. Tagja, oktatója volt az Atelier Magyar–Francia Társadalomtudományi Központnak és Doktorképzőnek is, ahol nagy lelkesedéssel fogadta a francia társadalomtörténet egyik legfontosabb intézményéből (École des Hautes Études en Sciences Sociales) érkező kutatókat, tanácsokkal látta el, felkészítette az oda igyekvő diákokat, illetve maga is többször volt az intézmény vendégtanára. Utolsó éveiben az Atelier-ben oktatott, szervezett a legnagyobb kedvvel. A „francia kapcsolat” ápolása, a diákokkal való foglalkozás, a legújabb kutatási eredményeket, tanulmányokat tartalmazó tanulmánykötetek szerkesztése teljesen kitöltötte életét. Közreműködésével, segítségével egy teljesen új, az ő eszményeit követő társadalomtörténész generáció jelent meg Magyarországon.

Benda Gyula rengeteg dolgot csinált egyszerre, így a néprajztól, a Néprajzi Múzeumtól sem szakadt el, ahová baráti szálakon kívül más okokból is visszajárt: szakértőként, lektorként, diákjaival, akikkel az Inventáriumgyűjtemény egy-egy anyagát dolgoztatta fel szakdolgozati témaként. A halála előtti évben különösen szorossá vált ez a kapcsolat, hiszen Forrai Ibolya vezetésével elkezdődött a harmadik és egyben utolsó Keszthely-kötet kiadásának előkészítése: *A keszthelyi uradalom 1850 előtt keletkezett hagyatéki és vagyoni összeírásai III – Szőlőhegyek, falvak*. Ez a kötet a legjobb bizonyítéka annak, hogy Benda Gyula mennyi energiát, időt, fáradságot tudott fektetni a levéltári alapkutatásba, a forrásfeltárásba. Egy párfjárt ritkító forráskiadványt alkotott, hiszen szinte minden egyes, összesen hatszáz irathoz egy részletes magyarázó jegyzet tartozik, amely pontosan eligazít az iratot hátrahagyó társadalmi, vagyoni, családi helyzetéről, anyakönyvekből, adóösszeírásokból, peres iratokból származó adatok segítségével.

A következő nagy feladat, az elemzés, vagyis a PhD-disszertációjának kiadásra való előkészítésére már nem maradt ideje belefogni. Reméljük, megteszi majd valaki helyette.

Benda Gyula különleges és ugyanakkor kedves, közvetlen személyiségéből is fakadóan sokunk mindennapjaihoz tartozott hozzá, így távozása felfoghatatlan ürt teremt.

GRANASZTÓI PÉTER

Vöö Gabriella (Kolozsvar, 1937–Budapest, 2006)

Vöö (született Zatlér) Gabriella 1937-ben született Kolozsvárt. Egyetemi tanulmányait szülővárosában, a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen végezte magyar nyelv és irodalom szakon. 1960-tól kezdődően nyugalomba vonulásáig a Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Fiókja Etnográfiai és Folklor Osztályának kutatója volt. Terepmunkája során főként prózaepikumokat rögzített. Megfigyeléseket tett a folklórszöveg elhangzási körülményeit, a hagyományos szövegrepertórium szerkezetének változását, az egyéniségnek a hagyomány őrzésében és alakításában játszott szerepét illetően.

Egy prózaepikumokat tartalmazó válogatás közlése (1969) után Vöö Gabriella is részt vett az intézetnek a Görgeyi-havasokban végzett mesekutatásában. Tapasztalatait több tanulmány-

Vöő Gabriella

ban tette közzé. Munkatársával, Nagy Olgával ekkor figyeltek fel a görgevényüvegcsüri Jakab Istvánra. A vándorcigány családból származó mesemondó a környezetében sajátította el meserepertoárját, a katonaságnál, majd a havasi szénégetők körében vált megbecsült mesélővé. Megfigyelése az eredeti funkcióban élő népmese monografikus bemutatását eredményezte (a mesemondás alkalmi és funkciói, a falusi és a havasi mesemondás eltérő sajátosságai, a hagyomány és a személyes élmény szerepe a repertoár kialakulásában, a repertoár állandósága, a mesemondói karrier alakulása) (1974, 2002).

Vöő Gabriella a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen 1980-ban szerzett doktori címet, Szigeti József irodalomtörténész irányítása alatt. Disszertációjának közölt változata a *Tréfás népi elbeszélések* című kötet, amelynek terjedelmes előszava a folklórtudományban elsők között kezdeményezi a folklór szemiotikai és kommunikációelméleti értelmezését. E megközelítés a szöveg helyett a szövegmondást, a szöveg felidézése helyett a szövegértelmezést állítja a középpontba. Az

értelmezésben a beszédhelyzet, a beszédkontextus, a kommunikációs szándék, a kód válik operatív kategóriává. A szerző megállapítása szerint a tréfa előadására nincs speciális beszédhelyzet, elhangzását a beszédelőzmények váltják ki. A népmesétől eltérően az előadó nem előre elkészített szöveget reprodukál. A hallgatóság általában homogén közösség, azonos világmodellel rendelkezik. A komikum két, a nyelv által megteremtett világ ütközéséből fakad. Ezt követően Vöő Gabriella a tréfás szövegek gyűjtésének és kiadásának irányítója volt. Elő- és utószóval látta el Duka János adoma- és rátótiáda-gyűjteményét (1983, 1995), Imreh Lajosnak egy tréfamestert bemutató kötetét (1985). *A magyar népmesék tréfaatológusa* megszerkesztésével bekapcsolódott a magyar népmesekatalógust előkészítő kollektív munkásságába (1986).

Vöő Gabriella a parömiológiai kutatások vonulatához is felzárkózott. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Társadalomtudományi Központja Etnológiai és Szociológiai Osztályának Archivumában lévő mintegy 40000 magyar proverbiumból álló gyűjteményt kiegészítette a romániai magyar népköltési kiadványok szövegeivel. A proverbiumok műfaji, szemantikai, szerkezeti sajátosságainak, funkciójának vizsgálata kíséretében a szövegkorpusz két kötetben látott napvilágot (1989, 1999).

KESZEG VILMOS

Vöő Gabriella fő művei

- *Többet ésszel, mint erővel. Mesék, tréfák, anekdoták a romániai magyar népköltészetből.* Válogatta, a bevezetőt írta és a jegyzeteket összeállította: –, Bukarest, 1969. 281 p.

- [Nagy Olga–Vöö Gabriella] *A mesemondó Jakab István*. A meséket gyűjtötte és lejegyezte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel kíséri: Nagy Olga és –. Bukarest, 1974. 411 p.
- *A magyar népi tréfa*. Kézirat, doktori értekezés. Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 1980. 211 p.
- *Tréfás népi elbeszélések*. Bukarest, 1981. 392 p.
- [Duka János] *Kilenc kéve hány kalangya? Anekdoták a székelyekről*. Duka János gyűjtéséből válogatta, sajtó alá rendezte és bevezetővel ellátta: –. Bukarest, 1983. 288 p.
- [Imreh Lajos] *Sáska sógor. Imreh Lajos tréfás történetei*. A bevezetőt ifj. Imreh Lajos, az utószót – írta. Bukarest, 1985. 211 p.
- *A magyar népmesék tréfakatalógusa (AaTh 1350–1429)*. Bp., 1986. 319 p.
- *Igaz ember igazat szól. Közmondások a romániai magyar folklórból*. Közzéteszi: –. Bukarest, 1989. 316 p.
- *Üti Páké Barátost. Csúfolódó székely népköltészet*. Közzéteszi: ifj. Duka János. Szerkesztette, az előszót és a magyarázatokat írta: –. Csíkszereda, 1995. 288 p.
- *Szaván fogjuk. Erdélyi magyar szólások*. Székelyudvarhely, 1999. 372 p.
- *Havasok mesemondója. Jakab István meséi*. Gyűjtötte és közzéteszi: –. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XXVI. Bp., 2002. 909 p.
- *Székely ésszel*. Az előszót írta: –. Kolozsvár, 2005. 154 p.

Solymos Edéné Göldner Márta (1927. március 13.–2006. június 10.)

*Male vivet, quisquis nesciet bene mori.
Rosszul él az, aki nem tud jól meghalni.*
(Seneca)

Márta néni csodálatosan tudott meghalni. Tehát – ha a mottóként idézett Seneca-mondást átfordítjuk – nagyon jól élt. No, nem a szó olyatén értelmében, hogy dűskált volna a földi javakban, de csodálatos párra lelve élte életét.

Solymos Edével való találkozása is regénybe illő. Valamikor, 1950-ben a bajai múzeumban nagyszámú könyv hevert, hiszen a háború után a szerzetesi, iskolai, „egyleti” könyvtárak anyagának tekintélyes része az intézmény épületében halmozódott fel. A kora tavasszal felülről jövő instrukcióknak megfelelni akarván, a képzőművészeti könyveket külön kellett választani, hogy „a Rudnay Szabadakadémia növendékei használhassák. Gerő Gyula megkérte őket, hogy segítsenek a rendezésben, de csak két lány jött el megnézni, mit kell csinálni. Másnap már csak egy jött vissza, Göldner Márta, aki aztán délutánonként szorgalmasan gépelte a katalóguscédulákat. Június elején összeházasodtunk”. Solymos Ede mondatait idézve, így indult az 55 évig tartó házasság.

Solymos Edéné

Elválaszthatatlanok voltak férjével, Solymos Edével. Segítette férje múzeumi munkáját, hosszú időn keresztül „díjazás” nélkül. Míg Ede bácsi Duna menti gyűjtőútjain a Türr István Múzeum ma is egyedülálló halászati gyűjteményét létrehozta, ez alatt Márta néni jól ismert, egyedi hangulatú tájképeit festette, melyekben az áltéri világról gyermekien bájos, tiszta és őszinte vallomásait készítette el. Később a múzeum munkatársa lett, az akkori szóhasználattal élve „múzeumi segéderő”. Az erő igencsak kellett, hiszen alig 45 kilót nyomva cipelte Ede bácsival a kiállítási tárgyakat, segédkezett a múzeumi kiállításokban. Szépen formált, dőlt betűkkel írt keze nyoma ott van szinte minden leltárkönyvben.

Az *Asszonyélet Dávodon* című tanulmányában igen árnyaltan és líraian mutatja meg asszonyelődjei sorsát. Csudálatos, mai muzeológiai szempontok szerint „korát megelőzve” készített kiállítást *A parasztasszony élete* címmel. Minden látogató megdöbbenve nézhette a sötét tárgyakat szemlélve, hogy milyen is a „minden nap”, hiszen mi csak a díszes, ünnepi viseletet, tárgyakat láthatjuk egy kiállításban.

A tárgyak, s mi, mai múzeumosok őrzünk Téged. Isten veled, Márta néni! Jól éltél, s tudtál jól meghalni, de nem is haltál meg, csak elmentél.

MERK ZSUZSA
és a múzeum munkatársai

*

MINDENFÉLE

Schubert Gabriella az MTA külső tagja

Schubert Gabriella, a jénai Friedrich-Schiller Egyetem Szlavisztikai Intézetének igazgatója 2005. október 17-én tartotta meg székfoglaló előadását a Magyar Tudományos Akadémián *A színek jelentősége az ember tájékozódásában és hétköznapi élete szervezésében összehasonlító szemlélet alapján* címmel. Nevezett a Magyar Néprajzi Társaság külföldi tiszteleti tagja, munkássága a szlavisztika mellett kiterjed a néprajztudomány több területére.

A SZERK.

Méltatás Schubert Gabriella, az MTA külső tagja székfoglalóján

Schubert Gabriella asszony 1943. szeptember 22-én született Budapesten. Anyanyelve magyar, állampolgársága élete hosszabb részében német. Fő kutatási területe a balkáni nyelvek és népi kultúrák összehasonlító vizsgálata. Már évtizedek óta a szlavisztika, az areális nyelvészet (balkanisztika), az etnoszemiotika, a délkelet-európai nyelvek, népek, kultúrák kapcsolatainak és kölcsönhatásainak nemzetközileg elismert kutatója. Szakértője a német-magyar, a német-délszláv kultúrkapcsolatok, szókölcsonzések történetének is. A magyar és a német mellett az orosz, az angol, a szerb, a horvát csaknem anyanyelvi szintű ismerője, s több más balkáni nyelv is közel áll hozzá (pl. bolgár, macedón, oszmán-török). Jelenleg – s már közel egy évtizede – egyetemi tanár, a jénai Friedrich-Schiller Egyetem Szlavisztikai Intézetének igazgatója.

Egyetemi tanulmányait zömmel Berlinben végezte, magiszteri fokozatát is német állampolgárként szerezte meg 1977-ben *Die ungarischen Lehnwörter im Serbokroatischen unter besonderer Berücksichtigung der Rückentlehnungen* címen benyújtott értekezésével (Berlin, 1977). A magyar jövevényszavak a szerbhorvátban, s a két (vagy három?) nyelv érintkezésének kérdésköre véglegesebb kidolgozást nyert aztán Hadrovics László 1985-ben megjelent nagy művében (*Ungarische Elemente im Serbokroatischen*), de egyik hivatkozási pontja az említett magiszteri munka.

Schubert Gabriella a berlini Freien Universität Kelet-Európa Intézetének Balkanológiai Osztályán kezdte a tudományos pályát, végezte további tanulmányi munkáját és kutatásait. Kutatómunkájának tárgyköre *A Balkán néprajza és Kelet-Közép- és Délkelet-Európa népeinek etnológiája* volt. 1981-ben ugyancsak Berlinben szerezte meg bölcsészdoktori fokozatát. Munkája aztán 1982-ben jelent meg *Ungarische Einflüsse in der Terminologie des öffentlichen Lebens der Nachbarsprachen* címen. Ebben a könyvében több száz etimológiával, s azok kultúrtörténeti értelmezésével mutatta be a magyar nyelvnek és (népi) műveltségnek a román és a balkáni nyelvekre gyakorolt hatását. A kölcsönzavakkal összefüggésben behatóan elemezte a néptörténeti és a nyelvészeti kérdéseket is. Ezt a könyvét 1982-ben a berlini Kelet-Európa Intézet balkanológiai könyvsorozatában adták ki, mint a sorozat 7. kötetét, a müncheni Südosteuropa Gesellschaft pedig az évi díjával ismerte el.

A pálya következő szakaszát 1986–1996 között a berlini Kelet-Európa Intézet Balkanológiai Osztályán tette meg, akadémiai tanácsos (Akademische Ratin) megnevezésű álláshelyen, miközben rendszeres előadó tanára is volt az intézetnek. Már az 1970-es évek végén bekapcsolódott a *Zeitschrift für Balkanologie* című tudományos folyóirat szerkesztőségi munkájába, s

szerzőként, saját tanulmányaival is tevőlegesen hozzájárult a lap magas színvonalához, nemzetközi elismertségéhez. Ez irányú munkásságának elismerése, hogy 1990-ben a folyóirat főszerkesztésére kérték fel, s ma is ellátja ezt a sok fáradozással és nagy felelősséggel járó feladatot.

1990-ben habilitált egy igen vaskos és fontos monográfiával. A könyv 1993-ban jelent meg *Kleidung als Zeichen Kopfbedeckungen im Donau-Balkan Raum* címen. Hatalmas anyagon. bőséges dokumentációval és finom elemzésekkel mutatja be a balkáni női népviseletek szemiotikai jelzőrendszerét, különös tekintettel a fejviseletekre, kendőkre, színekre stb. Néprajzi munkássága kifejezetten sokrétű, s a kultúrnövények (pl. a paprika) európai terjedésének balkáni útvonalától és különféle ételek-italok balkáni változataitól kezdve a sajátos társadalomszervezeti formákig, folklórelemekig terjed. Utóbbiak között említendők a nyelvtudomány és a folklorisztika érdeklődését egyaránt felkeltő proverbiumok, különösen a közmondások és találós kérdések. (Egyik magyarul közölt cikke e tárgykörben: *Magyar elemek a szerb közmondásokban – Karadžić gyűjteménye alapján.*) Beható tanulmányokat szentelt egyes epikai formáknak, műveknek, sőt, a magyar és szerbhorvát irodalmi kölcsönhatások történetének is. Jelentős tanulmányban tekintette át a délkelet-európai pásztorköpenyek változatait, s eljutott egy típusrend kialakításáig. Publikációinak hosszú jegyzékét tanulmányozva ismét feltűnt nekem, hogy milyen régtől foglalkoztatja a színek világa, s milyen sok vonatkozását, forráscsoportját tárta fel ennek a kérdéskörnek. Egy horvát népmese alapján elemezte 1986-ban a fekete és a fehér szín jelentőségét a népi szimbolikában, majd a bolgároknál vizsgálta szélesebb anyag alapján a színeket és jelentéseiket a szimbolikában. Székfoglalójának tárgyválasztása tehát logikusan következik eddigi munkásságából.

A felvillantott témákkal, címeikkel csupán jelezni kívántam az eddigi életmű gazdagságát, s néhány magyar vonatkozását. További részletezés helyett ezt a rövid méltatást néhány összegző adattal szeretném zární. Schubert Gabriella öt nagy monográfiája, 130-at meghaladó számú tanulmánya, kiterjedt szerkesztői tevékenysége, s különösen a *Zeitschrift für Balkanologie* szerkesztése, egyetemi oktatói, professzori működése és nemzetközi kongresszusokon kifejtett tevékenysége folytán mind a német nyelvterületen, mind a Balkán országainak kutatói közösségeiben széles körű elismertségnek örvend. Elismertségét számos díj, tudományos társaságokban, nemzetközi szerkesztőbizottságokban, boardokban viselt tagsága, vezető tisztsége, tudományos társaságok – köztük a Magyar Néprajzi Társaság – tiszteleti tagsága kellően alátámasztja. Könyvcit német nyelven, tanulmányait a német mellett angolul, magyarul, s különböző szláv nyelveken (szerb, bolgár, orosz) publikálta. A hazai tudományossággal évtizedek óta szoros kapcsolatot ápol: vendégtanár volt az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékén, többször tartott előadást hazai konferenciákon, nemzetközi tanácskozásokon, publikál folyóiratainkban (*Ethnographia, Acta Ethnographica*), tagja az *Acta* nemzetközi boardjának, szenátusi tagja volt két évig az Andrassy Egyetemnek, rendszeresen cikket kér és közöl magyar szerzőktől a *Zeitschrift für Balkanologie* hasábjain stb.

Végül megemlítem, hogy Hadrovics László és Gunda Béla már bő tíz évvel ezelőtt kezdeményezte Schubert Gabriella megválasztását, de nem volt elegendő idejük az ügy képviselésére. Így rájuk is emlékezve tettük meg ajánlásunkat Benkő Loránd professzor úrral, amikor erre alkalom nyílt, s javaslatunk egyetértésre talált az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályán, majd a további fórumokon is. Schubert Gabriellát az Akadémia 2004. évi májusi közgyűlése az MTA külső tagjává megválasztotta. A tagságot igazoló diploma átadása alkalmából tartja meg ma székfoglaló előadását.

Palóc ünnep Herencsényben

A Cserhát szívében található mintegy 700 lelkes palóc település, Herencsény történetében emlékezetes nap lesz 2005. szeptember 24-e. Ekkor került ugyanis megrendezésre a keresztátlító palóc búcsú.

Határon innen és túlról több ezren érkeztek a Nógrád megyei faluba, hogy részesei legyenek egy igazi palóc ünnepnek. A helyiek is nagyon készültek már, mondhatni ezt azért is, mert eredetileg ugyanez év augusztusában már minden adott volt az eseményhez, kivéve egy nem éppen elhanyagolható tényezőt: bő egy hónappal a rossz idő hiúsította meg a búcsút.

A Palócok Vigyázó Nagykeresztjének felállítása a Kanadából hazatért Dienstmann Tamás ötletéből indult. Ő vetette fel, hogy a Palócföld összefogását, összetartozását a kereszt jelképezze. A terv megvalósításához csatlakozott a herencsényi székhelyű Palócföld Alapítvány, illetve jó néhány lelkes magánszemély.

Szent Gellért napján a vendégek köszöntésével, majd ünnepélyes zászlószenteléssel vette kezdetét a búcsú. Zászlóanyának Szlovákia uniós képviselőjét, Bauer Editet kérték fel, aki örömmel vállalta ezt a nemes feladatot. Ezt követően a Vagyóczy József tiszteendő által megáldott menet elindult a falu határában emelkedő Gyürky-hegyre. Az út szélén a házak kerítésein himzett szöttek díszeltek, és – régi szokás szerint – kis asztalokon elhelyezett süteménnyel, pálinkával és üdítővel várták a helyiek a búcsújárókat. A jelképes keresztet nyolc ökör húzta. Mögöttük egyházi lobogókkal, a településeik nevét jelző táblákkal és ünnepi viseletükben vonultak az Ipolyon innen és túlról érkezett palócok, akik a rimóci rezesbanda kíséretében zoltárokat énekeltek. A menet elején vonultak a különböző történelmi hagyomány-őrző csoportok tagjai, és a régi zenét játszó Igricek is. Miután mindenki felírt, egy daru segítségével felállították a tizenkét méter magas feszületet, amelyet Erdélyi Géza, rimaszombati református püspök áldott meg.

Ezt követően a falu központjában sorakozó árusok sátraiban mindenki csillapíthatta éhségét és szomjúságát. Ugyanitt kézműves kirakodóvásárt, különböző bemutatókat is tartottak.

A délután folyamán ismét felkapaszkodott a hegyre az ünneplők hada. Ekkor szentelte fel a nagykeresztet szentmise keretében Beer Miklós váci megyés püspök. A mise során a palóc falvak küldöttei egy, a községükből hozott marék földet helyeztek el a kereszt tövénél. Ekkorra megérkezett Szlovákia magyar miniszterelnök-helyettese, Csáky Pál is. Beszédében elhangzott, hogy az Európai Unióban a régiók szerepe erősödőben van, éppen ezért hatványozottan fontos, hogy e térség népe mindinkább összefogjon, és elérje, hogy megalakuljon egy „palóc euróregió”. A politikus, aki maga is a Palócföld szülötte, azt is kiemelte, ez a rendezvény a bizonyítéka annak, hogy a palócság igényli az összetartozást.

A kereszt lábánál építettek egy kápolnát is, melyet Szent Istvánról neveztek el, és remélhetőleg a palócok újabb zarándokhelyévé válik.

Erre az alkalomra jelentette meg a dunaszerdahelyi illetőségű Liliium Aurum Könyvkiadó hasonmás formában Szeder Fábían három fontos tanulmányát *A' Palóczokról* címet viselő könyvbe szerkesztve. Szeder Fábían ezen írásai (*A' Palóczok*; *A' Palóczokról* eredetekre, Pannóniába való jövetelekre nézve és *A' Palóczokról*) először a *Tudományos Gyűjteményben* láttak napvilágot (1819, 1821, és 1835). A néprajz és a társtudományok berkeiben is ezen dolgozatai által vált ismertté Szeder. Legelső munkájával, *A' Palóczokkal* gyakorlatilag ő indította el a „szakirányú néprajzi érdeklődést”, ez volt az első tájicsoport-tanulmány. Ő kísérte meg legelőször behatárolni a palócok lakta területet: „A' Nógrád, N. Hont, Gömör, Borsód és Heves Vármegyei Magyarok többnyire Palóczoknak neveztetnek”, majd nyelvjárásukról és szokásaikról közölt máig értékes leírásokat. A második írásban arra keres választ, hogy honnan is származnak a palócok, mikor érkeztek a Kárpát-medencébe és számuk mennyire tehető az ő korában. A hosszabb terjedelmű harmadik munkájában tulajdonképpen újra összefoglalja az

*A Palócok Vigyázó Nagykeresztjének felállítása
(Fotó: Máté György)*

*A rimóciak az ünnepségen
(Fotó: Máté György)*

előző kettőben leírtakat – kiegészítve az eltelt idő alatt készített feljegyzéseivel, tapasztalataival. A könyvben szereplő kísérő tanulmányt Csáky Károly írta. Ebben röviden bemutatja Szeder életét és munkásságát. A nagy műveltségű bencés szerzetes, író, költő és tanár születésére vonatkozó adatok eddigi ellentmondásai is pontosításra kerülnek. Eszerint 1784-ben a Nagy-Hont vármegyei Csábon Szeder Jánusként látta meg a napvilágot a későbbi tudós, aki a Fábíán nevet szerzetesként vette fel. Csáky a három tanulmányt is göröcső alá veszi, ezekhez közöl magyarázatokat és kiegészítéseket is a hiánypótló könyv végén (Szeder Fábíán: *A' Palóczokról*. Dunaszerdahely, 2005. 122 old.).

MÁTÉ GYÖRGY

Rövid hírek, tudósítások

A TERC SZAKKÖNYVKIADÓ NÉPRAJZI KÖNYVEI. A budapesti Terc Szakkönyvkiadó Népi Kultúra című sorozatában ez idáig az alábbi kiadványok jelentek meg. Sabján Tibor: *A búbos kemence* (2002), uő.: *Népi cserépkályhák* (2002), uő.: *A takaréktűzhely* (2002), Sabján Tibor–Buzás Miklós: *Hagyományos falak* (2003), Sabján Tibor: *A mászókéményes konyha* (2004), Gilyén Nándor: *Az erdélyi Mezőség népi építészete* (2005), Sabján Tibor–L. Kiss Katalin–Lengyel Károly: *Öntöttvas kályhák* (2006). A kiadványok megvásárolhatók a Terc Szakkönyvesboltban (1149 Bp., Pillangó park 7–9., tel.: 222–2402) 20 % kedvezménnyel vagy teljes áron megrendelhetők postán, faxon (222–2405) és e-mailen (terc@terc.hu).

HÁZ ÉS EMBER 17., 18. *A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Cseri Miklós és Füzes Endre által szerkesztett évkönyve, a Ház és Ember 17. kötete 2004-ben „... meg kell teremtenünk (...) a magyar skanzen...”* (Györffy István, 1938) – A Szabadtéri Néprajzi Múzeum alapításának története 1972-ig, a dokumentumok tükrében *cimmel jelent meg. Írta és a mellékleteket összeállította: Katonáné Szentendrey Katalin. A 2005-ben napvilágot látott 18. kötet egyéb tanulmányok mellett a skanzenben megrendezett emlékülések (Vargha László századik születésnapja alkalmából, 2004. szeptember 8.; a 2002-ben elhunyt K. Csilléry Klára tiszteletére, 2005. szeptember 8.) előadásait is tartalmazza*

ELHUNYT VIKÁRNÉ FORRAI KATALIN. Hetvennyolc éves korában, 2004. december 30-án elhunyt Vikárné Forrai Katalin, a nemzetközi és a magyar zenepedagógia kiemelkedő alakja. Búcsúztatása a budapesti Szent István-bazilikában volt 2005. január 29-én. • Forrai Katalin neve minden zenetanárnak, zenésznek és zenekedvelőnek ismerősen cseng, a rádióban az *Óvodások műsoráról* és zenepedagógiai könyveiről alig akad, aki ne hallott volna. Munkásságával szinte mindenki találkozott, aki a magyar iskolarendszerben tanult, ugyanis művei meghatározták a magyar zeneoktatás irányvonalát. 78 életéből több mint fél évszázadot a magas szintű zeneoktatásnak, az értékközvetítésnek szentelt, elsősorban a későbbi, felnőttkori zenei tudás megalapozásának, az óvodáskori ének- és zenetanításnak. Számtalan előadásával, bemutatójával hírnevet szerzett a Kodály-módszernek, s ezzel együtt az egész magyar zenei életnek szerte a világon, Amerikától Ausztrálián át Japánig, valamint Európa szinte minden országában. Kodály Zoltán személyes útmutatását követte a tanításban, a zene szeretetét generációk köszönhetik neki itthon és külföldön egyaránt: azok, akik tőle tanultak, s azok, akik

kiválóan szerkesztett tankönyveit forgatták. Rengeteg elismerést kapott élete során, ezek közül kiemelkedik az *Apáczai-díj*, az *Iffjúsági Díj*, a *Brunszvik Teréz-díj*, a *Kis Árpád-díj* és az öt éve neki ítelt *Budapestért díj*. Forrai Katalin, a Magyar Zenei Tanács egykori elnöke, a Zenei Nevelés Nemzetközi Társaságának, az ISME-nek és a Nemzetközi Kodály Társaságnak az alelnöke, a számos díjjal jutalmazott zenepedagógus az új esztendőt már nem érthette meg. December 30-án elhunyt. Emléke azonban kitörölhetetlenül köztünk marad, munkája gyümölcse, a zeneoktatás terén elért eredményei, módszerei és tanítványai tovább éltetik. ([Kiss]. *Magyar Nemzet* 2005. jan. 4. 14. old.)

SCHMIDT ÉVA. *A moszkvai IKAR Kiadónál 2004-ben megjelent a Barátok és kollégák emlékei Schmidt Éváról című kötet, amelyet a Finnugor Világban (2005. 2. sz. 38–40. old.) Csepregi Márta ismertetett.* • *Xantus János rendező 2005-ben dokumentumfilmét készített Ki volt Schmidt Éva? címmel.* • „*A néprajzkutató Schmidt Éva 2002-ben a nyugat-szibériai Belojarszkijban öngyilkos lett. Tizenegy évig élt és dolgozott legközelebbi nyelvrokonaink, a hantik között. Önként választott halálának okairól közvetlen munkatársainak is csak találgatásai vannak, miként arról is, végrendeletében miért zárolta húsz esztendőre hagyatékát, a gyűjtései során rögzített felbecsülhetetlen értékű hang- és képanyagot.*” Így vezeti fel Hanthy Kinga a Schmidt Éváról szóló, *Medvetánc* című terjedelmes cikkét, amely a *Magyar Nemzetben* (2005. szept. 10. 33. old.) látott napvilágot. • *Medveként visszajárni címmel Sántha Istvánról a Népszabadságban (2005. okt. 8. 12. old.) Rab László közölt cikket, amelynek mellékletében szintén adatokat olvashatunk Schmidt Éváról.* • *A Schmidt Éva Könyvtár 1. köteteként, Sipos Mária szerkesztésében megjelent a Jelentések Szibériából című könyv, amely Schmidt Éva jelentéseit és beszámolóit tartalmazza. A kötetben helyet kaptak az először a Néprajzi Hírekben közölt írásai is (MTA Nyelvtudományi Intézet–MTA Néprajzi Kutatóintézet, Bp., 2005, 171 old.). A könyvről a Finnugor Világban (2005. 3. sz. 30–32. old.) Csúcs Sándor közölt recenziót.*

KÉZMŰVESSÉG, KÉZMŰVESEK. A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága kiadásában megjelent Nagy Zoltán *Körmend mezőváros kézművesei a XVII–XIX. században* (Fontes Castriferriensis 2., Szombathely, 2004, 408. old.) című könyve. • Heves megye népművészeti örökségének feltárása, a jelenkori népi iparművészet vizsgálata, dokumentálása 2002 és 2004 között az egri Dobó István Vármúzeum kutatóprogramja keretében valósult meg. A múzeum a kutatóprogramhoz kapcsolódóan 2004. október 7–8-án közgyűjteményi kutatók, népművészeti egyesületek szakemberei és alkotói részvételével konferenciát rendezett *Tradíció és továbbélés* címmel. A konferenciáról Császi Irén a *Magyar Múzeumokban* (2005. 1. sz. 42–44. old.) közölt részletes beszámolót. A hároméves kutatómunka eredményeként 2005-ben megjelent a Heves megye népművészetét bemutató reprezentatív kötet. • A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Kézműipari Kollégiuma által kiírt pályázat alapján *Magyar Kézműves Remek* címet elnyert alkotásokból rendezett kiállítás volt látható 2005 januárjában a budapesti Iparművészeti Múzeumban. • AZ MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága 2005. február 8-án rendezte meg P. Szalay Emőke könyveinek (*Úrihímzés Hajdú-Biharban*, Debrecen, 2000; *A debreceni ötvösség*, uo., 2001; *Ónedények a kárpátaljai református gyülekezetekben*, uo., 2004; *Magyar népi kerámia a Déri Múzeumban I–II.*, uo., 2002, 2003) bemutatóját. A műveket Flórián Mária, Kiss Erika és Csupor István méltatta. • A Magyar Kézművészeti Alapítvány, a Magyar Országos Kézműves Egyesület és az Iparművészeti Múzeum rendezésében, az utóbb említett intézményben kettős kiállítás volt látható 2005. július 1. és 27. között *A magyar kézművesség – 2005* és *A mese világa kézműves szemmel* címmel. A kiállításokhoz konferencia kapcsolódott, amelyen a kézművességnek a gazdaságban betöltött szerepéről, az ipar- és népművészethez való viszonyáról, az oktatás, utánpótlás lehetőségeiről és a szakmai minőségi kérdésekről esett szó. • Mintegy nyolcszáz kézművesmester várta portékáival a vendégeket a 2005-ben tizenki-

lencedik alkalommal, augusztus 18. és 21. között a budai Várban megrendezett Mesterségek Ünnepe, amelyet minden eddiginél több érdeklődő keresett fel. A magyar kézművesség és népművészet legnagyobb seregszemlájén ez évben is kiosztották a legjobb alkotóknak járó díjakat. *Az év ifjú mestere* Stumpf Imre viseletkészítő lett, a hagyományörzők kitüntetését Szücs Imre fazekas kapta, *Az év mestere* elismerést pedig Kocsor Imréné kosárkötő vehette át. A *Király Zsiga-díjat* hatan érdemelték ki: Hubert Erzsébet népművelő és néprajzos, Nagyné Várad Anna népművelő, Nagy Vincéné csipkekészítő, Kőszegi István és Kőszegi László növényihangszerkészítők, valamint Török János kosárfonó. Az életmű-kitüntetést, az *Aranykoszorú Díjat* Badacsonyi Lajos fafaragónak nyújtották át. • Schäffer Erzsébet, a *Nők Lapja* újságírója a budapesti Firkász kávéházban és étteremben 2005. november 3-án mutatta be Frankl Aliona és Juhász Katalin *Fények – mesterségek* című könyvét. • A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara kiadásában, Szulovszky János szerkesztésében, Budapesten 2005-ben megjelent *A magyar kézművesipar története* című könyv (487 old.). A 32 szerző által írt, tartalmában és kivitelében egyaránt impozáns kötet fő fejezetei: Köszöntő, Bevezetés, Források, Történeti áttekintés, Mesterség mozaikok, Utóhang.

TŐZSÉR KAPCSOS ANNA: PALÓCUL TANÍTOTT IMÁDKOZNI ANYÁM – EGY KAZÁRI PALÓC ASSZONY ÖNÉLETÍRÁSA. „No ez az üres könyv bizony évekig ott hevert a kredenciókban. 1992-ben aztán beteg lettem, és Budapestre kerültem a kórházba. Vittem magammal az üres könyvet, és bizony hozzáfogtam az íráshoz. Sok időm volt, jó vót visszaemlékezni arra az időre, amiről az én drága ősz hajú nagymamám mesélgetett nekem. Úgy elmerültem a gondolataimban, hogy észre sem vettem, hogy szaporodik az írásom. Azután kedvet kaptam, és amikor haza mentem a kórházból, minden nap estefelé egy, vagy két órát leültem írni. Amiket leírtam mind-mind igaztörténet. Úgy beleléltem magam, hogy ha vidám történeteket írtam, hangosan nevettem, szinte átéltem. Sajnos le kellett írnom a szomorú történeteket is, és bizony olyankor egy zsebkendő kevés volt a könnyeimnek. Hát így folytattam én az írásomat, sírva és nevetve, és észre sem vettem, hogy az a vastag könyv tele lett.” (Sajtó alá rendezte: Balogh Balázs, Fülemlile Ágnes és Stefány Judit. Európai Folklor Intézet–L'Harmattan Kiadó, Bp., 2004, 304 old.)

VOIGT VILMOS KÖNYVEI. A budapesti Universitas Könyvkiadó 2004-ben jelentette meg Voigt Vilmos *Magyar, magyarországi és nemzetközi – Történeti folklorisztikai tanulmányok* című, 454 oldalas könyvét. A kötetet az *Ethnic*ban (2004. 4. sz. 172–173. old.) Dankó Imre ismertette. • Voigt Vilmos *A vallási élmény története* (Timp Kiadó, Bp., 2004, 253 old.) címet viselő művének sajtóbemutatója 2005. február 1-jén volt a Budapesti Történeti Múzeumban (vö. *Néprajzi Hírek* 2005. 1–2. sz. 100–102. old.). A kötet az összehasonlító vallástudomány hiánypótló kézikönyve, melynek célja a vallások egymással összevethető vonásainak bemutatása. Egyetlen vallást sem helyez a többiek fölé, objektív megközelítéssel hivatkozik a témában hozzáférhető munkák eredményeire. Ugyanígy nem állít fel fontossági sorrendet a módszerek és a tudományos iskolák között sem. Szakemberek és laikusok számára egyaránt értelmezhető és élvezhető nyelvezettel és szerkezeti felépítéssel íródott: egy-egy fontos témakör áttekintésére vállalkozik, a teljesség igényét mellőzve. Népszerűsítő jellegű munka, a vallástudományi gondolkodás sokféleségét kívánja közel hozni az olvasóhoz. A kötetet a *Népszabadságban* (2005. febr. 26. 12. old.) Percz László, a *Fórum Társadalomtudományi Szemlében* (2005. 2. sz. 185–186. old.) pedig Liszka József ismertette.

MOLDVAI CSÁNGÓK. *A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége és a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége „Legyen Ön is keresztapa, keresztanya!” elnevezéssel 2004-ben programot indított, amely lehetővé teszi, hogy magyarországi családok is „keresztgyermeket”*

fogadhasanak jelképesen, vállalva magyar nyelvű tanítatásának költségeit (tanéveként mintegy 30 ezer forintot). A 2005. év elejéig 400 család jelentkezett Magyarországról, s többségük már jelezte, hogy személyesen is el akar menni Csángóföldre. • A budapesti Petőfi Csarnokban 2005. február 5-én a Kisebbségekért Pro Minoritate Alapítvány és a Moldvahun Csángó Kulturális Kht. kilencedik alkalommal rendezett csángó bált, amelyet minden eddiginél nagyobb érdeklődés kísért. A rendezvény fő védnöke Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke volt. • 2005. február 14-én a budapesti Gellért Szállóban a Balassi-emlékkard alternatív irodalmi díjjal ünnették ki Ferenczes István erdélyi költőt, szociográfust, a moldvai csángók krónikását, szöszológját, a Székelyföld és a Moldvai Magyarság című folyóiratok szerkesztőjét. A kitüntetett életrajzát ebből az alkalommal Lukács Csaba közölte (Magyar Nemzet 2005. febr. 12. 33. old.). • Határon túli magyar iskolák és csángó magyarok részére készülő orvosi rendelő felépítésére gyűjtött pénzt 2005. április 1-jén a „Határon túli magyarságért, összetartozunk” Alapítvány azon a jótékony célú koncerten, amelyet a Budapest XII. Kerületi Művelődési Központban rendeztek meg. • 2005. április 14–15-én a Teleki László Alapítvány budapesti székházában nemzetközi tudományos konferenciát rendezett A moldvai csángók címmel, amelyen az alábbi témakörökben hangzottak el előadások: A csángó kérdés szerepe az európai, a magyar és a román társadalomtudományi kutatásban; A moldvai magyar, a magyarországi és a moldáviai román nyelvhasználat mint nyelvpolitikai kérdés; Iskolai nyelvhasználat és a közösségi igények; Helyi társadalom és a modern világ; Az egyház szerepe a szórványkisebbségek azonosságtudatának megőrzésében. • Hatalmas rendőri biztosítási mellett tették le az első moldvai csángó magyar iskolaközpont alapkövét 2005. május 15-én Rekecsinben. Az ünnepségen többek között részt vett Mádl Dalma, Mádl Ferenc köztársasági elnök felesége, Németh Zsolt, az Országgyűlés Külügyi Bizottságának elnöke, Vizi E. Szilveszter, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke és Dávid Ibolya, a Magyar Demokrata Fórum elnöke. • Csángó múlt, jelen, jövő címmel nyílt fotókiállítás 2005. június 13-án a Keresztény Demokrata Néppárt Budapest XIII. kerület Gömb u. 7. sz. alatti helyiségében. A tárlatot, amelyen Kovács László és Nagy Zoltán Magyarok Moldvában című kötetének képeit mutatták be, Halász Péter nyitotta meg. • „Rendőrségi feljelentést tett a csángóföldi Pusztina római katolikus káplánja ellen egy férfi, aki szerint a pap meggyalázta halott édesanyját annak múlt heti temetésén. László Katalin gyászszertartásán a román vikárius többek között azt kifogásolta, hogy a család lejátszotta a 74 éves asszony csángó magyar siratóénekeit hordozó hangkazettát.” Részletesebben lásd Rostás Szabolcs: Halottgyalázó román pap a Csángóföldön (Magyar Nemzet 2005. júl. 21. 10. old.). • Jászberényben 2005. augusztus 4. és 9. között rendezték meg a XV. Csángó Fesztivált. • A Magyar Örökség Díj díszokleveleit és aranyjelvényeit 2005. december 17-én adták át a Magyar Tudományos Akadémián. Mások mellett a moldvai magyarság is ebben az elismerésben részesült, amelyet Petrás Mária, a Moldvai Magyar Oktatásért Alapítvány alapítója vett át. • A közelmúltban megjelent, a moldvai csángókról szóló alábbi könyvekre hívjuk fel olvasóink figyelmét. Csuzi Enikő–Takács György: „Ejsze tojást festetek?” – Adalékok a hárompataki csángók hagyományos tojásrásához (Képiró Bt., Tahí, 2004); Kallós Zoltán: Elindulék este guzsalyasba... – Moldvai magyar népköltészet – Énekeltem én, özvegyasszon Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa, hetvenhat esztendő koromban Klézsén, Moldvában (Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 2004); Kovács László–Nagy Zoltán: Magyarok Moldvában (Somos Kiadó és Tanácsadó Bt., Bp., 2004, ism.: Rab László, Népszabadság 2005. jan. 29. 12. old., Csoma Gergely, Honismeret 2005. 2. sz. 124–125. old., interjú Kovács Lászlóval: Honismeret 2005. 2. sz. 60–64. old.); Takács György: Kantéros, lüderc, rekegő – Hárompataki csángó hiedelemmondák (Magyar Napló Fokusz Egyesület, Bp., 2004); Vincze Gábor (szerk.): Asszimiláció vagy kivándorlás? – Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modernkori történelmének tanulmányozásához (1860–1989) (Teleki László Alapítvány–Erdélyi Múzeum Egyesület, Bp.–Kolozsvár, 2004, ism.: Keresztes Lajos, Magyar Nemzet 2005. febr. 12. 34. old.); Demse Márton: Csángó

küzdelem (Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2005); Domokos Pál Péter: Moldvai útjaim (magyar és román nyelven, Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2005, ism.: Mezey László Miklós, Honismeret 2005. 5. sz. 82–83. old.); Duma István András: Csángó mitológia (Székely Nyomda, Kézdivásárhely, 2005, ism.: Sántha Attila, Honismeret 2005. 5. sz. 86–88. old.); Gábor Felicia: Csángó vagyok (Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2005); Halász Péter: A moldvai csángó magyar hiedelmei (General Press Kiadó, Bp., 2005, ism.: Barna Gábor, Honismeret 2005. 5. sz. 88–90. old.); Harangozó Imre–Kövári Réka: Etelközi fohászok – Válogatás a moldvai magyar vallásos népköltészet kincsestárából (Ipolyi Arnold Népfőiskola, Újkígyós, 2005); Iancu Laura: Magyarfalusi emlékek (MTA Néprajzi Kutatóintézet, Bp., 2005, ism.: Végh Attila, Magyar Nemzet 2005. okt. 17. 15. old.); Kinda István–Pozsony Ferenc (szerk.): Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban (Krizsa János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2005); Pávai István: Zene, vallás, identitás a moldvai magyar népeletben – Tanulmányok, interjúk (Hagyományok Háza, Bp., 2005, ism.: Halász Péter, Honismeret 2005. 5. sz. 83–85. old.); Pozsony Ferenc: A moldvai csángó magyarok (Gondolat Kiadó–Európai Folklór Intézet, Bp., 2005).

BORSOS BALÁZS: ELEFÁNT A HÍDON – GONDOLATOK AZ ÖKOLÓGIAI ANTROPOLÓGIÁRÓL. Az ökológiai antropológia a természet- és társadalomtudományok határmezsgyéjén található diszciplína, amely a kultúra és a természeti környezet kölcsönhatásrendszerével foglalkozik. Ez a tudományág a határhelyzetéből fakadó problémákat a két nagy tudományterület összekötésével, a köztük ívelő hídon való átkelésrel igyekszik megoldani. S miért elefánt képében? Gyakran fölmerül, hogy az ökológiai antropológia fejlődése valóban inkább csak a különböző megközelítések kidolgozásában és azok vehemens védelmezésében testesül meg. Ezért e tudományszak helyzetét egyes művelői a vak emberek és az elefánt meséjével jellemzik. Mindegyikük az elefánt más-más részét tapogatja, s emiatt más elképzeléseik vannak arról, mi is az elefánt valójában. Az elefánt egészét azonban senki sem érzékeli. Ebben a könyvben a szerző arra tesz kísérletet, hogy a saját tapogatózásai eredményét megossza az olvasóval. Néhány korábbi tanulmány átszerkesztése, újírása és kiegészítése révén készült a könyv első felét alkotó, öt fejezetre tagolt esszé, amely az ökológiai antropológia elnevezéséről, tárgyáról, bizonyos megközelítési lehetőségeiről, ezek egyes neves képviselőiről, néhány fontos elméleti és módszertani kérdéséről, illetve e diszciplína 21. századi állapotáról szól. A második részt a *Liget* folyóiratban megjelent, az ökológia társadalomtudományi alkalmazásának lehetőségeiről folytatott tudományos vita dokumentumai alkotják. A szerző vitaindító tanulmányát három kolléga (Lányi András, Borsos Béla és Kiss Lajos András) referátuma követi, majd ezt a részt a szerző viszontválasza zárja. A kötet, amely az első nagyobb lélegzetű kiadvány Magyarországon az ökológiai antropológia tárgykörében, remélhetőleg segít minden érdeklődőnek, hogy megalkossa a maga képét erről a tudományágról. (L'Harmattan Kiadó, Bp., 2004, 161 old.)

ZSIDÓK. Néprajzi folyóiratainkban az utóbbi időszakban több tanulmány látott napvilágot a magyarországi zsidóságról. Az Ethnographiában (2004. 3. sz.) Csiki Tamás, Vincze Kata és Oláh János dolgozatait olvashatjuk, a Néprajzi Látóhatár 2005. 3–4. (tematikus) száma A magyar zsidó kultúra öröksége, élő hagyományai címmel jelent meg. * A budapesti Helikon Könyvkiadó 2005-ben Írd fel házad kapujára címmel jelentetett meg könyvet (144 old.), amely rövid áttekintést ad a magyar és az egyetemes zsidó hagyományokról, diaszpóráról, jelképekről, ünnepekről. Ez a kötet nem történeti szakmunka, hanem érdekes, színes, kislexikonként forgatható, gazdagon illusztrált, olvasmányos stílusú könyv, amelynek célja az, hogy bemutassa a zsidó kultúrát, létformát.

KALOTASZEG. „A Gödöllői Városi Múzeum több évtizede, a korábbi Helytörténeti Gyűjtemény múzeummá kinevezése óta gyűjti és gondozza a szecessziós gödöllői művésztelek tevékenységével kapcsolatos képző- és iparművészeti alkotásokat, valamint a telep munkásságához kapcsolódó forrásértékű dokumentumokat. 2001-ben, a művésztelek fennállásának századik évfordulója alkalmából készült nagyszabású kiállítás rendezése során számos, addig kevésbé ismert, a nagyközönség előtt még nem szerepelt, és több, a szakma számára is ismeretlen vagy nem megfelelően értékelt alkotás és dokumentum felkutatására és kiállítására nyílt lehetőség. Ekkor terelődött a figyelem arra a fotóalbumra, amelyet tulajdonosa 1911-ben állított össze két kalotaszegi lakodalom fényképeiből. Az album legfőbb értéke, hogy a képek mellett kézzel írott szöveg olvasható a meghívás körülményeiről, a vendéglátók személyéről, és a lakodalom lefolyásáról” – így kezdődik Nagy Veronika Egy kalotaszegi fotóalbum története – muzeológiai felvetésben című tanulmánya, amely a *Néprajzi Értesítőben* (LXXXVI. 2004. 69–83. old.) látott napvilágot. * Türen május 15-én hajnalban elhunyt az ősi magyar népi énekkultúra egyik utolsó nagy öregje, Gergely András. Legjobb énekeseink és népdalgyűjtőink örök és kiapadhatatlan forrása volt, mestereként szerette Sebestyén Márta, Berecz András, Kallós Zoltán. A kalotaszegi Türe népművésze 1999-ben kapta meg a *Magyar Művészetért* díjat. Ma Berecz András *A Magyar Művészetért* díj kuratóriuma nevében is elhelyezi a koszorút az erdélyi türei temetőben. (N.M.: Elhunyt Gergely András. *Magyar Nemzet* 2005. máj. 18. 15. old.). * 2005-ben Kalotaszeg került a középpontjába a Magyar Vár Alapítvány negyedik nyári táborának, amelyet Pomázon rendeztek meg augusztus 13. és 21. között. Az alapítvány létrehozói a magyarság történelmének, kultúrájának bemutatását tűzték ki fő célul. A táborban Kalotaszeg múltját és jelenét, művelődéstörténeti és néprajzi értékeit ismerhették meg az érdeklődők. * A budapesti Hagyományok Házában 2005. november 18-án CD- és könyvbemutatót rendeztek *Táj, zene és mondanak Kalotaszegen* címmel, amelynek keretében az alábbi műveket mutatták be (Kósa László akadémikus, illetve a szerzők). Balogh Balázs–Fülemile Ágnes: *Társadalom, tájszerkezet, identitás Kalotaszegen*; Magyar Zoltán: *Kalotaszegi népmondák*; Pávai István: *A kalotaszegi Czilika-banda* (2 CD). * A budapesti Timp Kiadó 2005-ben jelentette meg Kútvolgyi Mihály fotóművész *Virágos Kalotaszeg* című könyvét. A kísérő tanulmány szerzője: Török Ildikó.

KESZEG VILMOS KÖNYVE. *A marosvásárhelyi Mentor Kiadó 2004-ben adta ki Keszeg Vilmos Aranyossszék népköltészete – Népi szövegek, kontextusok (I–II.) című könyvét, amelyet Társaságunk Folklor Szakosztályának 2005. május 9-én a Néprajzi Múzeumban megrendezett ülésén Benedek Katalin mutatott be.*

AZ ALFÖLD GAZDÁLKODÁSA – ÁLLATTENYÉSZTÉS. 2003. augusztus 28. és 30. között Nagykovácsán interdiszciplináris konferenciát rendeztek *Az Alföld gazdálkodása II. – Állattenyésztés* címmel (lásd erről Novák László Ferenc beszámolóját folyóiratunk 2004. 1–2. számának 12–14. oldalain). A tudományos rendezvény előadásai Novák László szerkesztésében, az Arany János Múzeum kiadásában (Nagykovács, 2004, 518 old.) jelentek meg.

PAPP ÁRPÁD: ROSSZ VÉR – ADALÉKOK A VÉRREL KAPCSOLATOS NÉPI GYÓGYÁSZAT TÖRTÉNETÉHEZ. *A kötet előszavában a szerző az alábbiakat írta. „Rendhagyó ez a monográfia, melynek célja egy többezer éves gyógyítási gyakorlat bemutatása, legfontosabb szereplője pedig az élet princípiumának tartott vér: Az adatgyűjtés személyes indíttatású, ugyanis anyai nagyszüleim révén megismerkedhettem a megromlott egészség helyreállításának egyik módszerével, a köpölyözéssel. Az irántuk érzett tisztelet és a kíváncsiság ösztönzött kutatásra. A feldolgozás módjában elsősorban a néprajzi szempontok a meghatározóak, melyeket művelődéstörténeti, orvostörténeti adatok kísérnek. A vérrrel kapcsolatos képzetársításokat a*

nemzetközi irodalomban fellelhető vonatkozásokkal egészítettem ki, a »rossz vér« fogalmának minél teljesebb körülírása érdekében. A gyakorlati megfigyeléseken alapuló gyógyászat a vért az élet hordozóelemének tekintette. A múltban az intézményesített gyógyítás is kihangsúlyozta a vér jelentőségét: a »humorálpátopológia atyja«, Hippokratész feljegyzéseitől kezdve az írásos bizonyítékok hosszú sora szentelt komoly figyelmet a testnedvek, azon belül is a vér fontosságának. Napjainkban, amikor a hivatalos/hivatásos gyógyászat feledésre ítélte a régi gyógymódokat, a néprajzkutató kivételes, talán utolsó lehetősége a még helyenként élő, vagy a közelmúltban még alkalmazott népi gyógymódok feltárása, azok rögzítése. Ehelyütt kell megjegyeznem, hogy két gyógymóddal, a piócával történő vérvétellel és az ún. szárazköpöly használatának gyakorlatával csak az anyaggyűjtés során szükségszerűen felmerülő adatok szintjén foglalkozom. Annak ellenére, hogy rokon gyógymódokról beszélhetünk esetükben, a téma körüljárását, monografikus feldolgozását egy további tanulmánynak kell elvégeznie. Az anyaggyűjtésre 1992 és 2002 között került sor. A nagyérdemű olvasóra bízom annak eldöntését, hogy kellőképpen hozzájárultam-e tudásszomjának enyhítéséhez. * (A Kiss Lajos Néprajzi Társaság Könyvtára I., Grafoprodukt, Szabadka, 2004)

KRISTON VÍZI JÓZSEF. Kriston Vízi József 2005. január 3-tól a nyíregyházi Jósa András Múzeum művelődési menedzsere. * Új könyvében a szerző a játék és a játszás magyarországi történései legfontosabb csomópontjait veszi sorra az elmúlt másfél évszázad időmetszetében. Kutatásai arra vezették, hogy szisztematikusan tekintse át a téma néprajzi-művelődéstörténeti és pedagógiai indítatású kezdeményezéseit, jelentős személyiségeit és irányzataikat. (Kriston Vízi József: *Homo Ludens Hungaricus*. Pont, Bp., 2005, 120 old.)

BOGLÁR LAJOS. A Néprajzi Hírek 2005. 3–4. számában (135. old.) közöltük a 2004. szeptember 23-án elhunyt Boglár Lajos halálhírét és a róla napvilágot látott megemlékezések bibliográfiai adatait. Azóta megjelent Ernyey Katalin Búcsú Boglár Lajostól című megemlékezése is (Múzeumi Hírlevél 2005. 1. sz. 30–31. old.), amelyre ezúton hívjuk fel olvasóink figyelmét. * A Nyitott Könyvműhely Kiadó jóvoltából Budapesten 2005-ben megjelent A tükör két oldala – Bevezetés a kulturális antropológiába (254 old.) című tanulmánykötet. Szerzői: Boglár Lajos, A. Gergely András, Bali János, Hajnal Virág és Papp Richárd. Bizonyos, hogy a másság elviseeléséhez hozzátartozik a szoktatás is, s az a felismerés, hogy a „tükörnek két oldala” van. Ízlések és fogások, szokások és szabályok különbözőek lehetnek. Több más szakmával egyetemben a kulturális antropológiának is egyik feladata, hogy felkészítsen a különbözőség befogadására, hogy megérthetővé váljon a sajátos, a különös, az egzotikus. Tudunk-e magyarázatot arra, hogy miért ennyire különbözőek a kultúrák? Nem könnyű az okokat feltárni: hiszen említhetjük a földrajzi elszigetelődést, az ökológiai sajátosságokat, a szomszédos népekkel való kapcsolatot, de ezek még mindig nem elegendőek egy általános érvényű értelmezéshez. Jelen kötet mellett, hogy röviden ismerteti a kulturális antropológia történetét és legkiemelkedőbb részterületeit, a számos példán, esettanulmányon, terepbeszámolón keresztül betekintést nyújt az antropológus tudományába is. * Az ELTE Társadalomtudományi Kara Tanácsstermében 2005. október 21-én konferenciát rendeztek Boglár Lajos nyomában címmel az egyetem Kulturális Antropológiai Szakcsoportja megalapításának 15. évfordulója alkalmából. * Boglár Lajosra folyóiratunk e számában Bali János írásával emlékezünk.

FEISCHMIDT MARGIT (SZERK.): ERDÉLY-(DE)KONSTRUKCIÓK – TANULMÁNYOK. Ma Magyarországon két eltérő, sőt egymásnak ellentmondó kép él Erdélyről. Az egyik Erdély hozzánk hasonló, sőt velünk azonos, magyar, sőt „magyarabb”, esszenciálisabban magyar, mint a mai Magyarország bármely régiója. Erdély az ősi, autentikus magyar kultúrát „örzöző” táj, kultuszhely. A másik Erdély távoli, különböző, más, idegen vagy elmaradott, kevésbé

modernizált, sőt egyenesen civilizálatlan, amely gondolat olykor eufemisztikus formában jelenik meg. Erdély ekkor az idealizált faluval, a paraszti társadalom idilljével szinonim: természetközelibb életformát, közösségelvűbb társadalmat jelent. Ez a kép, illetve annak létrehozása azt a kulturális és hatalmi logikát követi, ami a Kelet idealizált, de ugyanakkor nyilvánvaló módon alárendelt képét máshol is megalkotja. A kötet szerzői a mai Erdély-képek ilyen ellentmondásosságát vizsgálják olyan konkrét és tipikus helyszíneken és helyzetekben, amelyek az Erdélyről és az erdélyiekről való beszéd legfontosabb esetei. Vizsgálják a Magyarországról Erdélybe irányuló turizmust, a zarándoklatokat és az Erdélyből Magyarországra érkező, illetve a két hely között rendszeresen mozgó emberek életének helyszíneit. (Tabula könyvek 7., Néprajzi Múzeum–PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Bp.–Pécs, 2005)

A TORNALJAI KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIAI MŰHELYRŐL. *A Kulturális Antropológiai Műhely 1999. november 15-én jegyezték be a Szlovák Köztársaság Belügyminisztériumának illetékes osztályán. Működésének formája: polgári társulás. Az alapszabály értelmében célja: a Dél-Szlovákia populáris kultúrája iránt érdeklődő egyének tömörítése, tudományos, társadami, honismereti és muzeális tevékenység kifejtése, továbbá hozzájárulni a kulturális értékek védelméhez és gyarapításához, ezeket felhasználni a különböző nemzetiségű és etnikai csoportokhoz tartozó egyének önazonosság-tudatának elmélyítése érdekében. A műhely eddigi tevékenységét és eredményeit az Acta Ethnographica Danubiana 7. kötetében (Komárom–Dunaszerdahely, 2005. 249–251. old.) Pusko Gábor mutatta be.*

A PRO RENOVANDA CULTURA HUNGARIAE ALAPÍTVÁNY DÍJAZOTTJAI. 2005. január 15-én a budapesti Professzorok Házában Glatz Ferenc akadémikus, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány elnöke adta át az alapítvány az évi díjait. Mások mellett Kodály Zoltán Közművelődési Díjban részesült Fazekas Lajos nádudvari fazekasmester, Kemény Zsigmond-díjat kapott Péntek János kolozsvári nyelvész-etnográfus.

NOVÁK LÁSZLÓ FERENC KÖNYVE A FEJFÁKRÓL. *Az Arany János Múzeum Kismonográfiái 16. köteteként Nagykovácsoson 2005-ben megjelent Novák László Ferenc Fejfa monográfia című könyve. A szerző a több évtizeden át gyűjtött anyagát a következő fő fejezetekbe csoportosítva közölte: Előszó, Magyarország népességének vallási összetétele, Temető és sír, Vitézi temetési pompa, Sírjelölés – a fejfa története, Fejfatípusok, A fejfa szimbólumrendszere, Fejfafaragás, Összegezés, Irodalom, Angol nyelvű összegezés, Adatiár – fejfakataszter (fényképek, rajzok).*

A NÉPI KULTÚRA–NÉPI TÁRSADALOMBÓL ETHNO-LORE. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve a XXII. (2005) kötettől *Ethno-Lore* néven jelenik meg (főszerkesztő: Hoppál Mihály, szerkesztő: Vargyas Gábor, a szerkesztő munkatársa: Berta Péter). * Amikor 1846-ban William Thoms levele megjelent az *Atheneum* című folyóiratban a hamarosan eltűnő népdalok, legendák és szokások gyűjtésének szükségességéről, feltehetően maga sem sejtette, hogy az általa alkotott összetett szó, a *folklore*, az egész világon elfogadott tudományos terminussá válik. A kultúra egy jelentős szelctének, a szellemi hagyományoknak azt a részét jelöli, amelyet többnyire a szájhagyomány néven ismerünk. Természetesen ma már többről van szó, hiszen maga a szó a 'népi tudás' egészét jelöli, amelyben nemcsak a költői megfogalmazású szövegek gyűjteménye található. A folklór ma már szélesebben értelmezve „egy kulturális közösség hagyományokon alapuló alkotásainak összessége”, ahogyan azt az UNESCO 1989-ben megfogalmazta a hagyományos kultúra és a folklór védelmére kidolgozott ajánlásában. Azért foglalkoztunk a folklór szóval ilyen hosszan, mert intézetünk évkönyve új elnevezésének második fele a közkeletű, már majdnem magyar közhely lett folklór népi tudást jelölő része.

Az első része pedig az etnográfia és az etnológia első tagja, vagyis a görög *ethnosz* szó. E kifejezés a nép, népcsoport jelentést hordozza és ezért használták annak idején a népeket leíró társadalomtudomány megnevezésére. Amikor tehát azt a tematikát kívánjuk körülírni, amivel intézetünk foglalkozik, éppen kínálok egy ilyen szóösszetételt. A népről szóló tudás vizsgálódásainknak a tárgya, de úgy is értelmezhetjük ezt az új szóösszetételt, hogy a nép tudását, az etnikus hagyományokat vizsgáljuk, de nemcsak a megszokott etnográfiai megközelítések segítségével, hanem a modern tudományos, vagyis az etnológiai, vagy még inkább az antropológiai módszerek segítségével. Intézetünk angol nevében is az etnológiát használjuk, noha a magyar elnevezés megőrizte a néprajz kifejezést. A régi elnevezésben a *népi* mára egyértelműen idejét feladta. Az a parasztság, amely még őrizte a 'népi kultúra' emlékeit, már régen a múlté, mert a falu átalakult. Különösen felgyorsult ez a folyamat az elmúlt évtizedben, a rendszer-váltással pedig még inkább. Annak idején, amikor az intézetet Ortutay Gyula igazgató (az első főszerkesztő) megalapította, a *népi* társadalom vizsgálata még jelentőséggel bírt, hiszen akkor az a magyar hagyományok tanulmányozását jelentette. Meg azt is, hogy a nemzetköziség áradásában az újnak, forradalmian újítónak kikiáltott kommunista rendszerben felmutatható legyen a hagyományok megtartó ereje. Az új elnevezésben az *ethno* szintén erre utal, a *lore* pedig a hagyományokban benne lévő bölcsességre, melynek megértése kutatásaink tárgya. Az új elnevezést Sárkány Mihály javaslatára az igazgatótanács egyhangúlag elfogadta. A változtatás célja egyfelől az volt, hogy egy nemzetközileg is érthető szóval jelöljük intézetünk profilját, közben azért azt is jelezni kívánjuk, hogy a teljes folyamatosság híveiként folytatni szeretnénk a kultúra azon területeinek vizsgálatát, amelyeket eddig is tanulmányoztunk, de egyre korszerűbb antropológiai módszerekkel. A több mint százéves *Ethnographia* és a félév-százados *Acta Ethnographica* mellé egy jó negyed század után (új folyammal és névvel) csatlakozik a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve. (Hoppál Mihály: Főszerkesztői beköszöntő. 9–10. old.)

ORSZÁGOS KÖZGYŰJTEMÉNYEK SZÖVETSÉGE. 2005. január 19-én Szentendrén, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum konferenciatermében tartotta alakuló közgyűlését az Országos Közgyűjtemények Szövetsége. Az 1997. évi CXL. törvényben felsorolt 14 országos múzeum (Budapesti Történeti Múzeum, Hadtörténeti Múzeum, Iparművészeti Múzeum, Közlekedési Múzeum, Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Nemzeti Galéria, Néprajzi Múzeum, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szépművészeti Múzeum, Természettudományi Múzeum), valamint az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Országos Levéltár és a Ludwig Múzeum mint jogi személyek az alapító tagjai az új, országos hatókörű társadalmi szervezetnek, amely fél éves előkészítés eredményeként jött létre. Az alapítók a szövetség (rövidített nevén OKSZ) alapvető céljaiként fogalmazták meg a nemzeti kulturális örökség megőrzését szolgáló magyar közgyűjtemények társadalmi elismerésének emelését, a múzeumi, könyvtári és levéltári tevékenység elősegítését, minőségének és hitelének megőrzését, valamint a közgyűjteményekben dolgozó szakemberek tevékenységének támogatását. A szövetség tagjai társadalmi és szakmai tekintélyüket, szakmai ismereteiket felhasználva, az összefogás erejében bízva kívánunk együttműködni ezen magyar intézmények fenntartása, fejlesztése és megújítása érdekében. * Részletesebben lásd T. Bereczki Ibolya: Megalakult az Országos Közgyűjtemények Szövetsége (Múzeumi Hírlevél 2005. 3. sz. 104–105. old.).

MAGYAR NÉPRAJZI BIBLIOGRÁFIA. A Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság kiadásában Budapesten 2005-ben megjelent a *Magyar néprajzi bibliográfia 1999–2000* című kötet. A bibliográfia anyagát gyűjtötte: Hegyi Dóra, Kránitz Lászlóné, Kulin Imréné, Mészáros

Borbála, Nagy Réka, Sárny-Szabóné Némety Ágnes; szerkesztette: Mészáros Borbála; fordította: Mente Éva.

IFJ. LELE JÓZSEF KITÜNTETÉSE. *A Magyar Szellemi Védegyelet az 1956-os forradalom és szabadságharc 49. évfordulója alkalmából a magyar nemzetért folytatott odaadó munkássága elismeréseként a Rendületlenül diplomát adományozta (mások mellett) ifj. Lele József szegedi néprajzkutatónak.*

KANYAR JÓZSEF HALÁLA. 2005. január 21-én, életének 89. évében meghalt Kanyar József *Állami Díjas* történész, az MTA doktora, a Somogy Megyei Levéltár nyugalmazott igazgatója, Kaposvár és Kaposújlak díszpolgára, a kaposvári Tanítóképző Főiskola címzetes tanára, a Honismereti Szövetség örökös tiszteletbeli elnöke. Hamvasztás utáni búcsúztatása február 21-én volt a budapesti Farkasréti temetőben. * A Honismereti Szövetség folyóiratában, a *Honismeretben* Gálné Jáger Márta (2005. 1. sz. 3–5. old.) emlékezett rá, és ugyanabban a folyóiratban olvashatók a temetésén elhangzott beszédek (Mózsa Szabolcs, 2. sz. 3–6. old.; Halász Péter, 7. old.) is.

BESZÉLGETÉSEK KÓSA LÁSZLÓVAL. *E címmel és Család – hivatás – tudomány alcímmel jelent meg a Studia Folkloristica et Ethnographica 48. kötete (Debrecen, 2005, 189 old.) Keményfi Róbert szerkesztésében. A kiadvány a szerkesztő előszava után Kósa László életrajzát, a vele készített interjúkat (Ablonczy Bálint és Ablonczy Balázs, Keményfi Róbert, Szabó Zsolt, L. Juhász Ilona) és műveinek válogatott bibliográfiáját tartalmazza.*

ZOMBORKA MÁRTA KITÜNTETÉSE. 2005. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján a település képviselő-testülete a *Vác Város Művelődéséért* kitüntetést adományozta Zomborka Márta néprajzkutatónak, a Tragor Ignác Múzeum igazgatójának.

HATÁRON TÚLI MÚZEUMOK. *E címmel indított cikksorozatot 2005-ben a Múzeumi Hírlevél. A sorozat keretében a csíkszeredai Csíki Székely Múzeumot Gyarmati Zsolt (1. sz. 24–26. old.), a szlovéniai magyarság múzeumi gyűjteményeit Lendvai Kepe Zoltán (2. sz. 50–53. old.), a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeumot Zepezčaner Jenő (5. sz. 169–173. old.), a kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeumot pedig Dimény Attila (6. sz. 204–205. old.) mutatta be.*

MAGYAR ZOLTÁN KÖNYVE. *Dalol Szilágyi Ferenc – Sziládsámsoni népdalok és egyéb énekek* címmel a Kriza János Néprajzi Társaság Kolozsváron 2005-ben adta ki Magyar Zoltán könyvét.

TÉRKÉP: MAGYAR TÁJAK ÉS CSOPORTOK. *A budapesti ETNOFON Records népzenei kiadó 2005. évi katalógusában részletes néprajzi térkép jelent meg Magyar tájak és csoportok címmel. A térképet készítette: Molnár Ede András, szaktanácsadók: G. Szabó Zoltán és Kiss Ferenc (lásd internet: order@etnofon.hu; www.etnofon.hu; www.hungaricus.hu).*

MALMOK. *A debreceni Malompark Bevásárlóközpontban 2005. február 10-én kiállítás nyílt Hagyományos malmok a Kárpát-medencében címmel. * Az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság (VEAB) Kézművesipar-történeti Bizottsága, a Magyar Molinológiai Társaság és a Magyar Élelmészipari Tudományos Egyesület (MÉTE) Malomipari Szakosztálya 2005. április 5-én a budapesti Magyar Kultúra Alapítvány székházában konferenciát rendezett Hagyományos malmok a Kárpát-medencében címmel. * A Magyar Molinológiai Társaság 2005. április 19-én a Néprajzi Múzeumban tartotta meg 2005. évi közgyűlését. * Szélmalmoharc Szegeden –*

Továbbra is bizonytalan a kiskundorozsmai műemlék sorsa címmel a *Magyar Nemzetben* (2005. aug. 13. 15. old.) Haág Zalán közölt cikket.

PÉTER LÁSZLÓ: NÉPRAJZ, NÉPMŰVELTSÉG. *E címmel és Két tanulmány 1948, 1949 alcímmel Szegeден a Bába Kiadó 2005-ben jelentette meg Péter László fél évszázaddal ezelőtt írt, nyomtatásban most először olvasható tanulmányait (A népkultúra értéke, 1948; Magyar etnopszichológia, 1949).*

CIGÁNYOK. AZ MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete Cigány és nem cigány kultúrák interetnikus kapcsolatai a Kárpát-medencében című kutatási programjának (OTKA T-42767) szimpóziumát 2005. február 24-én rendezték meg az MTA Világgazdasági Kutatóintézetében. * 2005 tavaszán *Képek, cigányok – Cigány-képek* címmel volt látható fotókiállítás a budapesti Millenaris Park B-kiállításcsarnokában. A hivatásos fotósok által készített fényképeket roma családok albumaiból vett darabokkal egészítették ki. Az archív felvételeket a Néprajzi Múzeum és a kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeum szolgáltatta. * A cigányság vándorlását és a roma mondavilágot feldolgozó zenés-táncos darabot mutatott be 2005. július 8–9-én a Margitszigeti Szabadtéri Színpadon a Kalyi Jag Roma Művészeti Egyesület. A *Roma legenda* című első cigány rockoperát Varga Gusztáv, a nemzetközi szinten is elismert egyesület vezetője rendezte több neves roma zenész és táncművész közreműködésével. Az előadások sztárvendége Antonio El Pipa, a neves spanyol flamencotáncos volt. (MTI) * Közel nyolc év kellett ahhoz, hogy elkészüljön a hat részből álló *Historia Romani* című, roma történelmi filmsorozat. Az első részt már 1997-ben bemutatta a Magyar Televízió a *Patrin* című magazinjában, a többi rész gyártása 2005-re fejeződött be. A filmsorozat a romák történelmét az ázsiai kezdetektől napjainkig mutatja be: mások által készített dokumentumfilmek és játékfilmek elemeit, részleteit is használva, a folyamatokat, változásokat történelmi, tárgyi, néprajzi dokumentumok, műalkotások felvillantásával ábrázolva. Az alkotók (szerkesztő: Daróczi Ágnes, rendező: Gábor Péter, forgatókönyvíró: Bársony János) több ezer dokumentumot használtak fel a filmhez. * A Munkácsy Mihály Múzeum Békéscsabán 2005-ben adta ki Grin Igor *Jafi Meseországban* című kötetét, amely a sarkadi cigány mesemondó, Lakatos János (Jafi) meséit tartalmazza.

HALÁSZ PÉTER: A MOLDVAI CSÁNGÓ MAGYAROK HIEDELMEI. „Idestova negyven esztendeje gyűjtöm és kutatom a moldvai magyarok hagyományos műveltségét, s eddig elsősorban történelmi, társadalomnéprajzi, gazdálkodási témakörökben, valamint népszokásokról közöltem cikkeket, tanulmányokat. Mindeközben számottevő mennyiségű hiedelemanyagot is sikerült összegyűjtenem, ebből adom közre most a legértékesebbnek ítélt tételeket. Ez a hiedelemvilág át-meg átszővi a csángó ember egész életét, megelőzve a születését, és elkísérve a testi halál után is. Megismerve ezt a különös világot, tudománytörténelmi értékén túl megsejthetünk valamit a kereszténység felvétele előtti idők szellemvilágából, s megérint bennünket a keresztény vallás középkori szemlélete, értékrendje – és költészete. A kötetben közölt anyagot olvasva elűnődhetünk azon, hogy ezek a »régia«, vagy legalábbis »régies« emberek milyen alaposan megfigyelték az őket körülvevő világ jelenségeit. Számon tartották, mikor, merről fújt a szél és melyiktől mit lehetett várni, merről hallatszott az esztendő első mennydörgése, a hét melyik napján esett először a hó, mikor csordult meg az eresz, és egy avagy két fecskét láttak, amikor tavasszal először megpillantották ezeket a szent madarakat. Mindent felismertek, mindent megfigyeltek, eszükbe vésték, megjegyezték, újra és újra elmondták egymásnak, hogy minden tudás fennmaradjon és fennmaradjon a szájhagyomány pókháló finomságú, de hihetetlenül erős hálóján.” Halász Péter (General Press Kiadó, Bp., 2005, 452 old.) * A kötetet 2005. június 20-án a budapesti Hagyományok Házában Barna Gábor mutatta be, énekszóval és hiedelemtörténetek elmondásával közreműködött: Iancu Laura és Petrás Mária.

KODÁLY ZOLTÁN. Az Akadémiai Kiadó 2005-ben jelentette meg Szalay Olga *Kodály, a népzeneutató és tudományos műhelye* című könyvét (429 old.). * 2005 nyarán huszonharmadik alkalommal rendezték meg a Nemzetközi Kodály Szemináriumot Kecskeméten. A háromhetes tanfolyam programjával, műhelyfoglalkozásaival, előadásaival lehetőséget nyújtott a továbbképzésre, illetve a magyar zenei nevelési rendszer és módszerek alapvető megismerésére. A 23. Nemzetközi Kodály Szemináriumra négy kontinensről jöttek hallgatók, ebben az évben először kínai vendégek is érkeztek. A résztvevők három speciális – karvezetői, zongora és szólóénekes – mesterkurzuson és zenepedagógiai tanfolyamon gyarapíthatták tudásukat; a foglalkozásokat koncertek színesítették. * Emléktáblát avatott 2005. augusztus 28-án Bozói András magyar és Frantisek Tóth szlovák kulturális miniszter a szlovákiai Nyitra melletti Csitáron (Stitáre), ahol Kodály Zoltán a többi zoboralji faluhoz hasonlóan 1907 és 1910 között magyar és szlovák népdalokat gyűjtött. Csáky Pál pozsonyi kormányalelnök köszöntőjében kiemelte, hogy a világ magyarsága előtt A csitári hegyek alatt kezdetű – a nagy magyar zeneszerző által feljegyzett – népdal révén ismertté vált falu polgárai az asszimiláció megfékezésére érdekében gyökereikhez, az azonosság tudatukat erősítő népművészethez és a helyi hagyományokhoz térnek vissza. (*Népszabadság* 2005. aug. 29. 21. old.) * 1905-ben indult első népdalgyűjtő útjára Kodály Zoltán. Erről emlékezett meg Szalay Olga Kodály első népdalgyűjtő útja – Százéves a magyar népzene tudomány című tanulmányában, amely a *Honismeret*-ben (2005. 6. sz. 24–30. old.) látott napvilágot.

BÁNYÁSZAT. *Felújították Magyarország első föld alatti szénbányászmuzeumát. A vidéki múzeumok fejlesztésére létrehozott Alfa program által 320 millió forintos támogatást nyújtott a kulturális tárca a salgótarjáni Bányamúzeum felújításához. A tegnap megnyílt föld alatti emléket Bozói András miniszter mutatta be. A kiállítóhely több egységből áll: a múzeum épületében bányásztörténeti tárlat, a szabadtéri kiállítóhelyen bányabeli szállítóeszközök, biztosítópajzsok és egyéb bányászgépek láthatók. A megnyitón Bozói Andrásnak „tiszteletbeli bányamester” címet adományoztak. (Murray: Felújított bányamúzeum Salgótarjában. Magyar Nemzet 2005. febr. 25. 14. old.) * Bronzból készült bányászalak őrzi a 220 éves borsodi szénbányászat emlékét a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kazincbarcikán; az alkotást 2005. szeptember 3-án avatták fel az egykori bányásztelepülés központjában. A bányászt ábrázoló alkotás eredeti példánya 1896-ban már Budapesten állt a millenniumi kiállításon. Több másolatot is készítettek róla és az egyik a Miskolci Egyetemre került. A szobor avatása annak az ünnepségsorozatnak a része volt, amelyen szinte valamennyi egykori bányásztelepülésen megemlékeztek a borsodi szénmedence történelméről. (MTI)*

L. JUHÁSZ ILONA: „FÁBA RÓVA, FÖLDDBE ÜTVE...” – A KOPJAFÁK/EMLÉKOSZLOPOK MINT A SZIMBOLIKUS TÉRFOGLALÁS ESZKÖZEI A SZLOVÁKIAI MAGYAROKNÁL. A fából faragott, gazdagon díszített, egykor csupán temetőinkben előforduló protestáns sírjel, a kopjafa az idők folyamán felekezeti hovatartozástól független magyar nemzeti szimbólummá vált, és fontos helyet foglalt el mind Magyarországon, mind a környező országokban élő magyarok életében. A mai Szlovákia területén talán még nagyobb népszerűsége tett szert, mint Magyarországon: a nemzeti identitás kifejezésének szinte egyik legfontosabb eszközévé vált, amit a Dél-Szlovákia-szerte felállított több mint háromszáz kopjafaszerű emlékmű bizonyít. Mikor tűnt fel e jelenség tájainkon, s minek köszönheti nagy népszerűségét a szlovákiai magyarok körében? A felbukkanástól napjainkig milyen formai átalakuláson ment át? Milyen kultusz, milyen ritusok kapcsolódnak hozzá? Milyen a megítélése a helyi magyar és szlovák lakosság körében? L. Juhász Ilona kötete – saját kutatómunkából származó, imponálóan gazdag és sokrétű adatbázisra támaszkodva – többek között ilyen és hasonló kérdésekre kísérel meg választ adni. (Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, Komárom–Dunaszerdahely, 2005, 288 old.)

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA SZÉKFOGLALÓJA. Paládi-Kovács Attila 2002. április 22-én a Magyar Tudományos Akadémia székházában tartotta meg akadémiai székfoglaló előadását *Merre tart az európai néprajztudomány?* címmel. Az előadás a közelmúltban nyomtatásban is megjelent (Vizi E. Szilveszter [főszerk.]: Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián. MTA, Bp., 2005. 119–143. old.).

VEREBÉLYI KINCŐSŐ KÖSZÖNTÉSE. 2005. február 25-én az ELTE BTK Kari Tanácsstermben tisztelői, kollégái, barátai és tanítványai nagyszabású ünnepségen köszöntötték Verebéli Kincősöt 60. születésnapja alkalmából. Ennek keretében adták át számára az *Ünneplő – Írások Verebéli Kincső születésnapjára* (szerk.: Bárh Dániel, Folkloristika 9., ELTE BTK Folklore Tanszék, Bp., 2005, 518 old.) című tanulmánykötetet, amely az ünnepelt életrajzát (9–10. old.) és műveinek bibliográfiáját (11–30. old.) is tartalmazza. Verebéli Kincső meghatottan elmondott emlékezését és köszönetnyilvánítását folyóiratunk 2005. 1–2. számában (111–113. old.) közzöltük.

FOTÓKIÁLLÍTÁSOK. Korniss Péter Erdélyi képek 1967–2004 című fotókiállítását Novák Ferenc nyitotta meg 2005. március 8-án a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. Közreműködött: *Sebestyén Márta népdalénekes. • Kunkovács László 2005-ben Ósepítmények – Népi építészetünk archaikus rétege című kiállítását a budapesti Városháza Galériában, a Kunbábák – kömberek – egykorvult nomádok szobrai Eurázsia füves pusztáin címet viselő tárlatát pedig a kiskunhalasi Végh-kúriában láthatták az érdeklődők. A hagyományos pásztorkodásról készített képeit a kazahsztáni Almatiban és a kirgizisztáni Biskekben mutatták be. • 2005. január 22. és március 10. között a türkevei Vadász Pál Kiállítóteremben volt látható Sárkány Mihály Néprajzi kirándulás Kelet-Afrikába című kiállítása. Az alábbiakat a tárlat meghívójából idézzük: „Sárkány Mihály néprajzkutató a Magyar Tudományos Afrika Expedíció tagjaként járt Tanzániában, Kenyában, Ruandában, Burundiban és a Kongói Demokratikus Köztársaságban 1987/88-ban. 1993-ban és 1995-ben egy kikuju faluban, Rititiben, Kenyában élt, ahol a kávétermesztést vizsgálta. Felvételeiből készült ez a válogatás, amely alkalmat ad, hogy rövidebb-hosszabb látogatást tegyünk Kelet-Afrika néhány táján és népénél. Dar es Salaamból indulunk, Tanzania legnagyobb városából és tengeri kikötőjéből, ahol helyenként falusi utcakép fogad. A városban, környékén és a közeli Zanzibáron készült felvételek arról tájékoztatnak, hogy a tengerparton évszázados kereskedelmi kapcsolatok emlékei őrződtek meg, mint kínai porcelántárgyak vagy a Madagaszkárról idekerült vendéghajós csónak; a szuahéli kultúrára nagy hatást gyakorolt az iszlám, amelyet arabok honosítottak meg itt. Jelen van azonban a német gyarmati örökség és a modern világ igénye is, a városban nagy egyetem fogadja a hallgatók ezreit. Kelet-Afrikába beljebb hatolva nyomon követhetjük a kulturális evolúció főbb állomásait. Négyezer éves sziklafestmények vallanak egykor Kondoa közelében élt vadászokról, de a növények gyűjtögetése és a vadászat ma is fontos több nép életében, mint a Ruandában és a Kongói Demokratikus Köztársaságban lakó tua pigmeusoknál. Hosszú utakon vándorolnak szarvasmarháikkal a maszaik, akiknek a Ngare Szero patak mellett élő csoportját ismerhetjük meg néhány felvételen. Pásztorkodó népek másutt is találhatóak, így Kenya északi felsivatagi tájain a boranák, akiknek kultúrája egy igen fejlett civilizáció, az etiópiaival való tartós érintkezés jeleit mutatja. A népek között munkamegosztás alakult ki a természeti környezet kiélésének eshetőségei szerint. Halásként maradt fenn Afrika legkisebb népe, az elmulók. Az 1930-as években száz fő alá csökkent, ma mintegy háromszáz főt számláló népesség gyarapodását a turizmusnak is köszönheti. A turizmus a kelet-afrikai országoknak ma fontos bevételi forrása. A napfényen és a homokos tengerparton kívül az egzotikum a fő csábító. A girijama »szabadtéri múzeum« Malindi mellett egyszerre élteti tovább a kulturális hagyományokat és szórakoztatja a turistákat. Aki azonban mélyebben be akar hatolni a kontinens belsejébe, annak ajánlatos össz-*

kerék meghajtású autóval utazni az utak állapota miatt. A kelet-afrikaiak zöme földművelésből élt és él, közöttük a legszerencsésebbek talán a magas hegyeken, jól exportálható növényeket, kávé, teát termesztők, mint a csaggák a Kilimandzsárón és a kikujuk Kenya központi magasföldjén. A munkakultúra hagyományai eltérőek az Európában megszokottól, az élet ritmusa viszont akár a magyar falut idézi. A kemény munka, a környezet találékony hasznosítása itt is feltétele a gyarapodásnak. Nagyvárosból indultunk, és egy másik nagyvárosban fejezzük be a kirándulást. Kenya fővárosa Nairobi, fontos politikai és gazdasági centrum. Belvárosában bankpaloták, irodaházak merednek az ég felé. Ezeket is kenyai emberek építették.”

BÁRTH DÁNIEL: ESKÜVŐ, KERESZTELŐ, AVATÁS. A Magyar Tudományos Akadémia és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Folklor Szövegelemzési Kutatócsoportja kiadásában (Szövegek és Elemzések 1., sorozatszerkesztő: Voigt Vilmos) Budapesten 2005-ben Bárh Dániel tollából jelent meg a fenti címet és az *Egyház és népi kultúra a kora újkori Magyarországon* alcímet viselő, 280 oldalas könyv. A kötet 16–18. századi, magyarországi, katolikus és protestáns egyházi források elemzésével közelíti meg az egyházi irányítás és a népi kultúra összetett kapcsolatának kérdését a házasságkötés, a keresztelő és az asszonyavatás szokáskörén keresztül. A szerző – forrásbázisát és irányultságát tekintve – a történeti szokáskutatás, illetve az egyház- és liturgiátörténet metszéspontján mozog, ugyanakkor szándékai szerint jelen munka egyben az európai mentalitástörténet főbb vonulataihoz csatlakozik. A korabeli levéltári és nyomtatott források néprajzi szempontú megközelítése lehetőséget nyújt arra, hogy a bemutatott adatok mögött egyúttal a kora újkor mindennapi életének, „alulnézeti történelmének” egy vékony szelete is megmutatkozzék.

FILMEK. Szemző Tibor rendező 2005-ben fejezte be *Kőrösi Csoma Sándorról szóló, Az élet vendége – Csoma-legendárium című filmjét*. • *A népzenét a saját biológiai, társadalmi antropológiai összefüggéseiben tárta föl Lajtha László Kossuth-díjas zeneszerző, népzenekutató, Kodály Zoltán és Bartók Béla kortársa, szellemi örököse, a két géniusz módszereinek egyenrangú folytatója. Czigány Zoltán rendező Népzenebiológia című dokumentumfilmjében, amelyet 2005-ben, a 36. Magyar Filmszemle első napján láttunk, a nemzetközileg elismert zeneművésznek és kutatónak állít emléket. A harmonikus kompozícióba rendezett film első tételének művészi értékű táj- és életképeiben feltárul előttünk három erdélyi falu, Szék, Szépszentmárton és Kőröspatak panorámája. A rendező Lajtha László gyűjtésének nyomában járva bukkan rá Kristóf Vendel falusi cigányprimás leszármazottaira, akiknek nyirettyűjén (hegedűjén) ma is felhangzanak egészen ősi hangzású, lassú, rubatóra hangolt művek. A film második részében Lajtha László hatvanas évekbeli, anyaországi gyűjtéseinek két osztályos társa, Tóth Margit és Erdélyi Zsuzsanna emlékeznek a megszállott népzenekutatóra. Lajthát a szocializmusban elszemvedett mellőzések sem tántorították el haláláig attól a törekvéstől, amely szerint „a népzenét csak akkor tudjuk igazán újjáéleszteni, ha divatba hozzuk”. (Pósa Zoltán: Lajtha és a magyar népzene antropológiája. Magyar Nemzet 2005. febr. 2. 15. old.) • 2005. december 13-án a Dunatáj Alapítvány a budapesti Hagyományok Házában szakmai találkozót rendezett A magyar néprajzi dokumentumfilmkészítés hagyományai és jelene címmel.*

KITÜNTETÉSEK 2005. MÁRCIUS 15-E ALKALMÁBÓL. Bozóki András kulturális miniszter az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc ünnepe alkalmából állami kitüntetéseket és művészeti díjakat adott át 2005. március 11-én a budapesti Iparművészeti Múzeumban. A Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetést kapta (mások mellett) Héra Éva, a Hagyományok Háza fősztályvezetője; Pető Béla és Sallay Stefánia, a BM Duna Művész Együttes táncos szólistái. Harangozó Gyula-díjat kapott Béres Anikó, a Honvéd Együttes táncos szólistája; Diószegi László koreográfus, a Teleki László Alapítvány igazgatója. *Liszt*

Ferenc-díjat kapott Szalai Antal népzenekar-vezető. * 2005. március 14-én a Néprajzi Múzeumban Magyar Bálint oktatási miniszter nyújtott át kitüntetések, amelyeket a köztársasági elnök adományozott. A *Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkeresztet* kapta (mások mellett) Faragó Jánosné nyugalmazott tanítónő, néprajzkutató. * Mádl Ferenc köztársasági elnök a nemzeti ünnep alkalmából magas kitüntéseket adott át 2005. március 15-én a Parlamentben. *Kossuth-díjat* kapott (mások mellett) Buda Ferenc *József Attila-díjas* költő, műfordító, szerkesztő, a kecskeméti Forrás-szerkesztőség főmunkatársa gazdag lírai költészetéért, a népköltészet és a modern líra hagyományait ötvöző formai megoldásaiért, műfordítói tevékenységéért; Kemény Henrik bábművész, kiváló művész, a hazai vásári bábjáték leg tisztább hagyományainak őrzése és terjesztése érdekében végzett tevékenységéért, hét évtizedes, országszerte ismert és elismert legendás művészetéért. *Széchenyi-díjat* kapott (mások mellett) Kárpáti János, a zenetudomány doktora, *Erkel Ferenc-díjas* zenetörténész, a Liszt Ferenc Zene-művészeti Egyetem címzetes egyetemi tanára, könyvtárigazgató, a zenetudomány élvonalában rendkívüli jelentőséggel bíró publikációiért, különös tekintettel Bartók Béla műveinek és alkotói módszerének megvilágosító elemzéseire, valamint a távol-keleti zene kutatásában elért eredményeiért; Sárosi Bálint, a zenetudomány doktora, *Erkel Ferenc-díjas* népzene-kutató, címzetes egyetemi tanár, az MTA Zenetudományi Intézete nyugalmazott osztályvezetője a népzene-kutatásban kissé háttérbe szorult hangszerekes népzene és népi hangszerek arzenáljának feltérképezése, kutatása, gyűjtése, rendszerezése terén végzett hiteles, tudományos és alapvető tevékenységéért, amely nélkül nem jöhetett volna létre a táncházmozgalom népi zenéjének reneszánsza sem. * *Magyar Köztársasági Érdemrend a csillaggal* kitüntetést kapott (mások mellett) Novák Ferenc *Kossuth-díjas* koreográfus, rendező, érdemes művész, a Honvéd Együttes művészeti vezetője, igazgatóhelyettese, a magyar néptánc-kultúra ápolása és színpadi megjelenítése, valamint nemzetközi elismerése terén végzett kiemelkedő munkásságáért. A *Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje* kitüntetést kapott (mások mellett) Kathy-Horváth Lajos hegedűművész, zeneszerző, a Fővárosi Önkormányzat Napház Khamorro Kisebbségi Klubmozi és Kulturális Intézmény igazgatója, az *Alfa és Ómega*, valamint a *Cigányok a Holokausztban* című műveiért, melyekben az összes akusztikus hangszert maga szólaltatta meg.

LUKÁCS LÁSZLÓ–AMBRUS LAJOS–L. SIMON LÁSZLÓ: ÉDES SZŐLŐ, TÜZES BOR – A VELENCEI-TÓ KÖRNYÉKÉNEK SZŐLŐ- ÉS BORKULTÚRÁJA. Az Édes szőlő, tüzes bor című kötet a Velencei-tó menti szőlő- és borkultúrát dolgozza fel. Lukács László *A Velencei-tó környékének szőlőkultúrája és borpincéi* című nagy ívű, olvasmányos tanulmányához szervesen kapcsolódnak Ambrus Lajosnak a *Szőlő és bor*, valamint a *Bor és poézis* című írásai, illetve L. Simon Lászlónak a *tókönyék jelentősebb pincéit, borászatait bemutató fejezete. A kötetet a környék településeinek (Pákozd, Sukoró, Nadap, Velence, Pázmánd, Kápolnásnyék, Gárdony, Agárd, Dinnyés) rövid története, valamint a szerzők által készített és a Velencei-tó környékén élőktől, közintézményektől, múzeumoktól összegyűjtött több mint 400 fénykép, ábra teszi teljessé. (Ráció Kiadó–Velencei-tó Környékéért Alapítvány, Bp.–Pázmánd, 2005, 264 old.)* * A kötetet a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban 2005. május 17-én Csoma Zsigmond, a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolán pedig Nagy Janka Teodóra mutatta be és a Magyar Nemzetben Haklik Norbert ismertette (*Kecskecsöcsút curholni. Velence környéki borkultúra. 2005. jún. 25. 35. old.*).

FINNUGOROK. Amerikai, angol, svéd, finn, észt és magyar (Jávorszky Béla, Pusztay János) értelmiségiek, művészek, tudósok, a „finnugor népek képviselői és barátai” 2005-ben felhívással fordultak az orosz hatóságokhoz, hogy tegyenek azonnali lépéseket a Mari El Köztársaság demokratikus ellenzéke elleni támadások megszüntetése, az emberi jogok helyreállítása érdekében. A felhívás februárban a legnagyobb finn és észt napilapokban is megjelent, magyar

nyelven a *Finnugor Világban* (2005. 1. sz. 3. old.) olvasható. Vö. Ildikó Lehtinen: Mi újság Mariföldön? (*Finnugor Világ* 2005. 2. sz. 8–9. old.) • 2005 júliusában a Jamal-Nyenyec Autonóm Körzet Ifjúságpolitikai Osztálya *Hív a tundra* címmel expedíciót szervezett, amely az uráli réntartók és az Ob menti halászok szálláshelyeit végiglátogatva a hantik hagyományos életmódjával ismertette meg a helyi fiatalságot és a magyar résztvevőket, Csepregi Mártát, Asztalos Erikát, Kováts Zsófiát és Sipos Máriát. Az előadók a túra legfontosabb színhelyeit és eseményeit mutatták be, beszámolójukat a két hét során készített bőséges fényképanyaggal illusztrálták a Reguly Társaság által szervezett beszámoló ülésen (MTA Nyelvtudományi Intézet, 2005. szeptember 22.). • A X. Nemzetközi Finnugor Kongresszust 2005. augusztus 15. és 20. között Mariföld fővárosában, Joskar-Olában rendezték meg. A feszült politikai légkörben lezajlott rendezvényről Csücs Sándor közölt részletes beszámolót (*Finnugor Világ* 2005. 3. sz. 3–7. old.). A plenáris ülés bevezető előadását Domokos Péter, az ELTE professzora tartotta, aki tapasztalatairól Daniss Győző újságírónak számolt be (Fakadó fü legyen a dal. Nyelvrokaink ma is alkotnak eposzokat. *Népszabadság* 2005. okt. 31. 15. old.). • *Ahol az ég a földdel összeér – Hantik és nyenyecék a jamali tundrán* címmel rendeztek kiállítást Ljudmila Lipatova fényképeiből 2005-ben a zalaegerszegi Falumúzeum és Finnugor Néprajzi Parkban (megnyitotta szeptember 9-én Csepregi Márta) és a nagyigmándi művelődési házban (megnyitotta november 15-én Kerezi Ágnes és Ruttkay-Miklián Eszter). A Nagyigmádon elhangzott megnyitóbeszédeket a *Finnugor Világ* (2005. 4. sz. 26–30. old.) közölte. • Akciótervet fogadtak el 2005-ben az Európai Parlament magyar, észt és finn tagjai az Oroszország területén élő finnugor kisebbségek helyzetének javítása érdekében – jelentette be Szent-Iványi István (SZDSZ). Eszerint a képviselők megállapodtak abban, hogy az EP külügyi bizottságában és annak emberi jogi albizottságában, illetve az EU–Oroszország parlamenti vegyes bizottságában folyamatosan figyelemmel kísérik az oroszországi finnugor kisebbségek helyzetét. Felhívták egyúttal az EP költségvetési és kulturális bizottságait, hogy vizsgálják meg kiterjedtebb ifjúsági és kulturális csereprogramok, ösztöndíjak bevezetésének lehetőségét. Az EU szomszédságpolitikai eszközeinek felhasználásával és helyi civilszervezetek közreműködésével is javítani kívánják a kisebbségek gazdasági, társadalmi és kulturális helyzetét, különös tekintettel anyanyelvük megőrzésére és ápolására. Egyúttal felkéri az Európai Bizottságot és a 25 EU-tagországot képviselő Tanácsot, hogy az orosz szövetségi hatóságokkal kapcsolatba lépve próbálják elérni a nyelvi és kulturális jogok helyi érvényesüléséhez szükséges igazgatási és pénzügyi reformokat. A terv előirányozza egy kiállítás megszervezését is az Európai Parlament épületében, ami – az érintett kisebbségek tevékeny közreműködésével – objektív módon mutatná be életkörülményeiket, aktuális problémáikat. Az akcióterv a liberális frakció finnugor képviselőinek kezdeményezésére, de a néppárti és szocialista frakciók finnugor tagjainak támogatásával született – áll a közleményben. Megvalósítása érdekében a három nagy képviselőcsoport koordinálni fogja tevékenységét. (MTI) • A szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola Uralisztikai Tanszéke számos sorozata közül az UTK (azaz az Uralisztikai Tanszék Kiadványai) 1990-bn indult. Első kötete Munkácsi Bernát votják szótárának reprint kiadása volt, a legújabb, a tizenegyedik pedig a 2005-ben megjelent, *A Volga-Káma-vidék finnugor népei* című. Mintegy száz oldalnyi terjedelemben négy tanulmányt olvashatunk a cím takarta négy népről: a mordvinokról, a marikról, a komikról és az udmurtokról. A kötetet a *Finnugor Világban* (2005. 4. sz. 31–32. old.) Falk Nóra ismertette.

AKADÉMIAI IFJÚSÁGI DÍJAT KAPOTT KUN PÉTER. 2005. március 16-án az MTA székházában Kroó Norbert főtítkárnak adta át az Akadémiai Ifjúsági Díjat, köztük Kun Péternek, az MTA–DE Néprajzi Kutatócsoport segédmunkatársának Szelek szárnyán – A sztyeppci nomádok lovas kultúrája című pályaművéért. • A munka 2003-ban Debrecenben jelent meg nyomtatásban, az *Ethnicaban* (2005. 2. sz. 78. old.) Mátrai Viktor tollából jelent meg róla recenzió.

T. BEREZKI IBOLYA–SÁRI ZSOLT (SZERK.): A NÉPI ÉPÍTÉSZET, A LAKÁSKULTÚRA ÉS AZ ÉLETMÓD VÁLTOZÁSAI A 19–20. SZÁZADBAN. E címmel és *Tanulmányok a Dél-Dunántúlról és Észak-Magyarországról* alcímmel jelent meg 303 oldalas tanulmánykötet 2005-ben Szentendrén, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum kiadásában. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum irányításával 2001–2004 között folytatott, *A népi építészet, a lakáskultúra és az életmód változásai a 19–20. században* című kutatási program elsődleges célja volt két épülő tájegység, a Dél-Dunántúl és a Felföldi mezőváros megépítéséhez szükséges néprajzi alapkutatások elvégzése, építészeti felmérése és a néprajzi tárgyak gyűjtése. A kutatás másik fő célja az épületeket adó településeken élő közösségek gazdálkodásának, társadalmának és életmódjának megismerése, családtörténeti kutatások folytatása, és a jelenkori, főként 20. századi változások megőrzése. A kutatási program révén egy, korábban az intézmény profiljából teljes egészében hiányzó téma és időszak, a 20. század néprajzi módszerekkel történő dokumentálása kapott igen hangsúlyos szerepet.

BÁLINT SÁNDOR. *Az Esztergomi Főszékesegyházi Kincstár és a Keresztény Múzeum rendezésében, a kincstár időszakos kiállítótermében 2005. március 18-án kiállítás nyílt Bálint Sándor és gyűjteménye címmel. A tárlatot rendezte: N. Szabó Magdolna, köszöntői mondott: Cséfalvay Pál kanonok, a Keresztény Múzeum igazgatója, megnyitotta: Paskai László bíboros, ny. érsek. * Álnéven költő, fedőnéven titkos ügynök – József Attila barátja, Bálint Sándor beszélője: Kormányos István címmel közölt terjedelmes cikket a Magyar Nemzetben (2005. ápr. 9. 24–25. old.) Péter László. Ugyanő a szerzője a Missió – Bálint Sándor, a nevelő című írásnak (Magyar Nemzet 2005. szept. 17. 36. old., szept. 24. 36. old.) is. * 2005. május 9-én a szegedi dómban megemlékező ünnepi szentmisét tartottak Bálint Sándor tiszteletére. Ezt követően nyílt meg Lendvai Kepe Zoltán Bálint Sándor emlékére rendezett fotókiállítása Sacra Hungaria címmel. * 2005. május 10-én felszentelték Bálint Sándor felújított síremlékét a szegedi alsóvárosi temetőben. Botka László polgármester a megemlékezésen hangoztatta: a kitartást, az akarat diadalát, a szülőföld iránti feltétlen és eltérhetetlen szeretetét mi valamennyien megtanulhatjuk tőle. Gyulay Endre szeged–csanádi megyés püspök arról beszélt, hogy a Bálint Sándorról halála után született írások mindegyike kiemelte mély vallásosságát, tiszta és rendíthetetlen ember-szeretetét, képességét a másság példás elfogadására, valamint a család, a haza és a szülőföld iránt érzett szeretetét. Jó, ha példakép van Szeged előtt, a hívek előtt, az egész ország előtt, ezért indította el a katolikus egyház Bálint Sándor boldoggá avatását – mondta a püspök. * Botka Lászlónak, Szeged szocialista polgármesterének a személyes köszöntőjével kezdődő, Bálint Sándornak emléket állító kötetet kaptak a csongrádi megyeszékhelyen érettségiző diákok. Beárnyékolja a gesztust, hogy Szegeden múlt nyáron nagy felháborodást keltett, amikor a szocialista városvezetés semmit nem tett „a legszögédibb szögédi” szülőházának megmentéséért. A centenáriumba (Bálint Sándor születésének évfordulójára – a szerk.) megjelent emlékkönyvet, „a legszögédibb szögediről készült kiadványt ajándékozom Önnek, a 2005. évi érettségi vizsgája emlékére”. E szavakkal köszönti Botka László a szegedi érettségizőket. [...] (Bodacz Balázs: Farizeus ajándék könyv Botkától. Magyar Nemzet 2005. jún. 29. 1–2. old.). * 2005. július 9-én Gyulay Endre szeged–csanádi megyés püspök szentelte meg és emelték fel a szegedi alsóvárosi Havi Boldogasszony-templom új, Bálint Sándorról elnevezett nagyharangját. * Bálint Sándor születésének centenáriuma, halálának 25., a szegedi néprajzi tanszék megalapításának 75. évfordulója alkalmából, a Táj és népi kultúra című sorozat (sorozatszerkesztő: Juhász Antal) 5. köteteként Szegeden 2005-ben megjelent a „Szent ez a föld...” – Néprajzi írások az Alföldről címet viselő tanulmánykötet. Szerkesztői: Barna Gábor, Mód László és Simon András. * A csongrádi Tari László Múzeumban 2005. november 10-én Juhász Antal nyitotta meg a Bálint Sándor hagyatékából című kiállítást. * Juhász Antal Bálint Sándor; a tudós és tanár (1904–1980) című tanulmányát az Ethnographiában (2005. 1. sz. 55–61. old.) olvashatjuk.*

LISZKA JÓZSEF: KÉT DUNA KERÍTI... – TANULMÁNYOK A CSALLÓKÖZ NÉP-RAJZÁHOZ. A szerző nem rendszeres leíró munkát ad a kezünkbe. Amiként a könyv alcíme hirdeti, egy-egy kiragadott jelenségről, tárgyról, tárgycsoportról, típusról, szokásról, proverbiumról, egyebekről írt tanulmányait gyűjtötte össze, s a vizsgált kérdések történelmi gyökeréig hatol. Mivel a Csallóköz sem nyelvi, sem néprajzi tekintetben nem elszigetelt tájegység, a néprajzi jelenségeket is tágabb táji és nyelvi-földrajzi kapcsolataikban vizsgálja. A tájegység néprajzi elemzése című bevezető tanulmányában tételesen tekinti át a korábbi népélet elemeit, s benne a kutatók felismeréseire is támaszkodik. A munkák zöme egy-egy részkérdést jár körül és old meg, úgy látszik, végérvényesen. A könyv értékét növeli a negyvenoldalas irodalomjegyzék, ebből az olvasók és a kutatók egyaránt gyarapíthatják ismereteiket. Aki a tudós szerző könyvét elolvassa, plasztikusabban fogja látni a nagy folyami sziget, a Csallóköz népének egykori mindennapjait. (Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2005, 288 old.)

KITÜNTETTÉK BEREZC ANDRÁST. *Berez András mesemondó előadóművész, a magyar szellemi néprajz kitűnő ismerője, régi hagyományaink magas színvonalú művelője vehette át a Magyar Írók Egyesülete alternatív Kossuth-díját Gyurkovics Tibor írótól 2005. március 19-én az Arcvonal kávéház Bubik István Színpadán. Az elismerést 1996 óta minden évben az Alternatív Magyar Művészeti Díj Alapítvány kuratóriuma ítéli oda, amelyet öt állami Kossuth-díjjal kitüntetett művész alkot: Gyurkovics Tibor, Jankovics Marcell, Makovecz Imre, Melocco Miklós és Schrammel Imre. * Berez András Budapesten született 1957-ben. Majd húsz éve gyűjt énekeket, meséket, tréfákat Erdélyben, Moldvában, a Felvidéken, Somogyban, Szatmárban, a Nyírségben. Dalait és meséit számos lemez, kazetta, CD, rádió- és televíziófelvétel őrzi. Tagja az Ökrös és az Egyszólam zenekarnak. 2004-ben jelent meg a rokon népek sört dicséző költészetéből álló gyűjteménye. 1985-ben megkapta a Népművészet ifjú mestere díjat, 1990-ben A Magyar Művészetért díjat, 1993-ban pedig a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt kitüntetését.*

KOCSIS GYULA: A JÁSZSÁG TÁRSADALMA, NÉPESSÉGE, GAZDÁLKODÁSA A XVI–XVIII. SZÁZADBAN. A kultúrakutatás gyökerei több társadalomtudományba kapaszkodnak. Az elemzési módszer fő jellemzője a kultúrának és az azt hordozó társadalomnak együttes, sokszempontú, multidiszciplináris megközelítése. Ezzel a kötettel egy ilyen tág szemléletű, változatos tematikájú sorozatot indít el az Akadémiai Kiadó. A sorozat első kötete történeti néprajzi monográfia hazánk egyik jellegzetes kultúrájú tájáról, a Jászságról. Az ELTE néprajzi doktori iskolájának keretében 2002-ben megvédett PhD-disszertáció a fent említett tájon élő közösségek mai kultúrájának késő középkori, kora újkori gyökereit vizsgálja. A 13. század közepén betelepült, az iráni nyelvcsalád egyik ágának nyelvét beszélő közösség a magyar társadalomba történt beilleszkedésének több évszázados folyamatában a magyar történelem viszontagságos évszázadaiban számos kulturális változást, átalakulást élt át: harcosból földműves, pásztorrá, kereskedővé vált, nyelvet serélt, magába olvasztotta a beköltözőket, a változó körülményekhez alkalmazkodva őrizte középkori eredetű kiváltságait. Ezen kiváltságok jelentették azt a közösségszervező erőt, amelynek eredményeként a 18. században a változások sorozatából egy új kulturális egység, a ma ismert Jászság létrejött. A kötet a török hódoltság időszakának fentebb említett jelenségeit tárgyalja, mélyfúrászerűen vizsgálva a gazdaság és a migráció kérdéskörét. (Akadémiai Kiadó, Bp., 2005, 368 old.)

POROSZLAI ILDIKÓ EMLÉKEZETE. *Ma délután egy órakor a Rákoskeresztúri új köztemetőben kísérik utolsó útjára a február 18-án, ötvenéves korában elhunyt Poroszlai Ildikót, a százhalombattai Matrica Múzeum és Régészeti Park létrehozóját és igazgatóját, a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület alelnökét, a Fidesz – Magyar Polgári Szövetség kulturális tagozatának elnökségi tagját. Poroszlai Ildikó az ELTE BTK-n 1980-ban történe-*

lem-néprajz, 1982-ben régészdiplomát szerzett. 1981-től 1984-ig a Budapesti Történeti Múzeum Régészeti Könyvtárában, majd a Múcsarnok propagandaosztályán dolgozott. 1984-től a százhalombattai helytörténeti gyűjtemény létrehozásán fáradozott. Kiállításokat rendezett, kutatót, tárgyakat gyűjtött és ásatást vezetett. 1996-ban nyitotta meg kapuját az ország első őskori régészeti parkja, amely a közművelődési feladatok ellátása mellett a hazai és nemzetközi kísérleti és környezeti régészet egyik központja, a nemzetközi tudományos élet egyik kutatóbázisa. 1998-ban az általa vezetett Matrica Múzeum és Régészeti Park elnyerte Az év múzeuma 1997 címet, és ebben az évben ő maga megkapta a Pro Urbe Százhalombatta díjat. 2004-ben a Közművelődési és örökségvédelmi szekció vezetőjeként elindította a nagy sikerű Kövek és szavak örökségvédelmi és anyanyelvi országjárást, amelyben többek között rendkívül jelentős, részben elfelejtett hazai műemlékekre irányította rá a figyelmet. (Kákonyi Péter. Magyar Nemzet 2005. márc. 21. 14. old.). • A Magyar Múzeumokban (2005. 1. sz. 62. old.) Cseri Miklós, a Múzeumi Hírlevélben (2005. 4. sz. 135. old.) Benedek László, a Földrajzi Múzeumi Tanulmányokban (14. sz. 2005. 94–95. old.) pedig Kubassek János búcsúzott el Poroszlai Ildikótól.

BENDA GYULA: A KESZTHELYI URADALOM 1850 ELŐTTI HAGYATÉKI ÉS VAGYONI ÖSSZEÍRÁSAI III. – SZŐLŐHEGYEK, FALVAK (NÉPRAJZI MÚZEUM, BP., 2005). A III. kötet megjelenésével befejeződik a Festetics keszthelyi uradalmának 1850 előtti hagyatéki és vagyonösszeírásainak kiadása. Az utolsó, harmadik kötet a Keszthelyhez tartozó, 1846-ban önállósult szőlőhegyek (Cserszeg, Diás, Gyenes, Tomaj, Vashegy, Vonyarc) inventáriumait, valamint az uradalomhoz tartozó falvak (Alsózsíd, Egregy, Karmacs, Meszesgyörök, Sármellék, Szántó, Szentandrás, Vállus, Vindornyafok, Vindornyaszöllös) hagyatéki leltárait tartalmazza. Emellett úgy döntöttünk, hogy a már korábban kiadott Keszthely városi inventáriumokat kiegészítjük az azóta fellelt néhány összeírással (elsősorban a nemesi árvaügyi bizottság iratai között felfedezett hagyatéki anyaggal), valamint két bolti, kereskedői leltárral. A közölt források kiválasztásának szempontjai lényegében nem változtak: egy-egy háztartás, örökhagyó vagyonát teljességében tartalmazó, tárgyakat is részletező összeírásokat, osztályleveleket gyűjtöttünk össze. Beválogattunk egyrészt olyan szőlőbecsüket, amelyek a tulajdonos vagyonának, hagyatékának csak egy részét képezték, de jól mutatják a szőlőhegyi gazdálkodás alakulását, másrészt a vagyon teljességét felbecsülő, de viszonylag kevés ingóságot felsoroló becsüket is. A kiegészítő jegyzetanyag esetében is a II. kötetben kialakult gyakorlatot követtük: megadjuk az inventárium születésének körülményeit, ismertetjük a hagyaték összeírását követő családi osztályokat, igyekeztünk összeszedni az örökhagyó és az örökösök anyakönyvi adatait, s közöljük a díkális adóösszeírások rájuk vonatkozó adatait. A II. kötet 1995. évi bevezetője azt ígérte, hogy a III. kötet hamarosan követi azt. A tízéves intervallumot az magyarázza, hogy hosszabb ideig álltak a munkák, részben a szerző más elfoglaltsága, részben pedig a kiadáshoz szükséges anyagi feltételek hiánya miatt. Végül a Nemzeti Kulturális Alapprogram pályázatán elnyert összeg tette lehetővé a munka befejezését. A hatalmas forrásanyag feldolgozása is megkezdődött. A három kötetben kiadott inventáriumok adatai Dbase-alapú számítógépes adatbázisban is elérhetők, valamint részletes tárgymutató és szóértelmezés is készült a forráskiadvány egészéhez. Ezt is elektronikus formában tesszük elérhetővé. A kötetben közölt inventáriumok legnagyobb részét a Magyar Országos Levéltárban őrzött Festetics családi levéltár uradalmi és községi anyagában találhatók, ezeket a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában kialakított Inventáriumgyűjtemény fénymásolatai alapján adjuk közre. Az anyaggyűjtésben munkatársam volt: Árvai Judit és Király Ferenc. Az Inventáriumgyűjteményben feltalálható forrásokat más levéltárak (Zala Megyei Levéltár, keszthelyi Balatoni Múzeum Adattára) anyagából egészítettük ki, ebben a munkában Kapiller Imre, Hudi József, Tarr Ferenc és Hermann István volt segítségemre, itt mondok nekik köszönetet. A Festetics levéltár más fondjaiból (például

árvaszámadások) is kerültek elő hagyatéki összeírások. A gyűjtésben teljességre törekedtünk, de természetesen nem állíthatjuk, hogy azt sikerült megvalósítani. A kiadás előkészítése még az 1980-as években megindult, ekkor Horák Magdolna és Rékai Miklós volt segítségemre. A modern személyi számítógépek elterjedésével végül is a leírás munkája nagyrészt a szerzőre hárult, de a teljes forrásanyagot sikerült Forrai Ibolyával összeolvasni. Forrai Ibolyának kiemelten kell köszönetet mondanom azért is, hogy a III. kötet megjelenését napirenden tartotta. A korrektúra munkálatainál Forrai Ibolya és Sebők Magdolna volt segítségemre. Végezetül megköszönöm Fejős Zoltán főigazgatónak, hogy támogatta a vállalkozás befejezését. (Benda Gyula: Előszó. 25. old.)

GAZDA KLÁRA KITÜNTETÉSE. *A Györffy István Néprajzi Egyesület A Magyar Népi Kultúra Kutatásáért elnevezésű kitüntetését 2005-ben Gazda Klárának ítelték oda. A kitüntetésről ebből az alkalomból a Néprajzi Látóhatárban (2005. 1–2. sz. 135–137. old.) Szabó Á. Töhötöm tollából jelent meg írás.*

ELHUNYT ALAN DUNDES. 2005. március 30-án elhunyt Alan Dundes, az utóbbi fél évszázad legjelentősebb amerikai folkloristája. Az *Ethnographiában* (2005. 3. sz. 371–374. old.) Voigt Vilmos emlékezett meg róla.

TARJÁN GÁBOR: FOLKLÓR, NÉPMŰVÉSZET, NÉPIES MŰVÉSZET. *A Nemzeti Tankönyvkiadó jóvoltából 2005-ben jelent meg Tarján Gábor fenti című könyve (262 old.). „Tankönyvnek talán kicsit vaskos Tarján Gábor népművészetről szóló műve, tematikáját tekintve azonban kétségkívül újszerű. S messze túlmutat az e tárgykörben egymás után piacra dobott – az Erdélyben »szákmányolt« mángorló mellett a polcon jól mutató – kurzuskönyveknél” – olvashatjuk egyebek mellett Rab Lászlónak a kötetről írt recenziójában (A népművészet jelei. Népszabadság 2005. júl. 30. 13. old.).*

TÁNCHÁZTALÁLKOZÓ. Minden eddigi nézőszámot megdöntött 2005-ben a tavaszi fesztivál záróeseménye, a XXIV. Országos Táncházatalálkozó és Kirakodóvásár: közel tizennyolcezer vettek jegyet a kétnapos (április 2–3.) eseményre, 2-án a vendégekkel és a közreműködőkkel együtt egyszerre tizennégy-tizenöt ezren voltak jelen a régi-új helyszínen, a Papp László Budapest Sportaréánában.

DRAKULA. *Akár áprilisi tréfának is beillene a romániai Drakula Park sztorija. Mondhatnánk róla azt is, hogy az utóbbi évek legnagyobb romániai átverése, ha nem tartanánk attól, hogy kapásból bárki rávágthatná: a Dambovița partján kifundáltak ennél nagyobb korrupciós ügyletet is. Adrian Nastase 2000–2004 között hatalmon lévő kormánya 2001-ben döntötte el, hogy a Disneyland mintájára Segesvár mellett megépíti a legendává vált Bram Stoker-regény vámpír grófjáról elnevezett szórakoztató parkot. A terv ellen az erdélyi sászok szervezetei, az evangélikus egyház, az UNESCO, román civilszervezetek és maga Károly herceg, a brit trónörökös is felemelte szavát. A Nastase-kabinetnek nem volt mit tennie: a parkot terveiben a Bukarest melletti Snagovra költöztette el, éppen annak az állami protokollállalat tulajdonában lévő farmnak a területére, amely egykor a Ceausescu familia kedvenc séta- és időöltési helye volt. De ha már költözni kell – gondolhatta a volt kormányfő, aki maga is vásárolt részvényeket a majdani Drakula Park létrehozására „egyetlen jelentkező közül” kiválasztott vállalatától –, az hajtson hasznát az ember barátainak konyhájára. Ebből kiindulva az említett gazdaság területéből tavaly kormányrendelettel 460 hektárnyi részt juttatott felesége egyik üzlettársának – 49 évre koncesszionálva, meghozzá ingyen. A miniszterelnök példáján felbuzdult lakosság 20 milliárd lej (mintegy 135 millió Ft) értékben jegyzett Drakula Park SA-részvényt. A tavaly*

decemberben hatalomra került liberálisok két honatyja azonban a bíróságon megtámadta a kormányhatározatot, és annak megsemmisítését kérte. Nicolae Vlad Popa és Eugen Nicolaescu azzal érvel, hogy törvénytelen az állam vagyonából ekkora értéket ingyen magánkézbe juttatni. A szóban forgó terület a legkeresettebb zónák egyike Bukarest környékén. Ingatlanszakértők szerint már így, közművésítés nélkül is csaknem 2,5 millió eurót érhet, a közművek bevezetése után viszont ennek az összegnek akár tízszeresét. A Drakula Park SA-részvényeivel való kereskedést a per lezárásáig a Bukaresti Értéktőzsde és a Rasdaq elektronikus tőzsde is elutasította. A becslések szerint 40–70 millió dollárba kerülő parkot építő cég a részvényeken kívül egyelőre semmivel sem rendelkezik. Csak találgatni lehet, hogy ha netán megnyerné a pert, miből valószínűleg meg a román Disneylandet, benne tematikus szórakoztató parkkal, golf- és ügetőpályával, vízi parkkal és „Romániát kicsiben bemutató” részleggel. A lóvá tett részvényeseknek tavaly még azt ígérték, hogy idén április-május táján a parkot megnyitják. Am az építkezés még el sem kezdődött. Traian Basescu államfő leszögezte: az értékes területeiről döntő kormányhatározatot meg kell semmisíteni. Dan Matei Agathon, az egykori Nastase-kabinet turisztikai minisztere, a terv egyik megálmodója azonban nemrég azt mondta, kár, hogy a pereskedés miatt oly sok időt vesztek. A parkot mindenképpen meg kell építeni. Az ország ugyanis mindössze négy „márkanévvel” rendelkezik: Ceausescu, Nadia Comaneci, Drakula és Ilie Nastase. Ezeket pedig ki kellene használni. Amint látjuk, egyeseknek majdnem sikerült... (Tibori Szabó Zoltán: Drakula márkanéves átverés. Romániában húszmilliárd lej értékben jegyezték részvényeket. Népszabadság 2005. ápr. 4. 19. old.).

FARAGÓ JÓZSEF. Folyóiratunk 2005. 3–4. számában (108–113. old.) Keszeg Vilmos, Csetri Elek és Paládi-Kovács Attila emlékezett meg a Kolozsváron 2004. október 22-én meghalt kiváló folkloristáról, Faragó Józsefről. Máté György Voigt Vilmostal készített interjút (Faragó József emlékére) a *Honismeret* (2005. 2. sz. 64–66. old.) közölte

MEGSZENTELT HATÁR. Major Anna Edit és Mód László *Megszentelt határ* című könyvét 2005. április 9-én mutatták be a szentesi Galériában. Vörös Gabriella, a Csongrád Megyei Múzeumi Igazgatóság vezetője ugyanaznap és ugyanott nyitotta meg a kötetben szereplő akvarellekből rendezett kiállítást. Részlet a meghívóból: „Hozzátartoznak az életünkhöz, és ott lesznek halálunkkor is. Megszoktuk a keresztet az út szélén, látjuk a templomokban és a temetőkben, mégis ritkán vesszük alaposan szemügyre őket. Akik rendszeresen virágot visznek, és egyszerű víztartó edényekben a szokásos helyre teszik, tudatják akaratlanul is minden arra járóval: ez a megszentelt hely része valaki életének. De nemcsak a virágot vívőknek, annak is, aki elhaladva melleite keresztet vet, vagy megemeli a kalapját, elmond egy imát. Különösen az út menti kereszt sorsa volt kiszámíthatatlan, hiszen az utak változnak, megszűnnek, másfelé kanyarodnak, egyszerre csak ott áll a kereszt háttal az úton járónak, vagy a puszta, a szántó közepén egyedül, gazdátlanul. Bizony van amelyik elkallódik, a fája elkorhad, a fémét a rozsda eszi, és a jeledés homályába vész, az enyészetté lesz az egykori fogadalomban megfogant tett: a kereszt állítása. Pedig nemcsak a hit jelei ők, hanem egy letűnt korszak máig megőrzött, vagy megőrződött relikviái, nem ritkán értékes műalkotásai is. Védni kell mindegyik darabot, mert hozzátartozik egy szűkebb közösség, egy város, egy felekezet múltjához, történetéhez – ezt állítja határozottan a hivatásos értékőrző. Major Anna Edit ennél többet tett: elindult, és minden Szentes környéki út menti keresztet felkeresett és megörökített. Ha belegondolok, felért egy zarándoklattal. Lehet, hogy az is volt: egy fogadalom gyönyörű eredménye, amit most az Olvasó a kezében tart, melynek a célja megmutatni mindannyiunknak, amit évtizedek óta látunk. És ezzel egyben tenni is azért, hogy tegyünk értük, ha védeni kell, ha restaurálni szükséges, ha az utak már másfelé kanyarodnak...” (Vörös Gabriella)

BOGNÁR SZILVIA EMERTON-DÍJAS. 2005. április 15-én gálaesttel egybekötve tizen-nyolcadik alkalommal tartották meg a Dél-budai Kulturális és Szabadidőközpontban a Magyar Rádió „hangdíját”, az *eMeRTon Díjat* átadó ünnepséget. A folkénekesekek közül a zenei szakemberekből álló zsűri Bognár Szilviát találta a legjobbnak, így az elismerést ebben a kategóriában ő kapta meg.

FABIÁN IMRE HALÁLA. 2005. április 16-án meghalt Fábán Imre költő, közíró, erdélyi folk-lóralkotások (népmondák, népmesék, gyermekmondókák, találós kérdések) gyűjtője és köz-zétevője. A Honismeretben (2005. 6. sz. 95. old.) Dánielisz Endre emlékezett meg róla.

VUJICSICS. A Magyar Művészetért díjat a kuratórium 1987 óta ítéli oda hazánkban vagy külföldön alkotó magyar művészeknek munkájuk megbecsüléseként, díjazásaként, támogatásaként. 2005-ben posztumusz A Magyar Művészetért díjjal ismerték el Vujicsics Tihamér zeneszerző és népzenekutató munkáját, tevékenységét. • Pályafutásának harmincadik évfordulóját ünnepelte 2005-ben a Vujicsics Együttes, amely Pomázon alakult meg azzal a céllal, hogy a néhány Budapest környéki településen még élő szerb népzenei hagyományt ápolják. Amikor 1975-ben Vujicsics Tihamér repülőgép-szerencsétlenség áldozata lett, a zenekar felvette a nevét. Később a szerb mellett a Duna menti és dél-magyarországi horvát népzene gyűjtésére, feldolgozására és megszólaltatására is vállalkoztak. A jubileum alkalmából a zenekar fergeteges koncerteket adott Budapesten a Nemzeti Hangversenyteremben (ápr. 20.) és a Művészetek Palotájában (aug. 3.).

APRÓHIRDETÉS ÉS NÉPRAJZ. [...] Régóta izgat, miért nem foglalkozik a néprajz az apróhirdetésekkel. Kész aranybánya annak, akiben buzog a vágy a szakmai megújulásra. Bár nem szép a mesterség gyakorlójától, bevallom: amíg régen előbb a sportoldalt, később a moziműsort, majd az évek múlásával a cikkek címeit olvastam először, ma mindjárt az apróhirdetésekhöz lapozok. Óriási előnyük a többi műfajhoz képest, hogy az idő nem ront rajtuk. Egy jó apróhirdetés a nyolcvanas évekből éppolyan csemege, mint a maiak. Nem tagadom, először a házassághirdeteket és a párkeresőket nézem meg. Ezekben több az elevenség, mint a roncsautók vagy az üdülési jogok frontján. Itt van rögtön egy gyöngyszem: „38-as bájos Napsugár Miskolcon ismerkedne...” Őt szó, de ahhoz, amit takar, több oldal is kevés. Kezdjük a számmal... Csupa rejtelem. A számokkal kölcsönös bizalmatlanságban vagyunk, nem is értem, hogy lett belőlem geodéta, ráadásul azóta a helyzet egyre romlik: kódok, sms-ek, számlaszámok tömege lett a világ. 38-as... Minek a mérete ez? Gondolatban különböző testtájakra tévedek, ami nem szép egy házas embertől, de képtelen vagyok megnyugodni, míg meg nem fejttem a titkot. Éveket aligha jelent, mert egy ilyen korú hölgy nem napsugár, hanem hősugárzó, amely éget, ha tú közel merészkedik hozzá a férjember. Nem tudok másra gondolni, csak ruhaméretre, akkor viszont Napsugárka jobban tette volna, ha az egészség rovatban hirdet, és olyan partnert keres, aki rátesz néhány kilót... Ami a legtöbb fejtörést okozta: mi az, hogy Miskolcon ismerkedne? Derogál neki Debrecen? Azért, mert fideszes a polgármester? Ha így van, válassza Egert, ott szocialista... Vagy egyszerűen csak arról van szó, hogy 38-as Napsugár ennyire lokálpatrióta? Ő, mit elárul egyetlen szó, ha az ember céltudatosan mögé akar látni! Még több izgalmat kínál egy másik ötszavas: „Tibetjós! Szerelemkötés! Szerelemoldás! Átoklevétel! Sorsfordítás!” Már az, hogy mind mögött felkiáltójel áll, jelzi, hogy szó nem lehet tréfáról. A hirdető nem e világi hatalmakkal áll összekötetésben, itt ki kell nyitni a bukszát... Nekem a sok lehetőség közül a sorsfordítás tetszik leginkább, igazán rám ferne már, ha valaki, mint az angyalföldi vasútparkban a mozdonyokat, fordítana rajtam, bár ez a fajta ácsingózás nem egészen új dolog. Talán Krúdy is látott ilyen hirdetést, mert a Szindbád-kötet elején elárulja: „Mindent szeretteti, ami hazugság, illúzió, elképzelés, regény – ha egyszer rózsaszín trikóban játszott volna a magas-

ban a trapézon! – ha orgonista lehetett volna a hercegi kastélyban – ha gyóntatóatyja a jezsuiták templomában! Keresett nőorvos Pesten vagy a növeveldében fiatal tanár! Éjjeli lámpa a Sacré Coeurben vagy nagybetű az imádságban, amelyet a nők kedveseikért mondanak a ferenckieknél. Ablaküveg, amelyen át csókot küldenek, szentképecske a párna alatt, selyemszalag a vállfűzőben, és rejtegetett költő, akinek műveit fiatal nők titkos helyen olvassák." Megyek és jelentkezem a sorsfordítónál. Jó napot kívánok! Érdeklődöm, lehetnék-e rejtegetett költő, akit a fiatal nők titkos helyen olvasnak, és mibe kerül ez mostanában? Sokba? Tudtam... (Végh Alpár Sándor: *Köznapló. Magyar Nemzet* 2005. ápr. 16. 29. old.).

TÁNCDÍJAK. A Tánc Világnapja alkalmából 2005. április 29-én megrendezett gálaesten adták át a Magyar Táncművészek Szövetségének szakmai díjait a budapesti Művészetek Palotájában. *Életműdíjat* kapott Kricskovics Antal táncművész, koreográfus, a Budapest Táncegyüttes egykori, a Fáklya Horvát Művészegyüttes jelenlegi művészeti vezetője. Az évad legjobb alkotója Zsuráfszki Zoltán táncművész, a Budapest Táncegyüttes művészeti igazgatója, koreográfusa lett.

ÚJ HELYTÖRTÉNETI ÉS NÉPRAJZI KIÁLLÍTÁS AZ ERDŐS RENÉE HÁZBAN. A Budapest XVII. kerületében 1990-ben alapított Erdős Renée Ház – Kiállítóterem és Helytörténeti Gyűjteményben (erről lásd Sárközy Erika Gabriella írását a Múzeumi Hírlevél 2005. 5. számának 175–177. oldalain) 2005. május 6-án nyílt meg a Rákosmente évszázadai című állandó helytörténeti és néprajzi kiállítás. Rendezte: Ádám Ferenc. A tárlat bemutatja Rákoscsaba, Rákoskeresztúr, Rákosliget és Rákoshegy helytörténeti dokumentumait és jellemző tárgyait abból a korszakból, amikor e falvak még önálló településnek számítottak. A néprajzi bemutatóteremben egy magyarországi német nemzetiségi szobarészletet, egy szlovák konyharészletet és egy jellegzetes magyar padlást láthatnak az érdeklődők.

JANÓ ÁKOS KITÜNTETÉSE. Janó Ákos néprajzkutatót sokoldalú múzeumvezetői, muzeológusi, tudományos és közművelődési tevékenységéért a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület 2005-ben *Pulszky Ferenc-díjjal* tüntette ki.

BÁRTH JÁNOS KÖSZÖNTÉSE ÉS ÚJ KÖNYVEI. Bárh János 2004-ben ünnepelte 60. születésnapját (vö. *Néprajzi Hírek* 2005. 3–4. sz. 142. old.). Ebből az alkalomból a Kalocsai Múzeumbarátok Köre és a Viski Károly Múzeum 2005. május 18-án, a Múzeumi Világnapon köszöntötte őt. *Életművét és a születésnapra megjelentetett Kétvízközi népismeret – Tanulmányok a Duna–Tisza közéről* (lektorálta és szerkesztette: Romsics Imre, Kalocsai Múzeumbarátok Köre, Kalocsa, 2005, 1239 old.) című, a szerző munkásságát is ismertető tanulmánykötetet Lukács László mutatta be. A Bárh János erdélyi néprajzi felvételei című időszaki kiállítást Alföldi Albert, a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat alelnöke nyitotta meg. * Bárh János fent említett könyvét az *Ethnicában* (2005. 3. sz. 114–115. old.) Bánkiné Molnár Erzsébet ismertette. * Bárh János Tájak mezsgyéjén – Termelés és életmód a Duna–Tisza közti Kecelen, a kései feudalizmus korában és a Boldogasszony dusnoki kertje címet viselő könyveit a *Cumania Alapítvány adta ki* (Kecskemét, 2005, 191, ill. 48 old.).

JELENTÉSTELI TÁRGYAK. E címet viseli a Néprajzi Múzeum által kiadott MaDok-füzetek 2005-ben megjelent 3. kötete, amelyet Fejős Zoltán és Frazon Zsófia szerkesztett. A könyv tartalmáról a szerkesztői előszóban többek között a következőket olvashatjuk: „A Madok-füzetek harmadik száma egy első látásra különös gyűjteményt kínál az olvasónak: sörösüveg, kés, gombosdoboz, falióra, egérpád, scoubi, lomtalanításból származó békafigura, néhány ajándék- és dísz tárgy, örökméces, vesszőseprű, utcai árusítópavilon és gördeszka. Egyszerű, hétköznapi

tárgyakról van szó, többnyire olyanokról, amelyek kapcsán aligha gondolunk arra, hogy a társadalom és a kultúra jelenségeinek, mozgásainak megértéséhez támpontokat, fogódzókat nyújthatnak. A kép tarka, szinte esetleges, amit a műfajilag változatos írások, eltérő megközelítések kellően fölerősítenek. Mindegyik azzal foglalkozik, hogy e tárgyak mit jelentenek, illetve jelenthetnek használói, valamint a kívülállók számára. Tág értelemben ember és tárgy viszonyáról van tehát szó, amit a szerzők a kortárs mindennapi élet vagy az emlékezettel elérhető közelműlt vonatkozásában elemeznek. [...]"

A HONISMERETI SZÖVETSÉG KITÜNTETETTJEI. A Honismereti Szövetség 2005-ben Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékéremmel tüntette ki Andrásfalvy Bertalant, Selmeczi Kovács Attilát és Sipos Csabát. Honismereti Munkáért Emlékplakettel Dékány Sándorné, Kalló Lászlóné, Nagy Janka Teodóra, Nagyfalusi Istvánné és Vajda József tevékenységét ismerték el. A kitüntetettek munkáságáról a Honismeretben (2005. 4. sz. 109–115. old.) olvashatók írások.

KÜLLÖS IMOLA, SZACSVAY ÉVA ÉS TÁTRAI ZSUZSANNA KÖSZÖNTÉSE. Társaságunk 2005. május 19-én a Néprajzi Múzeumban megrendezett ülésen köszöntötte Küllös Imolát, Szacs vay Évát és Tátrai Zsuzsannát 60. születésnapjuk alkalmából. Küllös Imola és Szacs vay Éva munkásságát Paládi-Kovács Attila ismertette, Szacs vay Éva érdemeiről pedig Selmeczi Kovács Attila beszélt. Ezt követően az alábbi előadások hangzottak el. Landgraf Ildikó: „Fő, hogy durranik a vége” – Az anekdota műfaja a magyar hagyományban; S. Lackovits Emőke: Református egyházfegyelem a Balaton-felvidéken a 18–19. században; Karácsony Molnár Erika: Farsangi szokások egy csiki faluban (filmvetítéssel).

A JÁSZSÁG KUTATÁSA 2005. 2005. május 19–20-án a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeumban ötödik alkalommal gyűltek össze a Jász kunság kutatói, hogy egy történelmi–néprajzi konferencián számot adjanak kutatási eredményeikről. A tudományos ülésről a Magyar Múzeumok hasábjain (2005. 3. sz. 39–40. old.) Bánkiné Molnár Erzsébet számolt be.

AZ ÉV MÚZEUMAI. A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület kezdeményezésére és szervezésében 1997 óta minden évben meghirdetett pályázatra, amelynek keretében a résztvevők előző évi tevékenységét értékeli a bírálóbizottság, 2004-ben kilenc intézmény adta be anyagát. Az ünnepélyes eredményhirdetésre 2005. május 21-én, a Múzeumok Majálisa megnyitója után került sor a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében. A díjazottak az alábbi intézmények voltak. *Az év múzeuma 2004* kitüntető cím, első kategória (1,5 millió Ft): Damjanich János Múzeum, Szolnok; *Az év múzeuma 2004* kitüntető cím, második kategória (1 millió Ft): Terror Háza Múzeum, Budapest; *Az év múzeuma 2004* kitüntető cím, harmadik kategória (0,5 millió Ft): Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum, Kiskőrös; a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület különdíja (300 ezer Ft): Völgységi Múzeum, Bonyhád; az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága különdíja (300 ezer Ft): Szatmári Múzeum, Mátészalka; az NKÖM Múzeumi Főosztálya különdíja (300 ezer Ft): Bihari Múzeum, Berettyóújfalu; a Magyar Nemzeti Múzeum különdíja (300 ezer Ft): Vay Ádám Múzeum, Vaja. Minden további résztvevő a bírálóbizottság elismerő oklevelét érdemelte ki. • Részletesebben lásd Deme Péter: „Az év múzeuma 2004” pályázatról (*Magyar Múzeumok* 2005. 2. sz. 30–32. old.), „Az év múzeuma 2004” pályázat eredménye (*Múzeumi Hírlevél* 2005. 6. sz. 210. old.).

TÍZÉVES AZ EFI. Az Európai Folklor Központért Egyesület és az Európai Folklor Intézet (EFI) Kultúra és modernizáció címmel 2005. május 26-án ünnepi ülést rendezett az utóbbi intézmény megalapításának 10. évfordulója alkalmából.

UTÓPARASZTI HAGYOMÁNYOK. A Rendszerváltás Magyarországon – Műhelytanulmányok címet viselő könyvsorozatban (sorozatszerkesztő: Glatz Ferenc) jelent meg az *Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken* című kötet (MTA Néprajzi Kutatóintézet–MTA Társadalomkutató Központ, Bp., 2005, 490 old.), amelynek tanulmányait Szilágyi Miklós bevezetését követően az alábbi fejezetekbe rendezték a szerkesztők (Schwartz Gyöngyi, Szarvas Zsuzsa és Szilágyi Miklós): Gazdák és vállalkozók, Konfliktus és kooperáció, Kisüzemi specializáció, Értékrend és életforma. * A könyv vitauléssel egybekötött bemutatója 2005. május 26-án volt a Néprajzi Múzeumban.

LISZKA JÓZSEF KITÜNTETÉSE. Az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága az Arany János-díj és -érem a tudományos kutatásért kitüntetését adományozta kiemelkedő teljesítményéért az MTA 2005. májusában megrendezett 174. rendes közgyűlésén Liszka József szlovákiai magyar néprajzkutatónak, külső köztisztviselői tagnak.

SZÓLÁSOK, KÖZMONDÁSOK. A Tinta Könyvkiadó gondozásában 2005-ben Budapesten megjelent T. Litovkina Anna *Magyar Közmondástár – Közmondások értelmező szótára példákkal szemléltetve* című könyve (824 old.). Ismertette: Daniss Győző (*Népszabadság* 2005. júl. 2. 16. old.) és Kádár Elza (*LUPE Magazin* 20. sz. 2005. okt. 12. old.). * A Tinta Könyvkiadó Ekesszólás Kiskönyvtára sorozatában megjelent *Közmondások – 3000 magyar közmondás és szójárás betűrendes értelmező dióhéjszótára* és *Szólások – 5000 magyar állandósult szókapcsolat betűrendes értelmező dióhéjszótára* címet viselő könyvek szerzőivel (Bárdosi Vilmos egyetemi tanár, ELTE Francia Tanszék; Kiss Gábor nyelvész, MTA Nyelvtudományi Intézet) készített interjút Daniss Győző, amelyet a *Népszabadságban* (Tömörebb, találébb, színebb. Közmondással jobban értjük egymást. 2005. ápr. 16. 16. old.) közölte. * 2005. április 20-án az ELTE Néprajzi Intézetének könyvtárában Balázs Géza mutatta be T. Litovkina Anna „*Éhes diák pakkal álmodik*” – Egyetemisták közmondás-elváltoztatásai és Vargha Katalin „*Viccében él a nemzet*” – Magyar közmondás-paródiák című könyvét. A rendezvény házigazdája Voigt Vilmos volt. * A nyomdába adás előtti utolsó simításokat végezte 2005 nyarán *Az aranytojást tojó tyúktól a zsákbamacskáig* című új közmondáskötetén Forgács Tamás, a Szegedi Egyetem Magyar Nyelvi és Irodalmi Intézetének nyelvtörténész vezetője. A készülő kötetről Daniss Győző beszélgetett vele (lásd *A medve bőre. Állatokról szólva, virágnyelven mondva. Népszabadság* 2005. júl. 14. 18. old.).

KANDRA KABOS-EMLÉKÜLÉS. Az Eszterházy Károly Főiskola, az MTA Néprajzi Kutatóintézet és a Magyar Vallástudományi Társaság 2005. június 1-jén tudományos emlékülést rendezett Egerben Kandra Kabos, a tudós pap, történész, egyháztörténész, a Magyar mythologia (*Eger, 1897*) szerzője halálának centenáriuma alkalmából.

ÍRÁSOK VARGA GYULÁRÓL. A *Néprajzi Hírek* 2005. 1–2. számában (121–123. old.) Paládi-Kovács Attila emlékezett meg a 2004. december 29-én elhunyt Varga Gyuláról. Az *Ethnographiában* (2005. 1. sz. 69–72. old.) és a *Magyar Múzeumokban* (2005. 1. sz. 61. old.) ugyanő, a *Honismeretben* (2005. 2. sz. 111. old.) pedig Bényei József búcsúzott el tőle. Szilágyi Miklós Pályakép-vázlat Varga Gyuláról című írását *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2005* (2006. 479–489. old.) közölte.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA AZ MTA NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYOK OSZTÁLYÁNAK ELNÖKHELYETTESE. Az MTA 2005. évi tisztújítása keretében újraavasztották a tudományos osztályok elnökeit és helyetteseit. A Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya 2005. június 6-án elnökévé megválasztotta Maróth Miklós, helyettesévé pedig Paládi-Kovács Attila

akadémikusokat. Megbízatásuk három évre, a 2008 május-júniusában esedékes újabb tisztségükéig szól.

NÉPRAJZI LÁTÓHATÁR 2005. 1–2. A *Néprajzi Látóhatár* 2005. 1–2. számában Látóhatár – körkép a határainkon túli magyarság néprajzáról 2. és Keleti tájak, tájaink fejezetcímek alatt jelentek meg tanulmányok.

KÖNYVEK A SÁMÁNOKRÓL. *Jeremy Narby és Francis Huxley Sámánok – Ötszáz év a tudáshoz vezető ösvényen című könyvét (Bp., 2005) a General Press Kiadó, Hoppál Mihály Sámánok Eurázsiaiban címet viselő művét (Bp., 2005) pedig az Akadémiai Kiadó jelentette meg.*

BERNÁTH ISTVÁN: SKANDINÁV MITOLÓGIA. A Corvina Kiadó 2005-ben jelentette meg Bernáth István *Skandináv mitológia* című könyvét (Bp., 320 old.). Több évtizedes kultúrtörténeti és műfordítói munkásságát összegzi ebben az egyedülálló könyvben a szerző, amely részletesen bemutatja a skandináv mitológia világát, rendszerét, alakjait és eseményeit, ugyanakkor hitelesen és költői fordításban először közli teljességükben a mitológia klasszikus szövegfordításait: a Próza-Eddát és az Edda-verseket.

KÖSZÖNTÖTTÉK KÜLLŐS IMOLÁT. *Nagy számú hallgatóság előtt zene- és énekszóval, ünnepi beszédekkel és ajándékokkal köszöntötték kollégái és tanítványai 2005. június 24-én az ELTE Néprajzi Intézetében a 60 éves Küllős Imolát. Az ELTE BTK Folklore Tanszéke az Artes Populares 21. és 22. számaként erre az alkalomra adta ki a Mindenes Gyűjtemény I–II. – Tanulmányok Küllős Imola 60. születésnapjára című tanulmányköteteket (szerk.: Csörsz Rumen István, ill. Gulyás Judit és Tóth Arnold). Az I. kötetben Küllős Imola életrajza (9–10. old.) és műveinek bibliográfiája (11–25. old.) is helyet kapott. • Az ünnepeltet folyóiratunkban (2005. 1–2. sz. 102–107. old.) Lanczendorfer Zsuzsanna, az Ethnicaban (2005. 2. sz. 75–76. old.) pedig Dankó Imre köszöntötte.*

A MAGYAR PÁLINKA EGYESÜLET JUBILEUMI KÖZGYŰLÉSE. A magyar népi táplálkozáskultúra, különösen az italkultúra hagyományainak kutatása és ápolása céljából létrehozott és a Tüzes Víz Alapítvány által működtetett Magyar Pálinka Egyesület 2005. június 25-én a pomázi Magyar Vár Táborban tartotta meg a megalakulásának 5. évfordulója alkalmából szervezett ünnepi közgyűlését. A házigazda, Herpai Sándor köszöntője után Eperjessy Ernő elnök számolt be az egyesület eddigi tevékenységéről. Ezt követően a jelenlévők tiszteleti taggá választották Ujváry Zoltán néprajzkutatót, debreceni egyetemi tanárt és Szicsek János vállalkozót, A Magyar Pálinka Háza (Budapest) alapító tulajdonosát. Ezután Hála József főtítkárnak elnökletével új tagok felvételére került sor, majd Sári Zsolt titkár az egyesület kutatási és kötettervét ismertette. A rendezvényen a következő négy előadás hangzott el. Eperjessy Ernő: *A pálinkafőzés és egy különleges jelrendszer kapcsolata a Somogy megyei Szentmihályhegyen*; Knézy Judit: *Egy szeszfőzőbérleti esete a törvénnyel*; Máté György: *A borzagpálinka*; Balázs Géza: *Az első magyar pálinkakiállítás koncepciója*. Az összejövetel az ebédet követően jó hangulatú baráti beszélgetéssel és a tagdíjak (egy üveg valódi, kiváló minőségű pálinka) tudományos analízisével zárult.

A XXXIII. HONISMERETI AKADÉMIA. *A Honismereti Szövetség 2005. június 27. és július 1. között Pécsen rendezte meg a XXXIII. Honismereti Akadémiát. Ebből az alkalomból a Honismeret 2005. 3. számában Baranya megvétel kapcsolatos történeti és néprajzi írásokat (nemeselek, uradalmak, népzene-gyűjtés, népi műemlékek, tájházak és helytörténeti gyűjtemények, honismereti tevékenység) közölt. Halász Péternek az akadémián elmondott megnyitóbeszéde a*

Honismeret 2005. 4. számában (108–109. old.), *Andrásfalvy Bertalan és Lantosné Imre Mária előadása* (Az évfordulók szerepe a nemzet tudat formálásában, ill. A baranyai német tájházak honismereti tevékenysége), valamint a *szekcióbeszámolók* (*Halász Péter: A határ menti honismereti kapcsolatok; Rémiás Tibor: Az uradalmak gazdálkodása, életmódja; Havassy Péter: A helyi évfordulók rendezvények, megemlékezések tartalmi és módszertani tapasztalatai; Székely András Bertalan: A hazai nemzetiségek honismereti tevékenysége, kapcsolataik az anyaországgal*) a *folyóirat* 2005. 5. számában (3–7., 41–46., 58–64. old.) olvashatók.

CSÁKY KÁROLY KÖNYVEI. Csáky Károly ipolysági néprajzkutatójának 2005-ben a következő könyvei jelentek meg. *Katalin-naptól Gergely-napig – A téli ünnepkör szokásai és hiedelmek* (KT Könyv- és Lapkiadó Kft., Komárom, 224 old.); „*O, szép piros hajnal!*” – *Tanulmányok, dolgozatok a szakrális néprajz köréből* (Madách-Posonium Kft., Pozsony, 208 old.); *Munkásságom repertórium 1965–2005* (KT Könyv- és Lapkiadó Kft., Komárom, 134 old.).

VÁLTOZÁSOK AZ ELTE NÉPRAJZI INTÉZETÉBEN ÉS FOLKLORE TANSZÉKÉN. Klinghammer István rektor, mivel Voigt Vilmos megbízatása lejárt, 2005. július 1-jétől öt évre megbízta a Néprajzi Intézet igazgatói teendőinek ellátásával Verebélyi Kincsőt, aki egyidejűleg a Folklore Tanszékét is vezeti. Voigt Vilmos továbbra is az intézet teljes állású tagja, a Magyar és Összehasonlító Folklorisztika Doktori Iskola vezetője. *A tanszék új oktatói 2005. szeptember 1-jétől: Bárth Dániel adjunktus és Gáspár Kinga tanársegéd (fél állásban).*

TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (1956. AUGUSZTUS 23.–2005. JÚLIUS 14.). 2005. július 14-én meghalt Tóth István György történész, az MTA doktora, az MTA Történettudományi Intézetének tudományos osztályvezetője, a Közép-Európai Egyetem professzora. Temetése augusztus 5-én volt a budapesti Farkasréti temetőben. * „[...] Munkássága révén sokkal többet tudunk, sok mindent másként tudunk a kora újkori magyar és kárpát-medencei társadalomról, társadalmakról, e régió tágabb értelemben vett XVII-XVIII. századi művelődéséről és kultúrájáról, mint negyedszázaddal ezelőtt. [...] Mindenre figyelt, hogy még élénkebb színekkel, még nagyobb átérzéssel eleveníthesse meg a XVI-XVII. és a korai XVIII. század magyarországi és gazdasági, társadalmi, de leginkább konfesszionális és művelődési viszonyait, parasztok, polgárok, papok, katonák, hívő és hitehagyott, szerelmes és buja nők és férfiak mindennapjait és ünnepeit. [...]” (Pók Attila: Búcsú Tóth István Györgytől. *Magyar Nemzet* 2005. aug. 5. 14. old.).

LÁZÁR ERVIN: MAGYAR MONDÁK. Lázár Ervin új könyvében a kimeríthetetlen magyar mondakincs legszebb darabjait dolgozza fel. *Olvashatunk Attiláról, a honfoglaló és kalandozó magyarokról, a tatár és török elleni harcokról, Lehel kúrtjeről, Szent Lászlóról, Mátyás királyról, Hunyadi „Jankuláról”, Heribáldról, Botondról és másokról. A kitűnő író maga is szabadon kalandozik a magyar mondavilágban, részleteket, figurákat ragad ki, néhány vonással újramintázva hozza közel őket a mai korhoz. A kötet illusztrációit Gyulai Líviusz készítette.* (Osiris Kiadó, Bp., 2005, 100 old.)

EGYÜTTMŰKÖDÉS – KITÜNTETÉS. A PHARE CBC *Népszokás és hagyományok – Határokon átívelő kulturális interferenciák* című projekt legfontosabb részét az öt hónapon keresztül tartó terepi kutatás képezte, amelyben az Arad Megyei Múzeum és a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága szakemberei vettek részt. Románia Kulturális és Egyházi Minisztériuma a projektet *Romulus Vuia-díjjal* jutalmazta (részletesebben lásd: *Múzeumi Hírlevél* 2005. 7–8. sz. 239–240. old.).

BENDA GYULA HALÁLA. 2005. augusztus 17-én, 62 éves korában meghalt Benda Gyula történész, az ELTE Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszékének tanára, a Hajnal István Kör egyik alapítója, az Atelier Magyar–Francia Társadalomtudományi Központ és Doktorképző pedagógiai tanácsának tagja és tanára. Temetése szeptember 1-jén volt a budapesti Farkasréti temetőben. * A Magyar Nemzetben (2005. aug. 18. 15. old.) Csíte András, a Népszabadságban (2005. aug. 19. 16. old.) pedig T. Z. búcsúzott tőle. Folyóiratunk e számában Granasztói Péter írásával emlékezünk rá.

PARASZTÉLET, KULTÚRA, ADAPTÁCIÓ. Pályájukat kezdő fiatal kultúrakutatók új szemléletű és témaválasztású írásaikkal jelentkeznek. Munkájukban tetten érhető „...a jövő ígérete, [...] akár sokszor feldolgozott témához hozzákapcsolt új adalékokkal találkozunk, akár alig vizsgált, a témafelfedezés izgalmát is felkínáló dolgozatra nyit rá a kötetben az olvasó, hogy mennyire avatottan, módszertanilag felkészülten tudják hasznosítani az ifjú etnográfusok a különböző archivális forrásokat. Hogy mennyire okosan, friss szemmel olvassák, s mert felfedezték az eddig nem tudatosított benne rejlő értékeket, először értelmezik így a néprajzi szakirodalmat, s a nem néprajzi irodalmat. S hogy mennyire otthonosan mozognak a ’terepen’ és fedezik fel a hagyományt, a társadalomban élés, az emberként létezés rendező elvét mind a visszahozhatatlanul a múltba tűnt, mind a jelen idejű kulturális megnyilvánulásokban...” (Szilágyi Miklós) A kötet szerzői: Bati Anikó, Berkes Katalin, Demeter Gitta, Dienes Beáta, Geszti Zsófia, Karácsony Molnár Erika, Körösi Katalin, Klamár Zoltán, Kupó Jenő, Mód László, Molnár Ágnes, Paál Zsuzsanna, Pákay Viktória, Pentelényi Kinga, Simon András, N. Szabó Magdolna, Tóth Arnold és Vass Erika. A kötet szerkesztői: Bati Anikó, az ELTE Apáczai Csere János Gyakorlógimnáziumának tanára, Berkes Katalin, a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet Hungarológiai Tanszéki Csoportjának tanára, Elter András, az Európai Etnológia Iskola doktoranduszhallgatója és Nobilis Júlia, a szobi Börzsöny Múzeum néprajzos muzeológusa. (Akadémiai Kiadó, Bp., 2005. 276 old.)

Összeállította: HÁLA JÓZSEF

*

A NÉPRAJZI MÚZEUM KIÁLLÍTÁSAI 2007-BEN

Síppal, dobbal, didzseriduvál... – Népek hangszerei a Néprajzi Múzeumból

2006. március 17.–2007. szeptember 30.

II. emelet

műanyag

2006. április 28.–2007. február 4.

Földszint

Kettő egy pár – Szerelem, udvarlás, esküvő a 20. században

2006. október 17.–2007. január 28.

Földszint

Új kiállítások

Képgyártó dinasztia Székelyudvarhelyen – A Kovács-napfényműterem 100 éve

2007. március 20.–szeptember 30.

Földszint

„Virágozódott... anno” – Umlingok Kalotaszegen

2007. május 4.–szeptember 30.

Földszint

World Press Photo 2007

2007. szeptember 29.–október 28.

Aula

Magyarország képen

2007. november 30.–2008. szeptember 28.

Földszint

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

JÓZSEF HÁLA

H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Program
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.